

De morbis artificum diatriba / Accedunt Lucae Antonii Portii in Hippocratis librum De veteri medicina paraphrasis; nec non ejusdem dissertatio logica.

Contributors

Ramazzini, Bernardino, 1633-1714.

Hippocrates.

Porzio, Lucantonio, 1639-1723. In Hippocratis librum De veteri medicina paraphrasis.

Publication/Creation

Ultrajecti : Guilielmum van de Water, 1703.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/tpywsrum>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

BERN. RAMAZZINI 3

In Patav. Archi-Lycæo Prof. Publ.

DE

MORBIS
ARTIFICUM
DIATRIBA.

ACCEDUNT

LUÆ ANTONII PORTII

In Hippocratis librum

DE VETERI MEDICINA

PARAPHRASIS;

Nec non ejusdem

DISSERTATIO LOGICA.

EDITIO SECUNDA.

ULTRAJECTI,

Apud GUIELMUM van de WATER,
Academiae Typographum. 1703.

$$\frac{a}{h}$$

P R Æ F A T I O.

Naturam, rerum omnium Parentem benignissimam, sæpenumero apud male feriatos homines male audire, quod humano generi variis in rebus videatur, vel parum provide, vel non sat decenter prospexisse, & scriptum legimus, & passim audimus. Nulla tamen minus justa querimonia eadem tanquam No-verca traducitur, quam quod cuique ad vitam, alioquin ruituram, retinendam, ac sustentandam quotidiani victus necessitatem indiderit; siquidem ab hac lege solutum humanum genus nullam fere legem agnosceret, & Terra hæc, in qua degimus, longe diversam faciem præ se ferret, quam quæ nunc visitur; quare ingeniosissime Persius, non manum polydadam, sed Ventrem Artium Magistrum appellavit. Sic enim ille in Prologo:

Quis expedit Psittaco suum Chære
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister Artis, Ingeniique largitor
Venter.

P R Æ F A T I O.

Ex hac itaque necessitate, quæ vel ipsa Animalia rationis expertia ingeniosa efficit, Artes omnes fluxisse, tum Mechanicas, tum Liberales, fas est asserere, bonum quidem non vulgare, sed, ut in rebus humanis fieri assolet, non sine aliqua mali mixtura. Fateri enim necessum est, ex quibusdam Artibus non exigua mala suis Artificibus interdum proficisci, ut unde alimenta ad vitam producendam, & familiam alendam expectabant, gravissimos morbos per sæpe referant, ac Artem, cui se addixerunt, exsecrantes, tandem e vivorum statione decedant. Hoc itaque, dum Medicam praxim exercerem, sæpissime contingere animadvertens, ad conscribendum Tractatum aliquem de Morbis Artificum, quos potui industria nervos intendi; verum sicuti in Artium Mechanicarum Operibus ut plurimum evenit, ut si quid ab aliquo Artifice de novo inventum prodierit, id mancum sit, & multum ruditatis præferat, mox aliorum diligentia perficiatur, ita & in re litteraria idem prorsus fieri consuevit. Hanc itaque sortem meum hunc qualemcumque Tractatum de Morbis Artificum subiturum video, varias quidem ob causas, sed ob hanc quoque, quod novitatis aliquid contineat. Nemo enim, quod sciam, in hunc campum pedem immisit, unde contemplationum circa effluviis subtilitatem, & efficaciam, seges non contemnenda colligi possit. Opus ergo imperfectum, imo incitamentum potius editurum

me

P R Æ F A T I O.

me fateor, ut alii auxiliares manus apponant, donec omnibus numeris absolutus, ac integer Tractatus habeatur, qui in Foro Medico locum aliquem mereatur. Debetur id certe miserae Artificum conditioni, e quorum manuariis operibus, licet interdum vilissimis, ac sordidissimis, necessarius tamen, tot humanae Reip. commoda proficiscuntur; debetur id, inquam, ab Arte omnium præclarissima, uti Hippocrates in Præceptionibus Medicinam appellavit, quæ gratis etiam curat, & pauperi opitulatur.

Quantum vero commodi ad civiliorē vitam contulerint Artes Mechanicæ, apud se quispiam reputet, ac mente recolat, quantum intersit inter Europæos, & Americanos, aliasque barbaras gentes novi Orbis. Hinc non immerito iis, qui magnarum Civitatum, & Regnorum fundamenta posuere, summæ curæ fuisse Opifices, ex variis Scriptorum monumentis satis liquet. Collegia enim, & Conventus Artificum instituerunt, veluti Numa Pompilius, qui, Plutarcho referente, summam ob id promeruit admirationem, quod Artifices secundum artificia diviserit, ut suum peculiare corpus haberent Tibicines, suum Aurifices, Architecti, Tinctores, Sutores, Coriarii, Fabri ararii, Figuli &c. Collegium quoque Mercorialium, Appio Claudio, & P. Servilio Coss. institutum apud Livium legimus; Sic autem Mercatorum Conventum appellabant, eo quod Mercurium Mercaturæ Præsidem colerent, quo pacto

P R Æ F A T I O.

etiam Plato in libro de legibus, litteris prodidit, Opificum genus Vulcano, & Minerva, Operosis Diis, esse consecratum. Quibus porro juribus, ac privilegiis hac Artificum Collegia gauderent, tradit Sigonius noster de Jure antiquo Romanorum, & Guidus Pancirolus de notitia utriusque Imperii. Admittebantur enim ad suffragia & honores, unde infert idem Sigonius, Artifices in Romanorum Civium censu fuisse descriptos. In Pandectis quoque, & Codicibus, Naviculariorum, Fabricantium fit mentio, sicuti etiam apud Cajum J. C. in l. 1. ff. Quod cujuscumque Universitatis nomine, vel contra eam agatur; ubi Collegia ista Artificum describuntur, una cum illorum Juribus, Privilegiis, ut illis ad instar Reip. liceret res suas agere, legatum capere, leges sibi condere, dummodo publicis legibus non adversarentur, ut tradit Paulus in l. cum Senatus ff. de rebus dubiis. Vespasianum Imperatorem Artes non solum liberales, sed etiam illiberales, quas Mechanicas vocant, valde fovisse, ac vilioribus Artificibus assiduam se exercendi, & lucri captandi occasionem prestitisse, refert Suetonius, adeo ut cuidam Architecto jactanti, quod parva impensa ingentem molem in Capitolium posset perducere, responderit, sineret, se suam plebeculam pascere.

*Quoniam igitur non solum antiquitus, verum nostris quoque temporibus in bene constitutis Civitatibus, pro bono Artificum regimine, conditæ
sunt*

P R Æ F A T I O.

*int leges, æquum est pariter, ut in beneficium ac
 plamen eorum, quos tanti facit Furis prudentia,
 Ars Medica quoque Symbolum suum conferat,
 & peculiari studio (quod adhuc neglectum) eorum
 incolumitati prospiciat, ut, quantum licet, in-
 noxie Artem, cui se addixerint, exercere va-
 eant. Ego quidem pro viribus effeci quod po-
 ui, neque indecorum credidi in viliores Offici-
 as pedem quandoque immittere, & (quando no-
 tra hac etate Medicina ad Mechanismum tota
 bene redacta est, & Scholæ nihil magis, quam Au-
 tomatismum crepant) Artium Mechanicarum se-
 creta contemplari. Veniam tamen, penes ingenuos
 Professores præcipue, impetrarum me spero, dum
 satis perspectum est, non omnes Artes in una Ci-
 vitate, ac Regione exerceri, cum juxta locorum
 diversitatem varia, ac diversa Artium genera
 exerceantur, ex quibus varii Morbi suboriri pos-
 sint. Ex Artificum Tabernis igitur (quæ in hac
 re Gymnasia sunt, ubi quis eruditior evadat) e-
 ruere conatus sum quidquid Curiosorum palato pos-
 sit magis sapere, & quod præcipuum est, cautiones
 Medicas pro morborum, quibus Artifices tentari
 solent, tum curatione, tum præservatione suggere-
 re. Medicus itaque in suo ad Infirmum aliquem
 e plebe curandum ingressu, non tam subito, ut ve-
 nit, manum pulsui apponat, sicuti ut plurimum,
 neglecta cubantis conditione, fieri assolet, neque
 stans deliberet, quid agendum, de humano corio
 tam facile ludendo, sed paululum tanquam Judex
 digne-*

P R Æ F A T I O.

dignetur considerare, si non super auratam Sellam, uti apud Magnates mos est, saltem super Scamnum tripes, aut Abacum, hilarique vultu percunctari egrum, ac ea disquirere, quæ cum Artis præcepta, tum pietatis officia exposcunt. Multa sunt, quæ Medicus ad egrotum accedens, ab agro ipso, seu assidentibus, sciscitari debet ex Divini Præceptoris Oraculo. Cum ad Ægrotum deveneris, interrogare oportet, quæ patiatur, & ex qua causa, & quot jam diebus, & an Venter secedat, & quo victu utatur, verba sunt Hippocratis in libro de Affectionibus; liceat quoque interrogationem hanc adjicere, & quam Artem exerceat. Quamvis autem hac interrogatio ad causas morbificas referri possit, illius tamen speciatim meminisse, ubi plebejus aliquis curandus habeatur, peropportunum, imo necessarium existimo, quod tamen in Praxi perraro observari video, vel si curanti Medico aliunde constet, parum adverti, cum tamen ad faciliorem curationem non leve momentum præstet hujusmodi animadversio. Hunc igitur Tractatum meum in Reip. bonum, aut saltem in Artificum solamen, licet minus artificiosè conscriptum, humaniter excipe, amice Lector, ac si lubet, Da veniam Scriptis, quorum non gloria nobis Causa, sed utilitas, officiumque fuit.

AUCTOR AD LIBRUM.

Ruris, mi Liber, heu nimis, flagrasque
Prodire, at monitus prius paternos
Ausculta; brevibus docebo dictis
Quam fortem tibi Fata destinarint.
Quod spondes aliquid novi Eruditis,
Accurrent cito Curiosiores:
At, postquam legerint duas pagellas,
Forſan abjicient ad Officinas,
Et Vicos, ubi venditur popello,
Vel Lucanica, vel Garum, aut quid unctum.
Verum ne doleas, fatis frequens id
Pandectis etiam voluminosis,
Quæ haud raro fieri ſolent cuculli
Scombris, vel Piperi, aut gravi Cumino.
Scito, te genitum nigris Tabernis
Non cultis Domibus Potentiorum,
Aut Aulis nitidis, ubi Archiatri
Dictant Jura Coquis, ſedentque nunquam,
Ergo, crede mihi, minus dolebis,
Quam Libri titulis ſuperbiores,
Si, qui te legerint, ſtatim remittent
Ad natalitias tuas Tabernas.

TYPOGRAPHUS

LECTORI.

ptime sane de republica litteraria merentur illi, qui in rimandis Naturæ secretis operam suam collocant, quique in id incumbunt unice, ut laborum suorum beneficio curiosæ posteritati viam, quam terere ea debet si tute ad altiora eniti velit, demonstrent. Hoc elogio condecorandi sunt, quorum elegantissimos libellos in lucem edimus, Celeberrimi Auctores. Sed quum frontispicium ipsum luculenter institutum eorum palam faciat, hinc te multis non morabor, lector, verbulo tantum significaturus, quæ me ad novam hanc parandam editionem impulerit ratio. Auctoritas est Virorum quorundam Gravissimorum, & quorum in Arte Medica laus nullum peritura per ævum est, qui, præterquam quod libelli sint rarissimi, eorumque copia his in terris haberi non possit, ægre tulerunt, quod nostrates Opusculis hisce, in quibus tam multa egregia, *juxta Veterum placita & decreta, atque Recentiorum experimenta demonstrationesque*, tum Artis, tum Naturæ arcana deteguntur & exponuntur, tam diu caruissent. Fultus igitur tantorum Virorum judicio, eorumque argumentis convictus, publicæ Utilitati consulere & volui & debui. Vale.

S Y L.

SYLLABUS ARTIFICUM,

De quorum Morbis fit mentio.

M etallorum Fossores.	Pag. 9.
Inauratores.	25.
Fatraliptæ.	33.
hymici.	37.
iguli.	40.
uprarii, & Stannarii.	46.
itriarii, & Specularii.	48.
ictores.	53.
ulphurarii.	57.
abri Ferrarii.	60.
ypsaarii, & Calcarii.	62.
harmacopœi.	72.
oricarii.	76.
ullones.	85.
learii, Coriarii, Casearii, Fidicinarii.	103.
abacopœi.	114.
espillones.	123.
bstetrices.	129.
utrices.	135.
Enopæi, & Cerevisiarii.	165.
istores, & Molitores frugum.	183.
Amylopœi.	192.
apicidæ.	197.
abri Murarii.	200.
	Lo-

SYLLABUS ARTIFICUM.

<i>Lotrices.</i>	204
<i>Cribratores, & Mensores frugum</i>	207
<i>Carminatores Cannabis, Lini, & Sericearum placentarum.</i>	213
<i>Balneatores.</i>	225
<i>Piscatores, & Nautæ.</i>	221
<i>Salinarii.</i>	225
<i>Statarii Artifices.</i>	231
<i>Sedentarii Artifices.</i>	236
<i>Judei.</i>	241
<i>Cursores.</i>	247
<i>Equisones.</i>	253
<i>Bajuli.</i>	259
<i>Athletæ.</i>	265
<i>Lepturgi.</i>	269
<i>Cantores, Phonaſci.</i>	274
<i>Agricolæ.</i>	280
<i>Milites.</i>	293
<i>Litterarum Profefſores.</i>	306

D E
M O R B I S
A R T I F I C U M.

C A P U T I.

*De Morbis, quibus obnoxii sunt Me-
tallorum Fossores.*

Varia, & multiplex Morborum
seges, quam non raro Artifices
quidam extrema sui perniciæ ex
iis Artibus quas exercent, pro
lucro referunt, ex duabus præ-
cipue causis, ut reor, progerminat; qua-
rum prior, ac potissima, est prava materiæ
conditio quam tractant, quæ noxios hali-
tus, ac tenues particulas humanæ naturæ in-
ensas expirans, particulares morbos inve-
nit, altera ad motus quosdam violentos, in-
A com-

compositos, & incongruas corporis configurationes refertur, propter quas Vitalis Machinæ naturalis structura vitatur, ut inde graves morbi paulatim succrescant. Primo itaque in censum venient ii morbi, qui a prava materiæ indole ortum ducunt, ac inter eos, qui Metallurgos infestant, & quotquot alios Artifices, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, ut Aurifices, Alchymistæ, quique Aquam fortem destillant, Figuli, Specularii, Fusores, Stannarii, Pictores quoque, & alii. Quales vero, & quam pestiferæ noxæ intra Venas metallicas recondantur, experiuntur primo Mineralium Fossore, quibus in profundioribus Terræ visceribus continuo degentibus, quotidie cum Orco ratio habenda; recte quidem Ovidius:

— *itum est in viscera Terræ,
Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat
umbris,*

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
De malis equidem, quæ animos ac bonos mores corrumpunt, Poetam locutum esse, procul dubio censendum est, atque hominum avaritiam, vel insaniam, exprobrare voluisse, qui in apertam lucem ea eruere tentarint, quæ nos bona existimamus, imo, ut eleganter Plinius, *bonorum omnium pretium fecimus*, quamvis tot malorum fons, & origo sint; non abs re tamen ad ea mala,
quæ

quæ corpora infestant, Poetæ verba traduci possunt. Morbi autem quibus obnoxii sunt Metallorum Fossiles, alique id genus Artifices, sunt ut plurimum Dyspnœa, Phthisis, Apoplexia, Paralysis, Cachexia, pedum tumores, dentium casus, gingivarum ulcera, artuum dolores, ac tremores. Pulmones itaque & Cerebrum in hujusmodi Artificibus male plectuntur, magis tamen Pulmones, hi etenim simul cum aere minerales spiritus hauriunt, & primi noxam perferunt, mox iidem halitus intra vitæ hospitia admissi, & cruori permixti, Cerebri, & nervosi laticis naturalem temperiem pervertunt, & inficiunt, unde tremores, stupores, & superius recensiti affectus. Hinc eorum, qui in Fodinis mineralia effodiunt, maxima solet esse strages; Fœminæ propterea, quæ id genus hominibus nubunt, sæpius nubunt, nam, referente Agricola, apud Fodinas Carpati Montis observatæ sunt Mulieres, quæ septem viris nupserunt. De Metallorum Fossoribus sic Lucretius:

*Nonne vides, audisve perire in tempore
parvo*

Quam soleant, & quam vitæ copia desit?
Metallorum itaque fossio olim, ac etiamnum iis in locis, ubi Fodinæ sunt, pœnæ genus esse consuevit, fontes enim, ac graviorum criminum rei damnantur ad metalla,

sicuti antiquitus Christianæ Religionis Sectatores ad metalla damnari consueverant, ut apud Gallonium de Martyrum cruciatibus videre est. Extat elegans Epistola D. Cypriani ad complures Episcopos, & Diaconos, quos Imperatorum barbaries Metallorum fossioni addixerat, in qua eosdem hortatur, ut iis in fodinis, e quibus aurum, & argentum eruerent, se verum Christi aurum probarent. Visitur quoque apud Pignorium in libro de Servis, imago Fossoris ex veteri icuncula, ex qua apparet, quam infelix esset illorum conditio; capite enim erant semirasi (quo signo olim Servi a fugitivis, qui erant omnino rasi, internoscebantur) quod cucullo Sagato operiebant. Neque forsan nostris temporibus cultu speciosiores in Fodinis Fossore esse crediderim, quando, licet etiam vestibus bene muniti sint, & idoneo victu nutriti, ob loci squalorem, & lucis carentiam, non nisi ex Orci familia in purum Aera emergunt. Quamcumque igitur mineralem materiam effodiant, gravissimos morbos accersunt, qui medelam omnem per sæpe eludunt, si quis etiam aliquid rite præscribat, quamvis in ambiguo esse videatur, num pietatis officium credi possit, medicam opem id genus hominibus administrare, & *producere illis vitam ad miseriam.*

Verum, quia Principibus, & Mercatoribus ex Metallorum Fodinis magni proventus persape accedunt, ac ad omnes fere Artes pernecessarius est Metallorum usus, propterea pro horum Artificum conservatione illorum morbi examinandi, & cautiones ac remedia proponenda, quod itidem in more fuit apud antiquos, sicuti etiam nostris temporibus Metallographi de Fossorum morbis, ac illorum regimine, nec non de remediis satis diserte tractarunt, ut 1 Geor. Agricola, 2 Bernardus Cæsius Mutinensis S. J. in sua Mineralogia, ubi multa scitu digna extant de damnatis ad metalla, & de Prophylaxi, ac Diæta Metallurgorum, 3 Athanasius Kircherus in Mundo Subterraneo, 4 P. Lana in Magisterio Artis & Naturæ, D. Ramlovius, qui Germanico Idiomate tractatum scripsit de Paralyfi, ac tremore Metallurgorum. Miserrimæ igitur conditioni id genus Artificum ex Medicæ Artis penu præsidium aliquod, vel solamen depromendum; & quando innumera pene sunt fossilium genera, & quodcumque suas peculiare noxas infert, aliquo examine modum, quo Fossorum corpora inficiantur, pervestigare, ac probatiora, & promptiora remedia recensere oportebit.

1 l. 6 de re metallica.

2 l. p. Se. 5.

3 T. 2. l. 10. Se.

4 T. 3. de morb. Sympat.

Fodinarum itaque, aliæ humidæ sunt, in quarum fundo aqua restitat, aliæ siccæ,

in quibus interdum ignis ministerio opus est ad dirumpenda saxa. In humidis Fodinis, quæ aquam stagnantem continent, Fossorum crura vitiantur, sicuti ob crassos, & virosos halitus, qui ab illis exspirant, ac tunc magis cum decisa saxorum fragmina in aquam decidunt, & camerinam illam movent, ut dici solet, intercepto anhelitu, Operarii præcipites cadunt, sive semianimes emergunt. Ipse quoque ignis, qui cæteroquin Venenorum dominator est, ubi illo opus sit ad saxa emollienda, pestiferos halitus ex minerali materia elicit, ac in motum ciet, quare miseri Fossore omnia Elementa sibi experiuntur infesta.

Nulla vero truculentior pestis Fossore ad extremam perniciem deducit, quam quæ e Mercurii Fodinis erumpit; Fossore enim in Mercurialibus Mineris vix tertium annum attingere, ait Falloppius in Tract. de Metallis, & Fossilibus; quatuor Mensium autem spatio in artuum tremores incidere, paraliticos, ac vertiginosos fieri testatur Etmullerus in sua Mineralogia C. de Mercurio, idque ob Mercuriales spiritus nervis maximè infensos. Ex Actis Philosophicis Soc. Regiæ Anglicanæ in Epistola Venetiis ad Soc. Regiam missa habetur in Fodinis quibusdam Mercurii in Foro Julii non posse quempiam Operariorum ibi operari ultra sex horas; ibidem refer-

l. p.
Mens.
April.
1665.

tur casus cujusdam, qui per semestre spatium iisdem Fodinis addictus, adeo Mercurio fuerat imprægnatus, ut si ori suo æris frustum apponeret, aut digitis tractaret, illud album efficeret. Eosdem quoque Asthmate corripere advertit L. Tozzius Part. 2. suæ Praxis cap. de Asthmate; casum quoque dentium pati solent, quare argenti vivi excoctores, ne fumum ore excipiant, vento flanti terga obvertere pro more habent.

Asthmatis speciem quandam describit Helmontius in Tractatu de Asthmate, ac Tussi, quam inter Asthma siccum, & humidum reponit, qua corripere ait Fossores Metallicos, Separatores, Monetarios, aliosque id genus Opifices, ob Gas Metallicum una cum aere inspiratum, vi cujus Vasa Pneumonica obferentur. De Asthmate montano mentionem habet Vvedelius in Pa-
 thologia Medica Dogmatica, ubi tradit huic
 affectui obnoxios esse Metallurgos, de quo Asthmatis genere ait Stockusium integrum Tractatum edidisse, ubi mali causam in Saturni mercurium refert; Mercurius etenim plurimus Saturno inest, illique gravitatem impertit. Quomodo autem Asthma hoc montanum, monstrum tam truculentum, inferant fumi isti metallici, exponit idem Auctor; putat enim id fieri per bronchiorum exsiccationem, nec

Sec. 2.
cap. 9.

Sec. 3.
cap. 5.

non & ob fuligines constipantes. Sennertus
 cap. 9. in l. de Consensu, & Dissensu Chymicorum
 cum Galenicis, refert, sibi a Medico, penes
 Metallicas Fodinas Mysniæ Medicinam fa-
 ciente, traditum, in demortuis Fossorum
 corporibus reperta fuisse ipsa metalla, in
 quibus effodiendis vivi laborassent. Sic
 l. 4. Syl. pereleganter Statius Maximum Junium in-
 vitans, tunc degentem apud Dalmatiæ mon-
 tes, gentem hanc Acheronticam describit,
 quæ ex iis fodinis rediret, *Dite visò*, ut ille
 ait, *erutoque concolor auro*.

Si ergo color similis efflorescit humori-
 bus, *nisi intro refluxerint*, uti docet Gal.
 in primo Aph. Com. 2., & in omnibus
 pene affectibus observatur, nil mirum, si co-
 lorem in cute Fossiores referant, qualis est
 metalli color, quo massa sanguinea infecta
 fuerit. Idem forsan in Fossorum Pulmoni-
 bus contingere censendum est ac in Forna-
 cibus, in quibus, dum excoquantur metal-
 la, ex fuliginibus in altum ascendentibus
 generantur Pompholyx Cadmia, & alia me-
 tallica concreta.

In Calchanti Fodinis gravi quoque re-
 spirandi difficultate vexari solent Fossiores.
 lib. 9. Galenus de Simplic. Medic. facul. cum es-
 set in Cypro, Specum describit, e qua ab
 Operariis exportabatur aqua ad Calchan-
 tum conficiendum; aitque, se in Specum il-
 lam

lam ad stadium fere descendisse, & aquæ viridis guttas in lacum stillantes observasse, nec non odorem suffocantem, ac toleratu difficilem persensisse; subditque, Operarios nudos summa cum festinatione vidisse aquam exportantes, & celeriter recurrentes; nihil autem Pulmonibus magis hostile est, quam acidum quodcumque, quo maxime abundat Vitriolum. Riderent profecto apud nostros Clinici non pauci, si quem alium Professore rerum naturalium Scrutatorem viderent loca subterranea cum periculo subeuntem, ad secretiores Naturæ recessus perinvestigandos; quali risu notatum me scio, dum scaturiginem, unde prodeunt Mutinenses Fontes, periculoso tentamine scrutarer, nec non dum in Puteos Petrolei nostri in montana regione positos descenderem; at a Galeno discant, qui longas peregrinationes suscepit, & abditiora Naturæ arcana curiose perinvestigavit, ut medicamentorum vires exacte calleret; verum e Diverticulis in viam.

Præter corporis partes internas externæ quoque graves noxas persentiunt, ut manus, crura, oculi, & fauces. In Fodinis Mysniæ, ubi Pompholyx nigra reperitur, manus, & crura usque ad ossa abradi, refert Agricola, ubi ait, *Clavos casarum, quæ illis Fodinis propiores sunt, ligneos esse,*

cum ab eadem pompholyge ferrum quoque absumi observatum fuerit.

Sunt in Fodinis multo etiam graviora mala, animatae scilicet pestes, quae miseros Fossore infestant, & ad extremam perniciem deducunt, nimirum parva quaedam animalia, Araneorum speciem referentia; Agricola ex Solino lucifugas appellat. Haec animalcula in argentariis Fodinis praesertim degunt, quibus dum Fossore non advertentes insident, punguntur, & male habent Dæmunculi præterea, & Spectra quaedam Operarios terrent, & infestant, quod genus Dæmonum non nisi precibus, & jejuniis fugari, tradit Agricola; hac de re videatur Kircherus in suo Mundo Subterraneo. A perito Metallurgo Hannoverensi, qui nunc in Montana regione Mutinensis agri, iussu Serenissimi Nostri, metallicas Venas scrutatur, accepi, fabulosum non esse, ut putabam, id quod de huiusmodi Dæmunculis in Fodinis stabulantibus tradunt. In Fodinis enim Hannoverensibus, quae in Germaniæ satis sunt celebres, mihi serio asseruit, frequentes esse Fossorum casus, qui fateantur, se a Dæmonibus (quos Knauff Kriegen vocant) fuisse percussos, ac per sæpe duorum vel trium dierum spatio eos mori, quos si evaserint saluti restitui. Horum Dæmonum subterraneorum fit quoque

l. 6. de re
metall.
& de sub-
terran.

que mentio in Actis Philosophicis Soc. Reg. Anglicanæ. Ab eodem quoque mihi narratum, in Fodinis Goslariensibus, ubi Virioli minera sub pulveris forma eruitur, Operarios nudos opus suum exercere. Nam si vestibus obtekti per integrum diem moram ibi traherent, iis egressis indumenta in pulverem tota solverentur; quam ob causam forsan, qui Galeni ævo in Cypri Fodinis Calchanti aquam exportabant, nudi operabantur.

Tom. 2.
Mens.
Novem.
1666.

Cum tot inexplicabiles mineralium mixturæ in terræ visceribus extent conclusæ, (licet etiam metallorum, & fossilium, quæ habemus, natura, ac indoles, ex Chymicorum industria videatur satis perspecta) impossibile fere est statuere, quæ, & quales specificæ noxæ in his, vel illis Fodinis contineantur, & quomodo unam potius, quam aliam partem afficiant; propterea simpliciter dicendum, Aerem illum conclusum, & per os haustum pro respirationis usu particulis, Pulmoni, Cerebro, & spiritibus maxime infensus, saturatum, statim in massam sanguineam, ac spiritus inducere, unde præsto sit malorum cohors.

Eorum igitur, qui Fodinis præfecti sunt, nec non & Medicæ Artis Professorum, qui in id operam suam locarunt, munus erit, Fossorum, quantum licebit, incolumitati

ti prospicere, ac eniti, ut, quando causam occasionalem remove non liceat, Operarii quam minime lædantur. Cum id genus hominibus igitur, ubi ægrotent, eodem pene modo erit agendum, ac cum iis, qui desperatis morbis laborant, quibus medica præsidia, & saltem quæ delinificam vim habent, non sunt deneganda; Incurabilia enim cognoscere oportet, ut quam minime lædant, ajebat Hippocrates.

de Arti.
nu. 68.

Fodinarum Præfecti ad emendandum Aërem illum conclusum, & infectum, tum ob halitus, qui a minerali materia, & Fossorum corporibus expirant, tum ob eum, quem accensa lumina effundunt, pro more habent machinis quibuldam Spiritualibus per Cuniculos cum Fodinis in fundo communicantes aerem crassum & veteranum extrudere, & recentem, ac puriorem immittere. Ocreis præterea, & Chirothecis Fossorum crura, & manus munire solent, ne vitientur. Veteribus quoque magnæ curæ Fossorum incolumitatem fuisse, satis constat; illos enim Culei amicire consueverant ex Jul. Pollucis testimonio. Ori vesiculas laxas illigabant, ne perniciosam pulverem inspirarent, & tamen pe eas spectarent, ut de minium polientibus ait Plinius. Modo, in Fodinis præsertim Arsenici, vitreas larvas apponunt, tutius, & elegantius remedium, ut refert Kircherus loco citato

l. 33.
H. N.
c. 5.

Varia remedia præscribit idem Auctor, tum pro præfervatione, tum pro curatione, quæ perito Metallico accepisse ait; valde celebrat liquorem paratum ex Oleo Tartari, Laurano, & Oleo ex Colchotare, ex quibus per distillationem liquor elicitur, quem ad gr. iij. sult exhibendum; ad præfervationem pariter jura pingua, & vinum generosum lauat; pro infectis autem Balsamum Urticæ, Magnetis, celebrat, suadet quoque, ut alimenta sale nitri condiantur, & sale ab alumine extracto. Juncken in Chymia sua experimentalis ad vapores metallicos perdomandos Spiritum Salis dulcem commendat.

Pro faucium, & gingivarum erosione margarismata ex lacte egregiam præstant operam, ut quæ particulas illas corrosivas inibi hærentes demulceant, ac absorbant; hanc ob causam Agricola loco citato, Butyrum valde conferre ait iis, qui in plumbeis Fodinis operentur. Ubi vero rura, & manus vitientur, uti evenit in s Fodinis, in quibus Pompholyx nigra ruitur, a Plinio commendatur pulvis la-

I. 36. H.
N. C. 17.

ididis Afii. Observatum enim fuisse ait, eos, quibus crura à metallis vitientur, in iis laudicinis sanari, in quibus lapis iste reperitur. Forfan lapis iste potis erat emendare metallicam acrimoniam, propter vim particularem erodentem, cum hanc ob causam

Sar-

cap. 51. Sarcophagus appelletur. Lapidem hunc, qui in Affo Troadis nascebatur, nobis ignotum esse, scribit Cæsalpinus de Metallicis, illicque alium substituit lapidem, qui in Ilva reperitur, ubi alumen fossile effoditur.

cap. 14. Ad affectus vero Asthmaticos, ex fumis metallicis ortos, peculiaria quædam remedia proponit Etmullerus de Aeris inspiratione læsa; nihil enim, ait, in tali Asthmatis specie ordinariis remediis profici. Ad hunc gravem affectum igitur commendat Mercurium dulcem, Turpethum, purgantia per inferiora, Antimonium Diaphoreticum, Bezoarticum Solare, & similia.

Cum non levem noxam ex iisdem mineralium halitibus Oculi perferant, remedium pariter ex minerali Regno petendum. Ophtalmiam a fumis metallicis factam, & externis remediis nihil obsequentem per
 1.7.Obf. interna mineralia curavit Horstius. Col-
 27. lyria tamen ex æris squamma commendantur; norant id etiam antiqui, nam ex
 1.7.c.ul. Macrobio constat, eos, qui in Fodinis æreis morantur, semper oculorum sanitate pollere, *ob vim siccificam*, ut ille ait, *quam*
 1.6.c.7. *as possidet*; hancque ob causam Aes ab Homero, *νῶροπα χαλκόν*, appellari; Celsus quoque Cleonis Collyrium ex squamma æris, croco, & spodio paratum cæteris præfert. Nitrum quoque Collyriis commisceri
 pote-

oterit; nam, teste Plinio, *Operarii in ni-* 1. 31. H.
ariis non lippiunt, quod etiam recentiorum N. c. 10.
 observatione constat. Summatim aptiora &
 valentiora remedia ad metallicos morbos ex-
 ugnandos ex mineralium familia ut pluri-
 um petenda sunt, provido sane Naturæ
 consilio, ut unde malum profectum est, in-
 e quoque salus proveniat; sic malo nodo ma-
 s cuneus, ut dici solet, adhibendus.

Neque vero Fossiores tantum in Fodinis
 metallicis pestibus mactantur, verum eti-
 n multi alii Artifices, qui circa Fodi-
 as operantur, graves noxas accersunt, ut
 Metallurgi omnes, qui effossam materiam
 ersant, excoquunt, fundunt, ac repur-
 ant. Iisdem enim morbis obnoxii sunt,
 quamvis non adeo graviter, cum in Aere li-
 eriori ministeria sua peragant: temporis
 nim progressu ob metallicos fumos, quos
 auriunt, anhelosi fiunt, lienosi, veterno-
 , ac tandem in Tabidorum familiam trans-
 unt. Paucis, sed egregie, Hippocrates 4. Epid.
 Metallurgi effigiem nobis depingit: *Vir* n. 13.
Metallicus, inquit ille, *hypochondrium dex-*
um intentum, *Splen magnus*, & *alvus*
stenta, *subdura*, *spirituosus*, *decolor*, *huic*
genu sinistro recidiva. En quot mala in
 Metallurgo illo delineavit Divinus Senex.
 Tirari autem hic libet, quomodo Valesi-
 s, diligentissimus alioquin Epidemiorum
 Com-

3. de
Diff.
P. respir.
cap. 12.

Commentator, locum istum tam frigide tractavit; nullam enim animadversionem circa dictionem illam, *Vir Metallicus*, sicuti neque Expositorum quispiam ad hæc verba mentem apposuit; locum hunc tamen annotat Galenus, sed ibi totus est in disquirendo, quid per verbum illud, *Pneumatodes*, intellexerit Hippocrates, num Ventrìs inflationem, vel spiritum densum. Profecto arbitrari licet, divinum Præceptorem unico verbo causam tot gravium affectuum indigitare voluisse. Metallurgiam enim exercentes, ut plurimum anhelosi sunt, lienosi, alvos præduras habent, ac decolores habitus præferunt. Foefius dictionem illam, ἐν μετάλλῳ, sic vertit, *Quæ circa Fodinas versabatur*. Non solum ergo Fossore, sed degentes, & operantes circa Fodinas male plectuntur a metallicis exhalationibus, quæ vitales & animales spiritus, quorum natura ætherea est & pellucida, obfuscant, & totius corporis naturalem œconomiam pervertunt. His itaque eadem remedia, quæ superius proposita sunt, sed mitiori dosi præscribenda.

CAPUT II.

De Merbis Inauratorum.

A St e Fodinis, & Vulcaniis Officinis, ubi fervent, stridentque cavernis Sstructura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat, in Civitates ipsas migremus, in quibus non desunt Artifices, quibus mineralia crucem figunt. Quas diras labe ex Mercurio referant Aurifices, qui potissimum in deaurandis argenteis & æneis operibus occupati sunt, nemo non novit. Cum enim non nisi per amalgamationem id peragi possit, dum postea Mercurium igne propellunt, non tam cauti esse possunt, licet faciem avertant, quin virosos halitus per os excipiant, quare hujusmodi Artifices vertiginosi, asthmatici, paralytici citissime evadunt, habitusque cadaverosos contrahunt. Perpauci ex hisce Artificibus in tali opificio consenescent, ac si non tam cito occumbant, ad tam calamitosum statum deveniunt, ut illis mors sit in votis; Iis collum, & manus tremere, dentes excidere, crura vacillare cum Sceletirbo, scripsit Junchen in Chymia sua Experimentalis. Hoc idem testatur Fernelius de Abditis rerum Causis, & in libro de Lye Venerea, ubi casum miserabilem

Se. 5.
de Mer.
l. 2.
cap. 7.

Vol. 2.
p. 196.

bilem Aurifabri refert, qui, dum argenteam supellectilem deauraret, hydrargiri vapore admissio, stupidus, surdus, ac plane mutus evasit. Haud dissimilem historiam tradit Forestus de Aurifabro, qui ob Mercurii fumos incaute exceptos factus est paralyticus. In Actis Medicis Hassniensibus elegans Olai Borichii observatio extat de quodam Teutone, qui vitam deaurandis laminis degebat; hunc, dum incautius in hoc opere argenti vivi fumos hausisset, in magnam capitis vertiginem incidisse, ait, una cum gravi pectoris angustia, facie cadaverosa, asphyxia, artuum tremore, ut jam jam moriturus crederetur, quem restitutum ait sudore variis alexipharmacis elcito, ac præcipue decocto radicis pimpinellæ, & saxifragiæ. Putat Vir Clarissimus, Corpuscula fumantis Mercurii minutissima nervis impacta tremorem accersisse, ac simul in massam sanguineam admissa, naturalem illius motum impediisse. Nimius essem, si historias omnes hujus generis, quæ apud Medicos Scriptores extant, hic recensere vellem. Satis enim frequentes sunt hujusmodi casus, in magnis præsertim Civitatibus, & nostra hac ætate, in qua nihil cultum, nihil satis elegans videtur, nisi auro splendescat, adeo ut in Magnatum Domibus matulæ, & egestoriæ Sellæ deaura-

æ spectentur, cariusque egeratur, quam bibatur, ut olim de quodam lusit Martialis.

Mihi nuper observare contigit Juvenem inauratorem, qui, postquam per duos menses decubuisset, tandem mortuus est; hic ab exhalante Mercurio sibi parum cavens, cachecticum habitum primo contraxit, postmodum facies illi facta est lurida, & cadaverosa, oculi turgidi, gravis anhelitus, mentis stupor, totius corporis torpor; huic graveolentia ulcera in ore suborta sunt, e quibus sanies teterrima magna in copia continuo stillabat. Hic tamen interiit sine ullo febrilis caloris vestigio. Id mihi profecto non parvæ admirationis fuit, cum non satis perciperem, quomodo ex tanta humorum putredine nulla excitaretur febrilis incallescencia. Cum Scriptores consulerem, mirari desii; refert Ballonius, quendam luis Venereæ suspectum, ac simul Quartana laborantem, ex litu hydrargiri a Quartana sanatum, ptialismo tamen excitato. Fernellius pariter de Lue Venerea, casum memorat cujusdam, cui per oculos stillabat liquatum Cerebrum, & ad multos annos vixit sine febre, ac tandem mortuus est, hunc tamen prius hydrargiro inunctum fuisse ait. Quomodo autem nunquam febricitarit, ipse quoque Fernellius se admiratum fuisse, ingenue fatetur; in secundo tamen de abditis

l. 2. Epi.
p. m.
131.

cap. 7.

p. 14. rerum causis, rationem aliquam videtur as-
ferre cur febrilem incandescentiam Mercurius
ita compescat, aitque, vi narcotica id agere,
ac eadem facultate, qua dolores quoscumque
sopire, & sanguinis eruptiones sistere potis est,
eadem prorsus bilis quoque ardorem com-
pescere, atque exesiones retundere. An ergo
quid Febrifugi latet in hydrargiro? Forſan
dies aliqua ex Minerali Regno Febrifugum
aliquod, non sub gripho, uti Riverius, sed
candide ac aperte Medicæ Arti largietur,
sicuti ex Vegetabilium familia famosum Fe-
brifugum Peruvianum habemus, & Anti-
dysentericum remedium nuper detectum, de
quo Tractatum edidit Clariss. Leibnitius.
In hac tamen re experientiam consulere non
abs re foret, neque temerarium consilium
esset in febribus intermittentibus purgatio-
nes mercuriales instituere, ut ex Mercurio
dulci, remedio non adeo metuendo; cauto
tamen opus est: Mercurius etenim equo
indomito persimilis est, quoties in manus
imperitas inciderit, ut ait laudatus Bori-
chius, casum illustris Viri referens, cui ar-
dentissima febre laboranti duos pulvillos
argento vivo plenos Agyrta quidam in
carpo apposuit, unde febrilis calor qui-
dem, sed una cum nativo & vitali, extin-
ctus est. Adeo suspecta sunt beneficia, quæ
ab hoste tam infido, ac versipelle prove-
niunt,

niunt, ut de Medicorum Mercurio apte dici possint, quæ de suo Mercurio commentus est Poetarum Princeps:

— *Animas ille evocat Orco,
Pallentes alias ad tristia Tartara mittit,
Dat somnos, adimitque, & lumina morte
resignat.*

Ut vero e via in semitam redeamus, ad corrigendas noxas ab Hydrargiri afflatu illatas, consulendi erunt Scriptores, qui de Venenis, & Mineralibus scripsere; in univ-
ersum commendantur ea, quæ vim possident spiritus, & cruoris massam in motum cien-
di, sudoresque promovendi. Mercurius e-
nim plerumque id habet, ut torporem in-
ducatur, veluti prænarrata accidentia ob fu-
mos mercuriales per os susceptos satis testan-
tur, & autopsia ipsa ostendit, sanguine con-
creto intra cordis sinus reperto, ut in Simia
apud Avicennam, quæ Argentum vivum
biberat. Sic aquæ omnes Cardiacæ spiri-
tuosæ, ipse quoque Vini Spiritus, erunt ex
usu. Spiritus Salis armoniaci, Therebin-
thinæ, Petroleum nostrum, Sales volatiles,
ut Sal volatile Cornu C. Viperarum, &
alii hujus naturæ commendantur; Theriaca
ob vim opii merito suspecta est. Decoctio-
nes quoque ex plantis alexipharmacis, ut
ex Card. B. Scordio, Scorzonera, & simi-
libus, efficaciores sunt, quam aquæ ex iis-

dem destillatæ, quæ, ut scite ait Helmontius, Plantarum sudores sunt. Falloppius noster, ubi de Metallis, & Fossilibus Auriscobem, & illius folia proponit, cum nihil sit, cui arctiori complexu promptius nubat Mercurius, quam Aurum. Decoctum ex Guajaco a Martino Lyster in Exercitatione de Lue Venerea, ob vim piperatam, qua Guajacum pollere ait, & quam gustu præfert, laudatur ad emendandas noxas, quas Mercurii virosa exhalatio invexerit. Poterius in Pharmacopœa Spagyrica, Sulphur sublimatum in Vino infusum commendat adversus mercuriales morbos, ac præcipue in iis, qui casu aliquo fumum Mercurii exceperint, vel qui mercuriali unctione peruncti fuerint. Ubi vero ob humorum abundantiam necessaria sit purgatio, multo validiora medicamenta adhibenda, quam in aliis affectibus, idque ob torporem inductum, & vim sentientem stimulis minus auscultantem; Stibiata utramque paginam egregie absolvent; a phlebotomia vero, cane pejus & angue, ut dici solet, cavendum; spiritus enim ac humoralis massa impulsore indiget, non sufflamine. Antiquissimos fuit, ut memorat Plin. in Minii, & Argenti vivi fossione, laxis Vesicis faciem obligare; Kircherus in suo Mundo Subterraneo vitreas personas, ut superius dictum,

Etum, magis ex usu esse ait ad exhalationes arcendas, ne per os irrepant. Exercitium pariter imperandum, ut Corpus incalescat, & habitatio in calido Conclavi prope ignem luculentum laudatur; nihil enim est quod magis aversetur Mercurius, quam Ignis, a cuius præsentia ut avolet, *pedibus talaria nectit.*

Admiratione autem dignum est, quomodo Mercurius, qui Vermium unicum remedium vulgo audit (ut ad necandos Puero- rum Vermes, nihil illo sit efficacius, & innoxie, vel infusus in aqua, vel decoctus, atque etiam cum conserva aliqua permixtus exhibeatur) talis sit, ut illius fumi & exhalationes per os & nares susceptæ, adeo perniciosæ sint, ut temporis fere momento tantum non enecent, uti passim in Fabris argentariis deaurantibus videre est. An id fieri credendum, eo, quia Mercurius, ab ignis violentia, dissoluta illius compage, in tenuissimas particulas valde penetrantes redigatur, sicque per os, & nares exceptus, Pulmones, Cor, & Cerebrum pervadat? hoc enim pacto facilius Spiritus animales obnubilare, ac Narcosim in totam fluidorum massam invadere poterit, ubi illius infusio, seu decoctio, atque etiam ad uncias, & libram, per os exhibitio, ut in Iliaca passione, nulla ex prænarratis accidentibus inducit, cum in

l. 20. de
Venenis
cap. 7.

Animalium corporibus tantam caliditatem non reperiatur, quæ satis sit ad illum dissolvendum, ac in halitus convertendum, imo integritatem suam fartam tectam servet, ac ponderositate sua sibi viam ad exitum paret, obices quoscumque perumpendo, ut Antidoto fuerit Zelotipo cuidam apud Ausonium, cui Uxor mæcha Toxicum propinavit, ac postmodum, ut necem celaret, argentum vivum exhibuit. Ita fit, ut Ignis, qui venenorum est Domitor, quædam, alioquin innoxia, ad venenosam naturam deducat, seu venena magis exaltet, & acuat. Refert Ambrosius Paræus, Clementem Septimum Pont. Max. præeuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admissum interiisse, aitque, *falsam ac in vitæ male cantorum perniciem, fictamque rationem esse, putare, ignem omnia perpur-gare, & lustrantibus viribus consumere*. Quare, num grassante peste, opportunum sit, ac publicæ incolumitati bene consultum, infectorum spolia, ac supellectilem exurere, an conducibilius esset, isthæc cum cadaveribus alte defodere, licet mos obtinuerit, ut cuncta flammis tradantur, haud immerito videtur dubitandum. Profecto apud Romanos lege XII. Tabularum cavebatur, ne Cadaverum ustrina intra Urbem, neque prope Aedes alienas fieret, ac potissima causa

causa erat, ne acris puritas exhalante fumo inquinaretur. Ignis itaque pro diversitate ac miscella corporum in quæ agit, varios ac diversos effectus producit, ita ut venena modo pandat, modo concentret; exemplum factis manifestum, admiratione tamen dignum, habemus in Mercurio, qui, licet sine gravi noxa bibatur, cum salibus tamen sublimatus, corrosivam adsciscit naturam, quæ postea per additionem Mercurii vi ignis mitescit, unde Mercurius dulcis fit, qui rite paratus inter remedia phlegmagoga, & Veneream luem extirpantia, non postremum locum obtinet.

CAPUT III.

De Jatralityptarum Morbis.

HAud secus nostrorum temporum Jatralityptis, seu Chirurgis unctoribus eorum, qui a lue Venerea pessime habeant, neque ullo alio remedio sanari potuerint, Mercurius infestus est. Inter cætera remedia, quæ ad perdomandam Gallici Morbi ferociam Medicorum solertia invenit, (ubi primum dira hæc pestis ex obsidione Neapolitana Italiam nostram pervasit, ac exinde tamquam fulgur Europam totam pervagata est) pri-

mas tenuit Mercurius, & continuata duorum
Seculorum experientia adhuc tenet. Nota-
rant antiquiores Medici, nihil ad ferinam sca-
biem exterminandam Mercurio esse valen-
tius, quare analogismo procedentes, cum
observarent, Gallica lue infectos cutem ha-
bere pustulis & ulceribus defœdatam, usum
Mercurii feliciter experti sunt. Uctionis
Mercurialis primus Auctor fuisse dicitur Ja-
cobus Berengarius, Carpus, a patria vul-
go dictus, illorum temporum celeberrimus
Chirurgus & Anatomicus, ut illius opera
testantur, ex quibus, utpote rarissimis, re-
centiores Anatomici tot ac tanta decerpse-
runt, nomine illius omisso. Falloppius no-
ster in Tractatu de Morbo Gallico, refert,
Jacobum Carpenssem *ex sola curatione Gal-
lici morbi cum his inunctionibus lucratum
esse plus quam quinquaginta millia ducatorum
aureorum, & multos quidem interfecisse,
quamvis majorem partem sanaverit.* Melius
profecto, quam Alchimistæ, novit Jatralip-
ta ille vera metamorphosi Mercurium in au-
rum transmutare, rara quidem felicitate,
ac à nostris temporibus toto cœlo diversa,
quam ipse quoque Sennertus est admira-
tus.

Modo, qui Gallica lue infectos mercu-
riali unguento solent inungere, e Chirur-
gis vilioribus sunt, qui lucri causa in hoc

ne-

negotio exercentur, præstantioribus Chirur-
gis tam fordidum ministerium, & periculosa
alea plenum opus averfantibus. Licet autem
chirotheca in hac re uti soleant, non satis
tamen munire se possunt, quin mercuriales
atomi corium, per quod Mercurius alioquin
exprimi solet ac perpurgari, pervadant, &
Unctoris manum pertingant; neque pariter
fieri potest, quin cum ad ignem luculen-
tum opus hoc peragi soleat, pravæ exhalationes
per os, & nares corporis penetralia
subeant, Cerebro & nervis diram labem af-
fricando. Fab. Hildanus casum refert Mu-
lieris, quæ, cum in Hypocausto marito suo
affideret, dum Unguento ex Mercurio in-
ungeretur, solo aere illo mercuriali per os
suscepto, talem salivationem passa fuerit, ut
ulcera in faucibus eidem supervenerint. Ma-
nus tremere iis, qui Venerea lue infectos
hydrargiro sæpius inunxerint, scripsit Ferne-
lius de Lue Venerea. Gravem vertiginem te-
nebricosam, & continuam Chirurgo Uncto-
ri subortam, cum lue Gallica infectum so-
lita unctione perunxisset, tradit Frambesa-
rius.

Cent. 5.
Ob. 98.

cap. 7.

Nullam in hoc negotio sanio-
rem cautelam hisce unctoribus suggerere possem,
quam eam, qua utitur Chirurgus nostras,
qui, cum suo periculo didicisset, lucrum
non æquari dispendio, dum talem Un-
ctio-

1. 2.
Conf. 3
Etmull.
T. p. c
8. de
Vertigi-
ne.

ctionem sibi magis adversam, quam iis, quos perungeret, expertus esset ab alvi fluxu, torminibus, & multa salivatione male multatus, Unctionem quidem mercurialem parat, ægrisque assistit, qui ungendi sunt, sed præcipit, ut ipsimet se ipsos propriis manibus inungant, quod sibi, & illis magis salutare esse ait, dum ipse nullum subit periculum, & ipsi ex tali motu brachiorum incallescunt, penetrantiorē reddunt illi unctionem, nec quicquam timere debent ab eo remedio, a quo suis cruciatibus solamen sperant. Si porro hujusmodi Aليطæ ex hydrargyrosi labem aliquam contraxerint, veluti tremorem manuum, vertiginem, alvi tormina, ut superius diximus, Guajaci decoctum pro remedio erit. Sicuti enim Mercurius Venerei veneni insignis domitor est, ita noxarum, quas Mercurius invexerit, torporem, & nervorum imbecillitatem inferendo, Guajacum corrector erit, ut quod vim fundendi, nec non sudores promovendi possideat. Sic persæpe bina hæc Remedia palmaria junctis viribus Gallicæ luis curationem ex arte absolvunt, ut Guajacum primo velitatione quadam Gallicum morbum aggrediatur, & extenuet, mox Mercurius fortio rem pugnam capeffat, postremo idem Guajacum hostem conficiat, & reliquias pessum det.

CAPUT IV.

De Chymicorum Morbis.

QUamvis Artem cuncta mineralia cicu-
randi tenere se jactitent Chymici,
non impune tamen ipsi quoque ab
illorum vi perniciali evadunt; easdem enim
persæpe noxas ac alii Artifices accersunt,
qui circa mineralia exercentur, ac si verbis
id pernegent, faciei colore satis fatentur.
Refert Leonardus e Capua, Theophrastum,
& Helmontium, duos celebres Chymicos,
gravissimas noxas e suorum medicamento-
rum præparatione reportasse. Junchen in
Chymia sua Experimentalis de Antimonio Se. 5.
tradit, quod, dum Stibium pulverizatum fu-
migatur pro conficiendo Vitro Antimonii,
Operarii fiant Pneumonici, & Vertiginosi.
Etmullerus ingenue fatetur, quod cum esset T. p. de
Tussi p.
m. 103.
perfecte sanus, & Clyssum Antimonii præ-
pararet, forte fracta retorta tubulata fumum
ex Sulphure & Antimonio hausisse, tussi-
que ad quatuor Septimanas vexatum fuif-
se, cujus nullam aliam causam ipse agnovit,
quam fumum illum acidum, Spiritus or-
gana asperantem. Satis curiosum est, quod
de se ipso ingenue fatetur Tachenius in
suo Hippocrate Chymico; refert enim, cap. 23.
quod

quod cum arsenicum sublimare vellet, donec in vasis fundo fixum permaneret, & post multas sublimationes vas aperuisset, suavem quendam odorem multa cum admiratione percepisse, sed post semihorulam stomachum dolentem, confractum, sensisse, cum difficultate respirandi, sanguinis mictu, colico dolore, ac omnium membrorum convulsione. Olei & lactis usu se mediocriter restitutum ait, verum per integram hyemem febre lenta hecticae simili mulctatum fuisse, a qua decocto ex herbis vulnerariis, & esu summitatum brassicae tandem se expediit. Corolum Lancilottum, Chymicum nostratem, satis celebrem, ego novi tremulum, lippum, edentulum, anhelosum, putidum, ac solo visu medicamentis suis, Cosmecticis praesertim, quae venditabat, nomen, & famam detrahentem.

Abfit tamen, quod studium huiusmodi laborem improbum existimem; utique laudandi sunt Chymici, ut qui ad rerum abstrusarum tentamen, & rerum naturalium scientiam ditandam intenti, publico bono animas suas litare non timeant; neque culpandi sunt, si in castiganda mineralium virulentia non satis cavere queant. Adstent enim necessum est, ac totum processum ad Ignis examen, ac fumum Carbonum observent, si medicamenta rite parata

ata esse debeant, ac tuto exhiberi possint; minima siquidem variatio, & incuria in Chymicis remediis elaborandis, illorum qualitates sic immutare posse, ut in Venenorum classem transeant, ait Renatus Cartesius. In hanc rem Junchen quoque in sua Ep. 17. Præfatione ait, Chymica medicamenta salva conscientia non posse a Medico exhiberi, nisi ejusdem manu fuerint parata, sive a perito Chymico illa viderit elaborari. Sicuti ergo Equisoni non imputandum, si Equum ferocem ac refractarium perdomando, ab eodem aliquando dejiciatur, & calces repperat; sic ridendus non est Chymicus, si interdum e suis Laboratoriis squalidus exeat, ac attonitus, tanquam unus ex Orci familia.

Paucis ab hinc annis lis non parva exorta est inter Negotiatorem quendam Mutinensem, qui in Oppido hujusce Ditionis, Finali dicto, Laboratorium ingens habebat, in quo Sublimatum fabricabatur, ac inter Civem Finalensem. In jus vocavit Finalensis Negotiatorem hunc, instando, ut Officinam extra Oppidum, vel aliò transferret, eo quod totam viciniam inficeret, dum Vitriolum in Furno Operarii calcinarent pro Sublimati fabrica. Ut vero accusationis suæ veritatem comprobaret, Medici illius Oppidi attestatorem afferebat, ac insuper Parochi Necrologium

gium, quo constaret, multo plures in illo Vico, & locis Laboratorio proximioribus, quam in aliis, quotannis interiisse. Ex Tabæ autem, ac morbis pectoris præcipue, mori solere, qui in illa vicinia habitarent, testabatur Medicus, qui fumum Vitrioli exhalantem maxime culpabat, & proximum Aerem inquinantem, ut Pulmonibus infestus, & hostilis redderetur. Negotiatoris causam suscepit D. Bernardinus Corradus, rei tormentariæ in Estensi Ditione Commissarius, Finalensis vero, D. Casina Stabæ, illius Oppidi tunc Medicus. Variæ propterea ultro citroque editæ sunt scripturæ satis elegantes, in quibus acriter de fumi umbra disputatum est. Negotiatori tandem favere Judices, & Vitriolum ex capite innocentiae absolutum; an Juris peritus hac in re rite judicavit, Naturæ Consultis judicandum relinquo.

Ut ad pensum meum redeam, Chymicis injurium me crederem, si remedium aliquod, sive præservativum, sive curativum, quotiescumque ex Arte sua damni plusquam lucri referunt, proponerem, cum nullus pene sit morbus, cui sanando, e Narthecio, ut dici solet, Chymici promptum ac paratum non habeant remedium; quare ad alias Officinas lubet divertere.

CAPUT V.

De Figulorum Morbis.

NEque defunt in omnibus fere Civitatibus alii Artifices, quibus metallicæ pestes labem non parvam affricare solent, inter quos Figuli; quæ enim Civitas, quod oppidum, in quo Figlina, Artium antiquissima, non exerceatur? Hi ergo cum plumbo usto, & calcinato indigeant ad vasa vitreanda, dum Plumbum in vasis marmoreis molunt, lignum teres e Tholo suspensum, illique in altera extremitate quadratum lapidem affixum circumagendo, seu cum vasa, antequam in Fornacem indantur, liquato plumbo penicillis obliniunt, totum id, quod virulenti habet plumbum aqua sic liquatum, ac dissolutum, ore, naribus, ac toto corpore adsumunt, sicque graves noxas non multo post persentiunt. Nam & ipsi in manuum tremores incidunt primo, mox paralitici fiunt, lienosi, veterinosi, cachectici, edentuli, ut raro Figulum quis videat, cui non sit cadaverosa & plumbea facies. In Actis Hassniensibus casus memoratur Figuli, cujus Cada-
vere aperto, repertus fuit Pulmo dexter costis adnatus, ad ariduram ac phthisim vergens;

Vol. 2.
Obs. 21.

gens; culpabatur autem hujus malæ Pulmo-
 num Constitutionis Ars, quam exercuerat;
 Artem enim Figulinam didicerat, quam
 æger ipse sibi parum salubrem expertus,
 jam, sed non satis tempestive, deferue-
 rat. P. Poterius tradit, Figulum Paralyti-
 cum factum in dextro latere cum Verte-
 bris distortis, ut Collum obriguisset; hunc,
 ait, a se curatum decocto ligni Sassafras,
 & baccis lauri; pariter historiam narrat
 alterius Figuli, repentina morte extin-
 cti.

Cent. 2.
cap. 36.

Cent. 3.
cap. 40.

Hujusmodi affectibus torqueri solent, qui
 in Figlinis operam suam locant, plumbum
 tractando. Admiratione dignum est, quomo-
 do Plumbum (ex quo, Chymicorum soler-
 tia, tam magna salubrium remediorum fu-
 pellex emanat, tum pro internis, tum pro
 externis malis, ut Chirurgorum Columna
 vulgo audiat) tam prava semina in sinu re-
 condant, & per solam exhalationem exerant
 dum conteritur, & aqua dissolvitur, ut tam
 male afficiantur Figuli, qui illius opera in-
 digent. Mirari autem desii, cum, teste ex-
 perientissimo Boylæo, mihi innotuit, Ar-
 gentum vivum, temporis fere momento,
 Plumbi fusi vapore figi, ac solidari; adeo ut
 sicuti eleganter Trulsthonus in Diatriba de
 Respirationis usu, id quod cum Marte Vulca-
 num fecisse ajunt Poetæ, idem prorsus fa-
 cia

ciat Saturnus cum Mercurio, illi compe-
des injiciendo. Mirum itaque non est, si
Saturnus a mola lapidea ita contritus, licet
frigida naturæ, in Tortores suos sic incan-
descat, dum Figulos, tam dira labe asper-
git, in sanguinem ac spiritus torporem in-
vehendo, ac illorum manibus Crucem fi-
gendo.

Inesse autem Saturno spiritum acidum,
acerrimum, penetrantissimum, austerum,
testantur omnes Chymici, ac suo periculo
satis norunt Depuratores Auri & Argenti,
ob plumbi mixturam; tali enim acrimonia
bollere spiritum Plumbi, tradunt Collect. Chy-
micæ Leyden. Auctores, *ut si quis ore, vel* cap. 165.
naribus, dum instituitur cupellatio, vapores e
olumbo exhalantes excipiat, exinde suffocari
possit, ac qui parum caverint, omnium den-
sum casum pati soleant.

Cum instituti mei ratio ad lustrandas Ar-
tificum Officinas (si rite in explorandis mor-
porum causis occasionalibus, quibus Opera-
rii tentari solent, pensum meum vellem ab-
olvere) identidem me compelleret, mentem
cubido inceserat, ut hic loci animadversiones
aliquot in Figlinis mihi factas recenserem cir-
ca mechanicum artificium fictilia vitreandi;
quod artificium, sicuti antiquissimum est, uti
ex erutis e terra ruderibus satis constat, ita
pernecessarium est. Nam si modum vasa

ficilia vitreandi non haberemus, nimio sumptu stannea, & cuprea Vasa pro re coquinaria, & mensarum supellectile, adhibere cogeremur. Etenim non minus admiratione, quam disquisitione dignum credidi, quomodo scilicet opera figlina prius cocta in fornacibus, mox plumbo calcinato, & cum pulvere filicum contrito liquatoque oblinita, rursusque fornacibus indita, vi ignis vitreata crustam illam induant, qua fit, ut magno usui sint in omnibus pene rebus, nihilque magis inculcent Chymici, quam quod in Spagyricis operationibus perficiendis vitreata vasa adhibeantur. Verum ab huiusmodi negotio tam prompte expedire posse me sentio, quin multum a proposito meo digrederer, veritus propterea, ne mihi, ubi de figulari materia agitur, iuste obtrudi possit Horatii illud:

————— *Amphora cœpit*

Institui, currente rota cur Urceus exit?

Consilium hoc meum seponam, cui forsan occasione magis propria indulgebo in opere, quod meditor de *Artium Mechanica Rationali*.

Quod huiusmodi Artificum curationem attinet, perraro talia remedia adhiberi possunt, ut integræ sanitati restitui queant. Cum enim auxiliares Medicorum manus non exposcant, nisi cum manibus, & pedibus

dibus omnino capti sunt, & viscera prædura habeant, ac simul aliud malum, summa nimirum paupertas, illos premat, ad Pauperum Medicinam confugiendum erit, & ea præscribenda, quæ morbum saltem leniant, eos inprimis monendo, ut Artem deserant. Purgationes Mercuriales, ut ex Mercurio dulci cum Electuario lenitivo ad plures dies aliquando utiliter adhibui, nec non illinitiones ex petroleo nostro manibus & pedibus. Chalybeata remedia, quæ non multæ sunt impensæ, ad Viscerum duritiem emolliendam, ad longum tempus tamen adhibita, non levem præstabunt operam; sola Chalybis limatura cum Cinnamomo in Vino infusa, cæteris martialibus remediis chymice paratis, veluti forsan efficacior, & miseræ horum Artificum conditioni minus gravis, erit præferenda.

Cum in Figulorum Officinis varii sint Operarii, ac alii in creta manibus ac pedibus versanda, subigenda, occupati sint; alii sedendo ad rotam tornatilem vasa conforment, non omnes propterea Figuli superius recensitis affectibus tentari solent, quod serio advertendum, ne solo Figuli nomine audito, ad remedia noxas e minerali materia contractas corrigentia confugiamus; omnes tamen, cum semper terram mollem tractent, ac in locis

humidis degant, ut plurimum luridi sunt, decolores, cachectici, ac fere semper valetudinarii. Qui tamen ad rotam sedentes, illam pedibus circumagendo, vasa confingunt, si alioquin oculorum imbecillitate laborent, vertiginosi fiunt, sicuti etiam nimis pedes defatigando, non raro Ischiade tentari solent, idcirco iis remediis, quæ ad huiusmodi affectus a Practicis præscribi solent, si non ad malum prorsus tollendum, saltem leniendum, illis erit succurrendum.

CAPUT VI.

De Cuprariorum, & Stannariorum morbis.

CUprarii quoque, & Stannarii, Cuprum, Stannum fundendo, malleando, in eodem sunt Valetudinario; atomi enim subtilissimæ, quæ ex Cupro, dum frequentius pro faciliore extensione ignitur, exhalant, Pulmones subeunt, siccam tussim excitant, & acredine sua tenellam asperæ arteriæ, & Pulmonum vesicularem texturam arrodunt, vertigines quoque & decolorationes inducunt. Huiusmodi particularum, quæ in se recondit Cuprum, qualis sit indoles, manifestum fit ex barba, & capillis, qui in hisce Operariis viridescunt. Stannarii ve-
ro

ro ea symptomata pati solent, quibus obnoxii sunt Plumbi fusores, & molitores, quales Figuli; Stannum enim multam cum Plumbo habet convenientiam, ac proinde a nonnullis vocatur *Plumbum album*, & *medium quid inter Lunam, & Saturnum*: constat autem ex Mercurio, & Sulphure acri; quare, cum illud fundunt Operarii, non possunt, quin perniciosos halitus per os excipiant.

Satis curiosam historiam de Stannario quodam habemus apud Etmullerum in Collegio Consul. Artificem hunc, ait, primo tussi, mox Casu 17 tanta anxietate, ac respirandi difficultate correptum, noctu potissimum, ut lecto exilire, fenestras aperire, auram recentem inspirare, & per totam domum noctambulus vagari, donec inciperet dies albescere, quo tempore omnia filebant accidentia; tam gravium Symptomatum causam Vir experientissimus acceptam refert fumis mercurialibus Metallorum. In Jove etenim multum Antimonii volatililuxuriare ait, quod cum nitro mixtum vim fulminantem adsciscit; talem Asthmatis speciem inter affectus convulsivos refert, plexu nerveo nimirum in spasmum ad tacto, & Pulmonum expansionem prohibente.

Hujusmodi Artifices in Civitatibus passim visere est, ac ubi Medicam opem ex-

poscant, iisdem cautionibus erunt curandi ac cæteri Metallurgi. Ad pectus tamen, tanquam primam morbi sedem, primo respiciendum, primæ enim illorum querelæ de anhelitus angustia sunt. Curandi itaque erunt tanquam asthmate montano laborantes, cavendo ab iis, quæ vi exsiccandi polleant; Butyrum potius, lac, emulsiones ex amygdalis, & melonum seminibus, ptisanæ hordeaceæ, & similia erunt ex usu.

CAPUT VII.

De Vitriariorum, & Speculariorum morbis.

IN universa Artificum Republica non esse, qui rectius sapiant, existimo, quam qui Vitrariam exercent. Li etenim, ubi 6. mensium spatium operati fuerint (hyeme scilicet, ac vernali tempore) ab opere feriantur, & ubi 40 ætatis annum attigerint, opportuna abdicatione Arti suæ Vale dicunt, ac reliquum vitæ tempus exigunt, iis perfruen- do, quæ in otia tuta reposuere, vel alteri opificio operam suam impendunt. Intolerandus profecto ad longum tempus est tam improbus labor, qui huiusmodi Operarios exercet, & qui non nisi a robustis hominibus & in vigenti ætate sustineri possit. Innoxiam quidem esse

esse ex sui natura massam illam ex vitro fusam ac in fornacibus fluitantem, seu labem saltem sensibilem suis Artificibus non affigere existimo, cum nullæ ipsis de hoc sint querelæ, neque ullus gravis odor in Vitariis Officinis nares percellat. Non vacat hic in massæ illius, ex qua Vitrum conflatur, naturam, neque in mechanicum artificium, quo, flatu mediante, Vitra figurantur, altius inquirere; solum, quod rem meam spectat, nosse sufficiat, quod quicquid noxii ab hujusmodi opificio hisce Artificibus advenit, totum ab ignis violentia, & quorundam mineralium mixtura ad coloranda interdum vitra proficiscatur. Cum igitur seminudi, rigenti hyeme, ad ardentissimas fornaces continuo adstent, vitrea vasa conflando, oculorum acie in ignem, & Vitrum fusum semper intenta, non possunt quin gravibus noxis afficiantur. Oculi itaque primum ignis impetum sustinent, propterea acri lippitudine persæpe infortunium suum plorant, & gracilescunt, illorum natura ac substantia, quæ aquea est, nimio ardore exhausta, ac absumpta. Siti quoque inexplebili eandem ob causam continuo vexantur, ut frequenter bibere cogantur. Vinum autem lubentius, sed immoderate, quam aquam potant; aquam enim, ubi quis quacumque ex causa ni-

mio ardore exæstuet, nocentio rem, quam Vinum existimant, ob multos casus eorum, qui æstuentes, frigida epota, subita morte occubuerint.

Morbis quoque Pectoris, obnoxii sunt; cum enim pectora Aeri semper habeant exposita solo indusio contenti, illisque tandem, peracto opere, ex Vulcania illa Officina ad alia loca frigidiora exeundum sit, nequit Natura, ut ut fortis ac robusta, tam graves ac subitas mutationes diu tolerare; hinc Pleuritides, Asthmata, ac Tusses diuturnæ contingunt.

Longe vero pejora infortunia subeunt qui Vitra colorata pro armillis, ac mundo muliebri plebejo, aliisque usibus, conficiunt; cum enim ad colorem Crystallo conciliandum illis necesse sit Boracem calcinatum, ac Antimonium una cum aliqua auri portione, & hæc omnia in pulverem impalpabilem contrita cum Vitro commiscere, ut exinde pastam conficiant pro tali opere, non possunt dum id agunt (ut ut faciem obvelent & avertant) quin pravos halitus ore excipiant; quare per sæpe evenit, ut nonnulli ex illis exanimis concidant, ac interdum suffocentur, seu temporis progressu ulcera in Ore, Oesophago, & Trachea iis suboriantur, ac tandem in Tabidorum familiam transeant, Pulmonibus ulceratis, ut ex cadaverum
aper-

apertione manifeste patuit.

Non parum equidem mecum ipse demiratus sum, quomodo mixtura hæc Boracis, & Antimonii cum vitrea massa tam perniciosam vim adsciscat; rem tamen ita se habere, licet hujus non sim oculatus testis (cum hæc Civitas Officinam Vitrariam quidem habeat, sed in qua Vitra non colorentur) persuasum habeo, utpote per litteras mihi communicatam ab Excellentissimo *D. Joseph de Grandis*, olim in Mutinensi Gymnasio Auditore meo, qui nunc Venetiis ubi in Insula, Murano dicta, insignes Vitrariæ Officinæ extant) summa cum laude Medicinam, & Anatomem exercet. Id est quod innuebam, rerum mixturas perioribus Medicis persæpe imponere, ac præsertim ubi operatio ignis accedat, qui, licet ab *Helmontio* rerum Corruptor, & Mors appelletur, multarum rerum tamen Auctor est & Parens, ut scite, & plusquam Chymice, scripserit *Plinius*, ex eadem materia aliud gigni primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.

l. 37. H.
N. c. 26.

Qui vero, Venetiis præsertim, ad Specula conficienda operam suam impendunt, non secus ac Inauratores, Mercurii feritatem experiuntur, dum ingentes tabulas crystallinas Argento vivo oblinire, ut parte ex alia clarior imago reddatur, pro-

l. 33. c.
9.

T. I. M.
Apr:

pro more habent. Hoc artificii genus antiquis ignotum fuisse satis credibile est, ut de quo nullam habeat mentionem Plinius, qui in Historia sua naturali varios modos, quibus parabantur Specula, describit. Specularii ergo Artifices, Mercurium tractando, Paralytici fiunt, Asthmatici, aliisque superius memoratis affectibus obnoxii. Sic Venetiis in Insula Murano dicta, ubi ingentia specula parari solent, videre est hosce Artifices invite, ac torvis oculis miserias suas, suis in speculis contemplantes, ac Artem, cui se addixerint, execrantes. Ex Epistola ad Societatem Anglic. Venetiis missa (ut ex ejusdem Societatis Actis constat) habetur, eos, qui Venetiis operantur ad illiniendam Speculorum faciem averfam, apoplecticos persæpe fieri.

Quoad medica præsidia nihil hic adjiciam, cum eandem curationem hisce Artificibus adhibere liceat, quam cæteris convenire diximus, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, & ad Vulcanias Officinas operantur.

CA-

CAPUT IX.

De Pictorum morbis.

Pictores quoque variis affectibus, ut artuum tremoribus, Cachexia, dentium atredine, faciei decoloratione, melancholia, odoratus abolitione, tentari solent, ac perraro contingit, ut Pictores, qui aliorum imagines elegantiores, & coloratiores, melius quam par est, solent effingere, ipsi colorati sint ac boni habitus. Ego quidem quotquot novi Pictores, & in hac, & in aliis Urbibus, omnes fere semper valetudinarios observavi, & si Pictorum historia involvantur, non admodum longævos fuisse constabit, ac præcipue, qui inter eos præstantiores fuerint. *Raphaelem Urbinatem*, Pictorem celeberrimum, in ipso juventutis ætate e vivis ereptum fuisse legimus, cujus immaturam mortem *Balthassar Castilioneus* eleganti carmine deflevit. Culpari quidem posset illorum Vita sedentaria, ac geius melancholicus, dum ab hominum fere commercio sejuncti mentem in phantasticis suis Idæis semper involutam habent; ast alia potior causa subest, quæ Pictores morbis obnoxios reddit, colorum nempe materia, quam semper præ manibus

bus habent ac sub ipsis naribus, ut Minimum, Cinnabaris, Cerussa, Vernix, Oleum nucum, lini, quibus utuntur ad colores temperandos, multaque ex variis fossilibus pigmenta. Hinc in illorum Officinis latrinalis odor percipitur, qui satis gravis e Vernice, & prædictis Oleis exspirat, & capiti valde infensus est, unde forsan odoratus abolitio deducenda. Ipsique quoque Pictores in ipso opere sordidas, ac pigmentatas vestes solent induere, quare fieri nequit quin ore, ac naribus pravos halitus excipiant, qui ad spirituum animalium sedem perreptando, ac per vias spiritales sanguinis domicilia subeundo, naturalium functionum œconomiam perturbent, & superius memoratos affectus excitent. Cinnabarim sobolem esse Mercurii, Cerussam ex Plumbo parari, Æs viride ex Cupro, colorem ultramarinum ex Argento (cum metallici colores vegetabilibus longe durabiliores sint, & hanc ob causam a Pictoribus magis expetantur) sicque omnem fere colorum materiam, e mineralium classe desumi, nemo non novit, & propter hanc causam satis graves noxas subsequi. Iisdem igitur affectibus, licet non ita graviter, illos vexari necessum est, ac cæteros Metallurgos.

de Lue
Vener.
cap. 7.

Satis curiosam historiam in hanc rem describit *Fernelius*, de Pictore quodam
An-

Andegavenſi, qui digitorum, & manuum tremoribus primum, mox convulſione, correptus eſt, brachio quoque in conſenſum tracto; huic poſtmodum ſupervenit idem in pedibus vitium, tandem dolore tam gravi in Ventrículo, & utroque Hypochondrio torqueri cœpit, ut nec Clyſteribus, nec Fomentibus, nec Balneis, nec ullo remediorum genere quidquam levaretur. Huic in acceſſione unicum ſolamen repertum, ut tres, quatuorve homines ventri toto ſuo pondere in cumberent, ſic enim compreſſo abdomine minus cruciabatur; poſtremo ad tres annos tam acriter vexatus tabidus interiit. Magnas concertationes inter celeberrimos Medicos exortas eſſe ait, circa tanti mali veram, ac genuinam cauſam, tum ante, tum poſt Cadaveris apertionem, cum in Viſceribus nil præternaturale appareret. Cum hanc Hiſtoriam perlegerem, ingenuam Ferrii confeſſionem, more ſcilicet magnorum Virorum, ut ait *Ceſus*, ſum admittatus: *omnes ſiquidem aberamus a Scopo, & tota, quod ajunt, via errabamus*, inquit ille: ſubdit tamen, quod cum Pictor ille penicillum digitis, non modo extergere pro more haberet, ſed etiam imprudens, & incautus illum exfugeret, veriſimile fuiſſe, ut e manuum digitis, partium continuatione, Cerebro, totique nervoſo

generi communicatam fuisse Cinnabarim, per os vero admissam *Ventriculum, & Intestina inexplicabili, ac maligna qualitate infecisse, quæ tantorum dolorum causa occulta fuerit.*

Neque vero aliunde illorum cachectici habitus, & decoloratio petenda, quam a prava colorum indole, sicuti, & melancholicæ passionibus, quibus ut plurimum obnoxii sunt Pictores. Antonium de Allegris Corrigiensem, a patria propterea Corrigium dictum, adeo melancholicum fuisse, imo stupidum, tradunt, ut nec sui, nec suorum Operum dignitatem ac præstantiam cognosceret, adeo ut digna honoraria sibi data, iisdem a quibus acceperat reportarit, veluti errassent aureo pretio erogato pro iis picturis, quibus nunc nullum satis est pretium.

Cum Pictores ergo vel ex enarratis affectibus, vel aliis morbis vulgaribus laborare continget, particulari studio erunt curandi, ut una cum remediis communibus, peculiariora adhibeantur, quæ noxas e minerali materia contractas respiciant, de quibus satis supra, ne toties eadem cum tædio legentium repetamus.

CAPUT X.

De Morbis quibus tentari solent Sulphurarii.

CUM inter mineralia ad hujus vitæ com-
moda non paucos habeat usus Sul-
phur, sed non leves quoque noxæ
eos, qui illud coquunt, fundunt, ac eodem
utuntur in suis operibus elaborandis, ex il-
lo consequantur; in hoc capite videndum,
quæ mala sulphurarii Artifices patiantur.
Qui ergo Sulphure accenso, seu liquato ut-
untur, tussim, dyspnoeam, raucedinem,
ac lippitudinem contrahunt. Sulphur du-
plici substantia constare, docet ejusdem ana-
lysis, una pingui & inflammabili, altera a-
cida ignis extinctiva; Sulphure igitur igne
liquato, multoque magis accenso, acidum
illud volatile in fumos attollitur, qui per
os suscepti, memoratis affectibus occasio-
nem præbent, tussim præcipue, ac lippi-
tudinem excitando; mollis enim ac delicata
Pulmonum, & Oculorum structura, a
pingente acido insigniter læditur. Sic
Martialis varios Negotiatores, & Opera-
rios recensens, ut Ærarios, Nummula-
rios, Pistores, Judæos, qui illius somnum
nocturnum, ac diurnum Romæ nimio
crepitu interturbabant, ut Rus secedere
D coge-

l. 12. Ep.
57.

cogeretur, inter illos numerat Sulphurarios, quos lippitudinis vitio notat:

Nec sulphurata lippus Institor mercis.

Quanta vi pollent aura sulphurea, norunt ipsæ mulierculæ, quæ, ut suis velaminibus candorem concilient, illa fumo Sulphuris accensi supersternunt; norunt etiam purpureas rosas decolorare, & lacteas red-
dere:

Tingit & afflatas Sulphuris aura rosas.

ait Poeta. In Germania pro more habent Do-
lia fumo Sulphuris suffumigare, ut Vinum
Rhenanum ad plures annos a muciditate
tueantur, teste *Helmontio* in Tractatu de
Asthmate, & Tussi. Acidum ergo Sulphu-
ris, quod pectori & asperæ arteriæ est ma-
xime hostile, ipsum est quod hujusmodi
affectus inducit. Nota est historia mœchæ
mulieris, quæ, cum amasium suum, mari-
to superveniente, sub lecto abscondisset, su-
perposito, ut crimen magis celaret, sul-
phurato velamine, se ipsam prodidit, ille e-
nim a recenti Sulphuris odore percitus non
potuit quin alte tussiret, ac sternutaret. In
hanc rem succurrit casus Pistoris, qui cum
videret in suo Hypocausto rotulas Sulphu-
ratis accensas, quibus uti solent ad succen-
denda ligna, timens ne domus conflagraret,
pedibus rotulas illas ausus est premere
ut ignem extingueret, sed parum abfuit,
quin

quin mortuus concideret; ad multos tamen dies sævissima tussi vexatus est una cum magna respirandi difficultate, constricta nempe a magno illo acido exspirante Pulmonum Vesiculari structura. Olei amygdalarum dulcium, & lacteæ dietæ usualiquantisper levare visus est, at intra unius Anni spatium in Libitinæ censum transiit. *Etmullerus* de Vitiis Expirationis læsæ, ex fumis nitri, & sulphuris pertinacissimam tussim, ac respirandi difficultatem oriri observavit. Nec quis obtrudat, quod Sulphur Pulmonum Balsamum vulgo audiat; nam id verum est quando Sulphur acido suo, quo abundat, spoliatum fuerit; uti scitissime advertunt *Junchen* in Chymia sua Experimentalis, & laudatus *Etmullerus* in sua Mineralogia, ubi ait, Sulphur merito Pulmonum Balsamum vocari, quando *illius pinguedo balsamica* a parte acida corrosiva fuerit separata. Quomodo autem Acidum a Sulphure separari possit, tradit ibidem *Junchen*, sublimando nempe Sulphur cum Corallis, Cornu C., quæ illius acidum comburant.

cap. de
Sulph.

Quomodo vero in Praxi Professorum non pauci, saltem apud Nostrates, Sulphuris Spiritum in morbis Pectoris præscribant, ego non video, cum enim apud Auctores passim legerint, in hujusmodi

affectibus Sulphur primas tenere, quasi Sulphuris acidum idem sit ac totum concretum, pars easdem vires habeat, quas totum, quod maximæ supinitatis indicium est, ansem errandi capiunt. Eundem ferme errorem observare licet, cum ad scabiem curandam pro remedio interno specifico, eundem Spiritum Sulphuris ad longum tempus in aliquo Jusculo Scabiosis propinant, non alia ratione ducti, quam quod Sulphur potissimum remedium sit, ac basis unica Unguentorum, quæ parantur ad psoram exterminandam. Tales ergo Operarii, quantum possunt, a Sulphuris fumo excipiendo cavere debent, ac pro tussi lenienda Syropo de Althæa, emulsionibus seminum melonum, ptissana hordeacea, oleo amygdal. dulcium, & diætâ lactea familiariter uti.

CAPUT XI.

*De Morbis quibus obnoxii sunt Fabri
Ferrarii.*

Lippitudine quoque obnoxios esse Fabros ferrarios, quotidiana docet experientia, quod non tam ex ignis violentia fieri crediderim, dum Oculorum aciem in ignem fere semper intentam habent, quam ob sulphurea effluvia e candenti ferro

ferro exhalantia, quæ Oculorum membranas feriant, ac vellicent, unde limphæ e glandulis expressio, & lippitudo, una cum Ophthalmia quoque, per sæpe consequantur. *Demosthenis* Patrem Fabrum Macheropæum fuisse, referunt, ac eundem lippum describit *Juvenalis*; sic enim loquens de *Demosthene*:

Quem Pater ardentis Massæ fuligine lip- Satyra
10.

^{pus}
Carbone, & forcipibus, gladiosque par-
rante,

Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora-
misit.

Verbum illud, *luteo Vulcano*, quod Poeta confinxit, observans (quo Epitheto Poetarum nullus Ignem, quod sciam, insignivit, cum illum corruscum, nitidum, roseum, appellent) putaram hic forsan innui luteum colorem, quo metalla fusa, ob Sulphur, quod in sinu suo continent, Fabrorum facies depingunt, ut in tormentis conflandis interdum observavi; verum cum in citato versu vox illa, *Luteo*, syllabam primam correptam habeat, nequit color flavus significari, sed quid lutosum.

Cum ergo in ferri substantia non parva Sulphuris portio conclusa sit, mirum non est, si, dum Ferrum excoquitur, tenues particule sulphureæ ex Ferro, & Carbonibus quoque expirent, quæ Oculorum mem-

branas, tanquam acutissima Spicula lacefsant, ficque acres lippitudines, & ophtalmias excitent. Ego certe multos Fabros de hujusmodi affectibus conquerentes audivi, ac remedium exposcentes, quibus suadere soleo, ut lac muliebre, aquam hordei, & similia attemperantia adhibeant, ac si inflammatio urgeat, sanguinem mittant. Sero vacino, atque emulsionibus seminum melonum, ac diæta refrigerante utantur, quæ propria est Artificum, qui ad ignem exercentur; commendatur in specie Bæta, quæ ad alvum mollem servandam valde confert, tales enim Artifices ventris adstrictione laborare solent. Sic a *Martiali* appellantur

13. Ep. *Fabrorum prandia Bætæ*; si contumax vero sit lippitudo, salutaris comperta est aqua ipsa in qua ferrum candens solent extinguere; monendi quoque sunt, ut, quantum possunt, a ferri bullientis ac radiantis obtutu oculos avertant.

CAPUT XII.

De Gypfariorum, & Calcariorum Morbis.

HAud minus a Gypso, & Calce male plectuntur, qui materias istas in Fornacibus excoquunt, tractant, ac in Officinis divendunt. Gypsum inter
vene-

venena recenſeri, nemo non novit, epotum enim ſtrangulando mortem infert; Sic L. Proculejus Auguſti familiaris cum ſtomachi dolorem perferre non poſſet, Gyſſo epoto mortem ſibi conſcivit, teſte *Plinio*. l. 36. H. N. c. 24
 Qui ergo illud coquunt, præparant, molunt, cribrant, venundant, uti perſæpe obſervavi, magna reſpirandi difficultate premi ſolent; alvum præterea adſtrictam habent, hypocondria dura, ac diſtenta, decolores ſunt, ac vere gyſſatam faciem præferunt, iique poſſiſſimum, qui Gyſſum coctum mola truſa-tili conterunt, & cribrant, uti etiam Gyſſo plaſtæ, qui varia opificia, ac præcipue Simulacra, & effigies ex Gyſſo conficiunt ad Sacrarum Ædium, Aularum Principum, & Bibliothecarum ornatum quoque, qui mos perantiquus eſt.

*Indocti primum, quamquam plena omnia
 Gyſſo*

Chryſippi invenias;

Sic Juvenalis divites indoctos ſuggillans, Sat. 2.
 qui, ut ſapientiæ famam apud vulgus aucuparentur, Philoſophorum ſimulacris Bibliothecas ſuas exornabant. Ut ut ergo huiusmodi Operarii velamen ori apponant, fieri nequit, quin volitantes atomos gyſſeas per os & nares admittant, quæ vias ſpiritus ſubeant, & cum lympha permixtæ in top hos concreſcant, ſeu Pulmonum anfra-

ctuosos ductus incrustando respirationem interceptant.

Hic mihi liceat paululum digredi, & circa Gypsi naturam paulisper immorari; qui enim de Fossilibus egere, non satis aperte Gypsi naturam, ac indolem mihi videntur explorasse. Gypso vim emplasticam, adstringentem, inesse, scripsit *Dioscorides*, hoc idem adstruit *Galenus* variis in locis. Cognatam Calci rem Gypsum esse, scripsit *Plinius*. Facultatem obstruentem, suffocantem eidem adscribunt Recentiores, uti *Casalpini* in l. de Metallicis; *Amatus Lusitanus* vim summe exsiccantem in Gypso agnoscit, Cent. 5. ait enim, qui Gypsum parant, majori ex parte mori, quia caput ob nimiam siccitatem ex Gypso contractam debile, & imbecille est, unde quæ concoquere debebat non concoquit, & quæ retinere non retinet, & sic materia ad subjectas partes decidat, phthisimque inducat. Cur. 41. Hoc lepido commento Gypsi pravitatem designat recutitus Auctor.

Ego quidem, ni me philantia fallit, aliam Gypso naturam, adhuc forsan inobservatam, inesse persuasum habeo, vim nempe expansivam, & elasticam Calci nequaquam cognatam, imo potius contrariam: observari enim mihi non semel contigit Fabros Murarios in hac Civitate, in qua multæ sunt Porticus, dum Columnas veteres

teres ruituras (ædificiis super magnas trabes innitentibus) diruunt, & novas Columnas marmoreas supponunt, vel lapideas sub-
 struunt, observavi inquam hosce Artifices Columnas novas ex Calce, & lapidibus compingere, ad duas vero ulnas circiter, prope finem, ubi Columna ædificio super-
 stanti, & trabibus innixo ferruminari debet, Gypso uti, nequaquam vero Calce. Hu-
 jusmodi Opificium animadvertens (qualis observatio in hac Urbe Cispadanæ Re-
 gionis omnium antiquissima satis obvia est) ab ipsis Fabris causam quæsi, quare Cal-
 ce non utantur in opere perficiundo, & cur potius Gypso, quam Calce opus clau-
 dant, ac veluti sigillo quodam obsignent; responsumque est, murum ex Calce con-
 structum subsidere, ex Gypso vero sursum attolli; ac re vera res miranda est, nam ubi
 quinque, vel sex dies a Columna substructa elapsi fuerint, nullo fere negotio Trabes,
 quæ hinc inde totam molem sustentabant, subtrahuntur, imo fere ex se ipsis concidunt; at si opus ex calce tantum perficerent, vel summa difficultate, vel magno ædificio-
 rum periculo, & concussione fulcra subtra-
 herentur.

Cognatum ergo Calci Gypsum est coa-
 gulandi vi, & efficacia, utrumque enim
 aqua temperatum ac dissolutum, unit, ag-

glutinat; Gypsum vero elasticitatem magnam intus recondit, dum ingentes moles sursum elevat. Non solum autem superius, sed inferius quoque, & circumquaque Gypsum premere observavi, sed sensibilibus magis vim suam exserere, ubi minor fuerit resistentia; observatur etenim, quod si super trabem aliquam murus ex lateribus & gypso construatur, & alio veteri superposito unia- tur, observatur, inquam, trabem quamvis fortissimam deorsum inflecti, ut quæ aerem subiectum habeat, neque hanc flexionem ex nimio pondere, quod persæpe exiguum est, sed ex premente Gypso, ortum ducere. Calcis porro id proprium est, ut humido semper gaudeat, & nunquam veterascat, unde Muri prope solum, & in ipsis ædium fundamentis ferrei pene sunt. Gypsum vero prope terram marcescit, & sponte concidit, in summo loco vero, licet imbris perfusum, ut in caminis, Calci soliditate non cedit.

Ut autem ad rem redeam, mirum non est, si gypseæ particulæ per trachæam in spiritus receptacula exceptæ, ibique cum seroso latice e glandulis exsudante commixtæ, tam perniciales effectus pariant, vi sua expansiva fistulares ductus comprimendo, & aeri cursum, & recursum prohibendo. Ad corrigendas vero noxas e
Gy-

Gypso contractas (quamvis ubi admissum fuerit, non tam facile curationem suscipiat) varia ab antiquis præscribebantur remedia; *Galenus* secundo de Antidotis, Lixivium e cineribus farmentorum vitis commendat, quod idem confirmat *Guainerius*, qui cinerem ipsorum pondere tertii exhibet, *Sennertus* laudat sterco muris. Ego Oleum amygdal. dulc. recens extractum, ac emulsiones ex seminibus melonum cum aliquo levamine id genus Artificibus exhibui, sed in hoc opere perseverantes, omnes Asthmaticos, & Cachecticos, ut plurimum occumbere observavi. Cadaver aliquod ex hisce Artificibus, aliisque Opificibus libenter dissecurissem, sed nec prece, nec pretio a nostra plebe impetrare licet, ut inspectio ulli fiat in denatis ex aliquo non vulgari morbo; imo si quis id reposcat in publicum bonum, incandescunt in Medicum, quod morbi causam, quam ignorarit, curiose postmodum perscrutari velit.

Non ita vero noxia est Calx iis, qui eam tractant, veluti Gypsum; Calx recens a fornacibuseducta igneam vim rejectat, nec urit; miratur propterea *Paulus Zachia*, quomodo in quibusdam Civitatibus permittantur Fornaces, in quibus Calx excoquatur, ob evaporationem, quam emittunt, pectore infestam. Nihil est autem, quod

cap. 7.

de Ven.

c. 8.

Tom. 3.

l. 6. P. 6.

c. 2.

Q. M.

L. 1. 5

Tit. 4.

Q. 7.

quod, postquam arserit, ignis femina diutius retineat, quam lapis calcarius; Siquidem Calx ad annum in loco sicco asservata, cum aqua diluitur, fumigat, & latentem vim ignis prodit, dum aquam effervescente facit; progressu tamen temporis, dum in pulverem fatiscit, ac veterascit, multum ignea de vi illi decedit; minus ergo tunc temporis oblædit Artifices, acrimoniam semper tamen corrosivam retinet; hinc fauces, & oculos mordet, & vocem asperat; facilis tamen medela est potus frigida, & emulsiones seminum melonum, ac seminum frigidorum. Calx Fabris murariis manus rugosas facit, ac interdum ulcerat, si tamen scabiosæ fuerint, illas a scabie liberat: quare non immerito inter remedia antipforica Calx locum habet, acidum nempe illud, quo Plora scatet, vi sua alcalica emendando, quam ob causam Calcis decoctum in Diabete commendatur a *Willisio* in Pharmaceutica Rationali: quamvis enim, ait ille, videatur hujusmodi decoctum, aptum potius ad Urinæ fluxum proritandum, ob vim calorificam, & attenuantem, quia tamen sales acidos fusionis causam temperat, ac infringit, Urinæ profluvio medetur; ob eandem rationem a *Richardo Mortono* Calcis decoctum in Tabe pulmonari magnis laudibus celebratur.

Calci vivæ bina esse Salia, quæ post calcinationem quæta maneant, ab aqua vero dissoluta & in mutuum conflictum, conciant, notam illam cuique effervescentiam efficiant, putant nonnulli, quam opinionem tamen suspectam esse ait *Joannes Bohon* in cap. 4. suis Meditationibus de Aeris influxu, cum observatione constet, Alcalia fixa & puriora ab aquea humiditate sine acidi collisione calorem concipere. Mirabatur *D. Augustinus*, Calcem in aqua fervere, in oleo fridere. Calci vivæ multum Salis alcalici infusse, cum remedia ex Calce parata ad fordida ulcera, in quibus multum acidi luxuriat, mananda, passim usurpari soleant, profecto credendum est. Ad corrigendas ergo noxas, quas calcarii Artifices interdum contrahunt, opportunum erit decoctum tepidum Malvæ, Violarum, Butyrum recens, Lac ipsum, quo nihil promptius ad faucium siccitatem & asperitatem emendandam.

De Civ.
Dei l.
21. c. 7.

HI sunt, quos ego novi Artifices, variis morbis obnoxios ob mineralium, & ossilium, quæ tractant, & quibus in suis opificiis utuntur, pravam indolem, atque ethæc, quam innui, compendiosa curatio. Medici enim id hominum genus curantis præcipuum munus est, illos cito, quantum fieri potest, aptis ac generosis remediis suæ salu-

saluti restituere; siquidem persæpe miseros Artifices audias Medicos ipsos orantes, ut vel occidant, vel liberent. Hæc itaque in Artificum ægrotantium curatione suscipienda sit cautio potissima, ut expedita, & prompta curatio illis adhibeatur, alioquin morbi tædio, ac animi mœrore, ob familiæ necessitatem contabescunt. Lubet in hanc rem auream Divini *Platonis* sententiam hic loci referre, quam legenti non ingratham fore existimo. Sic ergo ille in libro de Rep.

Dial. 3.
p. 385.

Faber, si quando in morbum incidit, a Medico curationem exigit, vel per vomitum, vel per dejectionem ventris, vel unctionem, vel incisionem. Si quis autem diuturnam illi victus observationem præcipit, capitisque suffarcinationes, ceteraque hujusmodi, statim objicit, non esse sibi ad ægrotandum otium, neque præstare sibi, ita vitam trahere contrariis curationibus incumbenti, suumque opificium negligenti; deinde Medico hoc valere jussu, ad consuetum victum revertens, si convalescit, opus suum exsequitur, sin autem sustinere morbum corpus nequit, vita functus liberatur. Hæc Plato.

Ita autem in praxi contingere non raro observavi, ut si Artifices cito non convalescant, valetudinarii quoque Officinas suas repetant, & prolixas Medicorum curationes persæpe eludant. Cum Diviti-
bus

bus equidem, quibus multum otii suppetit ad ægrotandum (ac interdum simulate, ad opes ostentandas, ut de quodam olim ludit *Martialis*) & quibus Medici parvo condu- l.2.Epig.
sti assident, sic agere liceat, non autem cum operosis hominibus. *Dives enim* (ut paulo post subdit idem *Plato*) opere nullo urgetur, a quo si quando vi arceatur, non amplius sit ei vivendum. Professorum vero quoddam genus est, qui morborum alioquin brevium, & sponte sanabilium longas instituunt curationes, primo per lenientia, mox per alterantia, ut Syrupos, quos præterire religio esset, exinde per cathartica medicamenta, repetitas venæ sectiones, & mille alia tædia, operosi semper, ut nulla dies exeat sine linea, id est, aliqua novi remedii formula; in hanc rem per parodiam congruet Horatianum illud :

*Quem semel arripuit, tenet, occiditque
medendo,*

*Non missura cutem nisi plena cruoris hi-
rudo.*

Verum ut ad pensum nostrum redeamus, eorum Artificum, qui metallica, & fossili materia ad opera sua perficienda indigent, curationem contrahendo, remedia potissima, ut dixi, ex mineralium familia erunt petenda; mox emollientia ex vegetabilium classe, antidota quoque communia,

munia, ut Theriaca, & Mithridatum, æ ea quæ specifica vi malignos venenorum impetus retundere creduntur. In usum revocanda Purgantia, & Vomitoria, liberaliori dosi, ac duplo majori præscribenda, ob contumaciam nempe, & indomitam corporum metallicorum naturam; consulendi Auctores, qui de Venenis scripsere, ut *Guainerius*, *Cardanus*, *Arduinus*, *Baccius*, *Paræus*, *Sennertus*, *Prevottius*, *Etmullerus*, & alii; nam pro quoque peculiari Veneno amplam remediorum supellectilem proponunt; pro præservatione, Diæta emolliens, & lactea valde commendatur. In hisce morbis cauto opus est in Venæ sectione imperanda, raro enim, nisi aliqua urgeat inflammatio, Phlebotomia utilis est: eæque cautelæ, quas superius annotavimus, sunt adhibendæ, ne per os scilicet, quantum fieri potest, noxiæ particulæ excipiantur.

CAPUT XIII.

De Pharmacopœorum morbis.

UT ergo ad alias Officinas divertamus, lubet Pharmacopolia adire, in quibus Sanitas, tanquam proprio in lare creditur hospitari, nisi forsitan inibi, veluti Mors in Olla, interdum di-

deliteſcat. Etenim ſi Operarios ipſos percontemur, an in parandis remediis pro aliorum ſalute labem ullam aliquando contraxerint, ſe perſæpe graviter affectos fuiſſe fatebuntur; ut in Laudani Opiati præparatione, in contundendis Cantharidibus pro phœnigmis, aliisque venenatis ſubſtantiis, ob ſubtiles atomos, quæ ab iis emanant, dum contunduntur, & per patentès vias corporis penetralia ſubeunt. Opium enim ſtuporem ac veternum inducit, idcirco in Laudani Opiati præparatione ſuadet *Etmullerus*, ut Acetum aſſumatur, nihil eſt enim, quod Opii ſulphur narcoticum magis caſtiget, & infringat, quam Acetum. Eodem modo Cantharides in pulverem contritas, & manibus tractatas compertum eſt Urinæ ardorem excitare. Novi ego Pharmacopœum in hac Civitate, qui, cum Ariadice manu geſtaſſet, virilibus contriſtatis, tam gravem partium genitalium inflammationem perpeſſus eſt, ut enata exinde gangræna, & ingenti hæmorrhagia, illi pene occumbendum fuerit. Exhalationem ex contuſa Colocynthide Pharmacopolis aliquando tormina & graves alvi fluxus concitaſſe refert *Comes de Verulamio*. Quam volatilis porro ſit Cantharidum ſubſtantia, & quantum Veſicæ, ac Renibus hoſtilis ſit, nemo non novit. Si

de Lethargo
cap. 7.

Syl. Syl.
Cent.
10.

P. 2. p.
816.

de Diu-
ret. ani-
malibus.

Cantharides integræ microscopio attente observentur acutissimis spiculis armatæ apparent, de quo videatur *Olaus Borichius* apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali, ubi ait, se in alis & pedibus minora spicula observasse, quam in capite; unde antiquam illam quæstionem, an ex mente *Hippocratis* exhibendæ sint Cantharides, capite, alis ac pedibus abscissis, an integræ ex *Galeno*, diremptam putat; cui sententiæ adhæret *Et-mullerus*, qui ait, litem hanc esse de lana caprina, ut ejusdem verbis utar, singulas enim Cantharidum partes vim ulcerativam possidere autumat. Caveant ergo Sepplasiarii, ne, dum animalcula hæc conterunt, pulvisculos volitantes excipiant, seu præmuniendo se antecedenter, vel eo ipso tempore, quo pestes has tractant, emulsiones ex seminibus melonum copiosas hauriant; Serum quoque Vaccinum, & lac ipsum ad temperandum Urinæ ardorem non levem præstabunt operam.

Interdum etiam, non solum a grave olentibus graviter affici quosdam Pharmacopæos accepi, ut in præparatione Unguenti Dialthææ, quod nonnullis nauseam ac vomitum ciet, verum etiam a suave olentibus. Magna & admiranda est vis odorum, & secundum Idiosyncrasias mirabiles effectus pariunt. Nonnullos au-
di-

divi verno tempore, quando rosarum infusions faciunt, pro Syrupis aureis, & cum tota Officina Pestana rosaria redolet, de gravi capitis dolore conquerentes, aliis alvum laxari.

Quibus ergo odora Canum vis inest, hujusmodi odores quantum possunt effugiant, ac identidem ab Officina exeant ad auram captandam, seu odorata quædam sibi magis familiaria, quibus recreari soleant, & sibi infestos obtundant, naribus persæpe apponant. De noxio odore Rosarum videatur *Sennertus*, *Otto Tachenius* in Hipp. Chymico. Refert *Levinus Lemnius*, Arabiæ Incolas a nimia odorum suavitate, qua Regio illa perfusa est, adeo consternari, ut ad foetidiora quæque, tanquam ad Balsamum, illis unicum sit effugium. Satis elegans historia legitur apud *Gasparum a Rejes*, refert enim, Piscatorem quendam in Aula Sebastiani Lusitaniæ Regis, a summa odorum fragrantia adeo exanimatum concidisse, ut pro mortuo haberetur, restitutum vero a celeberrimo *Thoma a Vega*, qui jussit illum ita semianimem ad mare deferri, & in alga & limo marino volutari, quo pacto mirifice, uti sus in volutabro cœni, recreatus est. Tradit *Baconus*, cum aromatum cumuli diu conclusi aperiuntur, adstantibus qui primo massas illas extrahunt, ac agi-

T. 1. l.
Se. 6. c.
cap. ult.

de occu
nat. mi
l. 2. c. 9

Camp
Elys. Q
99.

Nov.
Organ.
l. 2.

tant, instare febrium & inflammationum periculum.

CAPUT XIV.

De Morbis Foricariorum.

DUbius hic hæreo, num Medicos, qui elegantiae & munditiei student, a Pharmacopœorum Officinis, quæ ut plurimum Cinnama spirant, & ubi tanquam in suo Foro diversantur, ad Latrinas invitando, in eorum nasum bilem, ut dici solet, conciere possim; verum cum & Alvi, & Vesicæ excrementa, ad internos corporis affectus quotidiana inspectione rimandos, iisdem pro lege sit contemplari, idcirco neque hujusmodi loca averfari debent, ut Foricariorum morbos, eorum scilicet, qui Cloacas expurgant, paululum observemus: *Medico enim necessum est ingrata intueri & immania tractare*; verba sunt *Hippocratis*.

le flat.
l. I.

le Pul-
chro.

Neque pariter Philosophum dedecet a sublimiorum contemplatione, aliquando etiam ad viliora lustranda descendere, & mechanicis exemplis uti; sic recte quidem *Socrates*, apud *Platonem*, *Hippia* illum adspernanti, quod in pervestiganda natura pulchri Hominem induceret perquirentem, an pulchræ Ollæ, ubi quis eam
igni

igni admoverit, plenæ bonorum leguminum, auream tudiculam addere deceret, an ficulneam, dicentique Hippia, se cum tali homine nequaquam disputaturum; *cate, inquam,* reposuit Socrates. *Probe nimirum, o Amice, tibi enim talibus nominibus repleri non convenit, cum tam specioso amictu, calceisque ornatus sis, & inter omnes Græcos sapientia polleas: me autem nihil prohibet, quo minus cum illo verfer.* Quando igitur nostra hac ætate ad Mechanismum redacta est Ars Medica, cum Mechanicis infimæ fortis interdum agere, nihilque aliud præter veritatem curare, ut ibidem ait *Plato*, nequaquam indecorum erit.

Narrabo autem historiam, unde primum mihi orta est occasio Tractatum hunc de Morbis Artificum conscribendi. Cum in hac Civitate, quæ pro suo ambitu satis populosa est, ideoque domos confertas habet ac præaltas, mos est, ut tertio quoque anno in singulis domibus Cloacæ expurgentur, quæ per vicos discurrunt. Cum ergo domi meæ id opus fieret, contemplatus unum ex Operariis istis in Antro illo Charonæo magna anxietate ac sollicitudine opus suum peragentem, misertus tam improbi laboris, ipsum interrogavi, cur tam sollicitè laboraret; & non pacatius id ageret, ne ex nimio labore in multam lassitudinem incideret; tunc mi-

fer ex antro illo oculos attollens, meque intuitus: Nemo, inquit, nisi expertus, imaginari potest, quanti constet, plus quam quatuor horis in hoc loco morari, idem enim est, ac cæcus fieri: illo postmodum e Cloaca egresso, oculos ejusdem attente contemplatus sum, eosque non parum rubore suffusos ac obnubilatos observavi: me rursus sciscitante, ecquam medelam pro more haberent Foricarii huic affectui adhibere? non aliam, inquit ille, quam ut actutum, uti modo faciam, domum suam repetant, in conclavi obscuro se recondant, ibique ad alteram usque diem immorentur, Oculos aqua tepida identidem abluendo, quo pacto solamen aliquod Oculorum dolori reperiunt; rursus ab eodem quæsiui, num in faucibus ardorem ullum perſentiant, difficultatem aliquam respirandi patiantur, capitis dolore tententur, num odor ille nares percellat, nauseam pariat; nihil horum, respondit ille, neque pars ulla in hoc opere mulctatur præter Oculos, ac si opus istud ulterius proſequi velim, prope diem cæcus fiam, ut aliis contigit; sic ille, meque valere jussu, manus Oculis obtendens, lares suos adiit.

Complures postmodum Operarios id genus vel luminibus semicaptos, vel prorsus cæcos per Civitatem stipem emendican-

cantes observavi. Quod tam tetra exhalatio tenellam Oculorum structuram lædat, nequaquam miror; apud *Ballonium* lib. 2. Epid. extat in hanc rem historia de quodam villi Operario Parisiensi, qui Ophthalmicus factus est, cujus affectus causam refert *Ballonius* in Artem quam exercebat, vicos enim luto solitus erat expurgare; quare autem soli Oculi tam malo infortunio prestantur, cæteris partibus illæsis, ut Pulmonibus, qui & ipsi molli textura constructi sunt, & Cerebro per nares, ut ab illa tetra mephiti minime infestentur, id est, quod primo admiratus sum, & adhuc demiror, cum ratio non suppetat, quare id fiat.

Acidum volatile esse illud, quod, hujusmodi Camarina commota, exspiret, mihi proclive est arbitrari, idque sat probabiliter ostendunt monetarum ex ære, & argento, quas interdum Foricarii gestant in pera, denigratio, nec non ænea vasa, quæ in Culinis, hisce Cloacis proximioribus, infuscari solent, nec non Tabulæ pictæ, quæ atredinem contrahunt, ubi talis exhalatio illas pertigerit; at hujusmodi effluvia labem aliquam Pulmonibus affricare deberent, quando nihil magis Pulmonibus hostile creditur, quam quoddamque Acidum, sicuti & massæ sanguineæ, quæ ex sua natura dulcedinem ali-

quam, vel ipso sensu iudice, possidet; Oculis tamen solummodo bellum tam atrox indicunt foetidæ exhalationes istæ, ac illos acutissimis spiculis sic feriunt, ut illis vitam, id est, lumen eripiant. An Curiosorum palato satisfiet, dicendo, quod sicuti in rerum natura quædam sunt Venena, quæ cum partibus quibusdam nostri corporis particularem gerunt antipathiam, ut Lepus Marinus cum Pulmonibus; Cantharides cum Vesica, Torpedo cum nervis, sic halitus illi ex humanis fæcibus per varios corruptionis gradus trium annorum spatio, talem adsciscant naturam, ut Oculos tantum laceessant, cæteris vero partibus ignoscant? Mihi certe, si quis talem rationem obtruderet, ea sane non multum saperet, quare nec cuiquam pro ratione alicujus ponderis illam venditare lubet.

Med.
Sep. p.
2. l. 8.

Nihil profecto acceptius est, nihilque magis crepant Medici, quam particularem hanc inimicitiam, quam habent externa quædam cum quibusdam corporis nostri partibus; sicque citissime ab involutis quæstionibus se expediunt, verum obscura per nescio quid magis obscurum explicantur. *Olaus Borrichius*, ut ex *Boneto*, Cantharides negat ex vi sua specifica esse magis infensas Vesicæ, quam cæteris partibus, licet per os assumptæ, vel ex-

te-

erius appositæ, ut in Phœnigmis, vim summam ulcerativam ac pungentem in Vesica maioris exserant; id enim fieri ait eo, quod Salia volatilia Cantharidum sero sanguinis sociata, sicque ad Vesicam cum Urina delata, eandem Vesicam denudatam, nulloque dolore oblinitam pungant & exorient, quod in cæteris partibus non tam prompte efficiunt, dum non vehuntur in solo sero, sed una cum sanguine & pituita, a quo cum mixtura illarum vis retundatur. An ergo potius dicendum, putrem exhalationem e Cloacis elevatam Operariorum oculos (quæ partes magis obviæ sunt, & exquisitissimi sensus) tenuissimis particulis, tanquam spiculis fodiendo, lachrymalem succum elicere, illique se consociare, sicque novum concretum generari, oculis solum infestum, minime vero cæteris partibus, in quibus similem succum non reperiatur? *Olaus Borrichius* casum refert Oenopolæ, qui ad solum aspectum Aceti cohorrescebat, ac totus sudore frigido perfundebatur. *An vapores acidi*, ait ille, *oculis & naribus illius sunt molesti?*

Act.
Haffn.
Vol. 4.
Ob. 44.

Quæcunque sit causa ac modus, quo a tetra illa exhalatione Foricariorum oculi afficiantur potius, quam cæteræ partes, certe constat, oculos ex nativa sua indole ad susceptionem & emissionem æque pro-

Vide
Gal. p. d.
diff. feb.
cap. 3.
Senn. er.
T. 2. l. p.
ca. 4.

nos esse. Lippitudinem contagiosam esse, oculum sanum scilicet ab alterius oculis lippis morboſa effluvia excipere ipſa demonſtrat experientia, ac Artis Medicæ Proceres unanimiter teſtantur. Scitum eſt Ovidianum illud:

Dum ſpectant Oculi laſos, leduntur & ipſi.

Faſcinationem ſimiliter, quæ per oculorum obtutum creditur fieri, non alio modo contingere crediderim, quam quod e faſcinantis oculis radioſa quædam emanatio fiat, quæ in alterius oculos tanquam rem cognatam ſe inſinuet, ac inficiat; ſic Plautus:

inAulul.

*Exeundum hercle tibi foras
Conſpectatrix cum oculis emiſſitiis.*

Novi ego nobilem Adoleſcentulam ad Tabem fere deductam, quæ nullis remediis ſanari potuit, niſi cum hortatu meo e ſinu Avix ſux Vetulæ, a qua unice diligebatur, evulſa eſt, & cum Ancillis adoleſcentulis connutrita eſt; unde mihi non liſ parva cum Vetula illa Matrona ſuborta eſt, quo illam tanquam Sagam apud Puellam Neptem adeo ſibi charam infamaſſem; neque ullis rationibus perſuaderi potuit, id peculiare vitium ſenilis ætatis eſſe, ut ex oculis emanationes quaſdam teneræ ætatulæ parum ſalubres effundat; ac ſicuti oculorum eſt, modo amo-

morem, modo odium spirare, sic juvenilis etatis magis proprium esse amorem, quam senilis, cujus obtutus torvus ac tetricus esse consuevit.

Non est hic loci, ut de oculorum natura quicquam adjiciam, libeat tamen locum insignem *Platonis* adferre. *Socrates* enim inducitur edocens, quomodo intelligenda sit p. inAlcib. celebris illa inscriptio in Delphici Templi vestibulo: Nosce te ipsum.

Sic igitur *Socrates* ad *Alcibiadem*:

Num advertisti, quod facies hominis in oculum intuentis in oppositi visu relucet, veluti in speculo, quam summam vocamus pupillam simulacrum inspicientis existens? Oculus igitur demum ita se ipsum cernit, cum in oculum inspicit undique, præterea intendit, quod oculi optimum est, & quo oculus ipse videt. Oculus ergo, cum se ipsum visurus est, in oculum inspicere debet.

Ut vero ad institutum meum redeam, hisce Operariis, quorum ministerium in omnibus Civitatibus est adeo necessarium, æquum est, ut aliquo præsidio succurrat Ars Medica, quando Leges Civiles edicto cavebant, ne Cloacas purganti aut mundanti vis fieret, etiam si ad alienas ædes pertingeret. Ego iisdem suasor fui, ut Vesiculas translucas ori apponant, ut solent ii, qui operantur in Minium polientibus, vel breviori mora in expurgan-

l. i. ff. de
Cloacis.

gandis Cloacis se exerceant, sive, si ex natura sua imbecillio rem visum habeant, Artem hujusmodi deferant, & alteri se addicant, ne ob infamem & sordidum quæstum oculis capti cogantur emendicare. Quando autem experientia ipsis compertum est, salubrem esse moram in obscuro Conclavi, quod rationi certe congruit, nec non aqua tepida oculos abluere, multum conferre ad oculorum ardorem temperandum, ac dolorem simul imminuendum, qui veluti spina infixæ, partium nervosarum contractionem causatur, atque hinc subsequenter inflammationem; hæc illis permitto. Ubi tamen nimis rubeant oculi, ac metus sit, ne succedat vera inflammatio, Venæ sectionem instituo, mox ubi oculorum fervor defuerit, Vino albo odorato oculos ablui suadeo, quod salubre remedium est in hujusmodi casu. Spiritus enim animales e Cerebro & nervo optico quodammodo invitantur ad revisendas & lustrandas oculi sedes, quas a tetra illa mephiti in fugam conciti deseruerant.

Vile hoc ministerium Cloacas expurgandi inter poenarum genera antiquitus recensere mos fuit, ut de damnatis ad
 l. 10. Ep. 41. metalla diximus; sic apud *Plinium*, Trajanus Imperator ad eundem scribens, illi præcipiebat, ut qui poenæ damnati erant

nt, nec intra decem annos liberati essent,
 enæ suæ redderentur; qui vero seniores
 e decem annos damnati fuissent, distri-
 erentur in ea ministeria, quæ non longe a
 ena essent. Solebant enim tales damnatos
 Balnearum vel Cloacarum purgationes de-
 nari. Stomachabitur forsan aliquis, quod
 ca Latrinas, & Cloacas tam diu immo-
 ; verum nulla res est, ut, cujus con-
 mplatio rerum naturalium scrutatori de-
 at fordescere, multo minus Artis Medi-
 e Professori; legat is Theodorici Regis E-
 stolam apud *Cassiodorum*, ubi magnus ille I. 3. Ep.
30.
 ex Cloacarum Romanæ Urbis Præfecto
 commendat *splendidas Civitatis Romanæ Clo-*
acas, quæ tantam visentibus stuporem confer-
ent, ut aliarum Civitatum miracula possent
operare.

CAPUT XV.

De Morbis Fullonum.

PEnes antiquos Scriptores nil frequen-
 tius, quam Fullonum nomen; nostra
 hac ætate quodnam Opificii genus
 esset illud, in quo exercetur Ars Fullo-
 nica, pene ignoratur. *Plinius* mentionem I. 35. H.
N. cap.
17.
 habet legis Metellæ, Fullonibus dictæ,
 quam C. Æmilius, & L. Camillus Censo-
 res

res ad populum dedere ferendam. In lege penult. §. de rebus dubiis hæc leguntur: *Fabollennus*, qui habebat *Flaccum Fullonem*, & *Philonium Pistorem*, Uxori *Flaccum Pistorem* legaverat. *Ulpianus* tamen Fullones inter negotiatores recensuit, & *Varro* inter rusticanam familiam Fullones numerat.

de re rustica.

Prout tamen ex Antiquorum Scriptis expiscari licet, Fullonica priscis temporibus circa lanas purgandas versabatur, ac potissimum circa vestes emaculandas. Populus enim Romanus Togis albis uti consueverat, quæ sicuti facile maculis foedabantur, ita Fullonibus tradebantur, e maculis purgandæ ac dealbandæ, quas etiam Sulphuris fumo accenso suffiebant, sicuti testatur *Plinius*, & nostris quoque temporibus fieri consuevit, quotiescunque sericeis, vel laneis vestibus candorem conciliare volumus. Acida enim Sulphuris exhalatio talia mire dealbat, ut purpureas rosas lacteas efficiat.

Cum ergo olim, uti nunc etiam, Romana Civitas modo lutulenta, modo pulverulenta esset, propterea Togæ sordidæ factæ ad Fullones, tanquam Balneatores, mittebantur. Vestes autem primo creta sordida abluebant, mox quodam cretæ genere, *Cimoliæ* dictæ, utebantur. Nostrates quoque mulieres, ubi oleum super vestem

ntem aliquam casu exciderit, illico, ne illud
altius penetret, & magis expandatur, uti
fieri assolet, partem illam oleo perfusam ar-
gilla, qua Figuli utuntur, obducunt, si-
nuntque, ut creta paulatim exsiccet, &
sponte concidat. Sic enim vel parum, vel
nihil maculæ apparet; oleum etenim, quod
multo acido occulto abundat, ac creta,
quæ ratione suæ indolis de natura Saturni
participat, & acidum præcipitat, avide bi-
bitur.

Urina quoque hominum utebantur Fullo-
nes, ut Vestes purpureo colore tingerent.
Elegans Epigramma apud *Martialem* exstat, l. 4. Ep.
in quo varia rerum foetidarum exempla re- 4.
censentur, quibus Bassam mulierem putidam
pejus olere ait, inter quæ Vellus bis murice
inquinatum reponit. Aliud quoque ejus-
dem Epigramma legitur, in quo ait, Thai- leg. l. 6.
dem tam male olere, ut non tam graviter o- Ep. 93.
leret

———— *Fullonis avari*

Testa vetus, media sed modo fracta via.
Omittam ea, quæ ingeniose Interpretes com-
menti fuerint circa id, quod *Velleri murice*
bis inquinato tam gravem odorem tribueret,
& quidnam esset *Fullonis avari testa vetus*,
quæ tam male oleret; solum ea hic afferam,
quæ eruditissimus *Zarottus* in libro suo de
Medica Martialis tractatione ingeniose tra- c. 24.
di-

didit. Fullones ergo, Lanifices, Tinctores urina humana in suis Opificiis utebantur.

l. 28. H. Id habemus ex *Plinio*, ubi scripsit, *Virilem*
N. cap. *Urinam podagris mederi, argumento Fullo-*
6. *num, quos ideo eo morbo tentari negant.*

l. 3. de Hoc idem deduci potest ex *Galeno*, ubi
San. tu. *Scomma* refert quoddam *Quinti Medici*,
c. 13. *Galeni* ætate non incelebris, qui Urinarum
considerationem non magni faciens, ut mul-
ti illorum temporum, qui ex matula, tan-
quam tripode, uti etiam nostra hac ætate,
morbos omnes divinare se jactitabant, aje-
bat, hujusmodi considerationem Fullonum
esse magis propriam. Idem quoque testa-
tur *Athenæus*, opinionem referens *Mnesti-*
l. 11. c. thei *Medici Atheniensis*, affirmantis, urinam,
10. Di- quæ a nobis excernitur, ubi liberaliori Vini
prof. potu nos diluerimus, acriorem esse, ut Tin-
ctores commodius illa uti possint ad Vestes
expurgandas.

Valde familiaris ergo erat antiquitus Uri-
næ usus apud Fullones pro Lanarum ac Ve-
stium purgamine; neque nostra ætate id pror-
sus obsolevit. Nam in Officinis Pannificum,
ubi lanæ pectuntur, & panni texuntur, ob-
servantur doliola, ubi Operarii omnes me-
junt, ac in iis Urinam asservant ad putrefa-
ctionem usque, qua postmodum utuntur. Ac
revera, ubi hujusmodi Operarios interdum mi-
hi invisere contigit, pessimum odorem nares
ferien-

ferientem percipiens, causam ab iisdem sci-
scitatus sum, ac dolium urina plenum osten-
derunt, in quod ex Artis lege omnes debe-
rent mejere.

Nostris autem Fullonibus urinæ usus hu-
jusmodi est: Postquam Pannum, aliaque
lancea Opificia contexta fuerint, ut illa ab
Oleo ac aliis sordibus expurgent, urinæ sic
asservatæ, & aquæ tepidæ partes æquales,
una cum quadam Saponis Veneti portione,
ponunt in vase ligneo, in quo pannum im-
mergunt, mox, ut humor altius penetret,
ac pannus illo perfecte saturetur, pedibus
premunt, idque bis vel ter repetunt, abje-
cta prioris balnei materia, ac recenti mixtu-
ra in vas injecta. Hoc peracto, prelo li-
quorem exprimunt, ac postremo aqua pura
cum Sapone Veneto pannum abluunt, sic-
que Pannifices pannos suos candefaciunt, ut
colores omnes promptius combibant. Eun-
dem morem laneas Vestes in Urina immer-
gendi, ac nudis pedibus premendi, priscos
Fullones servasse, arbitrari licet, hancque ob
causam scripsisse *Plinium*, *Fullones podagra
minus tentari*.

Romæ itaque olim, ut in Urbe popu-
losissima, & quæ Serici usum vel nullum
vel rarum haberet, Fullones ac Infecto-
es ob frequentem necessitatem Togas
ordidas abluendi, & Lanas murice infi-
cien-

ciendi, lapidea Vasa, in quibus urinam asser-
vabant, quotiescumque effringerentur, in pu-
blicas vias projiciendo transeuntes gravi o-
dore infestabant.

Fullones igitur, ac Pannifices inter graves
hosce odores urinæ foetidissimæ, ac olei in
calido conclavi degentes, ac interdum semi-
nudi, omnes fere Cachectici sunt, decolo-
res, anhelosi, tussicolosi, & nauseabundi.
Aere enim concluso, ac tam pravis odoribus
saturato, organa spiritalia subeunte, fieri ne-
quit, quin Pulmones ex atomis illis oleosis ac
putidis noxam perferant & infarciantur, si-
mulque tota massa sanguinea inficiatur, ad
principalia viscera ac totum corpus foedis illis
particulis in orbem delatis. His addendum,
cutis spiracula ex unguine illo facillime ob-
strui, unde mala, quæ ex cutis constipatione
oriri solent, illis succrescant.

in lib.
Ep. ut in
4. n. 2.
in 5. Ep.
n. 24.

& 7. Ep.
n. 39.

Varias Fullonum ægrotantium historias
habemus apud *Hippocratem*, ex *Marinello*,
Fullo collum caput &c. Fullo in Syro phre-
neticus cum ureretur cruribus &c. verum sa-
tis curiosa est, apud eundem *Hipp.* hi-
storia morbosæ cujusdam dispositionis, ve-
luti epidemicæ, quæ Fullones sustulit: *Ful-*
lonibus, inquit *Hippocrates*, *inguina extu-*
berabant dura, & sine dolore, & circa pu-
bem & in collo similia erant tubercula ma-
gna, febris ante decimum diem. Tussi vexa-
bant.

*bantur a ruptionibus &c. Vallesius in hujus loci commento Hipp. historiam de unico Fullone exposuit, & figmentum putat, Fullones communi morbo laborasse; cæteri tamen Interpretes, ut Fæsius, Mercurialis, Marinellus, & alii de pluribus, ac veluti de Fullonum cœtu interpretati sunt. Sic enim textus Græcus Τῶν γυναικῶν οἱ Βουβῶ-
 ves &c. Credibile est, pravam aliquam Con-
 stitutionem hujusmodi Artificibus magis in-
 festam, quam aliis diversæ classis, non so-
 lum ob pravam victum, quo uti solent hu-
 jusmodi Operarii, sed ob Artis incommo-
 da, e quibus infesta malorum seges, uti
 diximus, ipsis necessario succrescit, quem-
 admodum ex eodem Hippocrate, in qua- 6. Epid.
Se. 7.
 dam Constitutione, in qua cum multa mala
 a maligna ferocitate in Vulgus vagarentur,
 Viri potius afficiebantur, quam Mulieres,
 ac inter Mulieres gravius ægrotabant famu-
 læ, quæ omnes fere interibant, quam li-
 beræ, quibus morbi qui fiebant *mansuetissimi*
moris erant; sicuti ex Plinii testimonio, a- 1. 7. c. 5.
H. N. &
1. 26. c. p.
 liquando Procere tentari morbis, aliquan-
 do Servos observatum est. In Constitutioni-
 bus meis Mutin. Ruralem Epidemiam tertia-
 narum febrium descripsi, quæ Anno 1690.
 solos Agricolas afflixit, & sequenti Anno
 Urbanam aliam, quæ solos Cives exercuit,
 Judæis tamen pepercit; sicuti *Palmarinus* ex*

Schenckio annotavit, Parisiis, dum in Urbe sæviret Pestis, Coriarios ab ea immunes fuisse. Ex communi itaque morbo ob pravam aliquam temporum Constitutionem (Austrinam puta, quæ crassos humores funderet ac liquaret, & ad glandulas Inguinum, & Colli ablegaret) Fullonum turbam ab *Hippocrate* descriptam ægrotasse, ac idem fatum subiisse, cum omnibus ob ejusdem sordidæ Artis tractationem eadem inessent dispositiones, sat probabiliter credi potest.

Ut ergo horum Artificum saluti compendiaria methodo, quantum licet, consulatur, & a fordibus, quas intus & in cute gestant, expurgentur, e Pharmacis fonte potissima remedia desumenda. Emetica igitur ac præcipue Stibiata, quorum usus in hisce Operariis mihi valde salutaris comperitus est, cum Cachexia & lentis febribus laborant, primas tenent; haud secus Cathartica valentiora, & quæ crassos humores expurgant, erunt ex usu. Mitiora enim ob humorum infarctum & segnitiam turbas potius cient, quam quicquam proficiant. Aperientia, & deobstruentia, ut Syrupus Cachecticus *Fernelii*, Vina lixivialia a *Willisio* descripta, Spiritus Urinæ, Urina ipsa epota, satis commodam præstabunt operam. In Venæ Sectione cauto opus est; illam enim,
ubi

ubi acutus morbus urgeat, non improbo, non ita tamen liberaliter sanguinem mittendum, ut in cæteris, censeo; horum enim Artificum sanguis ut plurimum fœdus est & gelatinosus.

Antiquitus, Romæ præsertim, ubi tot Thermæ ad publicos usus prostabant, sordidarum Artium Operariis non leve præsidium erat, Corpora a contractis sordibus identidem abluere, & lassatum virium robur recreare, ut recte annotat *Baccius de Thermis*. l. 7. c. 7.

At nostris temporibus, quibus res tam egregia obsolevit, singulari hoc beneficio carent omnes Urbani Artifices: propterea, ubi primo decumbunt, ad fordes detergendas, quæ perspiratum prohibent, & connutritam graveolentiam abigendam, in id præcipue incumbo, ut illorum corpora spongia vino albo odorato calenti imbuta abluantur, ac perfricentur, sicuti ad præcautionem eisdem hortari soleo, ut festis saltem diebus, propriis in laribus dulci lavacro curata cute, mundis vestibis induti in publicum prodeant. Mirum est enim, quantum a Vestium munditie, ac puritate spiritus animales hilarentur: quare non satis vulgarem opinionem, quam etiam medentium nonnulli foveant, improbare valeo, qua volunt, ægris decumbentibus non esse mutanda indusia, nec linteamina, ne illorum vires

4. in 6. *Epidem.* imbecilliores fiant; qua de re egregiam habemus *Divini Præceptoris* sententiam: *Laborantibus gratificationes*, ait ille, *ut munde facere aut potus, aut cibos, quæ videt molliter quæcumque tangit*; quem locum fatis diserte exponit *Vallesius* in commento.

Hinc non parum demiror, quomodo *Exerc. 5. Lazarus Messionerius* in sua de Feb. *Doctrina nova*, eos Medicos reprehendat, qui in febricitantibus linteamina & indusia mutanda præcipiunt, hancque rationem afferat, quod indusia recenter lota vim retineant, lixiviale lentorem inducentem, cum in lixivio vim deterisivam ac resolventem omnes agnoscant. Quomodo autem Vestes sordidæ ad febrientium robur augendum tantum valeant, ex Doctissimi *Verulamii* sententia in *Historia Vitæ, & Mortis*, quem pro sua opinione statuminanda adducit *Messionerius*, ego, pace tanti Viri, non satis video.

in lib. de *Salubri Diæta* *E. 3.* Scripsit equidem *Hippocrates*: *Vestes puras hyeme induere oportere, oleo imbutas, ac sordidas æstate*; verum liber hic inter germanos *Hippocratis* a *Galeno* non recensetur, qui illius Auctorem *Polybum* facit, præterquam quod ibi sermo est de sanorum diæta, & quomodo pingues gracilescant, & graciles pinguescant. Corporibus enim gracilibus æstate, neque lotiones, neque indusiorum mutationes tam crebræ for-
san

san convenient, ne ob nimium perspiratum, ac spirituum distationem augeatur gracilitas.

Non possum autem, quin doctissimi *Vallesii* verba hic referam: *Peccant vulgares Medici*, ait ille, *neque tunicam lineam mutare, neque lecti syndonem, neque manus, faciemve lavare, neque quicquam aliud, quod ad munditiem spectet, suis agrotis permittentes, ne si longus quidem morbus sit; quasi magni referat volutari in suis sordibus, ac quasi non augeat hoc omnem putrescentiam.* Hac de re consuli poterunt *Levinus Lemnius* & *Gaspar a Rejes*. Fullonibus itaque ac omnibus aliis Artificibus, qui ex sordidis Artibus victitant, munditiem corporis ac Vestium mutationem summe commendare oportet, ut, quantum fieri possit, iis affectibus, qui ex pædore & sorditie proficisci solent, obviam iri possit.

Antequam autem a Fullonica ad alias Officinas divertamus, liceat mihi pro parergo egregiam animadversionem hic afferre, quam Eruditissimus *Zarottus* ad superius citatum *Martialis* Epigramma excogitavit. Cum ergo *Martialis* ætate valde frequenter Romæ contingeret, ut a Fullonum testis, in publicas vias coniectis, ob graveolentiam infestarentur prætereuntium nares, hinc satis probabilem conjecturam deducit *Zarottus*, causam

com.
tex. 8. l.
p. de rat.
Vic. in ac-
cut.

de Oc-
cul. Nat.
mirac. l.
4. c. 8.

In Juc.
Quæst.
Campo
Qu. 82.

perſcrutandi, quare *Vefpaſianus* P. R. tributum ex urina, teſte *Suetonio*, impoſuerit. Cum enim probabile ſit, quod tunc temporis proſtarent amphoræ Urinariæ ad Urinam excipiendam, ob ingentem illius uſum pro Veſtibus emaculandis, & pro purpuræ tinctura, credi poſſe, ait, *Vefpaſianum* hinc anſam hujusmodi vectigal imponendi, deſumpſiſſe, quandoquidem lucri bonus eſt odor ex re qualibet; quod Græci quoque Imperatores imitati ſunt, teſte *Cedreno*. Tales Amphoras Urinarias ſolitas proſtare, innuit *Macrobius*, Q. Titium inducens, Judices vinolentos his verbis increpantem: *Nulla eſt in Angyportu Amphora, quam non impleant; quippe qui Veſicam Vini plerumque plenam habeant.*

Quoniam hac occasione circa urinarum conſiderationem pauliſper immorati ſumus, ſilentio præterire non licet, quæ de urinarum vi deobſtruente, & efficacia in ciendis menſibus non ſemel obſervavi. Complures enim Adoleſcentulas Moniales novi, quæ, cum ad multos menſes catameniorum defectum paſſæ fuiſſent, ac ex communibus remediis, quæ in hujusmodi affectibus adhiberi ſolent, nil opis ſenſiſſent, propriis Urinis epotis redditæ fuerint coloratæ, reſeratis nempe obſtructionibus, ac menſtruis reſluentibus, adeo
ut

ut hoc remedii genus satis familiare redditum fuerit.

Haud sum nescius, novum non esse, urinam variis in Morbis bibi solitam, ut in Hydrope, quamvis id male cesserit familiari cuidam Antigoni Regis, qui, ut refert *Celsus*, suam urinam bibendo in exitium se se præcipitavit; hominem illum tamen notæ intemperantiæ fuisse, Auctor ipse testatur. Observationi tamen de urina, menstruum fluxum promovente, congruit id, quod tradidit *Plinius*, *vaporatione nempe urinae puerorum impubium cieri menses foeminarum*. Quod remedium equidem a ratione non adeo alienum videtur, & cujus facile esset experimentum, si præsertim urina mane sit reddita, quæ ab *Helmontio*, urina sanguinis, dicitur. Quemadmodum autem ad Viscerum obstructions referandas Sal Ammoniacum, ac illius spiritus commendantur, & ex urina humana cum Sale Communi fit Sal Ammoniacum artificiale (quando nativum, ex Africa olim ad nos deferri solitum, in arena reperitur ex Camelorum urina prope Jovis Ammonis templum) sic urina humana, quæ ex cruoris massa varios Sales absorpsit ac ferum detulit, dum sub forma Serosi latissimis in orbem ageretur, vim deobstruendi disciscet. *Solenander* tradit, se agrestibus

l. 3. cap.
21.

H. N. l.
28. c. 6.

de Sex-
tup. Di-
ges. nu.
79.

Conf. 2.
Sec. p.

viris propriam urinam potandam, in Hepatis, ac Lienis duritie, neque sine prospero eventu, præscripsisse. Profecto iis, quibus volupe est, hoc remedio uti, in Officina Chymica Viscerum elaborato, longe salubriorem putarem urinæ hominis sani, quam morboſi potum, uti ſcite, & eleganter oſtendit *D. Roſinus Lentilius* in *Ephemeridibus Germanicis* de *Αὐτοπροποσίᾳ* Examine.
 Dec. 3. An. 2. Ob. 116. Verum non tam facile cuiquam perſuaderi poteſt, ut alienam urinam ſorbeat, niſi interdum urinam pueri, quam tamen imbecillioſam urina Virili cenſeo, dum urinæ puerorum ut plurimum decolores ſint, ac veluti res fatua, ex quibus non multum Spiritus ac Salis volatilis elici poſſit.

Nemo fere eſt ex Chymicorum familia, qui per ſpagyricam analyſin examen aliquod de urina humana non inſtituerit. Cum enim ſaponariam ac deterſoriam vim in illa omnes agnoſcant, ob varia ac omnigena Salia, quæ in ipſa hoſpitantur, non adeo facile eſt definire, quid in illa dominatum habeat. Latex enim aquoſus, ſeu Serum ſanguinis, dum per Vaſa ſanguiflua in orbem fertur, Sales diverſi generis ob tam diverſa eſculenta & potulenta, quæ aſſumimus, in quibus tot varii ac diverſi ſapores reſident, abſorbet, & per renales tubulos ad Veſicam deſert; ex quo

quo fit, ut urina varios ac diversos sapores disciscat, ut plurimum autem falsedinem præerat cum aliquo amarore. Elegantissimum Tractatum de urinis *Willisius* conscripsit, statuens, in urina humana portionem magnam aquosi laticis, minorem vero Salis, Sulphuris, & Terræ, ac portionem aliquam spiritus; urinæ humanæ multum salis communis inesse, cum ex illa extrahi possit spiritus acidus, Chymicæ operationes satis ostendunt; quale vero sit Sal urinæ, & cuiusnam indolis, non tam facile est decernere, quamvis in id operis multum insudarint Artis Magistri.

Ingenue quidem *Helmontius* fatetur, Sal in Sext. Digest. n. 58, potii in toto Naturæ Systemate sibi simile non habere; non enim talis est *marinus*, *montalis*, *rupeus*, *gemmeus*, *non nitrum*, *non petra*, *non aluminis*, *aut boracis*, *non denique naturalium ullius*, ut neque Sal urinæ, vel armentorum. Multo autem difficilius crediderim statui posse, cuius naturæ sit Sal potii humani, quam quodcumque aliud alterius speciei Animalium, cum brutorum multo simplicior sit victus, quam hominum, qui cibaria elementa per omnia conquisita ingerunt, ac simul assis commiscent *mixta*, simul *conchyliis tardis*, ut ait *Horatius*. Specifica tamen, & generosa remedia ex lotio humano ad varios usus, & chro-

chronicos morbos oppugnandos parari nemo non novit, & nostra hac ætate Spiritus Salis Ammoniacy, qui urinæ soboles est, propolichresto habetur.

Ut ad propositum de urina foetida, qua utuntur Fullones ad purgamenta vestium; scio equidem, Chymicos tam de urina recenti hominis sani, quam veteri post longam digestionem in fimo equino instituisse, sed apud eosdem non multum discriminis adverto inter Salem, & Spiritum volatilem, qui ab utraque urinæ specie educitur; imo Collectaneæ Chymicæ Leydenfis Auctores, solum recenti urina hominis sani utuntur, ad operationes suas perficiendas, cum tamen in urina foetida, ac veterissima major vis deterforia a Fullonibus agnoscat, quam in recenti, quamvis rationem ignorent. *Aristoteles* quærit, cur urina foetidior reddatur, quo diutius in corpore detenta fuerit; problematice respondet, aitque, id forsan fieri, quia ob longiorem moram urina crassior effici soleat, recens vero potioni ingestæ similis sit. At forsan quæsito melius satisficeret, dicendo, magis foetere urinam diu retentam, quod ea sit urina sanguinis, quæ secum deferat massæ sanguineæ impuritates absorptas, altera vero sit urina potus? Forsan ergo urina hominum diu asservata, qualis est Fullonum, ac in testis illis fr-

cedi-

Sec. 13.
Prob. p.

cedine imbutis fermentata, exhalante aquoso humore, acrior fit, & magis absterfiva profuſu Fullonum. *Columella* pro ovium ſcabioſarum remedio urinam humanam veterem, per nares & os infuſam, commendat, imo pecudem puſtuloſam jubet defodiendam in ſcrope prope limen reſupinatam, ſuper quam totus grex mejat, quo pacto, ait, ſanitati reſtitui.

At obtrudet aliquis; ſi hominum urinæ tam egregios præſtant uſus, & ex iis tot parantur remedia, quæ vi polleant deobſtruendi, & chronicos morbos oppugnandi, & hanc ob cauſam forſan Fullones olim non tentarentur podagra: unde fit, quod iidem, ut ſuperius dictum, cachectici fiant, lentis febribus, aliisque morbis ab humorum inſarctu obnoxii? Verum reponam ego, non tam ab urinæ foetidæ graveolentia, quam a Lanis oleo imbutis, & diuturna mora Lanificum in locis conſiſtis, & fordidis, ubi degunt ſeminudi, Operarios prædictis affectibus laborare: foetidos tamen halitus continuo per nares & os ſulceptos ſpirituum animalium puritatem foedare, indubium eſt; ac quemadmodum longior mora in loco odoribus, alioquin gratis oppleto, noxas parit; haud ſecus cenſendum de iis, qui inſuaves ſunt, quamvis aliquando ad ſpirituum torporem excutiendum adhibeantur.

Antequam claudam hoc caput, lubet hic referre, antiquitus in hac Civitate Artem Fullonicam (cujus modo pauca sunt vestigia) adeo excelluisse, ac tam lucrosam existisse, ut Fullo olim inventus fuerit, qui eo opulentia devenit, ut Mutinensi populo munus gladiatorium exhibuerit, quod eodem tempore Bononia quoque Sutor praestitit; quare horum duorum Artificum insaniam suarum opum profusione popularem auram venantium, sic illudit *Martialis*:

Sutor cerdo dedit tibi, culta Bononia, munus;

Fullo dedit Mutinae, dic ubi Caupo dabit?

Lanarum vero Mutinensis agri, ac earum praecipue, quae in plana & campestri regione ab ovillo grege, qui inter Sculterinam, & Gabellum pascitur, antiquitus obtinebantur, praestantia valde commendabatur, ut *Columella* inter Gallicas lanas primas deferret iis, quae habentur ab ovibus, quae circa *Parmam*, *Mutinamque* macris stabulantur in *campis*.

CAPUT XVI.

*De Morbis, quibus obnoxii sunt Olearii,
Coriarii, alique sordidi Artifices.*

MUltæ aliæ Officinæ quoque super-
sunt, quæ nasorum sunt pestes, &
Operariis suis una cum lucri benefi-
cio pensionem malam rependunt, quales sunt
eæ, in quibus exercentur Olearii, Coriarii,
Fidicinarii, Laniones, Cetarii, Salsamen-
tarii, Casearii, & qui Candelas sebaceas fa-
bricantur. Quoties enim in hujusmodi loca
pedem immisi, fateor, me non levem sto-
machi subversionem passum fuisse, nec diu
odoris pravitatem sine capitis dolore, ac vo-
mituritione aliqua tolerare potuisse. Non
immerito itaque legibus caveri solet, ne ta-
les Opifices Artes suas domi exerceant, sed
vel in Urbis pomœriis, vel suburbiis, ut vi-
dere est apud *Cæpollam, Paulum Zachiam*
& alios. In hoc itaque capite de Artificibus
Oleariis primum erit sermo.

In hisce Regionibus, quæ nucum sa-
lis feraces sunt, magna olei e nucibus
copia confici solet, quo per noctem po-
pulares omnes uti solent in lucernis, raro
autem oleo olivarum, ob illius caritatem;
tota enim Cispadana, & Transpadana Re-
gio oleas nequaquam alit, & oleum oliva-
rum

de ser.
urb. c. 48
n. 3. Q.
M. L. 1.
s. T. 4.
Q. 7.

rum quod habemus, ab Hetruria ad nos deferri solet. Paratur autem oleum e nucibus, sicuti oleum olivarum. Nucleorum enim massa sub molis contrita, & in mollem pastam redacta, coquitur ad ignem in magna sartagine ex cupro, dein ex pasta illa prelo imposita oleum exprimitur: dum autem hoc fit, atræ fuligines ac tam infesti odores elevantur, ut ii, qui ad hoc ministerium intenti sunt, rancidas illas exhalationes excipiant. Hinc non exigua mala illis emergunt, ac iis præsertim, qui in sartagine ad ignem materiam fumigantem fusque deque spatula versant, ut Tusses, Dyspnœæ, Capitis dolores, Vertigines & Cachexiæ; his adde, quod sordidas lacernas hujusmodi Operarii continuo gestent, unde sordibus obducti pororum cutis constipationes frequenter patiantur, & exinde acutos morbos, pectoris præcipue, cum per hyemem tantum in hac re exerceri soleant. Quam noxius Capiti sit fumus, qui ex oleo nucum exspirat, experiuntur ii, qui in clauso Cubiculo, & ubi nullum sit vaporarium, ad lucernas ex oleo nucum ad horas aliquot, seu scribunt, vel legunt, seu quid aliud operantur; non enim sine gravi Capitis dolore, vertigine, stupore illinc abscedunt, toto Cubiculo fumo oppleto. Nonnullos ego novi, quibus non minus noxia fuit exhalatio

latio ex tali oleo in loco concluso, quam fumus Carbonum, ut præcipue cuidam Litterarum studioso, qui cum ob rem angustam domi, tali oleo pro elucubratione ad feram noctem in sua Cellula usus fuisset, veternotus ad plures dies perstitit.

Haud secus male olent Officinæ, in quibus oleum e feminibus lini paratur, cujus usus in hisce Regionibus non exiguus est nocturnum in lumen, ubi præsertim olei nucum defectus sit, neque minus graviter afficiuntur, qui illud parant.

Haud secus Coriarii, qui Animalium coria in Tinis cum calce & galla macerant, pedibus calcant, lavant, expurgant, sebo inungunt, varios ad usus, haud secus, inquam, a continuo pædore, & fædis exhalationibus infestantur, quam superius memorati Operarii; hos enim videre est cum cadaverosa facie, subtumidos, luridos, anhelosos, ac omnes fere spleneticos. Non paucos ex hujusmodi Operariorum familia mihi observare contigit hydropicos factos; quomodo enim, cum in loco humido, & in Aere a tetris illis halitibus e coriis semiputridis inquinato, fere semper degant, quomodo, inquam, fieri poterit, quin spirituum tum vitalium, tum animalium Officinæ inquinentur, ac totius corporis œconomia una pervertatur? Non raro observavi, equos nullis stimulis,
G nulla

nulla vi adigi potuisse, ut ante hujusmodi
 Officinas prætergredi velint, quin ubi pri-
 mum talem odorem naribus hauserint, tan-
 quam amentes, habenas nequaquam audien-
 do, celeri cursu domum repetiisse. Ædificia
 propterea, in quibus coria elaborantur, vel
 prope muros Civitatum, uti cæteræ sordidæ
 Artes, vel extra muros, ut in hac Urbe,
 sita sunt, ne Aeris puritati officiant. Scitifi-
 sime propterea *Hippocrates* in historia Phi-
 lisci, qui ex maligna febre sexta die mortuus
 est, locum descripsit, in quo decubuit; *Phi-
 liscus prope murum habitabat &c.* in cujus
 historiæ commento, doctissimus *Mercuria-
 lis* annotavit, Divinum Præceptorem verba
 illa, *prope murum apposuisse, ut locum morbo-
 sum designaret, in quo æger ille degebat, cum
 loca Urbium circa mœnia semper magis mor-
 bosa sint, cum omnes Civitatum sordes eo so-
 leant deferri, brutorumque cadavera, & alia
 inquinamenta.*

Romæ olim in Transtiberina Regione for-
 didiores erant Officinæ, ac præsertim Coria-
 riorum, ut ex *Martiali*, qui varios fœtore
 enumerat, quibus Thaidem male olere ait
 quos inter illum reponit, qui ex caninis pel-
 libus, in Transtiberina regione maceratis
 effundebatur. Sic enim ille :

*Non ab amore recens Hircus, non ora
Leonis,*

Non detracta Cani Transtiberina cutis.

Usum hunc illius Regionis, ubi vilior plebecula degebat, & ubi sordidiores Artes exercebantur, tetigit *Juvenalis*:

Sat. 15.

— *nec te fastidia mercis*

Ullius subeant aleganda Tiberim ultra.

Infamis propterea illius Regionis Aer apud Romanos audiebat, ob insignem foetorem, qui ex tam sordidis Artibus & olidis mercibus exspirabat, quam ob causam Judæi antiquitus partem illam Urbis incolentes, & inquam, teste *Philone*, se infuderant, ut magis desertam, ac vilem, insigniter foetebant, non ob vernaculum, & insitum illis putorem, ut adhuc vulgo creditur.

de Leg
ad Ca-
jum.

Ad Coriariorum classem referri quoque possunt Fidicinarii ii, qui chordas parant pro Musicis Instrumentis; iisdem enim affectibus premuntur, cum iis necesse sit in humidis locis ac foetidis semper degere, animalium intestina tractando, eluendo, evolvendo: quare tales Operarios visere est ut plurimum facie luridos, Cachecticos, & tumidis crucibus.

In censu quoque Sordidorum Artificum recensendi sunt Casarii, qui & ipsi ob graveolentiam suos manes patiuntur; de iis tamen Casariis sermo est, qui ex

Vaccino lacte grandes illas & caseofas rotas efficiunt, quales forsan olim erant Lunenses, de quibus *Martialis* :

*Caseus Hetrusca signatus imagine Lunæ
Præstabit pueris prandia mille viis.*

& qualis apud nos est Parmensis Caseus, Placentinus, Laudensis, & aliarum Civitatum in Cispadana & Transpadana Regione; fumantes enim illæ ac pingues exhalationes Operarios non parum infestant. In Italia raro quidem intra Urbes Opificium istud exercetur, sed potius in Villis & locis campestribus paratur Caseus. In hac Civitate tamen Judæis, quibus religio est iis uti cibariis, quæ illorum manibus parata non fuerint, ex lacte e proximis Villis advecto, intra sua septa, æstivo tempore Caseum conficiunt; ac revera in iis Tabernis, ubi id agunt, pessimus odor perlentitur, eoque omnes fere muscæ confluunt.

Jo. Pet. Lotichius in libello suo, de Casei nequitia edito, refert, Vicum quendam Francofurti esse, in quo Caseus conficitur, ac tam gravem mephitim ex Vico illo diffundi, ut in illum pravum odorem causam pestis, qua Civitatem illam male mulctavit, referri possit crediderit.

Nullum porro Charonæum Antrum nullam Camarinam motam, ut erat antiquorum adagium, esse existimo, ubi
Ope

Operarii ob graveolentiam magis infestentur, quam loca illa, ubi Candelæ Sebaceæ fabricari solent. Etenim neque soli Operarii, sed etiam vicinæ Domus, non levem noxam persentiunt, qua de causa hujusmodi ministeria ad loca viliora Urbis, ac prope pomœria ablegari solent, uti recte advertit, ac monet *Zacchia*, qui in specie mentionem habet de Officinis, in quibus Candelæ Sebaceæ conflare solent. Cum enim aheni, in quibus Sebi hircini bubuli, suilli mixtura continetur, ebullire cœperint, tam foeda ac nauscosa exhalatio circumquaque diffunditur, ut vicinia tota inficiatur. Graviter itaque læduntur hujusmodi Artifices, dum ferventibus ahenis superstant, & pingues illas particulas ore, ac naribus excipiunt, ex quibus in pulmonum fistulari textura magni infarctus fiunt, unde respirandi difficultates, capitis dolores subsequuntur; speciatim vero nausea, ac vomituritio. Nihil autem est, quod nauseam, & fibrarum stomachi inversionem validius ciet, quam pinguedo vel solo adspectu, nedum intus admissa; sic pingues foeminas, ac nimis mammosas omnes fere horrere solent; propterea *Martialis* hujusmodi foeminarum genus a se procul ablegans, se *carnarium* dicebat, non *pinguiarium*. Quantum vero ad obtundendum Ventriculi acidum, in

Q. M. L.
l. 5. tit.
q. 7.

Com.
21. 2. Se.

1. 1. Fen.
3. Do. 5.
c. 2.

quo appetentiæ fomes residet, polleant substantiæ pingues, & oleosæ, ut ut acidum occultum contineant, nemo est qui ignorat; neque immerito *Galenus* ad famem caninam sedandam pinguia edulia, & oleagina commendabat, ut quæ acidi p. n. & Ventriculi membranas arrodentis spicula infringere valeant; *Avicenna* propterea pro regimine iter agentium pinguium ciborum usum, ut adipis vaccini laudat, ac refert, quendam Olei Viol. lib. 1. cum Sebo epota decem diebus a cibo abstinentiam commode tolerasse. Mirum propterea non est, si hujusmodi Operarios perpetua fere inappetentia, & nauseatio comitetur.

2. de
mo.
Mul. nu.
78.

1. 12. Ep.
8.
de Affe.
foem. ex
utero.

Non raro quoque observare mihi contigit, Mulieres prope has Officinas habitantes, de uterinis passionibus ob hujusmodi odoris pravitatem conqueri, quod alicui fortasse mirum videri posset, cum ad Hystericos affectus graveolentia commendentur ab *Hipp.*, si naribus apponantur; verum, sicuti non semper suaveolentia uterinas suffocationes excitant, cum etiam odorata, ut Cinnamomum, Nux muscata, & similia mulieribus præfocatis pro remedio exhibeantur, quod *Horatius Augenii*, in hujusmodi casibus, *infallibile*, ut ipse ait, *est præsidium*, neque id a Doctissimo *Etmullero* improbetur, & ab *Hipp.*

in libro de Nat. Mul. Vinum odoratissimum commendetur; ita non semper graveolentia naribus admota hystericas turbas sedant, uti observavit *Forestus*, & de nidore lucernæ ^{1.28.Ob.} extinctæ, quo hysterici insultus, & foetus ^{30.} exstinguuntur, perantiqua observatio est. Quare a putri sebaceo odore nequaquam miror, animales spiritus in motus inordinatos cieri, ac simul ob nauseam, Ventriculo ad superiora contracto, uterum quoque convelli; sic aliquando observari mihi contigit, delicatas mulieres ad candelæ sebaceum odorem pro nocturno lumine, animo linqui, & hysterice affectibus corripi.

De Candelarum sebacearum pernicioso nidore videatur *Solenander*, qui refert, ^{Se. 5. conf. 6. p. 461.} fratrem suum Johannem ad Candelæ sebaceæ lumen gravioribus studiis intentum, magnam exinde noxam in Pulmonibus, & Cerebro accersivisse; addit insuper, ex sebo bubulo graviolem odorem, quam ex ovillo, vel vervecino exire, nobis autem Candelæ sebaceæ nunquam gravius olere censentur, quam cum illis aliqua suillæ pinguedinis portio admixta fuerit. Elegantem quoque habemus historiam in *Actis Hassniensibus*, ubi narratur historia ^{Vol. 5. Ob. 86.} cujusdam mulierculæ, quæ in formandis candelis promercalibus intenta, in gravem Capitis dolorem cum Vertigine,

Oculorum ruborem, difficilem respiratio-
nem incidit, quam mulierem *Olaus Borri-*
chius curavit, primo vomitum provocando,
postea aquis pectoralibus cum oxymellite
scyllitico adhibitis, quibus hostem, ut ille
ait, visus est sopire, sed non multo post
remediorum usu intermisso, Orthopnoica
facta est, & repetitis Medicamentis Artem
suam diris execrando, hujusmodi Artifices
hortabatur, ut si pectori prospectum vel-
lent, sub dio saltem ministerium suum exer-
cerent.

Litterarum Professores ego quoque mo-
nitos velim, ut a Candelis sebaceis, qua-
tiescumque in suis Musæis litteris operam
dant, quantum possunt, abstineant, ac si
opes non suppetant, ut cereis candelis uti
possint, Lucernis ex oleo Olivarum, quæ
Palladi sacræ sunt, utantur, ut antiquis Scien-
tiarum Cultoribus mos erat, quorum Opera
commendabantur cum lucernam olerent. Hoc
idem suadet *Fortunatus Plempius*, qui ait,
non minus nidorem ac fumum Candelarum
sebacearum abortum inferre, ac fumum lu-
cernæ ex *Plinio*.

de Tog.
Val. tue.
cap. 35.
& 59.
l. 7. H.
N. c. 7.

Talia ergo Medicamenta, quando hu-
jusmodi Artifices curandi occurrunt, qua-
lia a Clariss. *Borrichio* proponuntur, in
usum revocanda, uti Vomitoria; inter quæ
Stibium primum locum obtinet, fortia

cathartica, abstergentia acria, & potissimum quæ ex aceto sunt composita, ut Oxymel scylliticum, ac similia, cum nihil sit, quod pingue magis obtundat ac abstergat, quam Acetum.

Enitendum est igitur, ut tam interius, quam exterius unguinosæ illæ particulæ, quibus viscera, & cutis hujusmodi Artificum infarcta sunt ac spiritus irretiti, liberque transpiratus prohibetur, extrudantur, everrantur, sive ex superius recensitis affectibus, sive ex quocunque alio morbo juxta temporum Constitutiones, decumbant. Susplicari enim semper licet, aliquid labis humoribus ac spiritibus ex foedis illis particulis inesse, quas una cum aere in operum suorum exercitio combiberint. Hanc ob causam circa V. S. in hisce Artificibus exercendam cautione opus est; liberaliter enim detracto sanguine, citissime fatiscunt illorum vires ac spiritus, qui ex conspurcato sanguine geniti non possunt non esse imbecilles ac evanidi.

CAPUT XVII.

De Morbis Tabacopæorum.

VErum a tam sordidis, & graveolentibus Officinis ad Nasorum delitias nostræ hujus ætatis, si lubet, divertamus, ad Officinas scilicet, ubi Tabacum (liceat mihi hoc vocabulo uti, quando jam Civitate donatum est) parari solet. Hujus seculi (saltem in Italia nostra) inventum, seu vitiosa consuetudo est pulvis iste, ex herba Nicotiana compositus, nihilque eo frequentius est cum Mulieribus, tum Viris, Pueris quoque, ut illius emptio inter quotidianas familiæ impensas numeretur. Quales ergo noxas tum Capiti, tum Stomacho affigat pulvis iste ex Tabaco, satis norunt ipsi Tabacopæi, dum illum præparant. Inter alias merces, quæ ex Liburnico Hetruriæ Portu ad nos deferri solent, placentæ quædam ex prædictæ Plantæ foliis in funem convolutis concinnatæ reperiuntur, quas Operarii explicant, evolvunt, ac molæ subdunt, ut in pulverem redigantur; dum autem equi oculis obductis molam circumagunt, Operarii adstantes, qui Tabaci folia molæ identidem subdunt, antequam assuescant, magno capitis dolore, vertigine,

ne, nausea, & continua sternutatione ten-
 tari solent. Tanta enim ex illa tritura par-
 tium tenuium, æstate præsertim, diffundi-
 tur exhalatio, ut tota vicinia Tabaci odo-
 rem, non sine querimonia & nausea, per-
 sentiat. Equi ipsi quoque molam circum-
 agentes, frequenti caput concussione, tus-
 si, & exsufflatione acrem, & infestam Ta-
 baci exhalationem illam attestantur. Puel-
 lam Hebræam novi (Tabacopolia enim in to-
 ta fere Italia, sicuti multi alii publici proven-
 tus, *locantur Judæis, quorum cophinus fœ-
 numque supellex*) quæ tota die ad explican-
 das placentas istas ex Tabaco incumbens ma-
 gnum ad vomitum irritamentum sentiebat, &
 frequentes alvi subductiones patiebatur, mi-
 hique narravit, Vasa hæmorroidalia multum
 sanguinis profudisse, cum super placentas illas
 sederet.

De usu ac abusu Tabaci non est, quod
 hic quicquam agam, ne actum agere vi-
 dear, qua de re videatur *Magnenus*, qui
 de hoc peculiarem Tractatum conscripsit,
 ac Doctissimus *Etmullerus* in Opere nuper
 Francofurti edito cum multis additamen-
 tis, ubi exactissima Tabaci Historia, &
 medicamenta, ex illo parata, habentur;
 damna tamen non vulgaria ex nimio il-
 lius usu subsequi, fatentur omnes, ac variæ
 Observationes apud Scriptores extant, de
 quo

inCusto-
de erran-
te nu.

46. ac in
Tra. de
Mort.
Occaf.

Quadr.
Bot.
cap. 6.
de Pht.

in sua Se.
pulchre.
t. 2. lib. 4.
Se. ult.

quo videatur *Helmontius*, qui illius fumigationem execrando, stomachum per illius fuliginem flavedine tinctum repertum fuisse affirmat, & occultum virus ipsi adscribit. Pulmones flaccidos, & exsuccos reddi a Tabaci fumo, ac paulatim ad marasum deduci, adstruit *Simon Pauli*, sicuti & *Richardus Mortonus*. In hanc rem adiri poterit *Teoph. Bonetus*, qui multas Cadaverum Sectiones institutas refert, ex quibus apparet, quam graves & abominandæ noxæ in Pulmonibus, ac in Cerebro, non solum ex Tabaci fumo, sed etiam ex usu pulveris deprehensæ fuerint. Inesse autem Tabaco, sicuti omnibus iis, quæ ptarmicam vim possident, magnam acrimoniam, vellicatio, quam infert naribus, satis demonstrat, uti etiam illius masticatio, & virulentus nidor, qui efficit, ut Tabacariorum semper foeteant animæ.

Tam liberaliter ergo a Tabacopæis odores illi ac pulvisculi volantes, qui acriores sunt quo tenuiores, per os & nares excepti teneram Pulmonum, & asperæ arteriæ tunicam pungunt, & exsiccant, tetrisque halitibus spiritus Animales Cerebri incolas obfuscant, imo narcosi quadam obtundunt, ac eodem tempore stomachi fermentum corrumpunt, illius acidum infringendo.

Neque vero quis putet, tam celebrem Plan-

Plantam, Reginae titulo donatam, Europæis omnibus adeo gratam, multoque magis iis Ditionibus, ubi inter magnos proventus Tabaci usus recensetur, infamare me velle. Multa a clarissimis Scriptoribus de Nicotianæ facultatibus litteris prodita fuere, ac merito inter Plantas Medicas locum suum mereatur; solum illius nimius usus, ac intempestivus damnandus, qui efficit, ut variam sortem experta fuerit, ac tantundem bonæ famæ, quantum malæ illi obtigerit. Multum Salis volatilis Tabaci foliis inesse, vi cujus abstersivam & traumaticam vim possideat, acidum luxurians compescendo, experientia satis comprobatum est; hinc illius decoctum in Empyemate magnis laudibus ac pro secreto commendatur ab *Epiphanio Ferdinando*. Tabaci folia itidem masticata copiosum phlegma educere, nihil vulgo notius est, ac nihil frequentius; non levis tamen error in hoc committitur. Nam non æque in omnibus salutaris est hujusmodi masticatio, & tam copiosa lymphæeductio; in corporibus enim obesis, & ubi crassi succi abundant, pulvis ex Tabaco, & illius usus utilem præstabit operam: non sic autem in iis, qui bilioso & præfervido sunt temperamento præditi, ut scite advertit præ cæteris *Gugliel. Piso*. Ego certe non paucos novi ad marasimum deductos

Hist. 22.

l. 4. c. 45.
de re nat.
& med.
ut. Ind.

ob

ob hujusmodi masticationem, qui, cum sibi ex ore continuum viderent depluere stillicidium, suæ incolumitati hoc pacto bene consultum, falsa persuasione sibi blandiebantur, ac iis ægre persuaderi potuit, male sanum consilium esse fontes salivales, & totum corpus hoc pacto suo latice nutritio exauriri. Adeo insanabile cacoethes Tabaci folia masticandi, ac fumum sugendi, tot homines infatuavit, *quod vitium*, ut reor, *semper damnabitur, ac semper retinebitur.*

in. H. N.
& Med.
virius-
que in-
diz l. 4. c.
43. in
Tract.
Mortis
Occas.

in Tract.
de fame
læsa.

Tabacum masticatum, seu illius fumum per tubulum tabacarium exsuctum appetentiam obruere, ita ut longum iter illius usu possit confici sine famis molestiis, & stomachi latratu, tradunt multi, inter quos *Gugliel. Piso*, qui in peregrinatione per loca deserta, tali masticatione usus, nec lassitudinem, nec famem sensisse, affirmat. *Helmontius* idem adstruit, aitque, id fieri, non quia *Nicotiana* famem sedet, quasi satisfaciatur defectui, sed in quantum sensus defectum tollat, simulque functionum exercitia. Ab *Helmontio* non multum dissentit *Etmullerus*, qui ait, Tabacum, veluti omnia Narcotica, stuporem in spiritus inducere, & Sale volatili oleoso falsum stomachi fermentem obtundere, sicque famis morsus non sentiri: revera mihi sæpius observare contigit, hos-

de Fumibibones, & Tabaci masticatores, non secus ac Vini egregios Potores continua fere ciborum inappetentia laborare. Sicuti enim Vinum, ac illius spiritus acidum Ventriculi fermentum enervant, ac infringunt, ita foliorum Nicotianæ masticatio frequens, ac illius fumus, salivarum succum, & stomachi robur obtundunt, ut suctionis sensus vix persentiat. Idem prorsus sentit *Doctissimus Plempius*, affirmans, Tabacum nequaquam nutrire, sed copia pituitosorum humorum in Os prolicita, & deorsum demissa, Ventriculum esurientem, & quasi famelicum expleri.

in lib. de
Togato-
rum Va-
let. tuen-
da, c. 4.

Mirari autem subit, quomodo, non secus ac in Coquinaria, tam ingeniosus fuerit Nasus, ut tot artes, tot mangonia excogitarit pro condiendo, ac variis modis parando Tabaco, ut cuique, prout lubet, modo crassum, modo tenue, modo odorum, modo inodorum, arrideat, neque solum naso, sed palato quoque sapiat, illius fumo hausto, ac per os & nares regesto, adeo ut quotiescunque Tabacarios istos mihi visere contingat, pulverem hunc tam avide per nares attrahentes, vel fumum haurientes, & exsufflantes, menti occurrat Orlandus ab Areosto descriptus, qui amissum cerebrum per nares resorbeat, vel Cacus in Spelunca Aventini Montis cum Hercule decertans, qui

Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,

Evomat, involvatque domum caligine ceca.

At quale præsidium Tabacopæis præstabit Ars Medica? Quando causa occasionalis tolli nequeat, & lucri bonus odor hisce Operariis minus sensibilem, & molestum reddat Tabaci odorem, monendi sunt, ut in triturando, cribrando, & quomodocumque tractando mercem hanc, sine cuius usu, non secus ac sine Baccho & Cerere, frigerent spiritus, & civilis elegantia, quantum possunt, caveant ab examine illo volantium atomorum; os, & nares obvelando, aerem recentem frequenter captando, faciem frigida abluendo, posca fauces persæpe eluendo, ac etiam bibendo, cum nihil aptius sit ad particulas illas, quæ faucibus ac stomacho inhæserint, abstergendas, obtundendas, quam quæ acetum habent admixtum. Emulsiones seminum melonum, ptissana hordeacea, Serum vaccinum, Oryza in lacte cocta, non inutilem præstabunt operam, ut minus lædantur. Cum in locis conclusis, & humentibus, ac præsertim cum sub mola Tabaci folia trituantur, tale ministerium peragi soleat, ac tales Operarii, de capitis dolore, & nausea conquerrantur, vomitoria pro more habui præscribere, ut quæ pulverem haustum, &
ex

ex sua natura vomituritionem cientem, breviori via expurgent.

Quoniam ex odoribus, cum ingratis, tum suavibus, Artificibus, qui illos tractant, non levia incommoda proficiscuntur, nescio, qualis lubido me inceserat, ut hic loci, non injucunda Parecbasi, pauca quædam de Odorum natura perstringerem; verum hujusmodi provinciæ amplitudo me deteruit, veritus quippe, ne si in illam pedem immitterem, argumenti jucunditas nimis longe a proposito me abriperet. Hujusmodi ergo meditationi paulisper insistens, ac observans, multa quidem de Odoribus, tum ab antiquis, tum nostræ ætatis Philosophis ac Medicis, passim litteris fuisse prodita, sed particularem & absolutam historiam de Odoribus in Scientia Naturali adhuc desiderari, propterea mihi in mente obversari visa est Idea, qua Odorum historia naturalis, & medica conscribi posset, odorum naturam juxta recentiorum, & antiquorum placita Philosophica perpendendo, una cum illorum differentiis, ac distinctionibus in suas classes, proprietatibus, diosyncrasiis, causis, natali solo, compositione, mixturis, sicque de re Unguentaria antiquorum, exinde procedendo ad medicamenta ex odoribus petita, unde Spirituum Medicina juxta Modernos, ortum

habuit, postremo ad Odores Biblicos recensere, quorum mentio fit in Sacris Codicibus, & quibus utebantur Judæi in Sacrificiis, ac eos, quorum apud varias nationes Græcos, Romanos, Ægyptios, Indos erat usus in suffitibus, & Expiationibus, ad placandos & evocandos Deos. Quare materiam amplam visus sum subolfecisse Tractatum conscribendi, universalem Odorum historiam complectentem, ut unico opere, quod sparsim dictum est, & quod mihi per varia Experimenta observare contingeret, haberetur. Olim Petrus Servius, Medicus Romanus, in sua elegantissima Philologica de Odoribus Dissertatione Tractatum Physicum de Odoribus pollicitus est, sed, quantum scire licuit, fidem suam non absolvit; meam tamen pro tali molimine, *quod plus temporis, atque olei plus*, exposceret, hic oppignerare non intendo. Multa enim sunt, quæ e longinquo, ac primo adspectu plana, & facilia videntur; sed postmodum ardua, & prærupta deprehenduntur; scite profecto Poeta:

*Tollimus ingentes animos, & maxima parvo
Tempore molimur.*

CAPUT XVIII.

De Vespillonum Morbis.

Vespillonum, & Libitinariorum apud veteres operosius, quam nostris temporibus, consueverat esse ministerium. Corpora enim extinctorum magna diligentia curabant, illa abluendo, ungendo, cremando, & cineres in Urnis conlendo; propterea ad hujusmodi opus acceriebantur Pollinctores, Succolatores, Ustiores, aliique ex viliori plebe; nostris vero temporibus Cadavera ad Tempia, seu Cœneteria delata Vespillonibus traduntur, ut in Sepulchris reponantur. Quia vero in Urbibus, ac Oppidis, saltem in Italia nostra, quælibet familia suum habet Sepulchrum gentilitium in Templis nobilioribus, plebecula vero in suis Parœciis in amplis Sepulchris promiscue recondi solet; hinc Vespillones in antra illa foetidissima, Cadaveribus semiputridis plena, descendendo, ut delata Cadavera in iis recondant, perniciosissimis morbis obnoxii sunt, potissimum vero malignis febribus, repentinæ morti, Cachexiæ, hydropisi, Catharris suffocativis, aliisque gravissimis morbis; sic illis semper cadaverosa facies, & luridus aspectus,

lib. de
Flatibus
n. 6.

ctus, ut qui cito rationes cum Orco inire soleant. Ac profecto quæ gravior causa, & magis efficax ad pestilentes morbos excitandos fingi potest, quam talis in Sepulchra descensus, ubi necesse sit ad aliquod tempus putidam auram illam inspirare, ob cujus haustum animales spiritus (quorum natura, æthereæ esse debet) coinquantur, ineptique fiant ad munus suum exequendum, scilicet ad totam Vitalem machinam sustentandam? Haud immerito scripsit *Hippocrates, Aerem Mortalibus Vita, & Morborum auctorem esse*. Non potest ergo sepulchralis Aer Vespillonibus non esse summe pernicialis, & massæ sanguineæ corruptor. Antiquitus ad tam vile ministerium, sicuti ad metalla, & cloacas, cgebantur Servi publici, qui semirasi erant, & *Inscripti* dicebantur, unde *Martialis*:

*Quatuor inscripti portabant vile cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogos.*

Nostra hac ætate fordidum lucrum, seu necessitas ipsa, & egestas liberos homines ad hujusmodi opus exequendum compellit, sed forte parum fausta; nullum enim Vespillonem senem videre adhuc mihi contigit. Quantum vero polleat ad Aerem inquinandum, Cadaverum ex quocumque Animalium genere corruptio, nemo non novit, cum sæpe observatum sit,

fit, post magna praelia commissa per insēpulta Cadavera, seu per antiqua Sepulchra incaute aperta, diras pestilentias enatas, quæ ingentem populorum stragem ediderint. Mirum itaque non erit, si Vespillonēs, & Buſtuarii, Cadavera tractando, Sepulchrorum ostia referando, ac dum in illa descendunt, pestiferos morbos accersant. Vespillo quidam satis notus, quem Pistonem nomine vocabant, cum Juvenem tumulasset vestibus bene munitum, & calceamentis novis indutum, paucos post dies circa meridiem Templi fores apertas observans, Sepulchrum adiit, ac lapide amoto, in Sepulchrum descendit, discalceatoque Cadavere, super illud concidit, ibique animam efflavit, violati Sepulchri pœnam merito luens.

Odor hic pessimus persæpe in sacris Ædibus, Æstate præsertim, manifeste perſentitur cum gravi adstantium noxa, ob Sepulchrorum copiam, & frequentem illorum reſerationem, ut ut Thure, Myrrha, aliisque odoratis rebus, vaporentur Tempia. Hinc non immerito hanc nostrorum temporum consuetudinem Cadavera intra sacras Ædes tumulandi improbat *Lilius Gyraldus* in Opere suo eruditissimo de vario sepeliendi ritu, cum priscis temporibus, ac sub ipsis Christia

næ Religionis primordiis, sola Martyrum Corpora in Templis recondi solerent, cæteri vero Fideles prope sacras Ædes, seu in Cœmeteriis tumularentur. Rusticana gens nostra decentius sane, quam urbana, suorum Cadavera sepelire pro more habet: quemlibet enim ex suis fato functum in arca lignea reponunt, & alta scrobe effossa in prato, prope suas Parœcias humo committunt, amicis, ac propinquis id muneris exsequentibus. Instituto mehercle laudando consueverant Romani extra Urbem Cadavera efferre, uti etiam Athenienses in Ceramico, seu rogis imponendo, cineresque Urnis lapideis, seu æneis, condendo. Via Latina, & Flaminia, ac præcipue militares Viæ ob Monumentorum frequentiam apud Romanos erant valde celebres, unde *Juvenalis*:

Sat. p.

—experiar, quid concedatur in illos,
*Quorum Flaminia tegitur cinis, atque
 Latina.*

Id autem tribus ex causis agebant, ut laudatus *Gyraldus* asserit, primo quidem, ut monumenta illa Viatoribus incitamento essent ad Virtutem capeffendam; hinc est, quod antiqua Epitaphia ut plurimum Viatores alloquerentur: secunda, ut quotiescumque Civitas obsidione premeretur, Cives contra hostes alacrius pro suo

fuorum cineribus pugnarent; tertia, quæ erat
 potissima causa, ut a tetrīs exhalationibus,
 quæ a Cadaverum putrefactione emanant,
 Urbem fartam tectam servarent. Singulārī
 autem privilegio Virginibus Vestalibus, ac
 solis Imperatoribus permissum fuit, ut in-
 tra Urbem tumulari possent; quin lege
 duodecim Tabularum, ut apud *Tullium* ^{2 deLeg.}
 legimus, cavebatur, ne *Ustrina*, licet extra
 Urbem, prope *Ædes* alienas institui pos-
 set: *Rogum bustumve novum ne prope Æ-*
des alienas 60. ped. invito Domino adjici-
to. Sic apud *Tullium*. Neque id ob in-
 cendii metum, ut idem ait, sed ob tetrum
 in Cadaverum ustura odorem. Adeo cave-
 bant veteres, ac Aeris salubritati pro publi-
 ca incolumitate prospiciebant, ut extra Ur-
 bis pomœria non solum immunda quæque,
 sed suorum quoque cineres ablegarent. Ipsam
 quoque agrorum stercorationem damna-
 bat *Hesiodus*, consultum magis volens salu-
 britati, quam soli fecunditati, sicuti ædili-
 tio edicto vetabatur, ne quid scorteum,
 hoc est, ex pellibus, Templis inferretur; ne-
 fas enim erat aliquid morticinum in Tem-
 plis recondi.

Ut vero pensum meum absolvam, Ve-
 spillonum, quorum ministerium adeo ne-
 cessarium est, incolumitati prospiciendum,
 æquumque est, ut quando mortuorum

corpora una cum Medicorum erroribus humi recondunt, Ars Medica iisdem beneficium aliquod pro dignitate servata rependat. Cautiones itaque iis proponendæ, ut minorem noxam, quantum licet, in opere libitinario perſentiant, exque eſſe debent, quæ peſtis tempore in uſu eſſe conſueverunt, nempe, ut os, & fauces acri aceto abluant, ac ſtrophium aceto imbutum geſtent in pera, ut odoratum ac ſpiritus reficiant, monumenta pauliſper aperta relinquant, antequam in illa pedem immittant, ut concluſi halitus pauliſper exſpirent. Opere peracto, ac domum reſſi, Veſtes mutant, ac munditie ſtudeant, quantum fert miſera illorum conditio. Ubi vero ex aliquo morbo ægrotant, magna circumſpectione curandi. Ego quoties huiusmodi hominum genus curandum habui, fatiſ parce ſanguinem mitto; illorum enim ſanguis cadaverofus eſt, ac qualis faciei color; purgantia potius erunt ex uſu, ut quæ magis conveniant hiſce hominibus, qui fœda laborant cacoſymia, & in Orci familiam citiſſime tranſire ſolent.

CAPUT XIX.

De Obstetricum Morbis.

A Vespillonum ministerio toto Cœlo differt Obstetricum officium, hæ siquidem hominis in mundanam Scenam ingressum curant, illi egressum; munus tamen amborum, mortalis vitæ Ortum & Occasum respiciens, qualis sit humana conditio, fatis testatur. Obstetrices ergo, si non tam gravia damna referunt, dum Puerperis assident, uti Vespillones Cadavera tumultuando, non immunes tamen, nec impune semper a morbis abeunt partus excipiendo una cum uterina proluvie, quæ ab antro muliebri confertim profluit; uti ipsæmet testantur, & observatio in non paucis planum fecit. De pravitate lochiorum non est, quod hic verba faciam, cum ad paucas horas illorum fluxus, vel diminutus, vel suppressus, fatis sit ad Puerperas necandas. Haud sum nescius, multas antiquitus Quæstiones fuisse, & adhuc esse de mensium nequitia, quam talem esse scripsit *Plinius*, 1.7.H.N. ut musta acescant, sterilecant tactæ fruges, c. 15. moriantur insita, exurantur hortorum germina & fructus, quibus Mulieres insederint. Sanguinem tamen menstruum ab tot cri-

de Med.
Purg. c.
1.

de. univ.
Mul.
Me. 1. 2.
c. 10. l. 2.
Conf.
Hist. 2.

2. de
Mo.
Mul.

minibus illi impactis absolvere contendit *Fallopins*, qui asserit, sanguinem menstruum bonum esse, & sua natura laudabilem, si foemina alioquin sana sit, ac eundem ipsum esse, ex quo Mulier, & foetus ipse nutriuntur, neque nisi a sola copia sanguinis uterum ad excretionem irritari; cui opinioni favet *Rodericus a Castro*, *Gugl. Ballonius*, qui menstruum per uterum excretionem, non qualitate, sed quantitate peccare, & in Annotationibus ad quandam historiam locum insignem *Hippocratis* observat, ubi Praeceptor menstruum sanguinem non fluorem, sed *Florem* appellat τὰ καταμήνια αἷμα, imo idem *Ballonius* neque qualitate, neque quantitate peccare asserit menstruum cruorem, sed hujusmodi purgationem perfici arcano, & admirabili quodam naturae consilio, aut divina providentia ad futuram procreationem. Mihi certe non semel, nec sine magna admiratione observare licuit, mulieres diuturnis morbis confectas, & ad marasimum fere deductas, ac praecipue nobilem Monialem per decennium in lecto decumbentem prorsus exhaustam, cui quolibet mense, statis diebus, menses, quamvis in satis modica quantitate, & ad paucas stillas, apparent. His tamen non obstantibus, menstruo sanguini malignum aliquid subesse, merito suspicari licet; non so-

solum enim nomine excretionis, sed secretionis menstruus fluxus notatur, quæ secretio cujusdam nobis ignotæ fermentationis beneficio perficitur, particulis quibusdam salinis, ac omnigenis ad uteri glandulas præcipitatis, & e corpore ablegatis.

Vim hujus fermentationis, ac intestinæ perturbationis satis experiuntur mulieres ipsæ, cum menstruus fluxus instat, ac dum actu profluit; quare a nonnullis, nec inepte, febris menstrua appellatur, sed febris medica, quam postmodum melior status, & corporis alacritas consequitur; eleganter propterea *Oribasius*, de molesta hac purgatione tractans, scripsit, *Mulieres, unde gaudent, inde tristari, & unde tristantur, inde gaudere*. Si porro Historiis adhibenda fides, menstruum propinatum philtro loco habetur, & vim dementandi possidere creditur, quomodo ferunt, *Cajum Caligulam ab Uxore Cæsonia potionatum*. Inter cautiones Chirurgicas pro vulnerum curatione, *Fragosio*, *Lanfranco*, aliisque celeberrimis Chirurgis advertentibus, hæc quoque numeratur, quod linea filamenta ex lintheaminibus, & indusiis Mulierum non adhibeantur, licet pluries ablutis, quod religiose ab omnibus Chirurgis observari solet, idque ob menstrui cruoris virulentiam; quin monent,

Vid.
Brafau.
l. 5. Aph.
36.

ut

l. 7. H.
N. c. 7.
Cap. El.
Q. 54.

ut ab aspectu vulneratorum arceantur mulieres menstruatae, ac homines quoque a Venero ludo adhuc calentes, ob hircosam suffumigationem, quam redolent, adeo ut non ita fabulosum videatur id, quod refert *Plinius*, & *Joachimus Camerarius* apud *Gasparum a Rejes*: Apes nimirum homines insequi, ab aphrodisiaca palæstra adhuc madentes, cum odorum suavitate maxime oblectentur, & castitatis sint observantissimæ.

Quidquid sit de menstrualis sanguinis conditione, num re vera talis sit, qualis passim creditur, neutiquam tamen dubitare licet de uterino profluvio, quod partum præcedit & consequitur, quin malignitatis, & virulentiae particeps sit, quod satis demonstrat lochiorum subita suppressio, vel parcior fluxus; malignæ febres siquidem præsto sunt, quæ miseras puerperas citissime ad interitum deducunt, quod non ita evenit in simplici mensium suppressione, quæ, si morbosas mulieres, & cachecticas reddit, non tam funesta est, nec tam etiam mortem accersit. Suffuratur enim foetus seu ex sanguine, seu ex chylo id, quod magis sincerum est ac spirituosum, sicque utero gerens geniali succo fraudatur; unde non solum in tota massa sanguinea prava fit humorum congestio, sed in ipsa quoque uteri substantia,

cia, quæ in gravidis tempore gestationis, notante *Grassio*, & *Sylvio*, insigniter crassescit, ut quo magis distendatur, magis incrassetur. Humoribus saburra propterea, quæ prius cum quæta esset & conclusa, non multum negotii facebat, partus tempore, commota veluti *Camarina*, ut dici solet, non prompte, & continuato effluxu expurgetur, interimit.

Obstetrices igitur, dum parituris super fellam positis procumbentes adstant, manibus expansis partum excepturæ, ac in huiusmodi ministerio ad plures horas perstant, non leves noxas ex stillantibus lochiis in ipsis manibus persentiunt, ut aliquando a rodente & acri materia iisdem manus inflammentur & ulcerentur. *Fernelius* contagiosorum morborum vim admirans, refert, Obstetricem quandam, quæ parturienti opem tulerat, talem in manu læsionem passam fuisse, ut illi tandem manus corrupta exciderit; Puerperam tamen illam, ait *Fernelius*, Gallica lue infectam fuisse. Quemadmodum igitur Nutrix pollutum infantem lactans, in mammis primo luem contrahit, & a Nutrice vitiata Infans altus in ore & faucibus prima Gallici morbi germina & cruciatus præfert: ita Obstetrix illa in ipsis manibus, super quas stillabat Gallica lochiorum illuvies, tam gravem noxam experta

l. 2. de
ab. mor.
caus. cap.
14.

perta est. Id tamen sagacibus, & expertis Obstetricibus non prorsus ignotum est; ubi enim illis alicui Puerperæ Gallica lue infectæ operam suam præstare necessum est, linteis manus obvolvunt, ut ab ipsis accipi, ac illas aqua & aceto persæpe abluunt; cum periculo suo didicerint, posse facillime hoc pacto luem Veneream, aliosque morbos, communicari. His addendum, quod Obstetrices prævos odores ac halitus ex stillanti fluore per os & nares excipiant, nec modum habeant, quo se tueantur, nisi alienis ac bene olentibus odoribus Puerperis hystericas passionem excitare velint.

Minus forsan in Anglia, Gallia, Germania, aliisque Regionibus patiuntur Obstetrices, cum Puerperæ decumbentes in suis lectulis foetus suos edant, non in sellis perforatis sedentes, ut in Italia, quibus dum Obstetrices assident pronæ semper & incurvæ, expansis manibus, ad ostium Matricis foetum proditurum opperientes, tanto labore ac patientia (ubi præsertim Matronis assident, ac laboriosi partus sunt) fatigantur, ut partu tandem edito, lares suos repetant infractæ & elumbes, artem suam diris execrantur.

Num apud Veteres Puerperæ super sellas, an in lectulis foetus suos edere pro more haberent, mihi non satis compertum, ut

ut ut in hanc disquisitionem curiose incubuerim. Id autem satis perspectum esset cum multis aliis scitu dignis, nisi Vulcanus forem hanc Litterariæ Reip. invidisset, Tho. Bartolini Bibliothecam concremando, ubi opus elegantissimum ad umbilicum pene deductum de Puerperio Veterum Vir Clariss. habebat. Mos tamen partus in lecto cœdendi etiam apud nostrates cœpit inolescere, ritu sane, ut reor, laudando, multa siquidem incommoda sic evitantur. Sæpe enim contingit (nisi partus sint adeo faciles) ut Mulieres, antequam pariant, pluries e lecto ad sellam, & e sellis ad lectum, post irritos conatus referantur cum magna virium lactura; seu, postquam enixæ fuerint, magnis hæmorrhagiis subsequenter super sellas lapsas animo linquantur, & expirent. Fœtus autem facilius effundi jacendo, quam surrecto corpore, aut sedendo, docent bruta omnia, quæ humi procumbunt, dum pariunt, obstetricante Natura. At fortasse id proutis necessarium videbitur, ne illorum fœtus in terram concidant, & exanimentur, seu quia, cum prona in terram spectent, alium uteri positum ab homine obtineant, deoque in illis facilius sit fœtus exclusio; verum etiam parva Animalia, ut Catellæ, Feles, Mures, in quibus de casu fœtus sublimi non multum vereri oportet, ja-

cendo pariunt. Neque vero crediderim, si-
tum uteri rectum in parituris ad faciliorem
partum multum conferre, cum suspicari li-
ceat, foetum e suis involucris expeditum, &
exitum affectantem, præpropere ad uteri va-
ginam præcipitari, ac persæpe in situ præ-
ternaturali, ut non raro observatur, expor-
rectis manibus, seu quoquo alio modo pro-
dire.

At quonam præsidio Obstetricibus Ars
Medica obstetricabitur, ac opem feret, ut Ar-
tem suam sine noxa, quantum licet, exerce-
ant: non nisi ut identidem, quando sint in-
ducia, manus & brachia aqua aut vino ab-
luant, ut ab opere suo expeditæ faciem ac
fauces posca colluant, vestes puras domum
reversæ induant; summatim, munditiei stu-
deant. A Vetula quadam Obstetrice accepi,
se, quotiescunque Puerperam aliquam ha-
beret Gallicæ luis suspectam, seu cachecti-
cam, extremos conatus parituræ opperiri,
antequam illam super fellam reponat, ne
tamdiu lochiali tabe manus conspergantur.

CAPUT XX.

De Nutricum Morbis.

Obstetricibus munere suo defunctis, Nutrices succedunt, quæ foetum editum alendum suscipiunt: hæ quoque in lactationis progressu variis affectibus tentari solent. Hic autem Nutricis nomine non solum intelligi velim eas mulieres, quæ pretio conductæ alienos partus, sed eas etiam, quæ proprios lactant. Affectus autem, quibus ut plurimum Nutrices vexari solent, sunt contabescentiæ, hystericae passionnes, pustulæ, & scabies, capitis dolores, vertigines, anhelitus difficultates, ac visus imbecillitates; multa alia quoque incommoda patiuntur, in mammis præsertim, dum lac nimis abundat, dum grumescit in mammis, dum mammæ ipsæ inflammantur, abscessum patiuntur, ac in papillis fissuræ nascuntur. Facile est autem concipere, quomodo ex diuturna lactatione sequatur atrophia & contabescencia; foetu enim grandiori facto multumque lactis fugente (sive lac ex sanguine, ut prisce sensere, seu ex Chylo, ut rectius Recentiores, generetur) Nutricum corpora geniali succo fraudantur quo nutriri deberent, & sic paulatim graciles

I

de Morb.
Sac. n. 7.

2. in 2.
Epid.

ciles ab exhaustu, & junceæ fiunt, ut Plautino verbo utar, ac præsertim, cum gemellos interdum lactant, seu cum lucri gratia una cum proprio filio puerum collactaneum habent. Affectibus vero pruriginosis corripiti solent, tum quod tractando & ulnis ac in sinu Infantes gestando, qui lactea crusta, & achoribus infestari solent (dum, qui sic non purgantur, a magnis morbis corripiti solent, teste *Hippocrate*) Nutrices inficiuntur, tum quod benigniori sanguinis seu Chyli parte ad mammas delata, & in lac permutata, ferosi, & falsi humores supersunt pro corporis alimonia, qui postea in cute pustulas, & psoam exci- tent. *Lactans quædam pustulas per corpus quidem habebat, cum autem cessavit lactare sedate sunt æstate; scripsit Hippocrates.* Locum hunc egregie explicat *Martianus* noster (nostrum appello, quia in hisce Regionibus natus & educatus, utpote Saxolensis, non Romanus) contra *Vallesii* expositionem, quæ sibi finxit, huic mulieri, dum lactaret, menstrua defecisse, ac propterea ex multa cacochymia pustulas ortum habuisse; ait enim *Martianus*, causam harum pustularum rejiciendam potius in errata, quæ committunt lactantes in cibo, & potu, hoc modo lac augeri existimantes, partim appetentia irritante, quæ in lactantibus magna esse consuevit;

qui-

quibus accedunt vigiliæ, somni interrupti, quibus Nutrices lactationis causa frequenter subjiciuntur, quorum occasione cruditates in corpore generantur, quibus si quid humoris & falsi associetur, pustularum apta materia evadunt.

Aliam historiam lactantis mulieris habemus pariter apud *Hippocratem*; *Thersandri* 4. Epid. t. 14. ex Valles. uxor leuco phlegmatica non valde existens lactans acute febricitavit. Huic lingua exusta est, aliis etiam ustionem subeuntibus: Sub hoc tempus lingua etiam exasperabatur, ut grandine multa, & lumbricis per os. Circa 20. vero non perfecte judicata est. Eodem modo *Vallesius* acutæ febris causam menstruis evacuationibus detentis acceptam refert; est enim maxima lactantium noxa, ait ille, impura excrementa, quæ singulis mensibus exire solent, retinere pro puro lacte, quod exsugitur. Verum *Martiani* expositio magis arridet. Lactantes enim in statu præternaturali nequaquam statuendæ sunt, eo quod lactationis tempore iis menses non fluant, quod equidem verum esset, si naturaliter simul lactarent, & menstruas purgationes haberent, sed potius culpanda sunt errata in victu, noctes insomnes, succi nutritii exhaustus, & alia a Doctissimo *Martiano* recensita. Mulierem enim illam crassis succis refertam in universo corpore, ac primis viis, ut dici so-

let, ex ipsis verbis Divini Præceptoris factis constat, dum illam scripsit leucophlegmaticam fuisse, & lumbricos per os rejectasse.

1. 2.
Epht.

Has igitur ob causas, visus imbecillitatem, capitis dolores, vertigines, dyspnœas identidem pati solent Nutrices, & albis fluoribus obnoxia fieri, ac præcipue cum ad plures annos protrahitur lactatio. *Experientia compertum esse*, ait Ballonius, Medicus experientissimus fuorum temporum, omnes fere mulieres, quæ diu fuerint Nutrices, gracilescere, aut morbis postea opportunas, aut debiles vivere, aut fluxui muliebri obnoxias; in iis enim facilis est humorum liquatio, & partium excipientium propensio, quod cuidam Vetulæ contigit, ait ille, quæ adeo lacte exuberabat, ut diu tres Infantes lactaverit; hinc Vasorum inanitio & infirmitas consequi potuit. Idem Ballonius casum refert cujusdam Nutricis, ex quo cautio non contemnenda pro Nutricum recta curatione elici poterit; lubet autem ejusdem verba referre: *Cuidam mulieri in spinam fluxio, rigida pene erat, Nutrix erat, & lactandi diligentia, & assiduitas occasio mali fortasse fuerat. Datum medicamentum potens. Gossipium cum Oleo applicatum, brevi convaleuit, secta vena non est; lecti tepor, & unctio pepasimum promoverunt. Alius Medicus venam*

1. 2. Epi-
dem.

nam

nam fortasse aperuisset. Hinc errant perſæpe Medici, qui cauſas affectuum in Nutricibus ad menſium ſuppreſſionem referentes, ſubito ſectionem venæ imperant. In ſimili caſu hodierni Medici, apud noſtrates ſaltem, non ſemel tantum, ſed bis aut ter venam ſecuiffent, quod remedii genus ſi omitterent, grande nefas, & morte piandum ſe patratuſcos crederent. Ubi enim Nutrix aliqua ob prædictos affectus, ſeu quo alio morbo laboret, in ſanguinis miſſione pro Curationis cardine ſpem totam reponunt, eo ſolo fundamento, quod toto lactationis tempore a menſtruſis purgationibus immunis fuerit: verum in hoc ſæpiſſime peccari ſolet, non enim ſolum ad menſium carentiam, tanquam ad mali fomitem & ſanguinis abundantiaſis cauſam reſpiciendum, ſed ad caco-chymiam, & malum ex longa lactatione contractum. Quare cum obviaſis ſint, ac paſſim occurrant lactantes curandæ, paucæque ſint (apud Noſtrates ſaltem) quæ in Nobilium domibus infantes alant, & quæ opipare vivant, caute procedendum in venæ ſectione, ne corpus magis effœtum reddatur, & morbus ingraueſcat; in hoc bivio itaque ſatius eſt, per viam medicamentoſum purgantium incedere, quam per phlebotomiam intempeſtive, ſeu temere inſtitutam.

Quot porro incommoda in ipsis mammis patiantur Nutrices, veluti nimiam lactis abundantiam, & profusionem, cum lac tenuius est (unde sequatur virium imbecillitas & atrophia) lactis grumescentiam, mammarum inflammationes; abscessus, in papillis fissuras, nemo non novit; propterea ab horum affectuum causis exactius perquirendis, & curatione proponenda, ne actum agere videar, superfedebam, cum apud Practicos hæc omnia prostant abunde descripta, una cum magna remediorum supellectile, veluti videre est apud experientissimum *Etmullerum*.

Valet.
Infant.

Solent interdum Nutrices de dolore quodam compressivo in dorso conqueri, quod observatur potissimum in iis Nutricibus, quæ recentem pepererint, & multo lacte abundant, ob mammas nimis molles & laxas, seu quia ab Infante debiliore non satis exhauriantur; dolorem autem compressivum, in dorso præsertim, persentiunt, eo quod vasa lactea Thoracica circa aggerem spinalis medullæ perreptantia, & Chylosam materiam pro lactis generatione ad axillares, seu mammas (ut creditur) deferentia nimis turgeant, ac distenta sint, cujus remedium erit moderamen in victu, ac præsertim in generosioris Vini potu, atque etiam aliqua sanguinis detractio

ctio, si dolor premat; hæc autem dolorosa compressio, quam interdum febris consequitur, observari solet in mulieribus eufarcis, & habitioribus.

Hystericis quoque affectibus, ut superius annotavi, infestari solent Nutrices, ac eæ potissimum, quæ in domibus Nobilium degunt euchymis cibis altæ, sed magna diligentia procul a conjugali commercio custoditæ. Ventre enim saginato, uterus liquore feminali turgescens indignatur, ac in furores agitur, cum non exigua lactei liquoris in mammis defœdatione. Omnes fere, qui de Nutricum regimine scripsere, hoc primum, tanquam rem indubiam, ac veluti Oraculum e Tripode accipiunt, quod Nutrix a virili concubitu abstinere debeat, ne lac vitietur. *A Venere omnino abstinendam esse, quæ lac præbebit, moneo; nam & menses viri consuetudine provocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat;* Verba sunt Galeni. Nimius essem, si Auctores omnes, qui cautionem hanc, tanquam necessariam proponunt, recensere vellem, quam sicuti parum rationi consonam, ita non multum salutarem, neque experientiæ congruam, deprehendi. Haud ibo inficias, quod si lactans conceperit, non nisi pravum, & imbecille alimentum suppeditare possit, & quin subito ab lactandus sit Infans, seu alteri Nu-

in p. de
tue. val.
cap. 9.

de Vir.
Organ.

trici tradendus. Satis curiosa est historia, & notatu digna, quam *Regnerus de Graaf* refert; ait enim, quendam Delphis catellam satis pinguem domi habuisse, e cujus mammis lac felis exsugebat, licet catella nunquam generasset, quam idcirco Herus diligenter custodiebat, ne tunc temporis, cum illam coitum appetere cognoscebat, domo exiret, & amulum reperiret cui jungeretur; sed cum tandem canis extraneus clam illam iniisset, ex eo tempore felis noluit amplius catellæ lac exsugere. Inficiari itaque non ausim, quin concubitus, si immodicus sit ac satis frequens, lacti labem aliquam affricare debeat. At forsan lac magis vitari credendum est, si Nutrices, quæ Infantes in alienis domibus nutriunt, a suorum Conjugum consuetudine & adspectu quoque arceantur, adeo ut lares suos ac filios invisere nequeant; ex quo fit, ut vetitos hymenæos magis appetant, ac perversas curas animo diu noctuque versantes, in hystericas passiones, easque vehementes, prolabantur; sic quicquid delirant Nutrices, seu qui ipsas domitant & oculatius quam proprias Uxores custodiunt, plectuntur innoxia Infantum corpulcula.

Sentiant ergo, ut lubet, Scriptores fere omnes, & *Galen*i placito subscribant, jubentque Nutrices a Virorum consortio pro-

prohibendas, ac in Gynecæis tanquam in
 carceribus detinendas, namque ego, illorum
 pace, aliter sentio, ac (veluti Orator quidam
 agebat circa iudicium recte dicendi) *Ad po-
 pulum provoco*: adverto enim apud popula- l. 7. Epi.
 rem gentem, Matres omnes foetus suos ale- 17.
 re, nisi fortuitum aliquid contingat, &
 cum suis Conjugibus qualibet nocte cuba-
 re, nec sine consueto Veneris exercitio, ne-
 que tot incommoda, & lactis depravatio-
 nes observari, quot verentur, ac sibi fin-
 gunt Medici in Magnatum ac Principum
 Nutricibus, quas volunt castitati addictas;
 propterea cautelam hanc non adeo tutam
 ac salutarem esse existimo, ut ut a celebri-
 oribus Practicis commendetur. Profecto in
 hac Civitate perpauci modo sunt Nobiles,
 qui propriis in domibus Nutrices habe-
 ant; cum enim illarum falacitas & petu-
 lantia, postquam bene pastæ fuerint, in-
 toleranda sit, nec quicquam felicius ob-
 servant filios suos educari, quam Urbanæ
 plebis, & rusticanæ gentis filios, ni forsan
 morbosiores sint ac imbecilliores, propte-
 rea omnes fere liberos suos Nutricibus tra-
 dunt, quæ illos propriis in laribus una cum
 sua familia nutriant, quin lubentius rusti-
 canis Mulieribus, quam urbanis natos su-
 os committunt, ut robustiori lacte alan-
 tur.

de Nat.
Pu. Ver.
250.

de Mor.
Mul. l. p.

Unus, quod sciam, laudatus *Martianus* regulam hanc Nutrices a virili concubitu ar-
cendi, licet bona fide tam salutarem credi-
tam, prorsus improbat, cum enim modum,
prout ipse sentiebat, quo in gravidis & Pu-
erperis lac generetur, indicasset, hæc subdit
verba : *Quæ si vera sunt, non recte sentire*
videntur illi, qui coitum Nutricibus prohi-
bent, lac inde vitiari existimantes; coitu e-
nim mediante motus concitatur in Utero, a
quo lactis generatio dependet, & ex coitu ala-
critas inducitur mulieri, unde venulæ laxan-
tur, ut dicebat Hippocrates, quæ ad lactis u-
bertatem, ac bonitatem plurimum conferre in-
dubitatum est; imo si Veneri assuetas abstin-
entia tantopere lædit, quod Viro orbata quotidie
experiuntur, quæ variis morborum generibus
sunt subjectæ, Nutrices a proprio Viro peni-
tus segregare non est tutum. Hæc Vir ille
Doctissimus. Profecto si res bene pensite-
tur, lactis primordia genesin suam Utero
debere, fateri necessum est. Utero enim
Veneris delitiis exultante & commoto, uni-
versa corporis systasis commovetur, & vasa
sanguifera ampliora fiunt. Hic mihi suc-
currit consuetudo quædam, ac Nutricum a-
pud Veteres in solenni Nuptiarum celebra-
te officium; Nutrix enim novæ Nuptæ pri-
mo Thalamum ingressuræ collum filo metie-
batur, mane vero observabat, num idem filum
ad

ad collum remetiendum sufficeret, quod si non satis fuisset, lætabunda proclamabat, Virginem a Viro Mulierem factam fuisse; sic *Caecullus* ad ritum hunc alludens in Nuptiis Thetidis, & Pelei:

Non illam Nutrix orienti luce revisens,

Hesterno Collum poterit circumdare filo.

Collo scilicet novæ Nuptæ turgidior facta, ac venis in aphrodisiaca palæstra tumefactis.

Mecum sæpe ad mechanicum Naturæ artificium animum advertens, quo edito foetu, ac etiam ante partum, lac generetur in mammis, quasi ab intelligentia quadam id fiat, quæ prodituri foetus necessitati in antecessum prospiciat, nihil investigare potui, quo mihi saltem blandiri possem, sicuti curiositati haud quaquam ab iis satisfactum, qui quæstionem hanc tractarunt, quos inter *Diemerbroekius*, *Gasparus Bartholinus*, *Thomæ filius*, aliique, quos memorat laudatus *Diemerbroekius*, quare circa rem hanc paululum digredi liceat.

l. 2. c. 2.
Auat.
Dissert.
de Mam.

Lactearum historia, quam in hoc fortunatissimo seculo primus inchoavit *Aselius*, absolvit *Pecquetus*, (quamvis illam adumbrasse visus fuerit *Hippocrates*) sat celebris est, cum Professorum nemo in re Medica tam hospes sit, qui Chyli motum per proprios ductus, & in Vasa sanguiflua ingres-

de Gläd.
nu. 3.

sum

sum ignoret, seu quid recentiores sentiant de lactis materia, quam firmiter credunt a Chyli fontibus darivari (quamvis Professorum industria vias adhuc non indigitarit, ut ut *Diemerbroekius* multis exemplis illam demonstrasse persuasum habeat) adeo, ut lac Chyli portionem esse sanguini permixtam, ac in mammis separatam credibile sit, uti Bibliothecæ Anatomicæ Auctores arbitrantur, idque sat probabilibus conjecturis, quas primus mente concepit, ac Mundo patefecit *Martianus noster*, qui egregius *Hippocratis* commentator si modo viveret, ac lactearum Sylvam, quam sibi confinxit, intueretur, quantum sibi plauderet; hæc, inquam, olim dubia de lactis materia, modo in propatulo sunt; solum superesset, ut reor, modum mechanicum nosse, quo appropinquante partu, ac etiam post partum, licet large fluentibus puerperiis, Chylosus latex in mammarias glandulas tam pleno fluente urgeatur, cum eo non sponte Chylum moveri, neque a somniata vi tractrice abripi, seu a facultate quadam intelligente dirigi, pro comperto sit.

Quando igitur recentiorum commenta in hac re non perplacent, veterum adeamus Oracula, ac videamus, num aliquid referre contingat, quod veri specimen aliquod præferat.

Cō. Hip.
de Nat.
Pueri.

Qui

*Qui vetere utuntur vino sapientes puto,
Et qui lubenter veteres spectant fabulas;
Nam novæ, quæ prodeunt fabula,
Multo sunt nequiores, quam novi nummi.*

Sic Plautus.

Prolog.
Casin.

Magnus Hippocrates, qui, licet aliquando in explicandis, quæ in nostris corporibus fiunt, admirandis operibus, Naturæ nomine usus fuerit, mechanicam tamen necessitatem hanc (de qua adeo gloriantur nostræ ætatis Scriptores, ut fermentis, in quibus ad tempus aliquod jacuere Scholæ, ad Pistores ablegatis, omnia per mechanismum, & artificiosam structuram explicent) sat manifeste agnovit,

ut ex variis ejusdem locis constat, ait enim, *Mulieres facile parere, quando disruptis pelliculis Pueri momentum in caput inclinatum prædominetur, obliquum autem, & in pedes procedere, si momentum huc inclinarit; recte*

Epid. de
Nat.
Pue.
nu. 21.
& 42.
de Dia.
nu. 5.

autem Interpretes Græcam vocem ῥοπή momentum, & inclinationem verterunt. Hippocrates ergo lactis generationem, & modum per automatismum exponit his verbis: *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit; Quum Uteri tumidi præ puero suo sunt, Ventrem mulieris comprimunt; ejus autem pleni ubi compressio contigerit, pinguißimum de potibus, ac cibis foras prosilit in omentum, & carnem. En quomodo Cous Senex per illa verba, Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit, modum me-*

mechanicum innuit, per quod Phœnomenon istud apparere debeat.

In prægnante igitur muliere, cum foetus grandior fieri incipit, Uterus, Intestina, Ventriculus, Diaphragma, & superiores omnes partes comprimit, & in spatium magis angustum cogit, Chylum eodem tempore per abdominis lacteas, & thoracicos ductus propellendo versus mammas, ex quo fit, ut facilius ad easdem mammas, quarum mollis, & laxior est textura, per Chyliferos ductus deferatur, si non adhuc bene patentes, saltem per arterias mammarias, ut *Richardo Lower*, *P. Dioni*, & aliis placet, nec alio impulso opus sit, quam hujusmodi compressione, cui succenturiare possit ejusdem foetus motus, ex eodem *Hippoc.* Ubi enim moveri cœperit Infans in utero, prima lactis signa apparent in mammis; haud secus *Clariss. Pecquetus*, Lactearum Thoracicarum primus Observator, credidit, a motu Diaphragmatis Chylosum laticem a lacteis Abdominis in Thoracicas urgeri, ut exinde in cruoris massam devolvatur. Curiosum ac notatu dignum est, quod refert *Herodotus* de modo, quo Scythæ utuntur ad uberiores lactis equini, quo victitant, copiam impetrandam: *Sufflatoria ossæa*, inquit ille, *fistulis simillima sumuntur, eaque genitalibus equarum imposita ore inflantur,*
hæc

p. de Mo.
Mul. nu.
97.

l. 4. in
Mel-
pom.

hoc aliis facientibus, alii equas emulgent; hoc ideo se facere ajunt, quod vena equarum inflata impleantur, & mamma descendant.

Uterus ergo in pręgnante muliere, quamvis non ita proximus mammis, ut in brutis in terram pronis, a grandiori foetu distentus, sat virium habere videtur ad vicinas partes comprimendas, & succum in Vasis contentum sursum propellendum; cui compressioni a pleno utero factę socias vires junget ejusdem Pueri motus in Utero.

Quia vero foetu edito, ac Utero ad naturalem suam magnitudinem redeunte, cessat hujusmodi compressio, ac motus propellens, propterea subdit Hippocrates: *Lac procedere in mammas, si lactaverit; dum enim mammae lactant, & exsuguntur, venulae in mammis ampliores fiunt, ampliores autem factae a ventre pinguedinem trahentes in mammas distribuunt.* Suctio itaque a puero facta, sufficiens est ad Chyli motum continuandum, alioquin suctione omissa, fontes illi cito arescerent. Is ergo est mechanicus modus, quo Divinus Senex lac in mammis generari credidit. Hujusmodi autem compressioni ab Hippocrate excogitatae favere non parum videtur observatio, qua constat, in Animalibus, quę plures foetus unico partu edunt, & longum utrimque mammarum ordinem

de Nat.
Pueri
n. 22.

nem habent, uti Sues, Canes, Feles, &c. eas mammillas, quæ uteri cornibus, ubi major est compressio, sunt proximiores, esse magis lacte distentas, tum ante, tum post editos foetus (quod mihi non semel, cum ruri essem, observare contigit) atque hinc fieri, quod catuli, quibus obtigerit medias mammillas sugere, robustiores, ac pingui-
ores sint cæteris, qui ab extremis lac exsugant.

Per Mechanicam igitur humoris, ex quo lac fit in mammis, motum exponere annisus est *Hippocrates*, cujus vestigia si postmodum illius Successores pressissent, jamdiu Medicina in multis majorem perfectionis gradum adepta fuisset; verum in arduis quæstionibus ad Naturam confugientes (quo vocabulo in Physicis nullum aliud malignius est, & quod inscitix magis patrocinetur) male de Arte Medica meruere. Quæstionem hanc satis diffuse tractat *Diemerbroek*. quærens, quidnam Chylum per ductus chylicos ad cor fluere solitum impellat, vel deducat ad mammas, ut ex eo lac generetur, *Deusingerii* opinione prius explosa, qui ad qualitatem quandam cuncta in corpore rarefacientem & fermentantem referebat, ipse opinionem suam statuere contendit, sed parum firmo talo stantem, utpote soli imaginationi suffultam; Phænomenon enim istud

lib. 2.
Annot.
cap. 2.

istud ad fortem imaginationem Puerperæ ad lactis generationem pro foetus nutritu intente cogitantis, refert, quam opinionem satis docte *Bartholinus* confutavit. Ad dissolvendum autem *Diemerbroekii* commentum id unum sufficere crederem, quod Puerperæ Nobiles & magis delicatæ, quæ foetus suos alere renuunt, ne iis mammæ pensiles evadant; non solum nihil cogitant, vel appetunt lactis generationem in mammis, verum præcipua illis cogitatio est de lactis aversione a mammis; iis tamen invitis, & irritis omnibus, quibus ad hoc utuntur remediis, tertia, vel quarta die a partu fit lactis ad mammas confluxus. Nihil tamen firmi in hac re, & quod quæstioni satisfaciat, proponit *Bartholinus*, quin dubitanter excogitata sua exponit. Primo causis externis mamillas ad lactificationem disponentibus subitam mutationem accenset, quæ in Virginibus observatur, cum menstrua fluere incipiunt, pili in pudendis nascuntur, vox mutatur, & mammæ fororiare incipiunt, deinde femini masculino in conceptione massam sanguineam fermentanti, & Chylum ad facilem secessionem in mammis disponenti; causas vero internas, per quas tribus, vel quatuor diebus a partu. mammæ turgeant, sanguinis Chylosi refluxui ad Uterum ingenti copia pro-

Disse. de
mam. &
lact.

Hist. Par.
Diff. 14.

foetus nutritione fluere solito, acceptum refert. Idem pene commentus est *Ortlob*, qui conceptis verbis ait, *quod Utero, post foetum editum contracto, materia ad alendum foetum destinata a sanguine iterum resorbetur, & sic distenta plus ordinario glandulae mammarum humoris hujus secretionem, cui in Utero vacabant, denuo suscipiant.* Ingeniosa isthac excogitata profecto sunt, at licet verum sit, lac Utero genesis suam debere (nisi enim concipiat Uterus, ut in Sterilibus, ac Monialibus, aliisque, quæ nunquam nubunt, lac in mammis non apparet, nisi perraro, & non numquam in virginibus) semper tamen licebit quærere, cur, Utero a pondere exsoluto, Chylosus sanguis per arterias Hypogastricas ad foetus alimoniam deferri solitus a venis resorptus, deinde ad dextrum cordis finem, inde ad sinistram arterioso sanguini remixtus, cur, inquam, & a quam intelligentia dirigatur ad mammas, ibique lactis formam acquirat, idque foetu edito, & adhuc fluentibus lochiis, non alio tempore, quando foeminae extra graviditatem habitiores sunt, & magis succulentæ, non autem exhaustæ veluti gestationis tempore, & ob partus labores, nec non propter magnam lochiorum proluviem. Quare adhuc integra manet quæstio, quo impulse, & quibus machinamentis lactis mater

teria in Puerperis ad mammas propellatur, id enim plane ignorari existimo.

Profecto credendum est, Divinum Architectum tali structura, ac ignoto adhuc artificio, uterum ac mammas fabrefecisse, ut lege ordinaria uteri foeturæ succedat in mammis lactis generatio, sicuti modo scimus, foetus e claustris uteri erumpentis Pulmones, qui per nonimestre spatium otio vacarant, munus suum inchoare, aere externo per os subeunte, ac vi sua elastica eosdem inflante, ut eodem tempore foraminis ovalis usus intercidat, & sanguis per alios ductus circulum suum absolvat. Consensum igitur mammarum cum utero, eumque admirandum esse, fateri necessum est, sed humanæ sagacitati & anatomicæ inspectioni adhuc ignotum. Talem consensum novit *Hippocrates*, si papilla mammarum, & rubor pallidus fuerit, morbosum est Uteri vas, scripsit ille. Laudatus *Bartholinus* uteri, & placentæ cum mammis consensum per mutuam similitudinem substantiæ glandulosæ, quam habent inter se placenta uterina, & marmæ exposuit, ita ut Sanguis Chylosus ad Placentam fluere solitus, dum in orbem fertur ad mammas, tanquam ad sibi cognatum domicilium, divertat; verum sine placenta, ut in Virginibus, quibus interdum lac generatur in mammis, consensum

6. Epi.
Se. 5.

hunc inter mammas & uterum admittere necessum est, experientia satis attestante, in mulierum mammis, ob uteri exorbitantias, generari per sæpe cancrofos tumores, quales in Monialibus magis, quam in cæteris Mulieribus, observantur, non ob menstruum defectum, sed potius, ut reor, ob cœlibem vitam; mihi enim sæpius observare contigit, Vestales Virgines bene coloratas, menstruis purgationibus rite fluentibus, sed salaci natura præditas, ex horrendis mammarum cancris misere obiisse; & quoniam in Italia quælibet Civitas complures habet Religiosos Virginum Cœtus, perraro fit, ut Monasterium aliquod extet, quod tam diram pestem intus non alat. Cur ergo propter uteri deliria plectuntur mammæ, non sic, neque tam frequenter, aliæ partes? Certe ob consensum adhuc occultum, & Prosectorum indagini impervium, quem forsan dies aliqua aperiet, cum nondum sit occupata veritas.

Admirandum hunc inter mammas & uterum consensum, binos libidinis fontes, abunde testatur earundem mammillarum confricatio, quæ in fœminis, ut ipsæmet fatentur, non leve est Veneris languentis irritamentum. Observat *Carpus*, mammarum contrectationem, ac præsertim papillarum, quæ ad modum virgæ arriguntur, sopitam Venerem excitant.

Com. 2.
in An.
Mu. p.
§ 16.

citare; lubet autem hic ejusdem verba referre: *Juvant etiam mamillæ incitando coitum, pertractando eas, tam in mare, quam in foemina, licet magis in foemina, quam in mare; sunt etiam venæ venientes a regione Virgæ ad mamillas, & hoc est verissimum, quod si tangatur papilla mamillæ, statim ipsa papilla erigitur, sicut virga.* Quædam igitur inter has partes erit sympathia, & consensio potius per vasa, quam per substantiæ similitudinem, ut credidit *Bartholinus*, quæ nulla fere est, cum uterus a lochiis repurgatus, ac naturali suæ magnitudini redditus, totus membranofus sit, a mammis valde differens, quarum textura potius glandulosa est.

Rationes ergo, seu commenta Neotericorum, cur a partu, non alio tempore, mammx lacte turgeant, *Hippocratis* placito nullatenus videntur præferenda. Licet enim motum sanguinis, & Chyli, qualis oculis nostris patet, ignorarit *Cous Senex*, hanc tamen mirabilem sympathiam & mutuum inter mammas & uterum commercium, summa attentione observavit, & lactis generationem per compressionem, & motum foetus in utero non incongrue exposuit, cui opinioni qui non acquiescit, meliora proferat; ast huic Sæculo, ad metam properanti, Problematis hujus solutionem nequaquam concessum

iri credendum est, quam summus rerum Dispensator alteri successuro forsan reservatam voluit.

Verum hujusce Arcani, quod tot præclarissima ingenia exercuit, indagine omissa, ad Nutricum affectus redeamus, & ex penu Medico præsidium aliquod iisdem laborantibus eruamus. Si gravis igitur sit affectio, quæcunque ea sit, & ex nimia lactatione ortum ducat, ablactatio est imperanda, causæ etenim procatarcticæ amotio reliquis præferenda. Si Tabis imminens adsit suspicio, quam indicant totius corporis macies sensim augescens, dejectio appetitus, noctes insomnes, decolor facies, illico a lactatione cessandum, ac ea adhibenda remedia, quæ Tabem præcavent, & corpus renutrient. Tabem ex nimia lactatione describit *Richardus Mortonus*; consulatur ergo hic Auctor, qui pro hujusmodi contabescencia varia proponit remedia. Unicum tamen præsidium in hujusmodi casu erit lactis Asinini, seu Vaccini usus, modo febris acutior, acor nimius ventriculi, & alia non obstant; rationi quippe congruum est, ut si e lactis dispendio orta fuerit corporis consumptio, per lactis usum quoque sequatur ejusdem reparatio. Lac ergo Asininum ad pravos humores expurgandos primo conveniet, mox vaccinum ad maciem reparandam;

Phtisiol.
cap. 6.

dam; hæc enim vera est methodus lac exhibendi in Tabe, & qua utebatur Divinus Præceptor in *historia Eratolai filii*; huic enim a gravi & longa dysenteria confecto, & ad extremam maciem deducto, lac Asininum prius exhibuit ad purgationem, mox bubulum ad nutritionem. *Bibenti lac Asininum* (inquit Hipp.) *coctum novem heminarum atticarum mensura ad duos dies, biliosa purgatio vehemens oborta est, & cessarunt dolores, & ciborum appetentia accessit, postea vero bubuli lactis crudi quatuor heminas atticas bibit pro vice una, cyathos duos in diem primum sextam aquæ partem admiscens, & vini nigri austeri parum; egregia vero est Prosp. Martiani in hunc locum animadversio: Notum etiam est (inquit ille) lac reficiendi gratia dari, non Asininum, ut posteriores faciunt, qui in Tabe cæteris præferunt, sed bubulum, quod sua crassitie corpus reficere aptum est. Lactea itaque Diæta tali methodo utramque paginam implebit, corpus enim ab humorum saburra primum expurgabit; deinde illud resarciet. Historiam refert Mortonus cujusdam mulieris, quæ post quatuor mensium lactationem, cum in magnam virium imbecillitatem, appetitus dejectionem, passionem suffocativas, incidisset, neque illius consiliis auscultare voluisset, nimirum, ut a lactatione cessaret, & lactea*

7. Epid.
nu. 3.
de Nat.
Mul. nu.
16.

diæta uteretur, in Tabem pulmonarem, cum tussi gravi anhelitu, & febre hæctica tandem delapsa est.

Si vero passiones hystericæ a nimia plenitudine ortum habeant, veluti Magnatum ac Principum Nutricibus evenit, tunc aliqua evacuatio molienda, ac in specie phlebotomia celebranda, ad vasorum plenitudinem tollendam, strictiorem diætam eodem tempore instituendo; sicuti alia remedia administranda, quæ ad passiones hystericas sedandas præscribi solent, quorum apud Practicos magna est supellex; at si prædicti hystericæ affectus (quod non raro in nutricibus hujus generis contingit) fiant, eo quod bene pastæ multo semine abundant, seu, ut cum Recentioribus loquar, Ovarium turgat, & Falloppiana Tuba clausum canat, ad Venereum certamen incitando, in tali casu vel dimittendæ sunt a lactationis ministerio, vel iisdem aliqua cum suis Viris consuetudo permittenda, ne in furorem agantur cum summa lactantis pueri perniciæ. Quia vero aphrodisiacas ideas tacita mente secum interdum versant, & cæco igne carpuntur ob metum, ne ad pauperes suos lares ablegentur, neque semper manifestis paroxysmis hystericis tentantur, cauto opus erit; variis autem signis occulta passio se prodit, nimirum si non hilares, ut prius,

prius, appareant, si taciturnæ præter morem sint, si quando Vir aliquis venustus & elegans ad illarum adspectum obvius fit, & cum illo colloquantur, hilarentur, & catullire videantur; si ergo hujus generis signa observentur, indubie censerì poterit illas Venereos ludos mente agitare, in quo certe non adeo culpandæ sunt, imo veniam aliquam merentur, cum naturales affectus sint, qui easdem, licet invitas, nocte diuque excruciant; ubi enim patella libidinis (sic enim D. Hieronymus Uterum appellat) effervere cœperit, corpus universum, ac mens ipsa concutitur; hæ Nutrices itaque cœstro Venereo concitæ characteres indelebiles fœtui imprimunt, observatumque est, inquit *Helmontius*, Nutricem salacem furiosam suam fragilitatem transtulisse in Pueros.

de Infan.
nutrit.

Perfæpe, ut diximus, lactantes mulieres, quæ potissimum succulentæ sunt, & albidiores, multoque lacte distenta habent ubera, de dolore quodam compressivo in humeris solent conqueri, quod fit ex pleniori succi lactei per Thoracicos ductus lactis promocondos, in subclaviam, ac versus mammas illapsu; in quo casu moderamen in victu adhibendum, & abstinendum ab iis, quæ lactis copiam augere nata sint. Affectum hunc *Hippocrati* haud ignotum fuisse, patet ex ejusdem

2. Epid.
Sc. 3.

verbis: *A cibus, ac potibus humeri inflantur*, ait ille, de gravidis mulieribus sermonem habens; in cujus loci commento *Martianus*, qui, ut superius dictum, lactis materiam e ventriculo deducit, tanquam præcipuo corporis fonte, qui dat omnibus, & accipit ab omnibus, testimonium ipsarum Nutricum adducit, quæ statim ac, ait ille, cibum ac potum maxime assumerunt, testantur hujusmodi humorem ab humeris descendere per claviculas ad mammas ipsas, idque evidentius persentire ajunt, dum actu fugit Puer, ex quo evenit, ut nihil magis ubertatem lactis tollere possit, quam cucubitularum dorso applicatio, quod experimentum Nutricibus cognitum in causa est, ut remedium hujusmodi ut plurimum recusent, ne lacte destituantur.

Quoad affectus pruriginosos, quibus Nutrices vexari solent, & a quibus ægre cavere possunt, dum Pueros, quibus familiare est lacteam crustam in capite habere, ulnis gestant, mammis apponunt; adhibenda remedia, quæ hujusmodi affectus curent, ac topica potius antipforica erunt ex usu, quam interna remedia, ut purgationes, ac mille alia tædia, quæ in cutaneis affectibus in usu esse solent; quare etiam, impurgato corpore, inunctiones scabiem profligantes erunt permittendæ; siquidem

dem cum non a pravo humorum apparatu, sed a contactu, & assidua Infantum contrectatione tales iis suboriantur affectus, nihil metuendum videtur, si quamprimum miasma illud psoricum cuti inhærens extinguatur. Si tamen scabies ex cacochymia ob diuturnam lactationem oborta fuerit, fecus agendum; pravi enim humores prius expurgandi erunt, deinde topicis scabies exterminanda; complures tamen Nutrices ego novi perfecte sanatas paucos post mentes a lactatione dira scabie defœdatas, non aliam ob causam, quam propter assiduam Infantum scabie infectorum contrectationem. Cautæ igitur sint Nutrices in tractandis Pueris, quos alunt, & quantum possunt, munditiei studeant, tum sibi, tum lactantibus Pueris; neque enim tam fœdi, & ulcerosi Infantes spectarentur, uti persæpe contingit, unde fit ut inter ploratus, & ejulatus contabescant. Refert *Galenus*, historiam de Puella quodam, qui, cum tota die plorasset, & Nutrix consilii inops modum nesciret, quo illi quietem conciliaret, quando nec motu, nec appositione ad mammas, vel quoquo alio modo, illum lenire posset, vestium sordidarum mutatione, jussu *Galen*i, & dulci lavacro, conquievit, & longissimo somno obdormivit.

2. de Sã.
tue. c. 8.

Antequam a Nutricibus divellar, non
con-

contemnendam cautionem pro illarum, ac Infantum regimine, lubet proponere, nimirum, ut parciores sint in suis alumnis, tam crebro lactandis, nec eos, quoties plorant, ad ubera apponant; in hoc enim valde peccatur, centies enim in die lac præbent, & noctu magis, ne illos plorantes audiant, quo pacto se ipsas sensim exhauriunt, & Infantes nimio lacte onerant, adeo ut Nutrix, & Infans misere ægrotent. Quomodo enim tenellus stomachus tantam lactis copiam conficiat, ut cruditates, acescentiæ, coagulationes, & frequentes vomitiones non contingant, & Mulier lactans ex continuo suctu non contabescat? Cautius profecto Rusticanæ Mulieres nostrates filios suos alunt, quibus ter vel quater in die tantum lac præbent, sinuntque, ut plorent quantum velint, dum ipsæ agrestibus operibus intentæ sunt, exemplo a Vitulis lactantibus, ut ipsæ ajunt, desumpto, quos non patiuntur, nisi ter singulis diebus e Vaccæ uberibus lac sugere. Ob hunc Nutricum abusum tam frequenter alumnos suos lactandi, forsan mos inolevit in Anglia, Germania, Infantes pulte ex lacte Vaccino, Vitellis Ovorum, cum Saccharo nutriendi, cum sic Puerorum regimen facilius institui possit, & justa alimenti mensura, qua debeant ali, sub sensum cadat, qua
de

de re egregia documenta extant apud *Hel-* de Inf.
montium, *Zod. Med. Gall.*, *Etmullerum* 3- nutrit.
 lioſque Scriptores. An. 3.
 Val. Inf.

CAPUT XXI.

*De Morbis, quibus obnoxii ſunt Oenopæi,
 Cereviſarii, & Zythopæi.*

Postquam ad Fontes ejus liquoris, quo primum hausto vitali aere nutrimur, satis diversati fuimus, modo ad alterius liquoris, quo Mensæ, & Convivia hilarantur, contemplationem lubet divertere. Officinæ itaque & Cellaria, in quibus Oenopœi autumnali tempore Vinum parant, ac Vini spiritum, Aquam Vitæ vulgo dictam, per destillationem eliciunt, perlustranda, & affectus examinandi, quibus tentari solent hujusmodi Operarii. Neque vero de temulentia, quæ a Vino large hausto fieri solet, hic mihi erit sermo, sed de ea, quæ ex odore, & Vini spiritibus per aerem dispersis, ac per os & nares cum aere admissis contingit; tales enim Ministri, licet abstemii, tota die Vinum elutriando, ac Vinacea e Tinnis educendo, propter operis assiduitatem, ebrii persæpe fiunt, & omnes ebrietatis noxas perſentiunt.

Cum inter præcipuos Mutinensis agri
 pro-

proventus, in eo tractu præfertim, qui Gabellum, & Scultennam interjacet, is fit, qui e Vino, & Vini spiritu obtinetur, cumque in tota Cispadana, & Transpadana Regione nusquam uberior spiritus Vini copia habeatur, dum quotannis millena, & grandia spiritus Vini dolia Venetias, Mediolanum, aliasque Urbes deferantur, spectaculum visu dignum est, autumnali tempore, magna Ædificia, ingentes Tinas, longum Doliorum ordinem una cum Laboratoriis, quibus Vinum destillatur, conspiciere. Quoniam vero experientia compertum est multum Vini spiritus ab ipsis Vinaceis elici, propterea magnis trabibus Vinacea in ipsis Tinis diu compressa detinent, sinuntque ut una cum Vino ebulliant, ac fermententur ad menses, atque etiam per totam hyemem; Vino deinde in Doliis reposito, Vinacea una cum Vini portione in magna vasa cuprea conjiciunt, sicque destillationem instituunt. Antea consueverant, quidquid succi Vinaceis inesset, prelis exprimere; at cum observarent multo plus spiritus Vini a Vinaceis impetrari, si, opere licet laborioso, destillationi subjiciantur, jamdudum prela a suis Officinis proscripsere.

Operarii ergo dum operi adstant, & peracta destillatione, e cupreis vasis Vinacea fumantia educunt, novaque indunt,

ac vasa spiritus Vini plena in Doliis reponunt, omnes fere temulenti fiunt. Licet autem ministerium istud non in Hypogæis, seu concluso loco, sed in amplis porticibus id fieri soleat, tanta nihilominus partium volatiliū spiritus Vini fit diffusio, ut qui non assuetus in hæc loca pedem immiserit acutum odorem diu perferre nequeat. Gallinæ quoque & reliquæ Aves cortales, Sues, aliæque animalia, quæ in hisce locis degunt, & calentibus Vinaceis e Cadis extractis pascuntur, temulenta fiunt. Quia vero, qui huic ministerio operam suam locarunt ad plures menses, ac per totam fere hyemem in hisce Ædificiis versantur, veterinosi, vieti, macilentī, tristes, vertiginosi, ac cibi parum appetentes evadunt.

Non incuriosa, neque contemnenda, pro vera temulentia causa cognoscenda, quæstio est, quam facultate Vinum ebrietatem inducat, num acida, an alkalica, figente, an liquante. Quæstionem hanc satis erudite tractat *Etmullerus*, qui varias Scriptorum opiniones recenset, & varia rationum ex æquo fere decertantium momenta adducit: ipse tamen *Tachenii*, *Bekii*, aliorumque pro acida inebriandi potestate sentientium, rationibus rejectis, alkalicam ac sulphuream eam esse statuit, quæ vim inebriantem possideat.

Diff. de
Temul.

de Aura
Vital.

Hac de re mihi olim cum doctissimo Vi-
ro, Chymix peritissimo, habitus est sermo,
qui totam inebriandi facultatem Acido vola-
tili, quod in Vino præpollet, & vi cujus
e musto transit in Vinum, adscribens, ma-
gni roboris rationes, & argumenta, ut id
evinceret, mihi attulit; quæ hic compendiose
referam. Vinum acidæ prolapix esse osten-
dit, ajebat ille. 1. Curiosum *Helmontii* ex-
perimentum, quo Vini spiritus temporis fe-
re momento per spiritum salis armoniaci in
offam albam concrefcit, ac eo densiorem,
quo purior Urinæ spiritus fuerit. 2. Efferve-
fcientia, quæ observatur in calente sanguine,
si illi Vini spiritus remisceatur, non secus
ac si Vitrioli spiritus illi superaffundatur.
3. Tincturarum, ut Castorii, Myrrhæ &c.
cum Vini spiritu paratarum per spiritum
Salis armoniaci præcipitatio, dum scilicet
acidum Vini volatile spiritum alkalinum
plenius saturantem aggreditur, & cor-
pus, quod solutum continebat, dimittit.
4. Vini generosi per alkalina absorbentia,
ut Sulphur, oculos cancri, testas ovorum,
talis enervatio, ut Martem non amplius
aggrediatur, neque, si destilletur, spiritum
fundat, nisi paucum ac imbecillem. 5. Spi-
ritus ardentis, ac inflammabilis ab ipso
aceto extractio, ut Chymicæ operationes
testantur. 6. Remedia ebrietatem cum
præ-

præcaventia, tum curantia ex alkaliorum familia desumpta, ut semen Synapi jejuno stomacho comestum, quod vulgi est euporistum, pecudum pulmo assus, ex *Plinio*. H.N.1.3.
c. 14.
de Vic.
Acut.
n. 59.
 Allium, quod commendat *Hippocrates*, ubi quis *ebrius est, aut, ad potationes ire volet*: cujusmodi sunt omnia fere remedia ebriis adhiberi solita, quæ, cum multo alkali turgere constet, nec ebrietatem, neque illius causam oppugnarent, imo graviores redderent, si vis inebriandi, qua pollet Vinum, in parte sulphurea & alkalina sita esset. Hæc ille pro Vini acido, quod ebrietatis auctorem facit; quibus rationes, & experimenta ex parte altera ego quoque opponam, mox ad ea, quæ a doctissimo Viro sunt allata, aliquid reponam.

Partem Vini Sulphuream & alkalinam eam esse, quæ vim inebriandi possideat, evincunt: 1. Spiritus Vini inflammabilitas, cum satis constet, nullum spiritum manifeste acidum, & de quo non sit ambigendi locus, uti Spiritum vitrioli, nitri, tartari, esse inflammabilem, imo tantia potius ad inflammabilitatem tollendam apta esse, veluti observatur in pyrio pulvere, qui spiritu vitrioli irroratus ac postmodum exsiccat, non exardescit amplius, quod non evenit, si Vini spiritu nadescat. 2. Vini, ac illius spiritus usus

L. in

in ulceribus, & gangrænis, ad compescendum scilicet acidum luxurians, & corrosivum, quo scatent ulcera, & a quo confoventur, alioquin pessimus esset in ulceribus spiritus Vini usus. 3. Observatio constans, & indubia, quod nunquam visus fuerit Vini spiritus, in acetum degenerasse, sed solum, cum veterascit, languidiorem fieri, cum Vina, spirituosiori parte abeunte potius, quam depressa, plerumque acescant; nec non alia observatio satis nota, & perspecta, quod ubi Vinum ad acescentiam vergat, perexigua Vini spiritus portio obtineatur, quod in Vinis pendulis & mucidis nequaquam evenit: hinc qui publicos proventus habent pro aqua vitæ promercali paranda, aliquo pretio quidem Vina pendula, & corrupta emunt, ut e quibus aliquam Vini spiritus portionem evocent, nullo vero acidula, quæ frustrante diligentia, non nisi phlegma insipidum, mox acrem liquorem exhibent. 4. Spirituum acidorum mineralium, ut Spiritus Vitrioli, Nitri, &c. per Vini spiritum dulcificatio, qui si acidus esset, & hoc nomine inebriaret, eosdem acidos spiritus non castigaret, & mitiores redderet, cum nullum simile aliud sibi simile infringat, sed roboret. 5. Spiritus vini cum nitri spiritu notabilis effervescentia, cum ad invicem remiscantur, qualis effervescentia natu-
ram

Et mull.
Pyr. Ra.
c. 10.

ram in Vini spiritu, Nitri spiritui manifeste acido oppositam arguit. 6. Vini spiritus sine destillatione rectificatio, nimirum per iteratam Salis Tartari, Calcis, cinerum clavellatarum infusionem. Etenim si Vini spiritus ex acidorum familia esset, Sal Tartari, Calx, quæ inter alkalia primas tenent, Vini spiritum haud quaquam rectificarent, ac fortiozem redderent, imo potius infirmerent, illius acidum absorbendo; licet autem dici possit, Sal Tartari phlegma absorbere, sicque Vini spiritum rectificare, non apparet tamen ratio, quare Sal Tartari, acidum quod Vini spiritui inesse supponitur, non absorbeat, ac illo potius, quam phlegmate, non saturetur. 7. Vina sacco percolata (quæ reliquis Vinis percolatis, cæteris paribus, semper debiliora sunt, cum *Sacco frangantur vires*, ut ait *Plinius*) facilis acescentia, ac præcipue cum æstatem senserint, quod in reliquis Vinis non evenit, quæ a particulis spirituosioribus ab acore præservantur. 8. Vina generosa Podagricis minus noxia, quam Vina tenuia, & acidula, sicut Vina Rhenana, quæ a *Sylvio* in Arthritide damnantur, quia paucò spiritu volatili prædita sint, quod multo ante annotat *Crato*, qui in Consolatione Medica pro articularis morbi doloribus, scripsit, eos, qui tenuium vinorum usum innoxium pu-

Appen.
Pra. M.
Tra. 8. n.
254.

1.2. Con.
27.

in Volup.
vivend.
de An.
Bru. p. 2.
c. 14.

tant admodum falli, sed salubrius esse, *parum vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quam tenuia vina copiose haurire*; hoc idem testantur *Helmontius, Willisius*, aliique gravissimi Viri, qui Vina tenuia, & acida prorsus improbant, ut quæ acidum multiplicando, dolores arthriticos adaugeant.

de Aer.
in subl.
infl. c. 4.

Ad ea porro, quæ superius pro acido Vini inebriativo mihi a perito Chymico objecta sunt, respondere possem, primo experimentum de coagulatione, & effervescencia spiritus vini cum spiritu urinæ, tanti non esse, ut spiritum Vini acidæ naturæ esse evincat. Multa enim alkalicæ indolis inter se commixta effervescunt, ut Sal Tartari, Oleo Tartari affusum, quod experimentum tradit celeberrimus *D. Jo. Bohn*, quod non acido occulto tribuendum ait, quod Tartarus in sui solutione combiberit, cum aqua affusa Sali Tartari idem præstet; sicuti etiam multa acida inter se commixta effervescere passim observantur, & multa acida alkalicis mixta, sine subsequente coagulatione, adeo ut regula generalis statui nequeat.

Quoad ebullitionem, quæ fit in sanguine recens educto, quando illi permisceatur Vini spiritus, non secus ac si Spiritus Vitrioli affundatur; hanc satis variam, nec semper eodem modo respondentem deprehendi, cum sanguinis varia, ac diver-

versa esse possit conditio, ac modo peccet in acidi, modo alkali exuberantia; quare quando notabiliter ebulliet, Vini spiritu illi superaffuso, probabiliter credi poterit in tali sanguine superabundare acidum. Præcipitatio porro tincturarum cum spiritu Vini paratarum, quæ per Spiritum Sal. Armoniaci fieri observatur, non multi est roboris, siquidem multæ præcipitationes fiunt per aquam simplicem frigidam, ut in præparatione resinæ Jalappæ Mechoachæ; quare si Vini spiritus inter acida connumerandus esset, ex Regula communi Chymicorum, quod ea, quæ solvuntur per acida præcipitantur per alkalica, Aquam oporteret esse alkalicam, corpus, ut norunt omnes, insipidum non tantum & nullius acrimoniæ particeps, sed utriusque acrimoniæ acidæ, & alkalicæ correctivum.

Neque ad asserendam Vini aciditatem, uti ebrietatis causam, sufficit id quod dicitur de Vini enervatione per alkaliorum infusionem; etenim cum varia corpora ad invicem miscentur, fit novum concretum diversarum virium; sic Aqua enervat tam acida, quam alkalia, & diluit quamcumque acrimoniam. Detur porro Chymicis, ab aceto forti per destillationem portionem aliquam spiritus ardentis elici, id tamen non evincet talem

3. in 6.
Epid.

de Vig. &
Som. c. 8.

spiritum flagrantem esse de acidorum familia. Nullum enim corpus tam acidum, quam alkalicum, tam simplex reperire est, quod de opposita vi aliquid in sinu suo non contineat. Quod porro spectat ultimam rationem a remediis ebrietatem curantibus, atque etiam præservantibus petitam, quæ de alkaliorum familia ut plurimum sunt; dicendum, ea potius morbi causam, quam morbum ipsum respicere, promovere nempe ferri abundantiam ad vias urinarias, quo modo facilior est ebrietatis solutio, sicuti eadem vim habere præservativam; nam ex *Hippocratis Oraculo*, quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent. Cæterum acida quoque inter ebrietatis remedia, uti acetum, adhiberi solent. Acetum capiti applicatum, nec non Epithema ex succo sempervivi majoris, cum Aceto commendat *Etmullerus*, si testibus applicetur, quod remedium ait potenter ebrietatem discutere.

In alkali ergo volatile, seu Sulphur narcoticum, quod Vino insit, ac vim habeat humorum ac spirituum motum sufflaminandi ebrietatis causam *Etmull.*, & alii referunt, quod ex tremore, stupore, soporositate, qualia observantur ex opio assumpto, deducunt. Verum an probabilius est vi ligandi, ac figendi a Vino proscripta, Vinum (quo nulla substantia spirituosior est,

est, & sanguini ac spiritibus magis affinis) largiter potum, dum per venas deditur, & caput petit, liquare potius, fundere, & arteriarum oscula per cerebrum disseminatarum referare, sicque totam cerebri systasim multo fero irrorare, & emollire, nervorum tonus laxetur, & prænarrata accidenti subsequantur? An idem etiam de Opio affirmandum, nimirum quod humores, ac spiritus nequaquam vinciat, & incrasset ut creditur, sed potius alkali suo volatili, ac fumoso fundat, ac liquet, ut ex illius vi diaphoretica, & diuretica, de qua nemo ambigit, conjectare licet? Profecto in hac re doctissimo *Wil-* Pha. Ra.
l. i. Sc. 6.
liso non parum hæret aqua, ait enim, *qualitates, quas Opio sanguinem figendi, & incrassandi nonnulli attribuunt, se non tam facile deprehendisse.* Quidquid sit de Opii facultate seu figente, seu liquante (id enim disquirere modo non vacat) hoc ausim de Vino, ac illius spiritu asserere, quod licet eadem fere accidentia ac Opium invehat, veluti tremorem, torporem, somnum profundum, aphoniam &c. diverso tamen operandi modo ab Opio hæc efficiat; in soporatis enim ab Opio pulsus exilem, tardum, pallorem, faciem cadaverosam, extremorum perfrigerationem, deprehendo, in ebriis vero ex liberali Vini potu, seu illius spiritu, pulsus validos, faciem rubentem,

Ecl. 6.

flammantes oculos, & venarum inflationem, ut plurimum observo, unde *Virgilius* Sile-
num suum ebrium describit:

Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho.

Sepul. p.

1. se. 13.

ob. 87.

s. Aph. 5.

Hujusmodi autem feri e massa sanguinea in
cerebrum diffusionem ab impetu faciente
Vini spiritu excitatam ipsamet testatur au-
topsia; in mortuis enim ex ebrietate, cra-
nio dissecto, repertum est cerebrum multo
fero lactescente perfusum, veluti videre est
apud *Theophilum Bonetum*. Hanc feri fu-
sionem attestatur pariter Cræpalæ solutio,
de qua *Hippocrates*, licet enim cita vom-
itio multum conferat ad ebrietatis noxas
minuendas, vera tamen solutio per copio-
sam diuresim habetur, fero exundante ad
urinarias vias amandato; adeo verum est
vulgatum illud, Vinum sanare eas dispo-
sitiones, quas facit, facultate nimirum qua
pollet humores extenuandi, & urinas cien-
di, quod pariter innuere visus est *Aristote-
les*, qui disquirens, quare crapulam minus
sentiant, qui dilutum, seu mixtum, quam
qui merum bibunt? præter alias rationes hanc
affert, *quod merum, sicut cætera, ita se ipsum
concoquit*. Aliquem ebrietatis usum excogi-
tarunt antiqui, ut apud *Hippocratem* videre
est. *Mnesithens* Medicus Atheniensis, in
Epistola de liberaliore potu, apud *Athe-
næum*, & *Langium*: *Accidit autem*, ajebat,

3. de
Diat.

n. 22.

l. II. c.

10. l. I.

Ep. 30.

ut qui se plurimo mero ingurgitarint, corpus & anima graviter offendantur; verum quodam dierum intervallo inebriari, videtur mihi corpus expurgare, & animum recreare. Coacervantur enim in nobis ex quotidiana potatione quædam humorum acredines, quarum opportunissimus est per urinam exitus, & purgatio per computationem maxime competit, abluuntur enim corpus. Lacones ergo ex antiquissimo Medico Mnesitheo corpus per urinam & vomitum expurgabant, & animum φιλότησις poculo exhilarabant.

Non semel, nec sine admiratione mihi observare contigit Autumnali tempore, cum plenis spumat vindemia labris, & assidua fit Vini elutriatio, e Tinis in dolia, eos, qui huic operi in Cellariis adstant, magnam urinæ profusionem experiri, ita ut centies in die mingant, & urinam reddant tenuem ac limpidam aquæ ad instar. Id autem non aliam ob causam fieri crediderim, quam ob magnam spirituum e Vino emanationem, qui spiritales vias subeant, & in massa sanguinea feri fusionem efficiant. Sic Vinum recens expertus sum Diuresim multo liberalius promoveri, quam Vinum vetus, licet meracum, & generosum, adeo ut ubi feri redundantiam per urinarias vias educere consultum fuerit, Vinum recens, sed percolatum, ac partibus crassioribus depuratum, Vino veteri præferre non verear.

Ut autem in semitam redeamus, sanguineam massam in hisce Operariis a partibus Vini volatilibus, quibus ad saturitatem op-pletus est aer, primo affici, ac in motum fermentativum cieri, deinde spiritus animales, censendum est; quantum enim sit sanguini cognata res vinum, nemo non novit, neque inepte Androcydes sapientia clarus, apud *Plinium*, ut Alexandrum M. ab intemperantia cohiberet, illum monuit, ut quando Vinum potaturus esset, *meminisset, se bibere sanguinem Terræ*. Ob eandem affinitatem afficiuntur spiritus animales, quorum tam ingens copia ex perenni, qui suggeritur, Vini spiritu generatur, ut intra Cerebri loculamenta hospitari nequeant; hinc totius animalis regiminis perturbatio, non secus, ac in Apum Repub., cum ob nimiam illarum foeturam, quæ examen suppleverit, oriuntur turbæ; sic vertigines, stupiditates, capitis dolores, non secus ac in ingenti plethora vasis distentis, subsequuntur, ac postremo ex totius naturalis œconomiae perversione macies, virium languor, & superius recensita accidentia, quæ in assuetis quidem mitiora sunt, graviora vero in iis, qui se primo huic ministerio ad-dixerint. Refert *Zacutus Lusitanus*, Aulicum quendam, cum in Villam concessisset, in Cellam Vinariam forte ingressum, ita

l. 14. H.
N. c. 5.

de Prin.
Med.
hist. l. 1.
h. 6.

ita a Vini odore perculsum fuisse, ut in terram syderatus deciderit, & intra horas exspirarit.

Idem quoque contingere iis in Regionibus, ubi pro Vino conficitur Cerevisia, veluti in Germania, Anglia, ac penes omnes Septentrionales populos satis perspectum est. Cum enim dictis in locis, licet floreat Vites, ut plurimum tamen non maturecant Botri; propterea ex hordeo, & feminibus Cerealibus, quibus abundant, ad germinationem fermentatis cum lupulorum folliculis potionem sibi parant, qua passim loco Vini utuntur, ac illius potiores *hand aliter titubant, quam si mera vina bibissent*, ut de aqua Lyncestrii amnis cecinit Ovidius. Antiquitus Septentrionales populos similes portiones parare sibi consuevisse ex Virgilio habemus his carminibus, ubi de gente Septentrioni subjecta sermonem habet:

15. Met.

3. Georg.

*Hic noctem ludo ducunt, & pocula lati
Fermento, atque acidis imitantur vitea
sorbis.*

Sicuti ergo a doctis viris accepi, & apud Scriptores litteris traditum est, Operarii, qui in Hypogæis ad Cerevisiam parandam incumbunt, iisdem fere affectibus vexari solent, quibus apud nos Oenopæi, & Vini Destillatores; sicuti enim hujusmodi potionum genus non modicam vim inebrian-

T. p. Pra.
Med. c. 3

briandi possidet, ut ex Cerevisia spiritum ardentem, quem *Platerus* lupulis adscribit, liceat extrahere; ita qui potiones hujusmodi præparant, digerunt, ac in Vasis recondunt, capitis doloribus, vertigine, anxietate tentari solent. Inter Cerevisiam ac Vinum multum equidem convenit; nam sicuti Vinum, cum Verno tempore florent Vites, ob odorata effluvia, per aerem dispersa non exiguam alterationem perferunt, uti omnes norunt, hoc idem contingit in Cerevisia, quam ajunt florente hordeo non parum turbari, teste *Helmontio*; & sicuti Vinum, ac illius spiritus immodice potus appetitum prorsus dejicit, sic idem prorsus Cerevisia efficit recenter pota, teste eodem *Helmontio*, qui tradit, Fermentum Stomachi ab illa infringi atque enervari. Facultatem hanc inebriandi, quam habent potiones ex hordeo factæ admirans *Plinius*, scripsit, *mira vitiorum solertia inventum esse quomodo aqua inebriaret.*

de fame
læsa.

l. 14. N.
N. c. 22.

Quibus ergo præsidis Ars Medica Oenopæis, ac Vini Destillatoribus succurret, qui labores suos impendunt pro re tanti momenti ac necessitatis elaboranda, tum ad Vitam sustentandam, tum ad elegantiora, ac præstantiora remedia concinnanda, adeo ut si Vini spiritu Chymicorum Officinæ carerent, ad tantum
exi-

exultationis fastigium nunquam Chymica ascendisset. Artem hanc destillandi, & separandi varias ac diversas substantias, quæ Vino insunt, mente concepit, ac in votis habuit *Galenus* qui scripsit; *se pericula omnia subiturum, si quam machinam, aut artem invenire posset, sicut in lacte, contrariarum partium separationis, ita in hoc quoque.* Ego igitur, quotiescumque hujusmodi Artifices curandos habeo, si ex prædictis affectibus decumbant, seu cum in illorum Officinas pedem immisi, suavisor sum, ut a Vino, eo magis a Vini spiritu abstineant, ac prorsus abstemii fiant, per totum illud tempus saltem, quo tali ministerio operam suam locarint; sicuti ut quantum possunt, ab halitibus, qui e Vino exspirant, faciem avertant, eamque frigida identidem perfundant, nec non, ut a suis ergasteriis ad auram liberiores captandam interdum pedem effe-
rant. Ubi vero actu decumbere cogantur, opere dimisso, ea remedia præscribenda, quæ ad temulentiam, & affectus temulentiam comitantes curandos adhiberi solent, quæ de re consulantur Auctores, ac præcipue inter cæteros *Etmullerus*; talia autem sunt v. g. Acetum, Castorium, Spiritus Salis Armoniaci præcipue; nihil enim est quod efficacius vitia, ex Vini abusu contracta emendet, quam id, quod de spiritu

lib. 1.
de simp,
Me. fac.
c. 17.

de Temul.

volatili urinoso participet.

Multa quoque recenset *Plinius* ad ebrietatem præcavendam, quæ vulgo satis perspecta sunt, ut amygdalæ amaræ, brassica, & dulcia fere omnia, quibus recentiores multa addidere, qualia sunt, quæ *Platerus* in sua Praxi Medica longa enarratione ad tædium usque proponit; popularium enim suorum conditionem misertus, cum scribat tanquam civile quoddam introductum fuisse, in conviviiis poculis certare, prolixam remediorum ab ebrietate præservantium seriem recenset, ut Absinthium, Rutam, lac, pulmones animalium assos, poscam, poma acida, tum composita medicamenta, ut Electuaria, ac varias mixturas, quæ prius sumptæ ab ebrietate præservent.

Operariis id genus, quibus tam conquistis remediis ob ipsorum miseram conditionem uti non datur, simplicia potius, ac facile parabilia remedia erunt ex usu, ut Brassica, cujus per tot secula commendatur virtus ad ebrietatem tum præcavendam, tum sanandam, Raphanus, Aqua aceto diluta, quam *Platerus* ebrietatis antidotum appellat.

CAPUT XXII.

De Pistorum & Molitorum Morbis.

Multas esse Artes (quibus Ars Medica annumeranda) quæ illis, quibus earum cognitio contingit, multum laboris ac molestiæ exhibent, illis vero qui earum usu indigent, jucunda ac utiles existunt, scripsit Hipp. In hujusmodi Artium censu Ars Pistoria profecto collocanda est: quid enim hominum vitæ utilius, imo quid æque necessarium, ac Panificium? Quodnam vero Opificium magis incommodum, ac molestum suis Artificibus, veluti ex laborata Cere? sive enim farinam cribrent, seu pinsant, ac pastam subigant, seu panem in furnis coquant, multis laboribus ac tædiis fatigantur, ideoque variis morbis conflictari solent. Pistores ut plurimum nocturni sunt Artifices, dum enim cæteri diurno labore expediti somnum capeffunt, ac vires detritas reficiunt, hi tota nocte exercentur, mox per totam fere diem, tanquam Solifugæ, somno indulgere coguntur, adeo ut in ipsa Urbe habeamus Antipodes, contrario scilicet vivendi genere degentes.

Surgite, jam vendit Pueris jentacula

Pistor.

de flat.
n. i.

Sat. 10.

ajeat *Martialis*, nocte scilicet elaborata, & percocta: albescente enim die, ac urbana plebe ad consueta exercitia redeunte, Panis copiam paratam esse necesse est, alioquin seditionem moveret venter. Quales enim turbas in magnis Urbibus excitavit interdum Panis deficientia, satis loquuntur historiae, & nuper Hispaniarum Regis Aula hanc ob causam populares motus non parum extimuit. Hinc *Juvenalis*, ad plebem in officio continendam, *Panem*, & *Circenses* commendabat, Annonæ scilicet abundantiam, & Spectacula.

Primum ergo, qui farinam a furfure cribratoriis machinis secernunt, saccos excutiunt, versant, ut ut faciem custodiant, non possunt tamen, quin, dum pro respirationis necessario usu aerem hauriunt, volitantes farinæ particulas excipiant, quæ cum salivari succo fermentantur, & fauces non solum, sed stomachum, & pulmones pasta infarciunt; unde facili negotio tussiculosi fiunt, anhelosi, rauci, ac demum asthmatici, trachæa, & pulmonaribus viis incrustatis, liberoque Aeris commercio impedito. Oculos quoque non parum perstringunt, quæ iis hærent farinæ particulae, ac lippitudinem non raro inducunt.

Nullam ab hisce noxis præservatoriam

riam cautionem, quam possim suggerere, habere me fateor; illorum consuetudinem fascia linea os sibi obvelandi commendo, ast id non satis est, quin una cum aere inspirato farinae atomi pectoris penetralia irrepant. Morem hunc, Pistores, ori sudario obvoluto, capistrandi, perantiquum fuisse constat, uti apud *Pignorium* in Opere elegantissimo de Servis, videre est, ubi auctoritas Athenæi affertur; id tamen non pietatis officio factum fuisse constat, sed Sybaritico luxu, ne scilicet sudor ex ore destillans influeret, aut subactam farinam halitus afflaret. Hisce Operariis proderit, si aqua faciem perfundant, si oxycrato fauces persæpe colluant, si oxymellite utantur, si identidem purgationem aliquam instituant, aut cum a respirandi difficultate premuntur, emeticum aliquod capiant, ut impactæ materiæ excutiantur, quo remedii genere ex his nonnullos animam pene agentes, restitutos vidi.

Qui porro pastam manibus pinsunt, subigunt, ac in panem, & placentas efformant, coquunt, cum ut plurimum in hypocaustis, hyeme præsertim, ut panis bene fermentetur, opus suum perficiant, ubi e loco impense calido ad aerem externum exeunt, ac domos suas repetunt, ad somnum captandum, facili negotio in

magnas pororum cutis adstrictiones incidunt, unde postea gravedines, raucedines, ac pectoris morbi, ut pleuritides, peripneumoniæ suboriantur; quibus affectibus, adeo popularibus, qualia remedia sint adhibenda, nemo non novit. Non pauci tamen momenti erit nosse, qualis fuerit causa occasionalis; quare ad naturalem corporis perspiratum restituendum, erit præcipue incumbendum, ægrum in calido conclavi detinendo, frictiones cum oleo adhibendo, intrinsecus vero ea, quæ diaphoresim promoveant, in usum revocando. Non sine admiratione quidem in hisce Operariis magis, quam aliis hominibus, observavi, quod graves Pleuritides, vel in ipso morbi principio sine ulla fere exspuitione, liberali sudore erumpente, judicentur; quod fit, ut reor, quia in hujusmodi casibus acuta febris, morbus primarius a lateris dolore comitatus, a causa externa, subita scilicet pororum cutis occlusionem, ortum potius, quam a pravo humorum apparatu duxerit; adeo ut Cutis spiraculis reseratis, ac manante sudore solvatur febris una cum dolore pleuritico; resorpta scilicet, quæ in pectus fluxerat, materia, ac cessante ejusdem fluxuræ rejectione; adeo refert, ex Hippocratis monito in Stymargi famula, *devenire ad occasionem, & occasionis initium.*

4. in 2.
Epid.

In-

Interdum Pistoribus inflari manus observavi, atque etiam una dolere; omnibus autem hisce Artificibus præter morem crassescunt manus, quod evenit ob continuam pastæ manuum pressione subactionem, succo alibili ab arteriarum osculis abundanter expresso, ibique detento, nec tam facile ob fibrarum stricturam remeante. Artem autem suam facile produnt Pistores, dummodo manus ostendant; nemo enim inter Mechanicos Operarios est, qui manus habeat crassiores. *Exercitium siquidem*, ut ait Avicenna, *magnificat membrum*, quod in alio quoque ministerio verum deprehenditur. Lotiones manuum ex lixivio, Vino albo generoso, ac similibus erunt ex usu.

Inter Pistores melior forsan conditio eorum est, qui Panem coquunt; etenim si ex nimio calore, dum Panem furnis indunt ac educunt, noxas non leves patiuntur, æstate præsertim dum toti sudore diffluunt, non parum tamen a panis calentis odore reficiuntur; Panis enim recens victum analepticum suggerit, ac solo odore spiritus exhilarat, ut de *Sale volatili Plantarum* notat *Wedelius*, c. 4. & in sua *Physica subterranea* *Becherus*, l. 1. qui virtuti perlarum confortativæ panis odorem præponit.

Hujusmodi Artificum genus frequen-

tius quam reliquos Operarios ægrotare observavi in populosis Civitatibus præsertim, ubi minori impendio, ac lubentius Plebecula panem emit, quam sibi illum domi conficiat, secus quam fieri solet in parvis Oppidis ac Villis, in quibus sibi quilibet Pinfor est. Romanos quoque ab Urbe condita usque ad annum DXXX. Pistores non habuisse, cum Quirites ipsi sibi panem domi conficerent, idque opus esset mulierum, tradit *Plinius*; postmodum vero Urbe populosissima facta pistorium opus per publicos Servos inductum. Ubi ergo hujusmodi Artifices curandi occurrant, ex quocunque morbo ægrotent, non parum conducet ad affectiones, quibus ex Artis conditione sunt obnoxii, animum diligenter advertere.

l. 14. H.
N. C. 11.

Frugum quoque Molitores, quos ex farinæ volatu semper candidatos esse necessum est, in eodem albo describere non abs re arbitror; frugum enim in tenuissimum pollinem tritarum volitantes particulæ totum Molendini spatium implent, quare velint, nolint, os, nares, oculos, aures & totum corpus farina conspersum gestant: ex his itaque non paucos asthmaticos factos, ac tandem in Hydropem lapsos observavi. Herniosi quoque fieri solent, dum frumenti ac farinæ saccos humeris gestant, disrupto aut laxato peritonæo;
quia

quia vero diu noctuque inter rotarum & molarum strepitum, ac ex alto cadentium aquarum sonitum degunt, omnes ut plurimum surdastri sunt, aurium Tympano ab objecto fortiori, quam par sit, assidue verberato, ac e tono suo dejecto.

Observatione dignum est, quod Molitores, sicuti & Pistores, phtiriasi, hoc est, pediculari morbo ut plurimum laborent, adeo, ut vulgus pediculos per jocum pulices albos Molitorum appellet. Num id contingat, quod hujusmodi Operarii sordibus fere semper involuti sint, ac raro vestibis exuti somnum capiant, seu quod farinæ mixtura cum cutaneis sordibus talium animalculorum foeturæ multum conferat, non satis liquet; certum est tamen, omnes fere Molitores hujusmodi satellitio armatos, semper incedere, idque, si *Danieli Heinsio* notum fuisset, profecto in elegantissima sua Oratione *de laudibus Pediculi ad conscriptos Mendicorum Patres*, Molitoribus dignum locum concessisset.

Gravioribus sane morbis antiquitus, quam hac nostra ætate, hinc Operarii exercebantur. Non enim machinas tales ad fruges in farinam terendas habebant veteres, quales nos habemus aquæ ministerio per incile delabentis, & ingentes rotas versantis, quamvis apud *Palladium*, l. l. t. 42.

Scri-

Scriptorem antiquum, aliqua sit mentio de frugum tritura aquæ beneficio; loco enim citato scribit, *quod si aquæ copia sit, fusuram Balnearum debeant Pistores suscipere, ut ibi formatis aquariis molis, sive animalium, sive hominum labore, frumenta frangantur. Pistrinis antiquitus utebantur, ut frumentum molerent, quorum usus nunc est ad tundendas, & fruges suis membranis seu spoliandas, seu frangendas. Quare non solum a Jumentis, sed etiam ab hominibus, servis, ac mulieribus circumagebantur molæ; unde nomen traxere molæ trusatiles, cum totis viribus in gyrum truderentur; alicujus sceleris rei propterea ad Pistrinum vincti pœnali opere ducebantur; sic apud Plautum nil magis frequens ac Servis magis ominosum, quam Pistrini nomen. L. Apulejus se Asinum factum *velata facie molæ adstrictum fuisse*, ait, *ut calcans vestigia sua incerto errore vagaretur*. Sampsonem quoque a Philistæis excæcatum ad versandam molam (quam trusatilem profecto fuisse credendum est) ex sacris Codicibus habemus; servis autem huic operi addictis, ne a vertigine infestarentur, oculos effodere consueverant.*

Opus ergo laboriosissimum istud erat, cui servi & ancillæ addicebantur, & quod hujusmodi Operarios cito conficeret,

ret, gravissimis morbis illos enecando; *Job* cap. 31.
 idcirco inter alias imprecationes pro miseria-
 rum complemento, hanc quoque recensuit:
Molat, inquit, *alteri Uxor mea*: id est, ut
 Vatablus, ac alii Interpretes exponunt, fiat
 vilis Ancilla; quamvis non desint, qui di-
 ctum istud ad turpia detorqueant, de quo
 vid. *Augustinus Pfeiferus* de antiquitatibus cap. 1. de
 Hebraicis. Apud Romanos quoque magnus Molend.
 erat Pistrinorum numerus, & quælibet Hebr.
 Romanæ Urbis regio determinatum Pistri-
 norum numerum habebat, quem notat P.
 Victor de Urbis Regionibus. Postquam au-
 tem ubique fere locorum, si aquæ copia
 suppetat, molæ aquariæ ad meliorem usum
 sunt redactæ, nullus alius est Pistrinorum u-
 sus, quam ad tundenda, seu findenda grana;
 hinc, sublato per Christianam Religionem
 servitutis iugo, non tam grave & asperum
 est molitorium opus, nec adeo morborum
 ferax, ut priscis temporibus. Eadem ergo
 Molitoribus, ac Pistoribus curatio adhiben-
 da, ubi a volatili farina per os excepta læ-
 sio contigerit; quod si a ponderum gesta-
 tione herniosi fiant, subligaculo utantur,
 quod etiam ad hujusmodi affectum præca-
 vendum gestare possent, uti ipsis suavor esse
 soleo.

Ad animatam vero pediculorum pe-
 stem abigendam, primo mundities erit
 M 4 pro

procuranda, ac indumenta crebro mutanda; commendantur in specie lotiones ex decoctione Absinthii, fol perſici, centauriæ, ſtaphyſagriæ lupinorum; furfur aceto mixtum a *Q. Sereno* pro tali morbo celebratur; præ cæteris vero multæ ſunt efficaciæ linimenta quibus aliquid mercurii ſaliva extincti fuerit admixtum; commoda quoque ſunt in hanc rem lintea quibus Aurifabri utuntur in detergendis Vasis poſt deaurationem.

CAPUT XXIII.

De Morbis eorum, qui Amylum conficiunt.

Non vulgares quoque ſunt noxæ, quas pati coguntur, qui circa Amylum parandum exercentur; ſatis vulgatus eſt modus illud conficiendi, nullaue fere eſt muliercula, quæ illum ignoret, perſæpe enim eſt Amyli uſus ad lineas veſtes, & collaria dealbanda. In hiſce Regionibus Monialium eſt opificium, quod poſtea Pharmacopolis, aliisſque divendunt. Æſtate igitur, cum Amylum parare volunt, triticum in aqua ad germinationem uſque maceratum in marmoreis vasis reponunt; aliquis deinde ex illorum ſervis triticum ſic emollitum nudis pedibus terit, non ſecus ac cum vinde-

miæ

miæ tempore premuntur uvæ: quamvis autem sub dio id faciant, tam gravis tamen est odor, qui ex spumante illa materia exhalat, ut qui pedibus eam premit, ac superstat, nec non servulæ, quæ manibus materiam illam pressam colligunt, ut inde succum Sole exsicccandum eliciant, de capitis dolore valde conquerantur, nec non de gravi respirandi difficultate, tussi molestissima, ut opus aliquando cogantur intermittere, ni suffocationis periculum subire velint. Id ego persæpe observavi, ac revera mihi intolerandus ille odor videbatur, qui nescio quid acidi penetrantissimi redolere visus est. Acidum enim volatile, quo Triticum turget, ob fermentationem in motum concitum a reliquarum partium consortio secedere, & in auras magna ex parte evolare, arbitrari licet; hanc ob causam Capitis dolores Dyspnœam, tussim excitare aptum est; nihil enim molli Pulmonum texturæ, ac membranosis partibus est magis hostile, quam acida exhalatio, qualis est fumus ex Sulphure, aliisque quæ acorem spirant.

Hosce Operarios monere soleo, ut in aprico, & quantum possunt, in ampliori spatio, non in conclusis locis, opus hujusmodi perficiant. Quoties vero gravem aliquam noxam exinde contraxerint, oleum amygdal. dulcium, emulsiones seminum

melonum, ptisana hordeacea, haustus vini generosi, odor spiritus Salis armoniaci, Aquæ theriacales fuerunt ex usu.

Hujusmodi occasione lubet paululum, Amyli naturam, ac indolem penitus perscrutari, quam suspicari licet aliam forsan esse, quam quæ a Medicis passim statuitur. Unanimi fere, cum veterum, tum recentiorum consensu, supponitur, Amylum acres humores temperandi, fluxiones sistendi, ulcera sanandi vi pollere. *Plinius* in sanguinis re-
 lib. 22. c. 25. H. N. de Sim. Med. fac. 2. de Comp. Med. 2. loc. c. 36.
 jectione, in vesicæ dolore, Amylum commendat. *Galenus* in ventris profluvio, in asperæ arteriæ inflammationibus, oculorum lacrymatione, ac ubi opus sit, partes ulceratas mollire, & lævigare, multis laudibus Amylum extollit. *Valles.* de sacra Philosophia factum Elisæi exponens, cum farinam conjiciendo in ollam ubi cocta fuerat colocynthis, amarorem correxit, Amylum ad dysenteriam sanandan, & quamcumque acrimoniam hebetandam, cæteris remediis præfert; hoc idem sentiunt quicumque de Amylo scripsere.

Hæc opinio mihi quoque sat probabilis semper visa est, non solum quod Amylum sit ad gustum res fatua, ac prorsus saporis expers, adeo ut tanquam egregium acris materiæ absorbens, & prædictis affectibus maxime accommodum credi possit,

sit, sed quia persuasum haberem in illius præparatione, quidquid acrimoniæ, & acoris frugi fermentatæ inesset, in auras exspirasse, ac dum radiis solaribus æstivis exsiccandum apponitur, aqueum humorem acridinis participem absumptum fuisse; nam, ut ait *Gorraeus*, *sub ardentissimo sole est exsiccandum, ne si paulisper madidum relinquitur, acorem contrahat*; at Mulierum observatio Amyli naturam non parum suspectam mihi reddidit, ut illius candori non multum sit fidendum. Cum in hisce Regionibus satis frequens sit Amyli usus in cunctis fere domibus, ac præsertim apud Religiosos Ordines, ad vestes dealbandas, & solidandas, ut variis plicaturis elegantiores reddantur; observant passim mulieres, quæ in hoc ministerio præstant, quod ubi Tunicæ lineæ ad aliquod tempus Amylo sic imbutæ perstiterint, observant, inquam, quod cito arrodantur; quare ut id præcaveant, ubi nigrescere cœperint, illas aqua simplici eluunt, Amylum detergendo, sicque illas asservant, donec suo tempore Lotricibus a sordibus expurgandas tradant. Hujusmodi observatio Amylo non levem inesse acrimoniam absconditam, & quæ ad gustum non tam facile se prodat, abunde testatur; etenim si Amylum ad aliquod tempus Tunicas, Collaria, & quodcumque ex lino contextum opus

De fin.
Med.

l. 22. c.
5. H. N.

l. 22. cap.
25.

3. p. Do.
2. c. 6.

2. de A-
lim. fac.
c. 6.

opus arrodit, qua fide igitur in morbis pe-
ctoris, in faucium asperitate, in Dysenteri-
is, ac ubi mollire opus sit, ut ait *Galenus*,
tam confidenter illud exhibebimus? *Plinius*
ipse, licet in his affectibus, ut paulo ante
dictum, illud commendarit, suspectam ta-
men illius naturam prodidit. *Amylum* (in-
quit ille) *hebetat oculos, & gula inutilis est,*
contra quam creditur. Laudanda certe in
hac re est quarundam Mulierum observatio,
quæ, ne *Amylum* tam facile arrodat, gum-
mi Arabicum illi permiscent.

Non pauca certe existere credendum est,
quorum usus communis est, sed quia sen-
sim, ac tacito pede noxas suas inferunt, in-
noxia putantur, donec casus aliquis occul-
tam pravitatem ostendat; sic in genere ali-
mentorum multa facile videntur in stomacho
concoqui, quæ in venis prævios succos post-
modum relinquunt; hinc scite *Avicenna*: *Il-*
le, inquit, in quo mala digeruntur nutrien-
tia, ob hoc non decipiatur, quoniam post dies
in ipso malo generabuntur humores ægritudi-
nem facientes, & pernecantes; quod idem
scripsit Galenus, dum alimentorum faculta-
tes examinaret: Nobis enim non adverten-
tibus pravus succus post longum tempus in ve-
nis colligitur, qui postea exiguum ad putre-
dinem occasionem nactus febres malignas ac-
cendit; inquit ille.

CAPUT XXIV.

De Lapidarum Morbis.

Non contemnendi quoque sunt mor-
 bosi affectus, quibus Lapidæ, Sta-
 tuarii, Latomi, ac id genus Ope-
 rarii, conflictari solent. Dum enim in sub-
 terraneis marmora e rupe discindunt, secant,
 scalpris incidunt, ut statuae, & alia Opera
 effingantur, ramenta aspera, aculeata, an-
 gulosa, quæ resiliunt, inspirando persæpe
 hauriunt, unde a tussi infestari solent, ac
 ex iis nonnulli asthmaticas passiones contra-
 hunt, ac tabidi fiunt. His accedit vapor
 metallicus ex marmore, tophis, ac lapidi-
 bus exhalans, qui nares, ac cerebrum ma-
 nifeste percellit; sic Lithotomos, qui circa
 Lydium lapidem exercentur, a gravi odore,
 qui jugiter expirat, tum capite, tum sto-
 macho, male habere, ajunt, ut ad vomen-
 dum interdum compellantur; hinc in horum
 Artificum dissectis cadaveribus inventi sunt
 Pulmones, exiguis calculis oppleti. Satis
 curiosum est id, quod refert *Diemerbroeki-*
us de variis lapicidis ex Asthmate mortuis,
 quorum corpora, ait, se dissecurasse, atque
 in illorum Pulmonibus arenæ acervos reperis-
 se, ut dum pulmonares vesiculas cultro discin-

*l. 2. Anat.
c. 13.*

de-

deret, sibi videretur arenosum corpus scindere; ibidem quoque refert, a Magistro lapicida sibi relatum, quod dum lapides incidere, tam subtilis pulvis assurgeret, ut bubulas vesicas in Officina pendentes permearet, adeo ut unius anni curriculo in ventre vesicæ manipulum unum illius pulveris repererit, quem pulverem illum esse ajebat, qui Lapidas parum cautos ad interitum paulatim deduceret.

Lapides quoque in horum Artificum ventriculo, ac intestinis inventos esse, passim loquuntur Medicæ historiæ; neque alia causa materialis excogitari potest præter pulvereas particulas per os susceptas, & paulatim congestas, de quo videatur *Olaus Borrichius* de generatione lapidum in Microcosmo; non enim semper a causis internis ac succis lapidificis gigni in nostris corporibus calculosam progeniem credendum est, quin etiam aliquando, innoxiiis visceribus, extrinsecus pestis adveniat. Calculi ortum a causa externa annotavit *Wedelius* in cujusdam Calcarii ancilla, in cujus Pulmonibus inventum esse calculum refert, a calcis particulis, ut ipse existimat, per os haustis genitum.

Pathol.
Dog. Sc.
2. c. 4.

In Ventre boum, ac Intestinis lapides sæpe reperiri, frequens est Lanionum observatio, quæ *Aristotelis* opinionem ever-
tit

Sc. 10.
Prob. 40.

tit afferentis, nullum animal, homine excepto, calculo affici, nisi forsan *Aristotelem* de Renum calculo solum locutum velimus. Hoc idem in equis annotavit *Scaliger*, qui ait, equum egeffisse tophos durissimos, quorum unum ipse asservabat. De calculis equorum, quos *Hippolitos* appellant, ac illorum virtutibus, multa apud Auctores leguntur scripta, penes quos sit fides. A veritate non multum aberrari crediderim, si putemus in bobus, & equis, dum per Æstatem, linguis exfertis, per vias pulverulentas, & glareosas currus trahunt, in illorum Ventriculis, a pulvere ac ramentis per os absorptis, generari calculos.

Purgationes per alvum, & vomitiones hisce Artificibus erunt opportuniora remedia, ad exturbandas nempe noxias illas particulas, quæ stomacho, ac intestinis insederint, & in grandiores calculos per novam materiæ aggestionem transire valeant; sicuti monendi erunt, ut, quantum possunt, cauti sint ne minuta illa fragmina per os hauriant.

Exer.

123.

CAPUT XXV.

*De Morbis, quibus sunt obnoxii
Fabri murarii.*

Iisdem pene affectibus premi solent Fabri murarii, & quicumque calcem tractant; dum enim calcem vivam aqua affusa extinguunt, & parietes construendo, seu incrustando, calcem semper habent præ manibus, licet extinctam, non possunt quin tenuissimas particulas e calce exhalantes per os & nares excipiant, quibus os, fauces, & pulmones asperantur, & malam habitudinem adsciscunt.

Quænam sit vis Calcis, quæ in genere Alkalium primas tenet, neminem latet, ac satis norunt, qui domos calce recenter illitas incolere voluerint, cum gravissimos morbos exinde accersiverint. Sat celebris est Historia *Hermocratis*, apud *Hipp.* sic enim Divinus Præceptor: *Hermocratem, qui decumbebat juxta novum murum, ignis corripuit. Vallesius, Galeni vestigiis inhærens, in hujus historiæ expositione censet, meras nugas esse, credere Hippocratem particulam illam, murum novum, consulto apposuisse, & causam morbi, ex qua ille ægrotasset, innuere voluisse. Epiphani-*

ninus Ferdinandus tamen, & *Mercurialis* in Hist. 25.
Pisanis Prælectionibus affirmant, haud te- Hist. 16.
 mēre ab *Hippocrate* apposita verba illa, cum
 revera nihil æque periculosum sit, quam
 domum ex calce recenter constructam ha-
 bitare velle, quod suo periculo & interitu
 multi experti sunt, qui sive suffocati, sive
 febribus correpti cum surditate, stupore,
 interiēre, ut *Hermocrati* contigit, qui 27.
 die mortuus est. *Jovinianum Imperatorem*
 ob moram in Conclavi recenter incrustato,
 mortuum esse, refert *Verulamius*. Id ego in Sylva
 quoque olim meo periculo didici; cum Sylvar.
 enim Musæolum meum calce incrustari cu-
 rassem, ac transactis sex mensibus, satis
 tutam esse crederem illius habitationem, eo
 quia muri essent veteres, & sola ex calce
 illinitio facta fuisset, acuta febre correptus
 vix evasi, ac postmodum cum lenta febre
 mihi diu colluctandum fuit. Non semel
 porro ego observavi, in domibus recenter
 constructis calcis odorem ad plures annos
 manifeste percipi, mane præsertim, ubi
 per noctem clausæ fuerint fenestræ, mul-
 tosque decipi, qui nullum odorem diurno
 tempore, apertis quippe januis & fene-
 stris, percipientes, in hujusmodi domi-
 ciliis somnum noctu capere non verean-
 tur.

Recte quidem, ac sapienter apud Ro-

1. 36. H. manos, ut constat ex *Plinio*, edicto vetabatur, ne ædificia recens constructa incoherentur; hæc enim sunt illius verba: *In antiquarum ædium legibus invenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor*; id tamen fiebat, ne, ut idem subdit, ædificia rimis fœdarentur; tantum temporis revera exigitur, ut domus calce constructæ tuta sit habitatio, quod non contingit, si gypso parata fuerit; cito enim arefcit gypsum, nec ullum prævum odorem emittit.

Fabri ergo murarii, sicuti & qui Calcem e Fornacibus educunt, tractant, divendunt, illius acrimoniam satis norunt ac exhorrent. Calculum repertum in pulmone ancillæ Calcarii refert *Wedelius*, ut superius dictum, quem calculum a particulis Calcis per os haustis genitum putat. Amatus *Lusitanus*, Cent. 4. Calcem parantes ac tractantes magna ex Cur. 41. parte phthisi affectos perire testatur, cujusdam robusti Viri casum memorans. Multa de Calcis natura extant, cum apud veteres, tum recentiores, ut mihi circa id non multum sit immorandum. Multum Alkali, & aliquid acidi illi inesse testantur Chymici, dum multa ex calce remedia ad usus externos describunt. *Plinius*, 1. 36. H. Calcis naturam admirans; *Mirum*, inquit, N. c. 26. esse aliquid, quod postquam arserit, accendatur aquis. Nemo tamen exactius Cal-

cis naturam exposuit quam *Tachenius*; Calci enim inter Alkalia potissimum locum concedit; sed portionem aliquam acidī, eidem apponit, unde effervescentia illa fit, quando Calx aqua perfusa fuerit, ob Alkalium particularem cum acidis conflictum. Vim igneam ac maxime urentem possidet, ac præsertim recens, antequam ex Aere humiditatem aliquam absorpserit; cum ergo Vulcaniæ sobolis sit, ac in sinu latentes ignis particulas recondat, nil mirum si subtilissima effluvia insensibiliter eructet, & Operarios graviter afficiat.

Hujusmodi noxas quomodo præcavere possint, nisi sudariola ori, ac naribus apponendo, præsertim dum illam tractant, & aqua perfundunt, ne in tam magna copia pulvereum nimbum cogantur absorbere, ego non video. Aquam frigidam identidem potare non erit inutile, magnam enim siccitatem, ac faucium ardorem hoc modo consopire poterunt. Oleum amygdalarum dulcium cæteris remediis præstare pro comperto habeo. Lenit siquidem ac temperat quamcumque acrimoniam, ac ulterius id habet, quod Calcis effervescentiam cohibet; cum quolibet enim fluido Calx ebullit, Oleo excepto, a quo licet madescat, calorem tamen non concipit. Si ergo contigerit id genus Artificum, sive ex præ-

narratis affectibus, five aliis decumbere, curanti Medico, & Ægris magis, non parum conducet, pro recta curatione instituenda, nosse, quos affectus ex Arte, quam hujusmodi Operarii exercent, patiantur, & quæ pars potissimum affici soleat, quæ cautio in unoquoque Artifice, ut superius ad tædium forsan inculcavimus, non exigui erit momenti. Etenim ex *Hipp. Oraculo: Si pars aliqua ante morbum doluerit, ibi statuitur morbus*; facile enim in morbis ad partem imbecilliorum humorum fit decubitus.

4. Aph.
33.

C A P U T XXVI.

De Lotricum Morbis.

NOn raro mihi contigit Lotrices ægro-
tantes invilere ex variis affecti-
bus e suo opere contractis. Hæ
mulieres cum semper humidis in locis de-
gant, manusque & pedes aqua humentes
habeant, cachecticæ fiunt, ac si in hujus-
modi opere consenescant, ad hydropem
transeunt, quales ex his non paucas ob-
servavi; menstruorum quoque paucita-
te, ut plurimum laborant, unde malo-
rum Ilias prodire consuevit; neque id adeo
mirum est. Etenim, si observatio satis
frequens est, multas mulieres menstruas
puræ

purgationes habentes nudis pedibus incedendo, seu crura, ac pedes frigida ablundo, subita mensium suppressione detineri, multo magis Lotricibus, quæ ex hac Arte sibi quæstum procurant, id evenit; hujus causa est aer humidus, in quo assidue degunt, & balneatio continua, qua illarum corpora rorantia sunt. Cutis enim pori obstruuntur, unde perexigua difflatio, ac transpiratus, quare tota cruoris massa crassis succis infarcitur; hinc cachexiæ, Mensium suppressiones, & quæ his succedunt mala.

Aliis quoque calamitatibus succumbunt Lotrices, dum enim ex bulliente lixivio, cui interdum cinerum loco calcem addunt, fumantes vapores captant, tussi primo, mox Dyspnœa tentari solent. Apud *Gregorium* *Horstium*, ex *Boneto*, historia memoratur famulæ cujusdam, quæ dum capite in ahenum lixivio plenum ad lintheamina mundanda ore pronò fumum exciperet, magna pectoris angustia correpta est, quæ ad septennium obstinate perstitit, donec tandem suffocata interiit; Cadavere aperto repertus est Pulmo lividus, & in illius bronchiis nigræ carunculæ aeri liberum commeatum prohibentes inventæ sunt. Lixiviales ergo fumi, quos non possunt non haurire, naturalem Pulmonum structuram vitare apti sunt, eos-

Sepul. T.
I. l. 2. So.
I.

dem plus, quam par est, exsiccando, & ad munus suum absolvendum ineptos reddendo.

His addendum, quod dum lintheamina, ac indusia mille fordibus foeda, ut scabiosorum hominum Gallica lue inquinatum, menstruataram mulierum, abluunt, omnigenam gravium halituum miscellam ore ac naribus excipiunt, ex quibus cerebrum, ac spiritus animales inquinantur. Fissuras praeterea in manibus ob lixivii acrimoniam pati solent adeo graves, ut manuum inflammatio una cum febre aliquando subsequatur.

Ut hisce mulieribus, quæ munditiem praestant, Ars Medica gratificetur, videndum, quomodo a praedictis affectibus praeservari queant; illas ego hortari soleo, ut opere peracto, vestibus humidis abjectis, siccas induant, in quo certe negligentiores sunt, frictionibus utantur, faciem a fumo ferventis lixivii, quantum possunt, avertant, manus unguento rosato, vel Butyro persæpe inungant, a cibis crassi succi caveant, aliisque erratis in victu. Cum vero actu ex aliquo morbo, ut febribus, catharris, decumbere coguntur, purgantia validiora exhibenda, ut crassi humores deturbentur; stibiata quoque ex usu erunt, nisi acutus sit morbus, sicuti remedia deobstruentia, & naturalem calorem roboran-

borantia convenient, qualia in cachecticis adhiberi solent.

CAPUT XXVII.

*De Morbis, quibus Frugum Cribratores,
& Mensores vexari solent.*

FRuges omnes, ac præcipue Triticum, five in Puteis, & Scrobibus, veluti mos est in Hetruria, reconditæ, five in Horreis, & sub Domorum tectis, ut in tota Cispadana, & Transpadana regione, pulverem subtilissimum semper admixtum habent, non ex eo solum, quem ex area ob trituram referant, sed alium peioris notæ, quem eadem fruges, cum diu asservantur, ex semet ipsis dimittunt. Siquidem cum multo Sale volatili semina cerealia turgeant, adeo, ut, si non bene ad Soles æstivos exsiccata recondantur, summe incalescant, ac in pulverem quam citissime fatiscant, ex iis semper tenues particulæ ex cortice, quo vestiuntur, decedunt; quibus accedit pulvis residuus, & caries ex frugum consumptione, quam faciunt Tineæ, Teredines, Curculiones, aliæque frugum pestes, & illarum excrementa. Hinc quoties frumentum, aliasque fruges ad moliendum cribrare necesse sit, vel metiri, cum a rei annonariæ nego-

tiatoribus huc, & illuc convehuntur, Cribratores, & Mensores ab ejusmodi pulvere adeo graviter infestari solent, ut opere peracto, Artem hujusmodi mille diris ejurare consue-
 scant. Fauces, Pulmones, Oculi labem non parvam perferunt; fauces enim illo pul-
 vere replentur, & exarescunt, Pulmonares fistulæ pulverulenta materia incrustantur, unde tussis sicca ac ferina subsequitur; Ocu-
 li pariter valde rubent ac plorant. Sic om-
 nes fere tum Cribratores, tum Mensores, qui ex tali arte victitant, anhelosi sunt, cachectici, ac raro consenescent, quin fa-
 cillime in Orthopnoeam, ac tandem in Hy-
 dropem decidunt. Talem porro acredinem habet is pulvis, ut pruritum ingentem per to-
 tum corpus excitet, qualis in Esseris interdum observatur.

Quare ex fruge tam benigna, quale est Triticum, tam perniciosus pulvis emanet, interdum admirans, suspicari cœpi, latitare in illo pulvere Vermiculos, sensibus im-
 pervios, eosque in cribratione, ac mensura frugum in motum cieri, ac per aerem dis-
 pergi, & ex iis cuti hærentibus, ac per os exceptis, talem ardorem, ac pruritum per totum corpus, ac in faucibus excitari. Ce-
 leberrimus *A. Lewentek* suis Microscopiis tradit, se in frumento quosdam Vermicu-
 los observasse, quos, nec inepte, lupos ap-
 pel-

pellat; verminosam itaque progeniem eam esse, quæ hosce Operarios tam graviter infestet, sat probabiliter credi poterit.

Non minus quoque admiratione dignum, quomodo ex Tritico, ubi diu in loco concluso, veluti in locis subterraneis, uti mos est in Hetruria, asservatum fuerit, tam noxia exhalatio elevetur, ut satis sit ad necandum, si quis in dicta loca pedem immittat ad frumentum eximendum, nisi prius permittatur, ut referato ostio pernicialis aura paulisper exspiret. Hanc ob causam putat *Zacchia*, non solum prohiberi posse vicinos, ne tales frumentarios puteos construant, sed etiam cogi, ut constructos destruant; monetque, Civitatum salubritati magis prospici, si tales putei apricis in locis, quam longe ab incolarum habitatione construantur. Sapienter sane Lucensis Respubl. pro more habet, uti accepi, quotannis, Augusto mense, frumentum e publicis horreis eductum, & cribratum solaribus radiis per aliquot dies exponere, ac postmodum in priorem locum recondere, quo pacto ad plures annos a teredine, & corruptione frumenta sua publicum in bonum præservant.

Cur autem Triticum magis quam aliæ fruges, pulverulentum fiat, ac minus longævum, quærit *Teophrastus*, & causam refert in horrea, opere tectorio lævigata,

Quæst.
Med.
leg. l. 5.
Tit. 4.
Q. 7.

l. 4. c. 17.
de hist.
Plant.

calce nempe & arena illita. Sic enim ait: *Triticum plus caloris sentire, ac pulverem calidum, & siccum, calcisque illinimentum calorem fovere, hancque ob causam putrescere, ac in pulverem dissolvi; quam rationem haud quaquam approbat J. C. Scaliger in hujus loci commento; ea enim, quæ calida sunt, & sicca, inquit ille, tantum abest, ut ad putredinem disponant, ut potius ab illa præservent. Putat ergo, pulverulentum triticum fieri, eo, quod acervatum sufficientem non habeat transpiratum, quod enim suffocatum est, fervet ac putret, ait ille; at ratio isthæc non plane satisfacit; observatione etenim satis compertum est, frumentum, si tamen siccum, & bene custoditum in horreis fuerit repositum, diutius conservari, si multum sit, atque confertum, & nunquam agitetur. Facilem ergo Tritici in pulverem fatiscientiam, ac illius minorem longævitatem, quam cæterarum frugum, ex copia partium volatilium, quibus ad turgentiam saturatum est, nec non a laxiori ejusdem textura lubet deducere.*

Multæ in hanc rem curiosæ quæstiones examinandæ occurrerent, ni vereretur, ne a proposito (quod mihi procul dubio obiectum iri existimo) nimis longe digredi possem. Disquisitione profecto dignum esset; quare Lolium, quod probabiliter esse cre-

creditur degener Tritici soboles, quando ob ingentes vernaes pluvias triticum in Lolium degenerat, sicuti nuperis annis experti fuimus; quare, inquam, Lolium ad viginti ac amplius annos integrum & incorruptum servetur, Triticum vero vix quartum annum pertingat, quin fere totum in pulverem abeat? An quod Lolium compactæ ac durioris substantiæ sit, quam Triticum, cum vere Lolium, si frangatur & conteratur, manifeste solidius deprehendatur, qua de causa cæteræ fruges, ut fabæ, ciceres, vitæ durabiliores sunt? An potius, quod Tineæ ac Teredines ob amarorem, & ingratum alimentum, quod præstat Lolium, illud averfentur?

Cum annis elapsis ob carbuncularem morbum, quo in his regionibus laborarunt fruges, necesse fuerit Triticum aqua pura in magnis vasis diligentur abluere, ac ad solis radios exsiccare, observavi, niveum candorem pani ex frumento sic loto conciliari; quare etiam si frumentum sanum sit, non inutilem diligentiam fore crediderim, illud, antequam ad Molendinum deferatur, diligenter abluere & exsiccare. Pro more equidem habent hujusmodi Operarii stropholis fauces, ac nares obvelare, ne a pulvere suffocentur, ac persæpe frigida fauces, & oculos abluere, vestesque excutere; at neque sic cavendo satis cavent.

Com-

Commodum certe iis esset balneis uti ad abluendas pulvereas sordes, quæ cuti una cum sudore inhæserint, sed ob illorum defuetudinem ac obsoletum usum tam grandi beneficio carent miseri Artifices. Neque enim credendum est, a priscis illis Urbium, & Legum Conditoribus tanta impensa ac magnificentia, non solum in magnis Civitatibus, sed Oppidis quoque publicas Thermas institutas ad solum luxum, ac delitias sceminarum, hominumque otiosorum, qui *crudum Pavonem in balnea ferrent*, sed in hominum exercitatorum, & Artificum commodum quoque, ut paucò ære, aquæ lavacro in iis sordes, ac lassitudinem deponerent, corpusque laboribus confectum reficerent. Quare male eveniat iis, qui rem tam bellam infamaverunt; cum enim mille flagitia in balneis promiscuis perpetrarentur, illorum usum a Christiana pietate sublatum constat.

Hujusmodi Artifices ergo a frugum carie male mulctari solitos, monere soleo, ut ptisanis, emulsionibus seminum melonum, sero vaccino, malvarum decoctione frequenter utantur; sic enim ulcerosi pulveris diluitur acrimonia. Cæterum quando ex Asthmate, aliisque affectibus prædictis laborant, ea remedia adhibenda, quæ iisdem magis conveniant, seu si ex aliis de-

cum-

cumbant, solita cautela utendum, oculo scilicet ad partem imbecilliore[m] semper intento, ne totus morbi impetus in eam præceps feratur.

CAPUT XXVIII.

*De Morbis, quibus Lini, Cannabis, ac Sericearum Placentarum Carmi-
natores tentari solent.*

VEstium ac Alimentorum eadem ferè est necessitas, quæ in ipsis mundi primordiis satis apparuit, cum primævi nostri Parentes post gratiæ chlamydem amissam angebantur, ut nuditatem suam operirent. Multa nobis suppeditavit Parens Natura, ut ab aeris injuriis nostra corpora muniremus, veluti lanam, linum, cannabim, gossipium, quibus addi quoque poterit sericum, quo certe carere possemus, cum ad foeminarum, ac virorum quoque velanda potius, quam operienda corpora sit inventum. Cum hæc ut plurimum indumentorum sint materia, non levia sunt incommoda, quæ sentiunt ii, qui circa ea præparanda operam suam inpendunt. Quam noxia sit cannabis, ac lini maceratio autumnali tempore, cum infestus odor ac graviter lædens satis longe percipiatur, nemo non novit; haud
se-

secus, qui linum, & cannabim pectunt, ut neri possit ac Textoribus tradi, pro telis conficiendis, male vexantur. Pulvis enim teter, ac noxius ex hac materia evolat, ut per os ac fauces Pulmones subiens, Operarios ad continuam tussim compellat, ac ad asthmaticam passionem sensim deducat.

E Galliæ regionibus Italiæ finitimis cannabis Carminatores turmatim per totam Cispadanam, & Transpadanam regionem sub hyemis initium dispergi consuecunt, quod nostri Artifices artem hanc cannabim pectendi adeo bene non calleant. Ac profecto homines id genus visere est cannabino pulvere semper obductos, colore faciei pallido, tussiculosos, asthmaticos ac lippos; præterea cum exercentur ut plurimum in locis conclusis, ob hyemis asperitatem, quo tempore magis in hoc opere occupati sunt, non possunt, quin dum cannabim unguinibus valde perunctam pectunt, fœdas particulas per os excipiant, sicque inquinatis spiritibus, & respirationis organis infarctis, graves affectus non suboriantur. His accedit, quod cannabis ac linum, cum in aquis stagnantibus ac putridis macerentur, ac cœno obruantur, ut infra aquam demersa promptius ad necessariam macerationem deveniant, particulæ illæ, quas Carminatores
hau-

hauriunt, non nisi virulentæ sunt, ac humanæ naturæ prorsus hostiles. In lino pectendo gravius, quam cannabi affici se ajunt, forsan quod pulvis subtilior sit, ac facilis partes spiritales subeat, illasque ad excutiendam rem noxiam magis irritet.

Pessime porro se habent, qui sericeas quasdam placentas a serici fabrica residuas pectunt, ut stamen quoddam inde conficiant varios ad usus pro urbana gente, utpote minoris pretii quam sericum. Etenim dum Bombycum folliculi, aqua calente macerati, a nostris mulieribus (quibus solis id munus demandatum est, quasi solum in illorum gratiam Sericum Natura condiderit) evolvuntur; & in tenuissima fila super alabra explicantur, ab hoc opere filamenta quædam crassa supersunt, quibus portiones aliquæ de Bombycum cadaveribus permixtæ sunt, sicque placentæ quædam conficiuntur, quæ ad Solem exsiccantur, & suis Artificibus traduntur, ut minutis pectinibus stamen educant. Qui ergo dictas placentas pectunt, ferina tussi una cum magna respirandi difficultate infestari solent, paucique ex iis Operariis in hac arte consenscunt; tota vero virulentia in hujus materiæ elaboratione e particulis illis cadaverosis Bombycum, quæ hujusmodi placentis permixtæ sunt, ortum ducit. Observatio-
ne

ne dignum est, quod parvi hujus insecti excrementa, quando vivit, ac Mori foliis pascitur, si per aliquot dies acervatim projecta in aliquo loco hæserint, donec putrescant, tam gravem odorem postmodum commota exhalant, ut totam viciniam inficiant; quare in aliquibus Civitatibus edicto caveri solet, ne in publicos vicos tales sordes projiciantur, sed extra Urbis pomeria adspontentur.

Habet ergo Insectum hoc, ut multa alia ejusdem generis, veluti Bruchi, & Erucæ, quæ ad instar Bombycum integras Sylvas interdum depascuntur, & in folloculis se recondunt, nescio quid pravum, & corrosivam acrimoniam, pulmonibus infestam. Novi in hac Civitate integram familiam, quæ ex hac arte non paucas opes sibi compararat, misere obiisse, tabe confectam, & hujusce calamitatis culpam in Artem, cui erant perpetui addicti, ac Medicis fuisse rejectam.

Lacteam diætam hisce Artificibus maxime commendare soleo, ut qua nil sit efficacius ad corrosivam & ulcerantem acrimoniam retundendam. Juscula quoque ex Malvæ, Violarum, Endiviæ decoctione, sive succi depurati ex iisdem herbis, erunt ex usu; seu si sentiant se graviter lædi, aliunde sibi victum quærissent, cum pessimum sit lucrum, quod sanitatem, rem adeo pretiosam, pessundat.

CAPUT XXIX.

De Balneatorum Morbis.

INter publica Ædificia, quibus Romana Civitas ad luxum usque eminebat, nil publicis Thermis magnificentius olim visebatur, ac qualis esset illarum magnitudo, ex earundem Cadaveribus, ac reliquiis semisepultis satis etiamnum dignoscitur. Neque solum Romæ, sed in aliis quoque Civitatibus, in privatis Ædibus, in Villis ipsis, Balnea conspiciebantur, summa impensa constructa, adeo, ut severissimus morum Censor, *Seneca*, luxum hunc Romanorum Civium carpens, scripserit: *Pauperem ac sordidum sibi videri, nisi parietes magnis, & pretiosis orbibus refulgerent, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta essent, nisi vitro absconderentur camera, nisi aquam argentea Epistomia funderent.* Jam obsolevit Thermarum usus, ac pene modum ignoraremus, quo Balneis Medici ipsi utebantur, nec non vocabula ipsa, structuram, ac tot alia scitu digna, nisi *And. Baccius* in Opere suo laudatissimo de Thermis, *Mercurialis* in sua Gymnastica, *Sigonius* noster de Jure Ant. Rom. Thermarum historiam e tenebris eruisent, & absolvisent. Cum

Ep. 86.

in popularium gratiam itaque ab Imperatoribus constructa essent Balnea, & quælibet Urbis Regio publicas Thermas haberet, ut, cum luberet, quod quotidie fieri solebat, cum Viri, tum foeminae parvo sumptu lavarentur, dum quilibet posset *quadrante lavari*, ut ait *Juvenalis*, & Pueri gratis lavarentur, ut ex eodem Satyrico habemus:

Sat. 2.

Nec pueri credunt, nisi, qui nondum ære lavantur.

Innumerabilem profecto credendum est fuisse Servorum, ac Servarum turbam promiscuam, quæ continuo in Thermis pro hujusmodi ministerio diu noctuque immoraretur, quos Balneatores, seu Aquariolos appellabant. Hanc igitur Operariorum turbam Enidrobiam, in locis humidis concameratis degentem, & corporibus lavandis intentam, modo in Calidario, modo in Tepidario, modo in Frigidario sudoribus, for-
dibus, Unguentis quoque, quibus erant delibuti, depilandis occupatam, hos Aquariolos, inquam, credere licet variis ægritudinibus obnoxios fuisse, ut Cachexiæ, crurum tumoribus, Ulceribus, inflationibus, ac Anasarcæ. Ex Lucilii carmine, quæ agerentur ab hujusmodi ministris, dum corpora eorum, qui Balnea adibant, curarent, satis apparet:

Sca

*Scabor, suppellor, desquammor, pumicor, ornor,
Expilor, pingor.*

Quamvis jam dudum obsoleverit antiquus Balnearum usus, seu quod Gymnasticæ exercitationes & ipsæ obsoleverint, in quarum gratiam Balnea videbantur extructa, seu quod Veteres, ut nonnulli credunt, Indusiorum, ac Interularum linearum usum non haberent, ac solum laneis vestibus uterentur, ideoque ad sordes abstergendas illis necessaria foret frequens lavatio, adhuc tamen in Urbe, & populosis Civitatibus, aliqua perstant Balnearum vestigia ad valetudinariorum usum, quamvis etiam nonnulli pro decoratione, & munditie per æstatem Balnea aquarum dulcium adire soleant. Nostra hac ætate, qui infectiones aliquas cutaneas habent, ut scabiem, pforam, Gallicam luem, Balnea ista, & Hypocausta adeunt, ubi Balneatores aqua tepida ipsos rite abluunt, ac sæpe parvas cucurbitulas scarificatas toti corpori apponunt, sanguinem satis liberaliter educendo, sicque lotos, perfrictos, & minutatim intercisos, domum dimittunt, idque persæpe, tum ægri, tum Balneatores sine Medici consilio agunt; quod num bene, ipsi viderint; profecto mihi non raro contigit, nonnullos ex his videre, qui inconsulto talem curationis formam in semet ipsis tentarint,

rint, in summum discrimen perductos, & ob nimiam sanguinis copiam cucurbitulis extractam fere exanimatos, cum interdum ad 3. vel 4. libras sanguinem educant. Opinio enim apud nonnullos obtinuit, sanguinem cutaneum notæ longe inferioris esse ab illo, qui e Venis majoribus educitur, quasi sanguis per cucurbitulas eductus floridior non esset (incisis quippe arterioli capillariibus) quam sanguis incisæ Venæ, qui atrior semper apparet. Isti ergo Balneatores huic Arti addicti, quantum observare licuit, pallidi sunt, luridi, subtumidi, cachectici, ac interdum iis morbis corripiuntur, a quibus ceteros sanare contendunt.

Ne cum tædio ea repetantur, quæ superius sunt dicta, ad cachexiam, & consimiles affectus curandos, hic nihil aliud adjiciam, muneri meo satisfactum putans, si solum innuam, quibus affectibus præter naturam hic vel ille Artifex premi soleat. Non enim in hoc meo Opusculo mens est integros Morborum Tractatus & absolutas ex arte curationes, cum magna formularum suppellectile conscribere; sed tantum Clinicæ Professoribus monita quædam pro feliciori Artificum curatione suggerere.

CAPUT XXX.

De Piscatorum, & Nautarum morbis.

Non vulgares quoque sunt Piscatorum, & Nautarum morbi; cum enim in Aere humido, aqueis vaporibus saturato, vitam ducant, & victu crasso & pisculento utantur, non possunt, quin pravos succos in Venis congerant, & contumaces obstructions contrahant, quæ interdum in Hydropem desinunt. *Plinius* de natura Salis, corpora Piscatorum cornea appellat, hoc epitheto, ni fallor, usus est *Plinius*, eo quod Piscatorum corpora, ob insolatum, & falsos halitus (loquitur enim forsan de Piscatoribus marinis) cornu ad instar indurentur. Salis enim proprietas est exsiccare; veluti fit in carnibus salitis; hac re vera Piscatores, æstate præsertim, cutem habent veluti elephantiam. Extat apud *Riverium* Obi. com. Ob. 39. observatio de Muliere quadam Piscatrice, ferina totius corporis impetigine, ac pruritu laborante.

Ulcera quoque in cruribus satis prava pati solent, sicuti magnam totius corporis extenuationem; summatim omnes, quos patiuntur affectus, scorbuticam indolem sapiunt, uti scite annotat de Accolis

Pathol.
Med. Se.
I. C. 8

Blas.
hum. n.
36.

de Aer.
Aq. &
lo. n. 16.

de hu-
mid. usu
n. 7.

lis Maris Balthici Celeberrimus *Wedelius*, ac testatum reliquit *Glauber*, in suo Tractatu de Consolatione Navigantium, ubi præcise de illorum morbis tractat. Alvi quoque stipticitate laborant Piscatores, & Nautæ, præsertim in Mari, licet sint multo edaciores, quam qui degunt in terra, ut observat *Helmontius*, cujus causam refert in Aerem salinis halitibus imprægnatum, qui appetentiam acuat, ac simul alvum duriorrem reddat, nec non in fluctuationem, quæ Aerem continuo recentet, a quo fermentationi sanguinis calcar addatur. Sic Clysteres ex aqua marina, non parum quidem ad secernendum sollicitant, sed siccitatem post se relinquunt. Locus est insignis apud *Hipp.* ubi ait: *mentiri homines de salsis aquis per imperitiam; in eo quod per alvum secedere, eamque solvere putantur, maxime enim contrariae sunt ad alvi egestionem ac secessum.* Hinc videant qui in alvi adstrictione Clysteres acres, & multo sale refertos præscribunt, quantum a Divini Præceptoris vestigiis devient. Piscatores Ulceribus esse obnoxios, ejusdem quoque *Hippocratis* observatio est: etenim aquæ marinæ fotum ad Piscatorum Ulcera commendat. Locum istum egregie exponit *Martianus*; cum enim parum rationi congruum videatur, ulceribus aquam marinam adhibere, quæ mor-

mordacitate sua irritandi, ac fluxionem promovendi vim habeat, id recte tamen *Hippocratem* præscripsisse, ait, siquidem cum *Piscatorum* in maritimis locis degentium *Ulcer*a sint squalida, & sicca, irritatione inducta ad suppurationem perducì possint, sine qua *Ulcer*a sanare est impossibile; hoc idem observat *Galenus*, *Piscatorum Ulcer*a sicca & squalida esse pronuncians, ac si essent salita; diversæ tamen naturæ esse eorum *Piscatorum Ulcer*a, qui in aquis dulcibus, & lacubus artem suam exercent, censendum est; nimia enim humiditate scatent, ac diverso modo curanda, per exsiccantia nempe, sed quæ mordacitatem adjunctam non habeant; etenim ex *Hipp. Ulcus siccum sano propius humidum vero non sanum, nam Ulcus* de *Ulce humidum est.*

de Simp.
Med. fac.
l. i. c. 7.

Hic præterire non licet aureum Divini Præceptoris in re Chirurgica monitum; loquens enim loco citato, de aquæ marinæ usu in *Piscatorum ulceribus*, hæc habet verba: *Si quis parum utatur, irritant, si excellenter, bona sunt.* Sicubi ergo opus sit acria medicamenta, ut in ulceribus fordidis ad saniem, & putridam carnem abstergendam, in convenienti quantitate adhibenda sunt, ut voto eventus bonus respondeat; absumptio nempe pravæ materiæ, & exsiccatio; in hoc enim a Chirurgis persæ-

pe peccari video, qui parce utuntur corrosivis, & causticis, unde major est noxa, & mordicatio, quam utilitas ob remedii in quantitate improprietatem, non secus ac fit in Purgantibus, quorum nimis parca dosis irritat, sed noxios humores non educit; ut contigit Adolescenti ex Euboea apud *Hippocratem*, qui non validam radicem veratri bibit, & post potionem quarta die mortuus est, nihil expurgatus.

§. Epid.
m. 16.

Curatio ergo morborum, quibus affligi solent Enydrobii, aliquam peculiarem observationem exigit; cum enim illorum victus a terræ incolis omnino differat, & omnibus Aeris injuriis sint expositi, continuisque pavoribus ob mortis metum terreri soleant, non nisi pessimæ indolis morbos adsciscunt. *Thom.*

T. 1. l. 8. *Bartolinus* apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali asserit Medicamenta in Mari versantibus in longe majori dosi esse exhibenda, quam cæteris in terra degentibus, ita ut tertia parte sint validiora, alioquin voto non respondebunt, quod non solum de Purgantibus, sed de Diaphoreticis, Diureticis, & quibuscumque aliis vult intelligendum.

I. 9. c. 4. *Apud Joannem de Vigo* Jul. II. Pont. Max. Chirurgum, caput particulare extat de febribus, quæ Navigantes infestant; ac profecto cum Navigantes victu crasso, ut salitis carnibus, aqua semiputrida, pane ver-

P. 4. Se.
I. c. 9.

deAddit.

vermibus femirosso, uti cogantur, non possunt illorum corpora pravis succis non esse referta, ac ad malignas febres disposita; quare remedia generosiora iis erunt adhibenda.

CAPUT XXXI.

De Morbis eorum, qui in Salinis operantur.

SCite quidem & eleganter scripsit *Plinius*, nihil Sole, & Sale utilius; addi potest, nihil esse magis necessarium. Salis necessitatem ad humanos usus prævidens Natura, seu Divinus Opifex, in ipsis Mundi primordiis Mare Salis Promocondum constituit, ex quo per subterraneos ductus aqua ad summos usque montes deferretur, unde postea aquæ falsæ fontes & scaturigines emanarent. Hinc sal fossile, & nativum variis in locis habetur, sponte Sale concrecente, dum aqua illa falsa præterfluit; nisi putemus in ipsa Mundi fabrica Deum Salis montes condidisse. Sal factitium, & cuius magis communis est usus, ex aqua marina habetur, quæ a maris æstu in fossas quasdam, & areas deducta, per æstatem ab urenti Sole exsiccat, copiose in fundo residente Sale.

Hiscæ regionibus, ac toti pene Italiæ magnam Salis factitii copiam suppeditat

Cervia Civitas ad Maris Adriatici littus posita, Ravennatensi Ecclesiæ olim immediate subdita. Libenter equidem Urbem illam adiissem, verum tantum otii a meis occupationibus impetrare non potui. Curavi itaque, ut per litteras scirem, id quod optabam, quod humanissime præstitit D. Joseph Lanzonius Ferrariensis, Medicinæ Professor Clariss. At non tam opportune ejusdem litteræ sunt delatæ, ut caput istud referre possem inter eos Artifices, qui circa mineralia operantur. Ex litteris igitur a Medico in ipsa Civitate Cerviæ Medicinam faciente scriptis, scire licuit, in illa Civitate, ac illius Salinis, Aerem spiritibus corrosivis esse adeo saturatum, ut ferrum arrodatur, quod paulatim, ceræ ad instar, emollescit, ac in pulverem fatiscit. Operarios vero omnes fere Cachecticos esse, Hydropicos, & sordidas plagas in cruribus gestare. Eosdem quoque summe voraces esse, & bibaces, ut nunquam saturentur; hinc persæpe in iis Operariis repentinos interitus contingere, modum illos curandi varium inibi esse, prout varii ac diversi Medici eo sunt crebro conducti; perexiguum tandem esse remediis locum, in acutis saltem, qui soporosos affectus semper comites habent, idque propter Salis copiam, seu montes ipsos Salis, quos summa admiratione se conspexisse, ait F. Leander,

der Albertus in ejus Civitatis descriptione. Credibile est magnam spiritus Salis copiam elevari, qui totum aerem illum ad saturitatem acido corrosivo impleat, ut Martem arodat, nec non in Operariis illis sanguinis indolem, quæ dulcis, & benigna esse debet, ad summum acorem disponat; hinc postea Cachexiæ, Hydropes, crurum Ulcera, quæ ex sui natura a luxuriante acido foveantur, ortum habeant.

Causam porro tantæ appetentiæ ac edacitatis, quasi Bulimo laborent, in eundem Salis acidum spiritum stomachi fermentum acuentem, rationabiliter fas est referre. Caninam appetentiam, quam Vino solvi scripsit *Hippocrates* in aphorismis, ab acido præternaturali in ventriculo stabulante progigni, Veteres quoque cognovere, qua de causa Vina generosa, & meraca ad talem affectum præscribebant, nec non pingua edulia, & quæcumque alia, quæ ex multo parantur oleo, ut in commento Hippocratici Effati exposuit *Galenus*, ut quæ apta essent acidum stomachi fermentum infringere, ac dulcificare, eo modo, quo acidi spiritus, Vini spiritu dulcificari solent. Bibacitatis causam pariter referre licet in falsas exhalationes, seu in ferrosam colluviem, qua scatent, & ad hydropissim sunt dispositi cum fitis perpetua Hydropicos comitetur.

2. Aph.
22.

Non

Num revera tam graves affectus ex solo Salis spiritu, quem una cum aere inspirato Operarii combibunt, an vero ex aliis causis, ut ex aere alioquin parum salubri, cum Civitas in hoc pessime audiat, mihi non satis compertum. Ex relatione mihi communicata, ab incolis Urbem illam pene desertam esse habeo; ideoque ex summorum Pontificum privilegio, eidem Civitati concessum, ut ex quacumque regione Exules ibi tutum Asylum habeant, & ære alieno obstricti, qui hanc Civitatem pro domicilio sibi delegerint, ad debiti solutionem non possint cogi, verum ad debitum Naturæ persolvendum facillime adigi solent. Profecto multis aliis in locis ubi Sal conficitur, non tam graves noxas patiuntur Operarii, ut sola acidi spiritus exhalatio culpari possit. Urbs Veneta, Adriatici Maris Regina, populosissima est, & quamvis a marinis exhalationibus sit circumsepta, fatis tamen salubri Cœlo fruitur, qua de re videatur Opus elegantissimum D. Lodovici Testi, Venetiis Medicinæ Professoris Celeberrimi. In Agro Placentino Putei sunt aquæ falsæ, ex qua decocta Sal elicitur; & cum portione aliqua bubuli sanguinis granulatur, nec Operarios, qui complures sunt (cum inter magnos proventus Ducalis Camera salis fabrica censeatur) tam graviter affici accepi.

Rem valde operosam esse Salis fabricam, ut tam graves affectus Operarios, non solum ex materia, quam tractant, sed ex laboribus etiam, quos sustinent, subsequi, sit satis probabile. Quibus ærumnis expositi sint hujusmodi Artifices, videre est apud *Georgium Agricola*m, qui multus est in hac re, & non solum diversa artificia pro aquis Salsis coquendis, seu aqua maris falsa in areas corrivanda; sed Ministros quoque operantes describit, quos ait ob nimium Offinarum calorem, capita tantummodo pileis stramineis, & verenda subligaculis tegere, cætera nudos esse. Quare & ab ignis vehementia, & æstivis caloribus, aliisque ærumnis vexari solent.

l. 12. de
re met.

Non ibo tamen inficias, quin Opificium hujusmodi Operariis suis non sit admodum infestum; observo etenim, quod in Cameris, ubi Sal Cervia ad nos advectum reponitur, ut postea per totam Estensem Ditionem distribuatur, parietes semirofi sunt, ita ut inter lateres rimæ veluti quædam extent, quod marini Salis spiritui esurino adscribendum, qui Alkali calcis præsertim aggrediatur, ac illo saturetur, sicuti fit, quando in confectione Salis Placentini, ob admixtionem sanguinis, vel fellis bubuli, acidum Salis sanguinis alkali arripit, unde sequitur granulatio. Sic observare licet eos, qui in Tabernis publicis con-

ti-

tinuo morantur, ut Sal divendant, ut plurimum decolores, & lubricæ valetudinis esse.

Miseram profecto horum Artificum conditionem esse pronunciare licet; etenim, cum Sal ut plurimum, in Italia saltem, in locis maritimis, ubi maris aqua in fossis, & areis conclusa restagnat, atque ob id aerem inquinat, ac non tam facile sit Medicos reperire, qui hujusmodi in locis Medicinam exercere velint, persæpe infelices Operarii acutis morbis correpti citissime, remediis destituti pereunt, vel lenta ægritudine contabescunt. Rationi tamen congruum, ut Medici in hæc loca conducti, in curandis hisce Operariis valde cauti sint, præsertim in venæ sectione præscribenda; sanguine etenim a falsis exhalationibus dissoluto, ac ad diacrisim pronò, facile, secta vena, subsequenter exsolutiones, & morborum in pejorem statum lapsus. Purgationes potius, &que fortiores, videntur magis propriæ, ut quæ serosam colluviem valeant educere, & alkali, quo omnia fere purgantia præpollent, acidam humorum diathesim temperare. Vina generosa, aromata, & quæcumque Sale volatili prædita sunt, Tabacum mastictum, & Decocta ipsa ex Tabaci foliis, summam, quæcumque acorem sanguinis infringere apta sunt, in usum erunt revocanda.

Mo-

Modus, quo Salis spiritus communiter solet dulcificari, spiritu nempe Vini rectificato, pro regula veluti Polycleti esse poterit, ut sciri possit, quonam remedii genere in hisce Artificibus curandis sit utendum.

CAPUT XXXII.

*De Morbis, quibus tentari solent
Statarii Artifices.*

HActenus de iis Artificibus, quibus ob materiæ pravitatem, quam tractant, morbi contingunt; modo ad alios Artifices, quibus aliis ex causis, veluti situ quodam membrorum, ac motionibus corporis incongruis, morbose affectus succrescunt, dum operantur, quales sunt Artifices tota die stantes, sedentes, proni, incurvi, currentes, equitantes, vel quomodolibet sua corpora exercentes, lubet divertere. Primo ergo Statarii Artifices in Scenam prodibunt, ut Fabri lignarii, dolantes, secantes, Sculptores, Fabri ferrarii, murarii, aliique, quos hic non referam, ne nimis longam Operariorum nomenclaturam instituam. Artes ergo Statarie suos Artifices Varicibus potissimum obnoxios habent; ob motum enim tonicum musculorum, tum fluentis, tum refluentis sanguinis cursus retardatur, unde

unde in crurum venis ac valvulis restagnat, ac tumefcentias illas efficit, quas Varices appellant. Musculorum distentio quantum valeat ad sanguinis naturalem motum remorandum, cuilibet facile est in semet ipso experiri. proprium pulsum in brachio distento observando, quem valde exilem deprehendet. Distentis ergo crurum, & lumborum muscularibus fibris, comprimuntur arteriæ deorsum tendentes; quare arctato spatio, non eo impetu, ut solent in deambulantibus, ex alterna musculorum actione, sanguinem protrudunt. Hinc sanguis, qui ex arteriis in venas remigrat, vim necessariam ab arteriarum appulsu non obtinet, ut sursum lineam perpendicularem ascendat, idcirco suo impulsore a tergo destitutus inibi subsistit, & Varices in cruribus efficit. Sic

Sat. 6.

Juvenalis de Haruspice (cum id genus hominibus mos esset diu stare, ad extispicia intentis)

————— *varicosus fiet Haruspex.*

Olim diu stare, ac tam firmo talo, ut vix quis dimoveri posset, exercitii genus erat, & Romanæ militiæ peculiare, veluti in sua Gymnastica tradit doctissimus *Mercurialis*,

l. 6. c. 1.

ubi ait, satis probabili conjectura *C. Marius* varicosum factum, eo quod, ut fortissimum Ducem decebat, stare in acie consuevisset. Sic *Vespasianus*, *Suetonio* refer-

rente, dicere solebat, Imperatorem stantem
mori debere. Propterea *C. Marius*, utpo-
te stationi assuetus, in uno crurum stando si-
bi Varices excindi passus est. Poetarum
Princeps quoque, *Aeneam* describit stan-
tem, dum illi Japis Medicus sagittam infi-
xam studeret evellere:

l. 12.
Aeneid.

*Stabat acerba fremens ingentem nixus in
hastam*

Aeneas.

Admiratione dignum est quod *A. Gellius* re-
fert de *Socrate*, qui stare solitus dicitur, perti-
naci statu perdius, atque pernox, a summo lu-
cis ortu, ad solem alterum orientem inconni-
vens, immobilis, iisdem in vestigiis, & ore at-
que oculis eundem in locum directis, cogita-
bundus, tanquam quodam secessu mentis at-
que animi facto a corpore.

l. 2. Noc.
An. C. 1.

Ulcera quoque in cruribus, articulorum
imbecillitatem, nephriticas passiones, sangui-
nis mictum, statariæ Artes solent inferre. Ser-
vos in Aulis Principum non paucos obser-
vavi valde conquerentes de Renum dolore,
nullamque aliam causam, quam continuam
stationem, ipsimet nec male agnoscunt: cor-
pore enim in situ erecto stante, lumbarium
musculorum fibras intentas esse necessum est,
ac Renes necessario in consensum trahi, ut non
tam libere cursum naturalem peragat sanguis,
nec a sanguine serum secernatur, unde po-

stea prædicti affectus subsequantur.

Hist. Na.
Cent. 8.

Stomachi quoque imbecillitas Statariam vitam comitatur, in stantibus enim & in figura erecta stomachus necessario pensilis est, non sic autem in sessili vita, & figura inflexa, in qua ventriculus intestinis incumbit; hinc quoties stomachi passione aliqua laboramus, totum corpus ad anteriora inflectimus, ac genua, & crura contrahimus. Observatio doctissimi *Bacconis* est, damnatos ad remiges, licet tot ærumnis expositos, satis pingues esse, & boni habitus, eo quia sedentes remigent, & artus magis, quam abdomen, & stomachum exerceant, quod etiam in Textoribus observatur, qui manus ac pedes eodem tempore exercent; partibus autem externis motis, & internis quiescentibus, pinguiora fiunt, & habitiora corpora, quam in statione, ac deambulatione, quibus lassitudo facile subsequitur.

Quare autem tanta defatigatio stationem, licet non adeo diuturnam sequatur, si conferatur cum deambulatione, & cursitatione, quamvis longa; non indignum est disquisitione; communiter creditur id fieri ob motum tonicum musculorum omnium antagonistarum, tum extensorum, tum flexorum; qui stent in continua actione ad hoc, ut homo erectus persistet; ast opinionem hanc evertit doctissimus

Bac-

Borellus, qui demonstrat, retentionem brachii in directum fieri sine actione musculorum flexorum, sed per solam actionem extensorum, idemque fieri in figura erecta hominis, ubi omnes flexores feriari ait, operantibus solum extensoribus. Rationem vero, cur ex statione tanta fiat lassitudo, idem ingeniosissimus Scriptor ex continuata eorundem musculorum actione deducit. Naturam enim ait alterna, & interpolata actione gaudere, & recreari, atque hinc fieri, ut deambulatio non tantam inferat lassitudinem, adeo ut stantes minus delassentur, si alternatim pedi uno insistant; hunc naturæ genium in brutis animantibus observare est, sicuti in pullis, qui pedi uni aliquando insistant, altero sublato, ac in quadrupedibus, cum interdum observentur Asini, dum stare coguntur, alterum ex posterioribus pedibus stapedi imponere.

Non solum autem in corporis motionibus grata est hæc alternatio, sed in omnibus pene naturalibus functionibus. Etenim si fixo obtutu objectum aliquod spectemus, si eundem sonum auribus percipiamus, si eadem epulæ in conviviiis apponantur, si iidem odores nares pertingant, molestia percipitur; tam grata est Naturæ alternatio, & vicissitudo. Sic Hebræi in Deserto cœlesti manna pasti Ægypti

Art.
Poet.

allia, & cæpas votis optabant, sic ut ait *Horatius*:

Ridetur chorda, qui semper oberrat eadem.

Qui ergo Stataris artibus addicti sunt, quotiescunque se offerat occasio, monendi sunt, ut cum possunt, continuatam stationem interrumpant, vel paululum sedendo, vel deambulando, vel quomodolibet corpus movendo. Id genus hominibus salubria erunt ea, quæ lassitudinem tollunt, & partium tonum restituunt, ut frictiones humidæ, fomenta, balnea. Pro Varicum vero curatione, Ulcerum Renum, Herniarum, cæterorumque affectuum consulendi erunt Practici Auctores, qui de his scripsere; non enim mihi animus est curationes particulares morborum, ne actum agere videar, instituere, sed Professoribus in praxi proVectis innuere, quibus affectibus obnoxii sint Artifices.

CAPUT XXXIII.

*De Sedentariis Artificibus, ac
illorum Morbis.*

Qui porro Sedentariam vitam degunt, Sellularii Artifices propterea dicti, veluti Sutores, & Sarcinatores, suos particulares morbos patiuntur.

tur. Sutores proprie dicuntur, qui calces
 fiunt, unde *Martialis* de Sutore quodam ad l. 9.
 tantum divitiarum a fortuna evecto, ut lu-
 dum, hoc est, gladiatorium Spectaculum, po-
 pulo exhibuerit, ad Musam conversus, sic
 lusit:

*Frangere leves calamos, & scinde Thalli
 libellos,*

Si dare Sutori calceus ista potest.

Sarcinatores vero sunt, qui vestes fiunt; u-
 trumque tamen Artificum genus, & quot-
 quot alii Artifices, cum Viri, tum foeminae,
 qui sedendo opus aliquod moluntur ob vi-
 tam sedentariam, & inflexam corporis figu-
 ram, dum tota die sedentes in Sutrinis Opi-
 ficiis suis incumbunt, curvi fiunt, gibbosi,
 obstipo capite, quærentibus aliquid similes.
 Simitas vero potius est, quam vera gibbositas;
 nam simitas æqualis est, in qua dorsi verte-
 bræ æqualiter extuberant; etenim cum non
 nisi curvi opera sua perficiant, fieri nequit,
 quin vertebrarum ligamenta in parte ex-
 trorsum vergente distrahantur; & callosita-
 tem aliquam contrahant, ob quam ad na-
 turalem suum situm redire nequeant. Si-
 mitatem hanc observavit *Wedelius* in Su-
 tore jam sene, quam simitatem incurabi-
 lem ait fuisse, ob neglectum in Juventute
 malum.

Pathol.
 Dogm.
 Sc. I. C. I.

Sarcinatores autem, dum vestimenta

Aulul.
Ac. I.

consuunt, cum fere ex necessitate crurum alterum super femur inflexum cogantur detinere, crurum stupore, claudicatione, ischia-de, non raro tentari solent; quare sic *Plan-*
tus:

Pervigilat noctes totas, tum autem inter-
din,

Quasi claudus Sutor, domi sedet totos dies.

Ridenda certe res est Collegia isthæc Sutorum, & Sarcinatorum aliquando intueri, diebus quibusdam festis ipsis solemnibus, cum per Urbem rite ac bini procedunt, seu cum aliquem ex ipsorum Collegio vita functum ad Sepulchrum comitantur, ridenda res est, inquam, agmen illud incurvum, gibbosum, claudicans, & modo in hanc, modo in illam partem propendens conspectare, quasi omnes, data opera, ad hujusmodi spectaculum fuissent delecti.

Scabiosi quoque, decolores, ac mali habitus esse solent sedentarii Artifices, Sarcinatores potissimum, ac Mulieres, quæ suis in laribus die ac nocte, ut victum sibi quærissent, acu operantur; hæc enim mala inexercitados comitantur, nam vitium capit sanguis, ni moveatur corpus; unde illius excrementa in cute restitant, & universus corporis habitus defœdatur. Alvum quoque molliorem habent, secus quam homines exercitati, quorum fæces paucæ
sunt,

sunt, flavæ, duræ, sicuti docuit *Hippocrates*.<sup>2. Pror-
re.</sup>
 Apud eundem *Hippocratem* extat historia de *Cleotimo Sutore*,<sup>7. Epid.
n. 30.</sup> cui alvo liquefacta multo
 tempore, & calore oborto, juxta hepar tumor
 tuberculosus ad imum ventrem descendit, &
 alvus liquefacta fiebat. Similiter alium descri-<sup>4. Epid.
nu. 9.</sup>
 bit, qui in Sutrina decumbebat, & sangui-
 nem e naribus effudit, cui postmodum seces-
 sus modici facti sunt.

Mala igitur intemperie, & multa vitioso-
 rum succorum redundantia laborare solent hu-
 jusmodi Artifices ob vitam Sellulariam, quam
 degunt, ac præsertim Sutores. Non sic ta-
 men multi alii Artifices, qui sedendo ope-
 rantur, uti Figuli, Textores, qui brachia &
 pedes, totumque corpus exercent; ac pro-
 pterea saniores sunt, ut quibus sanguinis im-
 puritates facilius per hujusmodi motum dis-
 cutiantur. Textores tamen ob violentum
 motum, & magnos nixus in crassioribus, &
 cannabinis telis, lumborum dolorem pati so-
 lent; & quia ministerium hoc Mulieribus
 potissimum demandatum est, quæ uterum ge-
 runt facile abortiunt; foetus enim ab illa
 concussione excutitur, præsertim si sint Mu-
 lieres urbanæ; rusticanæ etenim magnis
 laboribus assuetæ, non tam graviter a tex-
 torio opere afficiuntur. Non solum autem
 Textores, sed omnes sellularii Artifices
 lumborum dolore premi solent. Notum

est *Plautinum* illud, *Lumbi sedendo, Oculi spectando dolent.*

Quænam præservatoriæ cautiones hisce Artificibus præscribi possint, quando causa occasionalis persistet, ac se, suamque familiam quotidiano victu sustentandi necessitas urgeat, ego non video. Purgationes tamen vere, & autumno institutæ id præstabunt, ut tam ingens non acervetur crassorum humorum multitudo, ac rarius ægrotent. Monendi quoque sunt, ut festis saltem diebus corpora exerceant, & plurium dierum ob vitam sessilem damnum, alicujus diei utilitate aliqua ex parte compensent. Cum autem actu in lectis decumbunt, sive ob enarratos, seu alios affectus, humorum evacuatio molienda, ac partibus quæ ex Artis ministerio magis laborant attente prospiciendum, ad eas enim facilis est metastasis. In hanc rem locus

q. Epid. memoratu dignus est apud *Hippocratem*, ubi
nu. 27. duos Artifices describit, *Manu laborantes*, ut ipse ait, quorum unus sarmenta torquebat. Ambo cum a tussi vexarentur, *dextera resoluti cessaverunt a tussi*; subdit autem, eos, *qui equitarunt, aut iter egerunt, in lumbis, ac femoribus resolutos esse*; tam prona via est ut humores ad eas partes confluant, quæ nimis exercitiæ firmitatem ac robur amiserint.

CAPUT XXXIV.

De Morbis Judæorum.

JUDÆorum natio, cui nullam aliam similem inter homines reperire est, ut quæ nullibi sedem habet, & ubique gentium est, quæ otiosa simul, & negotiosa est, quæ neque arat, neque occat, neque ferit, metit tamen; hæc igitur natio, non tam vitio generis, ut vulgo creditur, seu ob pravum victum, quo utitur, quam ob artes, quas exercet, variis morbis & ipsa exercetur. Putor etenim tanquam innatus, & endemius Judæis falso adscribitur; qui enim in plebe observatur, provenit, & quia sint illi angustæ domus, & res angusta domi; cum enim Hierosolymis degerent, Regali in Urbe, nitidos, & bene olentes fuisse, censendum est.

Omnes fere itaque Judæi, ac plebs potissimum, quæ majorem illorum constituit numerum, Sedentarias, ac Statarias artes exercent. Sutrinæ etenim, & vestium antiquarum reconcinnationi addicta est, multoque magis inter ipsos Fœminæ, tum puellæ, tum nuptæ, quæ acus ministerio victum sibi quærunt; illæ etenim neque nent, neque pectunt, neque texunt, neque ullam aliam Mineryæ artem, quam suendi, no-

runt. In hoc autem ita præstant, ac excellunt, ut vestes laneas, fericeas, & cujuscumque generis ita compingant, ut nullum futuræ vestigium appareat; Romæ vocant *rinacchiare*. Quare vestibus laceris ex pluribus frustulis egregie compactis popello incauto illudunt, ac tali mangonio victitant.

Opus id multam exigit oculorum intentionem, propterea Mulieres omnes Hebrææ, futorio operi intentæ tota die, ac ad multam noctem, ad tenuissimum filum lucernulæ, ac languidulum lumen, quale habent sepulchrales Lucernæ, non solum omnia sedentariæ vitæ incommoda subeunt, sed etiam temporis progressu multa visus imbecillitate laborant, ut cum 40. fere annum attigerint, lusciosæ, ac Myopes evadant. His accedit, quod cum in omnibus fere Civitatibus Judæi male habitent intra vicos angustos conclusi, ac Mulieres Hebrææ, quolibet anni tempore, ad fenestras apertas pro lumine captando consistant, opus suum exercendo, fit ut illarum capita varias adsciscant ægritudines, ut cephalalgias, aurium, ac dentium dolores, gravedines, raucedines, lippitudines, unde plurimæ ex his, saltem e plebecula, surdastræ sunt, lippæ, ut olim Lya, edentulæ, gibbæ, & claudæ, ut superius de Sutoribus diximus.

Homines porro in Tabernulis suis tota die, aut sedentes, vestes confarcinando, aut stantes observando, cui centones suos veteres divendant, omnes fere cachectici sunt, melancholici, tetrici, ac ut plurimum scabiosi; pauci enim sunt ex Hebræis etiam ditioribus, qui pruriginoso aliquo affectu non laborent, adeo ut talis foeditas morbus ipsis gentilitius credatur, & quasi hæreditarius, ut qui Elephanticæ labis, Judææ genti olim familiaris, tanquam soboles existat.

Præter futorium opus, gens Hebræa pro more habet, saltem in Italia, Culcitræ laneas, postquam ad annos aliquot in cubilibus, ob quotidianum cubatum lana compressa, duriores redditæ fuerint, illas refarcire, lanam super crates vimineas virgis verberando, & excutiendo, sicque molliores culcitræ pro faciliore cubatu reddere, quo ministerio lucrum non parvum per Civitatis domos hinc inde referunt: verum lanam illam veterem multoties profecto permictam, & conspurcatam, sic excutiendo, & carminando, multum sordidi pulveris per os hauriunt, unde graves noxas sentiunt, tussim vehementem, dispnoeam, & stomachi subversionem. Multos ex his ego novi ab hujusmodi exercitio male mulctatos, ac ad tabem insanabilem deductos, ipsismet faten-

tentibus, ac Artem hujusmodi tanquam sui exitii causam execrantibus. Pulverem hunc, non tam exitialem ex lana veterascente, quam ex impuritatibus e cubantium corporibus in ipsa relictis esse crediderim. Nobis certe pro more est, ubi aliquis ex familia mortuus fuerit, & iusta illi fuerint persoluta, Lotricibus Lintea, Indusia, & quidquid aliud ægritudinis tempore usui fuerit, tradere repurganda, & emaculanda, nec non Judæum accersere, qui culcitrās laneas in aprico loco rite excutiat, ac repurget; quare gens ista, non secus, ac Libitinarii, in hoc opere non potest, quin morticinum aliquod combibat, & eodem tempore Pulmones labem aliquam contrahant.

Ex lineis, & cannabinis vestibus veteranis, & longo usu attritis, aqua remollitis, putrefactis, & contusis, uti norunt omnes, Charta scriptoria conficitur, ingenioso sane, ac admirando artificio Veteribus incognito, qui pro scriptione, ceratis tabellis, membranis, seu papyro ex Ægypto advecta utebantur. Gens ergo ista quæ lucro inhians, pro more habet publicos proventus conducere (uti etiam antiquitus, de quo *Juvenalis*) spolia ista, per Urbem vicatim clamitando, vili pretio emit & colligit, ut postquam ex iis ingentem massam collegerit, illam chartariis

Arti-

Artificibus divendat. Cum ergo ad lares suos Judæi fascibus istis coemptis onusti redierint, ipsos diligenter evolvunt, ac advertunt, ne quid lanei, vel serici operis intermixtum sit, id enim abjiciunt, tanquam inutile ad chartam conflandam (quamvis in Museo Septaliano Charta Chinenſis ex Serico conflata ostendatur,) postmodum ex ejusmodi sordidis spoliis magnam struem in Tabernis suis conficiunt. Mirum est autem, & vix credibile quam teter halitus exspiret, quotiescumque Camarinam illam movent, & saccos ingentes implent, ut ad Chartariorum Officinas sordida merx ista deferatur.

Tussiculosi ergo, anhelosi, nauseabundi, vertiginosi, in hujusmodi opere fiunt. Quid enim sordidius, quid magis abominandum excogitari potest, quam sordium omnium in unum collectus cumulus, ex hominum, mulierum, cadaverum, inquinatis spoliis, ut miserandum non minus, quam horrendum spectaculum sit, Currus hujusmodi paupertatis, ac humanæ miseriæ reliquiis onustos intueri.

Videndum itaque, quomodo gente huic succurramus, ne tam male ab artibus suis afficiantur. Ego quidem iis, tum maribus, tum fœminis in opere futorio occupatis nihil magis salutare censeo, ac magis commendo, quam corporis exercitium, quo
ni-

nihil præstantius ad obstructions expediendas, nativum calorem roborandum, coctiones perficiendas, transpiratum promovendum, & scabiem fugandam. Suffurentur itaque, Mulieres præcipue, quæ futorio operi sunt intentæ, horas aliquot in valetudinis gratiam, ut corpus recreent, ac manus, & oculos de tabula, uti dici solet, semoveant, ne oculis captæ inertem postea, & miserabilem vitam trahere cogantur. Purgationes iisdem frequentes ex usu erunt, sed blandæ, ut ex electuario lenitivo, pillulis ex aloe, Rhebarbaro, & similibus, ne tam magna humorum congeries in illarum corporibus cumuletur; non ita vero V. S. iis salutarem esse veluti purgationem, mihi compertum est; facile enim in iis exsolvuntur vires ob sanguinem spiritibus effœtum, & evanidum, præter id, quod illorum mentibus alte infixæ hæret opinio (quæ tamen non multum a vero abludit) imbecillitati visus, nihil magis perniciosum, quam V. S. Cauteria brachiis, vel femoribus facillime admittunt, ac salubria deprehendunt, cum Natura Emissarium habeat, per quod impuritates paulatim excernantur.

Iis porro, qui attritis indumentis colligendis, ac culcitris repurgandis addicti sunt, valentiora remedia præscribenda, quæ particulas absorptas per inferiora, vel su-

superiora, quod expeditius, educant. Stibiata propterea magis ex usu erunt, nec non alexipharmaca, quæ virulentiam expugnent, veluti aceta Theriacalia, Theriaca ipsa, & similia: Os etiam, dum operi intenti sunt, oxycrato identidem colluendo, faciem pariter ac nares obvelando, ne atomi illæ volantes corporis penetralia tam facile subeant.

CAPUT XXXV.

De Cursorum Morbis.

PRiscis temporibus, quibus Ars Gymnastica colebatur, inter cæteras exercitationes, non solum propter gymnica certamina, sed bellica quoque, numerabatur cursus; exercebantur enim in publicis Gymnasiis Pueri, tum Ingenui, tum Servi, ac a Pædotribis ad cursum instruebantur, nam in ludis, & publicis spectaculis Stadium currebant, ut coronam lucrarentur.

Hujusmodi exercitii genere homines ad prælium aptiores reddebantur, nimirum, veluti ajebat *Vegetius*, ut majori impetu in hostes ruerent, ut loca opportuna celeriter occuparent, vel hostibus id facere volentibus præoccuparent, ut fugientium terga facilius comprehenderent. Quod exercitationis genus

nus apud Turcas in hos fines laudanda disciplina in usu est, militiam suam ad celerem cursum assuefaciendo. *Plato* fœminas quoque in cursu exercendas volebat, ut ad militaria munia, & patrios lares tutandos suam operam præstarent. Principes, & Imperatores, non solum (teste *Suetonio*) sed & Nobiles Romani quoque suos Cursores habebant, quos *Pueros a pedibus* appellabant. Nostra hac ætate talium exercitationum obsolevit usus; Principes solum, aut Viri Nobiles, Servos habent, quos *Lachè* appellant, quorum munus est Currum, ac Rhedas præire velociter currendo, seu interdum cum litteris locum aliquem adire, ac responsa ad suos Dominos magna pernecitate redeundo referre.

Id ergo hominum genus a variis morbo-
sis affectibus vexatur. Herniosi ut plurimum fiunt, & Asthmatici, quod infortunium etiam in Equis Cursoribus persæpe animadvertimus; Hæmoptoici quoque non raro evadunt. Sic Acanthio Servus apud *Plautum*,
 Menech. Att. I. ex nimio cursu cum Hero conquerens, pene confectus, ut vix halitum duceret, sic agebat:

Tua causa rupi ramicem, jam dudum spinto sanguinem.

Cui herus Chremes respondet:

Resinam ex melle Ægyptiam vorato, sanum feceris.

En

En quomodo, antiquitus quoque, resinacea in morbis pectoris commendabantur. Macilenti præterea fiunt, juncei, ac tanquam Canes Venatici, absumptis una cum sudore partibus sanguinis spirituosioribus, ac simul lymphæ nutritia. Morbis quoque capitis vexari solent, unde *Aristoteles* quærebat, Sec. 5.
Prob. 9. qui fieret, ut cum motus excrementa ad inferiora deturbare soleat, cursus velox capitis morbos accerferet; cujus rei (omissis iis, quæ a *Septalio*, *Guaſtavino*, & aliis expositoribus dicta sunt) vera causa est, quod in concitato cursu, pulmonares vesicæ nimis inflentur, ac reduci sanguini per venam cavam supra Cor veluti remora injiciatur, ne tam libere in vasa pneumonica influat, ex quo fiat, ut in capite necessario restagnet, & graves morbos excitet, quod non evenit in cursu moderato, qui potius aptus est humores ad inferiora promoveri.

Cursores præterea in acutos, & graves pectoris morbos sæpe incidunt, veluti Pleuritides, Peripneumonias; ventis enim, ac pluviis expositi vestibisque levis armaturæ induti, cum toti sudore diffluant, ac postmodum perfrigerentur, cutis poris obstructis, non possunt quin exitialibus morbis corripiantur, ac præcipue in partibus spiritalibus, quæ in cursu magis laborant, & incalescunt; Urinas quoque cruentas in-

terdum mingunt, venula aliqua in Renibus
 1. 8. c. 4. disrupta, quam ob causam *Celsus*, ubi renes
 fuerint male affecti, cursum improbat. Herniosi
 quoque facile fiunt, peritonæo ob aerem ni-
 mis compressum, & cohibitum disrupto vel
 1. 3. c. 53. dilatato; hinc *Paulus Aegineta* scripsit, iis,
 qui bubones & rupturas habent, a cursu ca-
 vendum esse.

In cursu majorem esse aeris inspirationem,
 quam expirationem, pro certo est; ut vires
 enim ad cursum continuandum perstent, ne-
 cesse est, ut Aer intra Thoracis caveam cohi-
 beatur; laxatis enim per multam expirationem
 Thoracis musculis, concidere experimur vi-
 res; inflato vero Thorace, Pulmonibusque
 distentis, musculorum, ac fibrarum totius
 corporis tonus firmatur. Si tamen cursus sit
 nimis concitatus, ac longus, multo Aere op-
 pletis Pulmonibus, Pulmonares vesicæ inflan-
 tur, & sanguini a dextro cordis sinu per va-
 sa pneumonica transeunti remora injicitur,
 arctatis quippe, & compressis ductibus;
 hinc vasorum ruptiones, & sanguinis reje-
 ctiones contingunt; quod etiam observat

6. Epid.
 com. 2.
 & 7.
 Meth.

Galenus. Ob eandem causam asthmaticæ
 passiones iisdem oboriuntur, tum prima-
 riæ, tum secundariæ, id est, convulsivæ, acris
 feri nempe per musculos intercostales dif-
 fusione facta, ipsosque ad violentam contra-
 ctionem cogente. *Enecat me spiritus, vix*
differe.

différo anhelitum, ajebat Cursor apud *Plautum*. Hinc fit, ut nostrorum temporum Cursores, ubi 40. annum attigerint, ab hoc ministerio tanquam emeriti ad publica Nosocomia ablegentur. Mihi profecto Cursores nostri, quos passim videmus in Civitatibus anhelantes præpeti cursu Dominorum suorum Rhedas anteire, mihi, inquam, ejusdem conditionis esse videntur, ac illi, quos eleganter delineavit *Ælius Spartianus* in vita Imperatoris Veri, qui suorum Cursorum humeris alas aptarat, & variis ventorum nominibus appellabat; nostris enim, si non humeris, saltem pedibus servilis necessitas addidit alas. Labet autem hic Scriptoris verba referre: *Fam illa leviora, quod Cursoribus suis exemplo Cupidinum frequenter alas addidit, eosque Ventorum nominibus saepe vocitavit, Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, ceterisque nominibus appellans, & indefesse, atque inhumaniter faciens cursitare.*

Cursoribus etiam lien non raro intumescit, laxa enim hujus visceris compages ex nimis concitato motu, sanguinis plus excipit, quam dimittit, unde serosus humor in illius cavitatibus restagnans inflationem facit. Lienem propterea Cursoribus solitum antiquitus inuri, quod illis in cursu impedimento esset, scripsit *Plinius*; sic modo descriptus Servus *Plautinus*:

Menech.
Act. 1.

l. 11. c.
37. H.N.

*Genua hunc Cursorem deserunt,
Perii, seditionem facit lien.*

Hæc igitur sunt Cursorum vitia, quæ porro ipsimet multa intemperantia, in victu foveant, ac nutriunt. Ab Herniis facile se præmunire poterunt subligaculo, antequam ab ejusmodi infortunio corripiantur, quod illis familiare est; extenuationem quoque, & carniæ absumptionem reparare poterunt, non solum victu humectante, sed mollibus, & oleosis frictionibus, ac Balneis, ubi otium illis suppetat; quibus remediis occurrent quoque cutis constipationibus, quibus post ingentes cursus, & sudationes obnoxii sunt. Identidem quoque venam secando, vasorum ruptiones, & sanguinis rejectiones præcavebunt, quod remedii genus, ubi ex gravi aliquo affectu decumbant, nequaquam omittendum. In Cursoribus enim nulla pars magis laborat, ac imbecillior fit, quam Pulmones. *Labor articulis, carnibus, cibo, somnus visceribus;* aiebat Hippocrates. Motu enim, & cursu roborantur articuli, sicuti otio, & exercitationis intermissione languescunt ac torpent; non sic autem Pulmones, qui in violento cursu incallescunt, & naturalem suum tonum amittunt.

s. in. 6.
Epid.

Hisce remediis, ac monitis Cursorum incolumitati erit consulendum; at id genus

nus hominum Medicorum consilia, & præfidia non exposcit, nisi cum actu decumbunt, seu ab aliquo ex dictis affectibus ob cursuale ministerium detinentur, quibus in casibus, non prorsus inutile erit nosse, quo exercitii genere utantur.

Cum a viscerum, ac lienis potissimum obstructione male habent (iis remediis adhibitis, quæ infarctus expediunt, qualia sunt chalybeata) moderata ambulatio loco remedii erit; sic apud *Plantum*, Cappadox Leno se quasi liene cinctum cum Palinuro conquerens; *Lien disruptum est*, ait, cui respondit alter; *Ambula, id lieni optimum est*.

Curcul.
Att. 2.
Sce. p.

CAPUT XXXVI.

De Morbis Equisonum.

IN eandem classem satis commode referri possunt equisones, qui in Hippodromis ad equos perdomandos, & instruendos operam suam impendunt, nec non & Tabellarii, qui mutatis equis propter publica negotia, & commercia litteras huc & illuc deferunt; iisdem enim pene morbis teneri solent, ac paulo ante descripti Cursores. Herniosi etenim facile fiunt, Asthmatici, ac præcipue Ischiadici, quem affectum Scytharum proprium es-

de Aer.
Aq. &
loc.

Defin.
Med. p.
81.

4. Epid.
n. 17.

1. 14. 84.

se scripsit *Divinus Præceptor*, cum vitam degerent in assidua equitatione, ac eandem ob causam infœcundos esse. Rruptionem quoque valorum pectoris inferre solet continua equitatio, uti annotat *Ballonius*, sicuti non parvam labem renibus, ut non raro Equisones sanguinem mingant, ac aliquando lumborum resolutionem patiantur. *Qui equitarunt, aut iter fecerunt, in lumbis, ac femoribus resoluti sunt*, verba sunt *Hippocratis*; fissuræ quoque in ano, & mariscæ iisdem oboriri solent, ac præcipue cum equos succussatores exercent, ac sine ephippiis; ad quod morbi genus alludens *Martialis*, sic lusit:

*Stragula succincti Venator sume Veredi,
Nam solet a nudo surgere ficus Equo.*

Memini Juvenem quendam, Hippodromi nostri Equisonem satis elegantem, olim me convenisse, qui multo cum pudore, multisque protestationibus suæ honestatis, testes superiores vocando, mihi dixit, se ad longum tempus sycosi in ano laborare, quem jussi hilari animo esse, nec quicquam fœdi de illo me suspicari, cum id Artis, cui se addixerat, esset vitium.

In clunibus quoque, ac interfœmineo, iisdem fieri solent ulcera diuturna dysepulotica, & callosa, & varices in cruribus. In hanc rem pulcherrima historia extat apud *Hippocratem*, quam hic referre lubet

7. Epid.
c. finem.

ex versione Fœsii: *Qui ad Elealcis fontem habitabat ad sex annos hippurin habuit, & inguinum tumorem, varicem, & diuturnas defluxiones in coxendicem, aut articulos.* Morbum igitur ex equitatione nimia contractum, *hippurin*, vocat *Hippocrates*, ulcus callosum nimirum in clunibus, veluti interpretatur *Vallesius*. En quot mala Equisonibus, & cunctis, qui intemperanter nimis equitatione oblectantur, solent contingere. Horum omnium affectuum ætiologiam reddere, non arduum opus esset; valida enim concussio potis est universam totius corporis œconomiam, tam solidarum, quam fluidarum partium evertere; omnia enim viscera a vi

Succussatoris tetri, tardique Caballi, uti ait *Lucilius*, concutiuntur, ac a sede sua naturali pene dimoventur, sicuti & tota massa sanguinea fusque deque perturbatur, ac in naturali suo motu pervertitur; hinc defluxiones, seu feri stagnationes in articulos, vasorum ruptiones in Pulmonibus, Renibus, Ulcera, & Varices in cruribus, ob retardatum sanguinis refluxum, dum in iis præcipue, qui Equos instituunt, femoris & crurum musculos intentos esse, necessum est, ne dejiciantur. Profecto si perpendamus, quanto virium nisu opus sit, cum quis Equo currenti insidet, vel illum ad varios motus instruit,

cum totum fere corpus in actione tonica, & magna musculorum contentione detineatur, mirum non erit, si prædictis affectibus teneantur Equifones.

2. de Di-
æt. Ver.
456.

Martianus egregius *Hippocratis* Commentator locum quendam exponens, ubi *Divinus Præceptor* statuit, qualem potestatem habeant in nostris corporis statu permutando cursus longi, curvi sensim facti, reversivi, circulares, rationem affert elegantissimam, quare circularis cursus tantopere lædat, Equifonum exemplo allato; hæc autem sunt illius verba: *In circulari cursu corpus vehementius laborat, quia dum homo in orbem currit corporis moles, & pondus, uni tantum parti incumbens, eam mirum in modum aggravat, unde corpus vehementer defatigatur, & ideo, hoc cursus genus omnium maxime corpus extenuare potest. Quam quidem veritatem confirmabunt Equifones, quandoquidem plus laborant equi in hac indefiniti cursus exercitatione, unius horæ spatium quam duarum in recto, circularesque eos adeo enervant, ut nullus quamvis robustissimus equus dimidiatæ horæ spatium cursum circularem tolerare valeat. Præcipua autem eorum, qui equis perdomandis, ac instruendis addicti sunt, cura ac diligentia in hoc versatur, ut in cursu circulari, & indefinito, uti illum appellat *Hippocrates*, equos exerceant.*

In-

Infœcundos, & ad coitum impotentes fieri assidue equitantes, exemplo de Scythis allato, ex *Hippocrate* superius dictum, quod fieri credendum, eo quia lumborum, & partium genitalium robur ex assidua illa succussatione dissolvatur. Contrarium tamen visus est sensisse *Aristoteles*, qui litteris prodidit, equitantes libidinosos esse, ob continuam pudendorum incalescentiam, & confricationem; quod equidem de moderata equitatione, & super gradarium, & tolutarium equum, est intelligendum. Magna ergo sunt incommoda, quæ hujusmodi exercitationis genus consequuntur, ac præsertim super Succussatorem, & Cursualem Equum, ut *Cassiodori* vocabulo utar, qui *Cursuales Equos* eos appellabat, quibus utebantur Tabellarii, (& nos vocamus *Cavalli da posta*) quos Theodoricus Rex edicto vetuit, ne ultra centum libras onerarentur, absurdum quippe existimans, ut, a quo celeritas exigitur, ponderibus opprimeretur.

Non ibo tamen inficias, quin multa quoque commoda ex moderata, & leni equitatione consequantur, ut interdum remedii loco sit ad chronicos morbos profligandos; etenim commoda equitatio ex *Hippocrate* calefacit, exsiccat, & extenuat, & ab *Avicenna* ad exturbandos lapillos Renibus, & urinam ciendam commenda-

Se. 4.
Prob. 12.

l. 5. Ep. 5.

2. de
Diat.
n. 28.
l. 3. Fen.
19. Tra. 2.

Sec. 4. de
Colica
Bil.

tur. Inter recentiores *Thomas Sydenham* ad Hepatis, ac Lienis obstructions expediendas equitationem magnis laudibus extollit. Memini me Equisonem juvenem curandum habuisse, qui, cum ab acuta febre evasisset, ac mox lienosus factus ad Hydropem propenderet, hortatu meo, cum ad solitum ministerium, licet imbecillis ac luridus, rediisset, unius mensis spatio integræ valetudini est restitutus.

Quod vero curationem eorum Affectuum attinet, quibus Equisones ac Tabellarii teneri solent, Lectorem non adeo morabor: prostant enim apud Practicos hujusmodi curationes; quas quilibet adire poterit, ubi tales affectus sint curandi; id potissimum advertendo, ut causa occasionalis amoveatur. Cautiones quasdam tantummodo lubet proponere, quas equitantibus usui esse posse existimo. Ne ob nimiam equitationem, disrupto, aut laxato peritonæo, Hernia contingat, subligaculum gestandum; sic enim facilis est præservatio. Salubris nonnullorum consuetudo est non adeo longis suppedaneis uti, ac multo magis si quis sit herniosus, ac illi interdum necessaria sit equitatio, brevi stapede erit utendum. Ubi suspicio aliqua esse incipiat de vasis alicujus ruptione in Thorace, seu Renes, & Vesica laborare cœperint, hujusmodi exercitium
able-

ablegandum, nihil enim his partibus equitatione magis noxium.

Percelebris olim Equiso, ac alter Messapus Equum domitor ac Institutor, fuit Ludovicus Corbellus, Mirandulanus Civis, ut ob sui præstantiam in instruendis Equis ad Aulam Philippi Quarti Hispaniarum Regis, accitus fuerit. Hic tandem post multam equitationem, magnam sanguinis vim per os rejecit, ac paucos post menses, irritis omnibus medicis præfidiis, eo deductus est, ut in dies moriturus crederetur; ille nescio quo instinctu, cum omne fere alimenti genus respueret, carnem suillam appetere se dixit, qua comesta melius habere visus est, ac ea postmodum elixa, ac præcipue ex lactente porculo, usus est, quo cibi genere supra annum vitam produxit.

CAPUT XXXVII.

De Bajulorum Morbis.

IN populosis Civitatibus, maritimis præsertim, uti Venetiis, ob magnum hominum variis e locis confluxum, & mercium copiam, ingens visitur Bajulorum multitudo; pernecessarius enim est illorum usus ad apportandas, & exportandas merces e navibus onerariis. Videamus

in Mo-
stel.

mus itaque quibus morbis laborare soleant homines isti clitellarii, uti illos appellat *Plantus*. Hi ergo ex magnorum ponderum super humeros gestatione, varios persæpe, eosque satis graves morbos, patiuntur; cum enim magna omnium musculorum intentione, ac præsertim Thoracis, & Abdominis, spiritum, & anhelitum continere illis necesse sit, non raro vasorum pectoris ruptiones contingunt. Bajulus etenim, cum primo ponderi humerum supponit, multum aeris inspirat, ac postmodum parum exspirat: quare pulmonares vesiculæ valde inflantur, ita ut vasa pneumonica sanguinem deferentia, & excipientia, ob compressionem munere suo non rite fungantur, propterea nil mirum, si vasa sanguinea nimis distenta facile disrumpantur.

Eandem ob causam fracto musculorum Thoracis tono, & Pulmonum structura vitiata, Bajuli facile asthmatici fiunt, Pulmonibus persæpe, ob spiritum diu detentum, costis adhærentibus, uti ex Cadaverum sectione non semel observavi. Varices quoque prægrandes iisdem in cruribus suboriri solent, sanguinis nempe motu, ob femorum & crurum musculos nimis distentos, ad superiora retardato, unde fit, ut venarum in valvulis dilatatio contingat. Omnes præterea gibbosi temporis

poris progressu fiunt, dorsi vertebris ad anteriora inflexis, & habitum in tali situ contrahentibus. Quamvis autem Mechanicæ regulas non calleant, Natura tamen ipsos docuit, facilius gestari pondera super humeros, pectore incurvo, quam recto corpore.

Herniosi quoque non raro fieri solent Bajuli; etenim dum spiritum cohibent, facili negotio Peritonæum disrumpitur, vel dilatatur; *Hildanus* casum refert Fabri lignarii, cui ex elevato pondere omentum prolapsum est in scrotum, & mors die septima subsequuta est. Phthisi quoque eisdem obnoxios esse, tradit *Felix Platerus*, casum referens Lapidæ & aliorum, qui ingentia pondera elevando, sanguinem per os rejectarunt.

Casum non absimilem, & notatu dignum habemus ex *Hippocrate* his verbis: *Qui Asinum ex pacto elevavit, statim febricitavit. 3. 4. 7. 8. sanguis erupit, judicatus est, alvus erupit.* Cum Bajulus ille suarum virium jactator, statim febricitavit, indubium est, magni illius ponderis elevationem, causam occasionalem febris fuisse; ex qua parte tamen sanguinem effuderit, non indicat *Hippocrates*; *Vallesius* in commento putat e naribus prodiiisse, & hoc pacto solutam febrem, & alvum humidiores factam, cum ex aphoristico do-

Cent. 1.
Ob. 72.

Qu. pat.
Q. 56.

4. Epid.
n. 13.

4. Aph.
27.

cumento, *Ubi sanguinis fluxerit multitudo, quacunque ex parte, alvus soleat fieri fluidior.* In historiis epidemicis tamen Hippocrates pro more habet, verbum illud addere, *e naribus.* Quacunque vero ex parte sanguis eruperit, constat facilem esse in hisce hominibus e pectore, e naribus & hæmorrhoidibus quoque, sanguinis rejectionem, unde postea graves morbi subsequantur.

Tot ergo modis Bajuli ab Arte, quam exercent, male vexantur; propterea Medico Practico non inutile fuerit proprios, & peculiare illorum morbos nosse, quapropter ubi consilium exposcant, vel actu decumbant, solita cautione erit procedendum. Quoniam vero id genus hominibus mos est pleno victu virium robori studere, uti mos erat Athletis, idcirco in illorum curationibus sanguinis missio primas tenebit, tum & quæ stomachum expurgent, nec non quæ lassitudinem tollant, ut balnea, frictiones, ac similia. Quia vero herniis obnoxii esse solent, monendi sunt, ut ad præcautionem subligaculis utantur, nec Miloniano ausu, ut interdum solent, invicem decertent, quis in magnis ponderibus gestandis robustior sit, ne iis contingat, quod illi evenit, qui ex pacto Asinum elevavit.

In hanc rem liceat mihi Mechanicum Problema proponere, scilicet cur Geruli faci-

facilius gestent onera super alterum ex humeris curvi, & proni, quam recti, quando recti majori robore, ac sine casus periculo, deberent pondera sustinere, eo modo, quo Columnæ & Trabes in situ recto, ad Horizontem ingentes sustinent moles; sic Mulieres nostrates rusticæ super caput ingentia pondera ac centenas libras, & aliquot milliaria, ad Urbem deferunt; at istæ semper rectæ incedunt, ac sedulo cavent, ne quicquam a perpendiculari deflectant, alioquin sub pondere conciderent. An id fieri censendum, quia pondus in situ erecto Claviculam, Os parvum, premeret, ac magis in medio, quam in extremitatibus, adeo ut facile illam possit confringere; in situ vero inflexo, & ad anteriora prono, pondus super Omoplatam, Os magnum, latum & robustum incumbens, minus dolorificam pressionem inferat, nec tam facile illam possit infringere, hancque ob causam Bajuli, sic facilius, & tutius pondera gestari, pondera advertentes, curvi incedunt? id autem verisimile videtur, idem enim Corpus grave minus dolorifica pressione sustinetur, v. g. a tota manu, quam solo digito; sicuti etiam pila aurea, v. g. unius libræ in manus vola majorem pressionis sensum efficit, quam pila lignea ejusdem ponderis; quia pila aurea minoris molis totam vim
suam

suam in minores partes subjectas exercet, quam pila lignea. Pondus ergo super Bajuli humerum in situ curvo adaptatum, præterquam quam quod super robustiorem partem incumbit, pluribus quoque corporis partibus innititur, quam si corpus Bajuli esset in situ recto, sive corpus grave sit solidum, ut lignum, seu flexile, ut Tritici Sacculus, ideo melius toleratur, & ob hanc causam Bajuli, pondere imposito, illico ad anteriora curvantur, Clunibus ad posteriora exporrectis, ut in directionis linea persistet gravitatis centrum. Venetiis, ac Ferrariæ, observavi onerarios hosce homines faccos tritici, aliaque pondera, non super humerum, ut nostris mos est, sed super collum, & dorsi vertebrae gestare, ita ut pondus super totum dorsum gestantis incumbat, adjunctque, sic minus sub pondere laborare, ac premi, quam si super alterum ex humeris pondus ferant, quod rationi congruum est; adeo verum est Poetæ illud, *Leve fit, quod bene fertur onus*. Mulieribus vero super caput magna pondera gestantibus necesse est rectas incedere, nam si caput inflecterent, corpus grave illi super incumbens extra directionis lineam positum necessario caderet; facile præterea magna pondera cum admiratione spectantium super caput gestant, rectæque & agiles incedunt, quia

quia pondus super calvariam, Os robustum,
& concameratum, ac super vertebrae dire-
cte incumbens, positum est.

CAPUT XXXVIII.

De Athletarum Morbis.

Q Uamvis ob tot rerum vicissitudines
multa Veterum instituta obsoleve-
rint, veluti Athletarum, & Gladia-
torum Spectacula, quæ ludos, & munera
vocabant, quasi ludus, & egregium munus
esset, hominum lanienam populis exhibere;
lubuit tamen pauca quædam de Athletis, ac
illorum morbis perstringere, ut saltem appa-
reat, quam accurata esset antiquitus Medi-
corum solertia in examinandis, & curandis
Artificum morbis. Nemo in Medicina tam
novus hospes est, nec quisquam in Scholas
Medicas pedem immisit, ad cujus aures non
insonuerit *Hippocraticum* illud Oraculum,
Habitus Exercitatorum &c. cujus genuina
expositio tot ingenia diu exercuit, ac torfit,
tot editis commentariis, quibus nihil adjicere
auderem, postquam Celeberrimus L.
Tozzius, Archiater Pontificius, Aphorif-
morum Hippocratis solidam ac veram inter-
pretationem juxta Recentiorum dogmata
aggressus est.

in Eunu-
cho.

Magna profecto antiquitus ob ludorum frequentiam Athletarum, & Palæstritarum erat multitudo; neque enim servile erat exercitium, sed liberorum quoque & nobilium Adolescentium, qui a Pædotribis ad varia exercitationum genera erudiebantur; sic apud Terentium Parmenio Thaidi Juvenem offerens, agebat:

*Fac periculum in literis, fac in palastra,
In Musicis, quæ liberum scire æquum est,
Adolescentem solertem dabo.*

Quare satis frequentes contingebant casus, quibus Athletæ medica ope indigerent. Affectus autem quibus corripri solebant, erant Apoplexiæ, Syncopes cardiacæ, Catharri suffocativi, vasorum sanguinis in pectore ruptiones, ac frequentes repentini interitus. Horum affectuum causa potissima erat summa humorum plenitudo, ac vasorum distentio, ut sanguinis motus vel insigniter retardaretur, vel prorsus tolleretur; hinc venarum interceptiones, ut Hippocratica phrasi utar, sanguinis scilicet restagnatio, ac fluidorum omnium stasis, ut necesse foret subitam mortem subsequi; quod eo frequentius contingebat, quia ab otio & opiparo victu pro virium robore, ad luctam & palæstram transitum facerent; periculosius est enim ex Hippocratis Oraculo transire ab otio ad negotium, quam a negotio ad otium.

de rat.
Vie. in
ec. n. 24.

otium. In vehementi quippe exercitatione valde incalescit, ac rarefcit massa sanguinea, ut non tam prompte fieri possit sanguinis ab arteriis in venas elutriatio, seu non tam cito per venas remeet, veluti meat ac discurrit per arterias, multoque minus ubi adsit summa vasorum plenitudo.

Qualis porro esset Athletarum victus, & quam elegans, satis expressit *Cous Senex*, ^{5 Epid.} in historia Biantis his verbis: *Bianti pugili,* ^{no. 27} *quum natura vorax esset, contigit ut in affectiones cholericas, bile sursum, & deorsum exeunte, delaberetur, ex carnis esu, maxime vero ex porcinis carnibus crudioribus, & ex ebrietate Vini odorati, & placentis, ac dulcariis ex melle, & cucumere, & pepone, lacte, & polenta recenti.*

En quomodo se infarciebant Athletæ, ut eufarciam, & fortes habitus sibi adsciscerent; sic *Aristoteles* scripsit, Athletas variis formis affici, eo quod tam varios cibos conficere, & æqualiter distribuere nequirent; ^{4 de gen. Ani. c. 2. & 8. Polit.} quare non immerito *Plato* Athletas vocabat somnolentos, ignavos, & vertiginosos. ^{3. de Rep.}

Galenus quoque pluribus in locis Athleticam artem multis probris oneravit, ac tum animo, tum corpori damnosam appellavit, suo periculo forsan edoctus, ut ex eodem habemus; annum enim agens

Suas. ad bonas artes & l. ad Thra-sib.

Com. 1.
in lib. de
Artic. n.
60.

trigesimum, ut ipse ait, cum Romæ degeret, inani forsan gloria pellectus, ut inter strenuos palæstritas haberetur, dum in Gymnasio se exerceret, humeri luxationem passus est, ob quam gravissimum vitæ periculum subiit, ut videre est ex curatione illi adhibita, & ab eodem descripta, cum parum abfuerit, quin nervorum distentione corripereetur, adeo ut illi necessum fuerit totam diem, ac noctem luxatam partem calido oleo perfundere, pelle toti corpori subjecta, super quam nudus jacebat, cum Caniculæ æstus urgeret.

Quibus præfidiis Athletarum malis succurrerent veteres Medici, nemo non novit; Venæ sectio, eaque satis liberalis, potissimum remedium erat, non ut corpus rursus nutrirî inciperet, sed ut motus sanguinis restitueretur, qui in Vasis pneumonicis, vel Arteriis carotidibus interceptus, potis esset citam mortem inferre. Purgationes quoque validas adhibebant, sicuti & tenuissimam diætam, quoties morbus daret inducias, multaque alia remedia administrabant, tum pro curatione, tum pro præservatione, ut qui frequenter præ manibus hujusmodi Artifices haberent curandos.

Venereorum usum Athletis solebant Gymnastæ interdicare, ne illorum corpora

ra enervarentur, imo verenda illis infibulare consueverant; elegans est *Martialis* ^{l. 7.}
Epigramma de Menophylo Judæo, cui,
dum

Luderet in media, populo spectante, palaestra,

Delapsa est misero fibula, Verpus erat.

Nimia tamen a Veneris usu temperantia cum pleno victu, eosdem ad nimium torporem interdum deducebat, idcirco, ut ait *Plinius*, ^{l. 28. c. 6. H. N.}
detractis fibulis, Venereorum usum illis permittebant, quo pacto hilaritas, & pristinum robur illis restituebatur; nam ex *Celfo*; ^{l. 1. c. 1.}
Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus, rarus excitat, frequens dissolvit. Sic Hippocrates; Labor, Cibus, Potus, Somnus, Venus; omnia mediocria. ^{6. in 6. Epid.}

CAPUT XXXIX.

De Lepturgorum Morbis.

In censu Artificum quidam sunt, quorum studium circa subtilissima artificia exercetur, quales sunt Aurifabri, Automataarii, qui scilicet horologia fabricantur, Pictores, qui in gemmis imagines pingunt, Scriptores, qualem eum fuisse arbitrari licet, qui *Homeri Iliada* in ^{vid. Plin. l. 7. c. 21.} membrana scriptam in nuce inclusit, si

Path.
Dog. Se.
2. c. 10.

Tullio credimus. Infortunium ergo, quod hujusmodi Artificibus ex suis opificiis, præter vitæ sedentariæ incommoda, impendet, est Myopia, affectus nempe oculorum satis notus, cum scilicet objecta visibilia oculis propius admoveere necesse est, ut possint perspicui; hinc videre est, hosce Artifices omnes fere perspicillis uti in operibus suis elaborandis. *Wedelius* hujusmodi Artificum particularem mentionem habet, quos ait debilitate visus laborare, eo quia partes, quæ magis exercentur, soleant magis debilitari; lubet tamen aliam rationem ab Opticæ principiis deducere.

14. Prob.
39.

Nihil esse, quod modum, quo visio perficitur, illustrare possit, quam Conclave obscuratum, in quo rerum externarum imagines in candido linteo depinguntur, mihi semper visum est, quod primum *Platero*, mox Fortunato *Plempio* in sua *Opthalmographia* debemus. Etenim si vitrum convexum foramini Cameræ obscuratæ insertum fuerit, quo propius objectum foramini apponatur, necesse erit linteum a foramine remove, ut in ipso imago objecti distincte repræsentetur, quo vero longius objectum visibile removeatur, admovendum foramini sit linteum, alioquin confusæ apparebunt rerum imagines; cum solum in puncto co-

tio-

tionis radiorum, tanquam a penicillo in Retina distinctæ depingantur imagines. Oculum itaque cujus sit magis commendabilis structura, ad remota, & propinqua clare & distincte videnda, mobilem esse necesse est, & aptum ad figuræ mutationem, ut vel retiformis tunica, vel humor crystallinus loco facile dimoveantur. Passim experimur, quod quando remota non satis clare perspicimus, eo quia radii fere paralleli oculum subeuntes post pupillam propius coeant, experimur, inquam, quod oculos, musculorum & palpebrarum ope, constringendo & arctando, objecta, quæ antea confuse tantum videbamus, ejusmodi Oculorum figuræ mutatione clarius videmus, ac discernimus.

Lepturgis igitur, qui circa minutissima opificia tota die sedentes occupati sunt, necesse est, si res tenuissimas distincte videre ac discernere debeant, ut acie intentata, & oculos motu veluti tonico fixos detineant; proinde etiamsi ex sua natura mobiles Oculos habeant, quod, ut diximus, ad res tam remotas quam propinquas distincte perspiciendas valde confert, ob hujusmodi tamen contentionem, & motum tonicum, habitum quendam contrahunt, adeo ut retiformis tunica in eodem situ obfirmata, postmodum per-

stet, nec amplius pro lubitu moveri possit ad res remotiores clare videndas, & hanc ob causam, hosce Artifices visus imbecillitas, quam Myopiam appellant, sere semper committitur.

His accedit, quod dum Oculi perpetuo ad opus intenti & immoti perstant, humores crassescunt, & una cum fluiditate perspicuitatem amittunt, sicque his Opificibus visus imbecillitas paulatim suboritur; propterea etiamsi ex sui natura oculos sortiti sint visus alacritate præditos, Myopes & lusciosi evadunt.

Talem ergo calamitatem ex Arte sua Lepturgi referunt, & ab elegantissimis operibus tanti usus, qualia sunt Horologia potissimum, talem visus imbecillitatem accersunt, ut ante senium pene cæci fiant. Novi ego Mulierem Hebræam in hac Civitate, cujus præstantia in hoc potissimum commendabatur, quod perlas filo indere, ac tali ordine, & suo loco illas nosset disponere, ut illarum defectus, & menda, si quæ essent, non apparerent, ex quo mangonio non vulgarem censum sibi comparavit; ast annum 40. ingressa a nullo perspicillorum genere opem referens, Lepturgiæ jam Vale dixit. Typographos quoque non raro audiivi conquerentes, quod dum oculos ad minutos characteres conspiciendos, & compin-

pingendos semper haberent intentos, non levem robustæ primæ suæ visionis jacturam fecerint.

Quibus præsidiiis horum Artificum calamitati succurri queat, ego certe non video: neque enim ipsis, ut Artem deferant, unde lucrum & victum captant, tam facile quis persuadeat, neque Medico remedium suppetit, quo, inveterato jam affectu, oculis pristinum robur, & mobilitatem restituat. Neque enim purgationes, venæ sectiones, aliaque medica præsidia hic locum habent, quando cætera sani sunt hi Artifices, ac satis vegeti, ut spiritus craffi, ac tenebricosi in hac re culpari nequeant, neque pharmacis plectendum sit innoxium caput.

Non inutile tamen, præter perspicillo-
rum usum, esset, si tales operarii non semper obstipito capite ad opera sua intenti essent, sed identidem manum de tabula, & oculos aliorsum diverterent, ac horas aliquot interpolate operi suo surriperent, oculosque objectorum diversitate recrearent. Non enim satis quis credat, quantum ad membranarum oculi mobilitatem, ac humorum nativam fluiditatem fartam tectam servandam conferat, varia ac diversa objecta, propinqua, remota, directe, oblique, & quoquomodo intueri; hoc enim pacto naturalis dispo-

sitio, quam habet Oculus, conservatur, ut pupilla modo corrugetur, modo dilatur, & humor crystallinus modo ad pupillam propius, cum opus est, possit accedere, modo recedere, prout usus ac necessitas exigit, tum remota, tum proxima objecta perspicendi; alioquin Oculo idem continget ac cæteris partibus, quæ, si in eodem situ diu detineantur, obrigescant, ac ad motum minus aptæ reddantur. Id satis planum est in iis, qui obscuris in carceribus diu fuerint detenti, ac postea educti; sensim enim luci captandæ debent assuescere, cum in tenebris pupilla diu dilatata, ac illius elatere infirmato, prompte constringi, uti solebat antea, quodammodo dediscat.

CAPUT XL.

De Morbis, quibus tentari solent Phonasci, Cantores, aliique hujus generis.

NUllum exercitii genus reperire est tam salubre, tam innoxium, quod intemperanter adhibitum graves noxas non inferat, quod satis experiuntur Phonasci, Cantores, Oratores Sacri, Monachi, Moniales quoque ob continuam in Templis Psalmodym, Rabulæ forenses, Præcones, Anagnostæ, Philosophi in Scholis

lis ad ravim usque disputantes, & quot-quot alii, quibus cantus, & vocis exercitatio Artis loco est. Hi ergo, ut plurimum, herniosi fieri solent, si Spadones excipias, quibus exfecti sunt testes. Ob longam enim, arctatamque aeris expirationem pro cantus modulatione, seu recitatione, musculi abdominis respirationis muneri inservientes, nec non Peritonæum laxitatem contrahunt, unde Herniæ inguinales facili negotio succedunt, non secus ac in Pueris, quibus ob nimiam vociferationem, & ploratum tumores in inguinibus apparent. Id potissimum in Cantoribus, & Monachis observavit *Falloppius* noster; *Cantores*, ait ille, *qui gravem vocem faciunt, Bassum vulgo vocant, nec non cucullati isti Monachi sunt ut plurimum herniosi, nam continuo clamitant, ad clamorem autem, & magnam vocem concurrunt musculi abdominis.* Hoc itidem testatur doctissimus *Mercurialis*, qui ait, *Cantores nostrates herniis obnoxios esse: non sic veteres, qui vocis exercitationi operam dabant, nam illi balneis frequentius utebantur, quorum beneficio, peritonæum, scrotum, ac testium utriculi humectarentur, magisque tuto extenderentur, & hoc pacto emollita non tam facile discindebantur, uti nunc fieri assolet.* Ego certe non paucas ex Monialibus observavi, præ cæteris Mulieribus,

Her-

T. 3. de
Hernia
c. 21.

l. 8.
Gym.
c. 5.

Hernia laborantes, dum cantibus, non secus ac Monachi, nimis indulgent.

l. 6. c. 5. *Mercurialis* in sua Gymnastica advertit, acutam vocem capitis distentiones, temporum palpitaciones, cerebri pulsationes, oculorum inflationes, auriumque tinnitus efficere; quod non contingit in vocem gravem edentibus, multa enim aeris inspiratione, & anhelitus cohibitione opus est ad acutam vocem edendam, ac diu suspendendam, veluti quilibet in tonorum Sculari cantu experiiri potest; ubi enim ad Scalæ summum perventum fuerit, musculos omnes, tum pectoris, tum abdominis, distendi necessum est, unde sanguini refluxo remora injicitur; hinc oris rubor, temporum pulsationes, & superius recensita symptomata. Eandem ob causam gravedines, & raucedines Cantoribus vitium familiare esse consuecunt, expressa nimirum e glandulis salivalibus, plus quam par est, lymphæ.

Margaritam Salicolam Scevinam, Celeberrimam Theatrorum Syrenem, Mutinæ commorantem novi, quæ post exantlatos cantus labores, gravissima raucedine persæpe corripitur solet, quem affectum sibi familiarem ait post diuturnos cantus. Mirum est autem, quomodo Mulier isthæc, quando etiam perfecta fruitur valetudine, pro lubitu, temporis fere momento,

to, magnam crassæ lymphæ copiam ex ore eliciat; tam patulos habet salivales fontes, quod non nisi violentæ cantus modulationi acceptum refert. Eadem quoque mihi retulit, quod postquam in Scena hianti ore diu cantum sine novo aeris inspiratu suspenderit, brevi vertigine corripi soleat.

Cum ergo cantus, & sermo concitatus, caput impleant, & gravitatem inferant, non immerito Medici in capitis doloribus, ac variis ejusdem affectibus sermonem, lectionem, prorsus interdiciunt, ut rem noxiam.

Nullum pene exercitii genus esse, ex quo totum Corpus magis incalescat, quam e vocis exercitatione, ego certe existimo; video enim Oratores sacros, postquam ad horam dixerint, totos multo sudore diffluere. Pulmones autem forsan magis, quam in cursu, laborant, ob inæqualem respirationis tenorem in cantu, recitatione, lectione, cum modo remisse, modo intente, prout res exigit, pronuntiatio exire debeat. Mirum itaque non est, si anhelosi fiant, ac interdum, aliquo Vase in pectore disrupto, sanguinem rejiciant; uti nuper observavi in eloquentissimo Oratore S. I. qui cum e gravi morbo evasisset, necdum sat bene convalescisset, ausus suggestum conscendere, & Pa-

ne

negyrim recitare, copiosum sanguinem per os effudit.

1. 5. Ep.
19.

In hanc rem elegantissima *Plinii* Epistola lectu digna est, in qua *Plinius Paulino* libertum suum *Zosimum* graviter ægrotantem ob sanguinem rejectum, & tabis pulmonaris suspicionem, commendat. Hunc variis artibus instructum describit, ac præcipue in legendo, ac recitando; eum, cum intente, & instanter pronunciaret, sanguinem rejecisse, ait, & hanc ob causam missum in Ægyptum, ex quo loco cum rediisset confirmatus, dum per continuos dies imperaret voci, tussicula veterem labem admonente, rursum sanguinem reddidit. Monet itaque *Paulinum*, se Libertum hunc suum in illius prædia, quæ *Foro Julii* possidebat, ob aeris salubritatem missurum, rogatque, ut eam villam Liberti sui commoditati patere velit.

2. de Di-
æta. n.
26.

Auream *Hippocratis* sententiam annotatione dignam hic lubet memorare: *Quicumque labores vocis sunt, velut sermo, aut lectio, aut cantus; omnes hi animam movent.* An per animam intelligi voluit *Hippocrates* ipsum sanguinem, eo quod a vocis exercitio tota sanguinis systalis magnis motibus concitetur? Sanguinem autem animæ sedem esse, communis est opinio, imo pro anima ipsa accipi solere, satis perspectum est:

Pur-

Purpuream vomit ille animam. —

Æneid.
l. 9.

ajeat *Maro*. Sanguineam massam in cantu adeo incallescere, ex ipsorum Musicorum confessione certum est, ut peracto Dramate, Scena exeuntes Urinam cruentam interdum reddant. An vero, quod probabilius, pro anima accipiendus est spiritus, quem per respirationem ducimus, & efflamus? Vocis enim exercitatio, si cum quocumque alio exercitii genere conferatur, organa spiritus valde dimovet, ac agitat. Notum est *Plautinum* illud:

Fœtet anima uxoris mee.

In eodem quoque Valetudinario sunt Tibicines, & quicumque alii, qui plenis buccis tibiis canunt; ob spiritus enim magnam contentionem, dum tubas, ac tibias inflant, non solum prædicta mala, verum etiam multo graviora subeunt, nempe vasorum pectoris ruptiones, ac subitas sanguinis ex ore rejections. Casum miseratione dignum in suis observationibus refert *Diemerbroekius* de quodam Tibicine, qui, cum inter alios tuba canentes excellere appeteret, disrupta magna in Pulmone Vena, & sanguine copiosissime effluente, intra duas horas exspiravit.

Ob.
Med. 56.

Remedia quod attinet; ut herniam sibi familiarem hinc Artifices præcaveant, ac eo magis cum ab ea detinentur, sub-

7. de
Comp.
Med. 2.
Iloc. c. 1.

ligaculo uti debent, cætera enim remedia, uti Unctiones, Cerata, & Emplastra, ridendæ res sunt. Balnea ex aqua dulci ad vocem integram servandam, seu exasperatam emolliendam, non levem præstabunt operam, sicuti Therebinthina cypria, & Syrupus ex illa paratus. Balnea tamen præ cæteris præfidiis commendat *Galenus*; sic enim ille: *Et sane ita faciunt Phonasçi, qui magno vocis exercitio utuntur, cum contendendo oblaserint vocem, sunt autem hi Citharædi, Præcones, Tragoediam personati repræsentantes; balneis enim multis utuntur, cibos lenes & laxantes edunt.* Ubi vero labes aliqua pectori impendat, quod ex tussicula, & corporis habitu prænosci poterit, abdicatio ab hujusmodi Arte erit suadenda.

CAPUT XLII.

De Agricolarum Morbis.

*O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas.*

Sic olim Poetarum Princeps; quod forsitan de prisca illa mortalium gente, quæ patria rura bobus suis exercebat, censendum est, non ita vero nostra hac ætate de nostris Agricolis, quibus in alieno fundo cum perpetuis laboribus, &
cum

cum summa egestate colluctandum est. Morbi ergo, quibus rusticana gens, in Italia saltem, ac potissimum in Cispadana, & Transpadana regione tentari solet, sunt Pleuritides, Peripneumoniæ, nec non Asthmata, Colici dolores, Ærisipelata, Ophthalmiæ, Anginæ, dentium dolores, & corruptiones. Ad binas causas occasionales potissimum hosce affectus licet referre, aerem scilicet, & victus pravitatem; aeris quippe inclementiæ expositi in agriculationis operibus exercendis, modo australibus, modo septentrionalibus ventis perflati, modo pluviis, ac rore nocturno madefacti, æstivis solibus torrefacti, ut ut fortes, ac duro e robore nati, tam magnas mutationes tolerare nequeunt; quare modo sudore diffuentes, modo perfrigerati, victu pravo accedente, crassorum, ac glutinosorum humorum apparatus cumulant, unde malorum cohors ipsis incumbit. Sic in tota massa humoralis febrili effervescentia concitata, facili negotio in Vasis pneumonicis, ad quæ fit totius sanguinis venosi confluxus, crassi ac lenti humores restagnant, ita ut, veluti pluries observavi, quotiescumque aliqua epidemica pulmonaris constitutio grassari incipiat, a rusticana gente classicum canat, ac in illa tyrannidem exerceat. Easdem ob causas iis per-

S

sæpe

sæpe contingunt dolores colici, & affectio Hippocondriaca, quam ipsi appellant, *il mal del Padrone*, eo quod talis affectio nescio quid hystericae passionis sapere videatur; ob alimenta enim crassa, & viscida, multa in stomacho ac intestinis pituitosi, & acidi succi fit congestio, unde intestinorum lancinatio, ac distentio ortum habent.

Cum autem varia, ac diversa, juxta regionum diversitatem, & secundum varia anni tempora, agriculationis sint Opera; Hyeme, ac sub Veris initium morbis pectoris, fluxionibus ad oculos, Anginis laborare solent; quorum affectuum causa, ut diximus, est sanguinis lentor & crassities, propter quam pigro lapsu circulum sanguis absolvit, & facile restagnans Inflammationes variis in locis excitat. Sanguis enim, qui hujusmodi tempore, vena secta, emittitur, tam crassus est, ut ceræ apiariæ, densitate & colore, speciem referat.

Nullum porro hominum genus esse existimo, in quibus majorem mutationem, idque brevi tempore, sanguis subeat, quam in rusticana gente; iis enim, quibus Verno tempore sanguis densus ac glutinosus detractus est, sub Æstatis initium, data alicujus morbi occasione, vividus ac floridus apparet; tanta est exercita-
tio.

tionis, ac laborum potestas, ut tam prompte in contrariam crasim transeat humoralis massa, quod non sic in Urbana gente observatur.

Rem satis curiosam in nostratibus Agricolis, ac in Pueris præsertim, non semel observavi. Mense Martio circa Æquinoctium, Pueri, intra decennium circiter, in magnam visus hebetudinem incidunt, ac per totam diem parum ac fere nihil vident, sicque cæcorum ad instar palantes, & errabundi per campos discurrent; ubi autem nox accesserit, satis commode vident, quæ affectio sine ullo remedio sponte desinit; nam circa medium Aprilis mensem acies oculorum pristina redintegratur. Sæpius, ubi data est occasio, horum Puerorum oculos observavi, & magnam in pupilla dilatationem deprehendi. Affectum hunc Medici Mydriasis vocant, in cujus causa exponenda non satis conveniunt Scriptores, ut apud *Sennertum*, *Riverium*, *Platerum*, videre est.

Non multum a pupillæ resolutione morbum hunc differre, tradit *Gorræus*; mihi itaque visum est, posse radios solares Martii mensis colliquationem aliquam in Cerebro, ac nervis visoriis efficere, unde uveæ tunicæ tonus ac tasis dissolvatur, ut in se ipsam concidat. Pueri isti in stabulis impense calidis, ac humentibus per

Defin.
Med.

totam hyemem degunt, hyeme vero soluta, quod circa Æquinoctium contingit, erumpunt e latibulis, & nuda capita radiis solaribus exponunt, ex quo facillime fit humorum diffusio & liquatio, unde pupillæ dilatatio, ac proinde visus imbecillitas ob nimiam lucem admissam. Sub finem Aprilis postmodum a solarium radiorum efficacia discussis, qui influxerant, humoribus, pupilla restricta, ac naturali suæ tensioni restituta, integra visio sine ullo remedio restituitur.

Æstate porro Agricolaë febribus acutis, ac ardentibus non raro corripì solent, ac præcipue cum illorum corpora torrere cœperit *ira vesani Leonis*; sicuti per autumnum dysentericis fluxibus tentari solent, quorum causa in horarios fructus, aliaque errata in victu commissa videtur referenda. Cum per Autumnum iis mos sit cannabim, ac linum in aquis palustribus macerare, & hoc pensum fœminis præcipue incumbat, ut fasces cannabinos in lacubus ac stagnis, in aqua ad Zonam usque immersæ, extrahant, ac abstergant, illarum non pauca post hujusmodi sordidum ministerium acute febricitant, & citissime in Libitinæ censum transeunt, quod non tantum ob cutis adstrictionem, & prohibitum transpiratum, sed etiam ob spiritus animales a tam horrida me-

phiti

phiti, quæ totam viciniam infestat, ad internecionem deletos, fieri credendum est. Profecto nunquam magis, nec sine ratione, Urbanæ genti suspecta est rusticatio, quam hujusmodi tempore, cum Villæ omnes tetrum odorem exspirant, quam solam causam agnoscit *P. Kircher*, propter quam nonnullæ Civitates sævissimam pestem interdum expertæ fuerint. Quam virulenti sint halitus, quos effundunt aquæ, ubi macerata sit cannabis, satis demonstrat *Schenchius* in suis Observationibus, Petrus a Castro, Simon Pauli, & alii. Quanta sit odorum vis, quæcumque ea sit, satis norunt Mulieres hysterice passionibus obnoxie.

Scrutin.
Pestif.
Sa. I. §. I.

l. 7. Ob.
8. De
Febr.
Pūcticul.
Quadri-
par. Bot.

Non parum quoque Agricolæ fanitati officit eorundem incuria, dum ante Bovilia, & Suilia, ac proprias domos, quæ Augiæ stabulum revera dici possunt, fimum pro Agrorum stercoratione cumulant, ibique per totam æstatem pro delitiis afferant; quare fieri nequit, quin fœdæ exhalationes, quæ jugiter attolluntur, aerem inquinant. Hanc ob causam Hesiodus agrorum stercorationem damnabat, salubritati magis, quam fœcunditati, consultum volens.

Notat *P. Zacchia* Hortorum Cultores Cachexia, & Hydrope persæpe laborare; cum enim in locis humidis ob affi-

Q. M. L.
l. 5. Tit.
4. Q. 7.

duam irrigationem, qua horti indigent, cogantur degere, non possunt illorum corpora, quin multum humiditatis combibant. Olitorem quendam memini me curasse, paralyticum factum; in uno crurum abolutus prorsus erat motus, illæso sensu, in altero abolutus sensus, integro motu. Decocto Guajaci, multisque aliis remediis post multos annos convaluit.

9. Epid.
Ægr. 3.

Historia extat apud *Hippocratem*, quam lubet referre: *Qui in Dealcis horto decumbebat, capitis gravitatem, & tempus dextrum dolorosum habebat, multo tempore; cum occasione vero febris corripuit, decubuit.* In hujus historiæ expositione *Galenus* contra *Sabinum* excandescit, qui putabat Hippocratico textui adjectum verbum illud, *horto*, tanquam id morbi anſa extitiſſet; *Galenus* etenim hortorum aerem criminari viſus eſt, ob ſtercorationem, & arborum, veluti buxi, plantarumque conſimilium, pravyos halitus.

Zach. 1.
cit. n. 14.

Qui etiam circa Prata habitant, iisdem morbis tentari ſolent; Prata enim inſalubrem aerem ob eaſdem cauſas ut plurimum reddunt; hinc apud *Juriſconſultos*, l. *Pratum. de rer. & verb. Signif.* contra vicinum, qui agrum reſtibilem pratensem velit efficere, intentari poteſt actio. Quare Pratorum Cultores, & Fœniſecæ gravia patiuntur incommoda.

At

At agrorum Cultoribus, quorum tanta est necessitas, quibus præsidii succurret Ars Medica? Nostratibus Agricolis cautiones medicas ad præservationem proponere, ridiculum pene videtur, quoniam de hac re nunquam, vel raro Medicos consulunt, ac si quis aliquid proponat, non sunt servando. Solummodo animadversiones aliquas in illorum curatione servandas proponam, quotiescumque ex prædictis affectibus ad Urbem delati in Nosocomiis decumbant, seu cum interdum, si sint opulentiores, Medicum accersunt. Prima cautio itaque in Pleuritide, aliisque pectoris morbis sit, ne tam liberaliter detrahatur sanguis, uti fit in Urbana gente; illorum enim corpora ab assiduus laboribus attrita facile exsolvuntur; his accedit, quod sanguinis systasis tota fere gelatinosa sit, & partium volatiliū effœta; sanguine propterea nimis large detracto, vires concidunt, nec sufficiunt ad morbum per anacatharsim exantlandum. Haud sum nescius, non deesse, qui sentiant, audentius secandam venam ubi sanguis tam densus appareat, ad motum illi, ut ajunt, conciliandum; quod equidem facile dictu est, sed quot cautionibus opus sit, ut per venæ sectionem a parte, in quam sanguis influxit, dimoveatur, videant apud Doctissimum

de Sang.
miss.
Prop. 6.

Bellinum. Certum quidem est, sanguinem per suos ductus sponte, & vi suæ gravitatis, non moveri, sed ad impetum faciente spiritu, mediante cordis motu, urgeri; quare labefactatis spiritibus, tantum abest, ut sanguini motus concilietur, quin potius illi sufflumen addatur.

1. r. Eph.
p. 96.

Quærit *Ballonius*, cur Servorum, & Servarum corpora, dura alioquin, compacta, & solida, nec tam lubricæ valetudinis, uti corpora liberorum, cum ægrotant, purgationibus, & venæ sectionibus magis obruantur, quam corpora, quæ sunt apertiora, ac molliora? varias rationes affert, quarum potissima est, quod illorum corpora densa sint, ac a duris visceribus distenta, adeoque non tam facile purgantibus auscultent, neque multum utilitatis ex phlebotomia referant, quod idem ad Agricolas transferri poterit. *Hippocrates* quoque Constitutionem quandam describit, in qua famulæ, quæ Angina corripiebantur, peribant, non sic Virgines liberæ. Non ergo solum ex habitudine corporum, sed ex conditione quoque Vitæ, ac Artium, considerandi sunt morbi, & curatio instituenda.

7. in 6.
Epid.

Non pauca igitur errata in gentium id genus curatione hanc ob causam committi video, eo quia ad virium robur credantur magna remedia facilius tolerare posse

posse quàm urbanam gentem. Ego certe, nec sine commiseratione, passim video miseros Agricolas ad publica Nosocomia delatos, & Medicis junioribus e Schola nuper egressis commissos, validis Catharticis, & repetitis phlebotomiis penitus exhauriri, nec quicquam attendi inassuetudinem, quam habent ad magna remedia, neque virium imbecillitatem ob exantlatos labores; hinc est, quod ex his complures in Stabulis suis malint occumbere, quam in Nosocomiis, Venis cruore exhaustis, ac ventre pharmacis exinanito, huic Vitæ extremum Vale dicere. Peracta messe in Agro Romano quotannis ægrotantium messorum turba implentur Urbis Nosocomia; nec satis liquet, num plures Messorum vitas falce sua Libitina demetat, an Chirurghi phlebotomo.

Profecto mihi non semel admirari contigit, quomodo ex his non pauci acutis morbis laborantes evaserint, non dicam sine remedii ullius ope, quod haud quamquam miror, sed cum diæta satis lauta, & opipara; ut ut enim pauperes sint Agricola, ubi tamen eorum aliquis ægrotat, proximi accurrunt, ova ac pullos deferentes, ex quibus fercula componunt, quo pacto vim morbi vel eludunt, vel ab ærumnosa vita, quam ducunt, citius se expediunt: unde apud nos vulgare dictum ef-

fluxit, rusticanam gentem bene pastam, ac saturam in Orci familiam transire, urbanam vero fame, ac inedia inter Medicorum cruciatus misere occumbere.

Ubi vero è morbo cœperint convalescere, ad solitam diætam redeunt, Allia, nempe & Cæpas, quas pro bellariis, & victu analeptico avide sumunt. Medicamenti autem vicem acria isthæc alimenta subire facile crediderim; siquidem cum illorum stomachus, ac tota massa sanguinea ad acorem vergat, Autumno præsertim, post exantlatos Æstatis labores, Cæpæ & Allia, non secus ac remedia antiscorbutica, apta erunt ad gluten illud dissolvendum, ac aciditatem temperandam. Ego multos ex his novi, qui Allii & Cæparum usu cum vino generoso media hyeme Quartanas febres fugarunt.

12.
Meth.
c. 8.

Galenus historiam refert de quodam Rustico colico dolore correpto, qui sibi medelam hanc paravit; cinxit se bene, mox allium cum pane comedit, & in consueto opere tota die se exercuit, quo pacto a colico dolore solutus est. *Itaque*, (verba sunt *Galenii*) ipse certe id *Agrestium Theriacem* appellem, ac si quis vel *Thracas*, vel *Gallos*, vel denique, qui frigidam regionem incolunt, vesci *Alliis* vetuerit, non leviser iis hominibus nocuerit. Aliud remedium ad colicam sedandam habent nostrates *Agricolæ*,

colæ; folia Chamepithii accipiunt, contundunt, & cum Ovorum vitellis cataplasma conficiunt, quod Ventri apponunt.

Satis curiosam Historiam habemus apud *Hippocratem*, cujus sunt hæc ipsa verba: *Figuræ magis allevantes, velut qui sarmen-* 3. in 6.
Epid.
ta manu necebat, & obtorquebat, præ doloribus decumbens, correpta paxilli summa parte supra se ipsum infixa inhærebat, melius habuit. Putat *Galenus* in commento (cum *Hippocrates* partem dolentem non expresserit) dolorem in manu fuisse; censet *Vallesius*, colico dolore ægrum laborasse, & ligneo palo appposito, ubi dolor magis sæviebat, & quasi conto perforabat, partem compressisse; tales enim dolores non parum sublevari ait, *compressione forti, corporis jactatione, & mutatione figuræ*; quod ipsum in Ventris doloribus docet Natura, nimirum ut manu, vel pugno partem, quæ dolet, comprimamus; sic enim partis distentio, & in sublime elevatio prohibetur. Eodem modo *Hippocrates* in Mulierum hysteri- 2. de
Morb.
Mul. n.
82.
cicis affectibus compressionem manu factam laudabat, ut intra suos fines Uterus coereretur; quod remedii genus mihi non raro saluberrimum compertum est, ac multo magis, quam tota hystericorum remediorum supellex.

Summatim ergo, ut ea, quæ fusius pro
Agri-

Agricolarum curatione dici possent, contrahamus; quantum usu, ac ratione licuit deprehendere, illorum corpora laboribus infracta, victuque pravo nutrita, tam largis & repetitis sanguinis missionibus, & purgationibus non sunt exhausti. Vomitoria facilius tolerant; Cucurbitulæ scarificatæ in continuis febribus, seu ob illorum magnam huic remedio confidentiam, seu ob quid aliud nobis ignotum, per sæpe mira præstant; si quid ex alexipharmacis ipsis offerendum, ex familia volatiliū desumatur, Naturæ morem gerendo, proni enim sunt ad sudorem, æstate non solum, sed etiam hyeme; in Viris enim exercitatis sudores facile prodire solent. Ubi vero luctari cum morbo desierint, & convalescere incipiant, ad pauperes suos lares reditus illis permittendus, nec non solita familiaris diætæ iisdem permittenda. Non immerito sane Herodicum Medicum irridebat *Plato*, quod Artificibus Diæteticæ regulas vellet præscribere.

s. de Re-
pub.

Sic ergo compendiaria curatione id hominum genus regendum existimo, alioquin ob prolixam, & variam remediorum suppellectilem, sensim tabescit rusticana gens, *egrescitque medendo.*

CAPUT XLII.

De Morbis Castrensibus.

Militaris Disciplina, quæ satis antiquam cum Litteris litem habet de dignitate ac præstantia, & quænam sit aptior ad nominis immortalitatem comparandam, hoc habet in quo a reliquis Artibus differt, quod cæteræ ad Vitam, qua nihil pretiosius, sustentandam, hæc ad illam prodigendam videtur instituta. Profecto nostra hac ætate nullum calamitosius vitæ genus excogitare licet, quam illud, quod milites, gregarii saltem, ducunt, tum in acie, ac Arcium oppugnationibus, tum in hybernis quoque, sive ob diversam a Veteribus præliandi formam, sive ob neglectam militarem disciplinam, cum non ea diligentia, ut olim, bonæ Militum valetudini consulatur. Miserabili enim Militiæ, quæ a ferro, & igne ab expeditione aliqua superstes fuerit, sæpenumero malorum incumbit cohors, raroque evenit, ut a maligna aliqua Epidemia Exercitus non decimentur. Hinc celebres, seu potius infames, sunt febres Castrenses, alique morbi exitiales, & contagiosi; qualis fuit febris Ungarica, quæ primo caput extulit
anno

l.4.c.14.
de Feb.]

anno 1566. in Pannonica expeditione Maximiliani II. Imperatoris contra Solymanum, quam Febrem *Sennertus* rite describit, & Militarem, seu Castrensem, appellat, utpote in Castris a pravis alimentis, & aquis corruptis enatam, quibus alias tamen causas adjunctas fuisse, idem testatur, scilicet vigilias, ingentes labores, pluvias, æstus, frigora, inopinos terrores, ac mille alia incommoda, quæ non norunt, nisi qui ea experti fuerint.

Nihil tamen æque morborum phalanges in Castra invehere posse crediderim, quam Castrorum sordes, & neglectam munditiam. Divino edicto olim Israelitis interdicebatur, ne intra Castra alvinas fæces auderent deponere, sed extra ipsa; imo in Terra facto foramine, in illo alvum exonerarent, mox fæces operirent, quem in finem quilibet Miles paxillum ad latus acuminatum gestare tenebatur pro necessario hoc munere, quod ipsum apud Turcas, quorum Militia corporis munditiei magis studet, rite observari accipio. Hæc autem sunt Deuteronomii verba: *Habebis locum extra Castra, ad quem egredieris ad requisita naturæ, & habebis paxillum cum armis tuis, cumque sederis per circuitum, & egesta operies, quo relevatus es; Deus enim ambulat in medio Castrorum.* Ego quidem in Castris Medicinam me

c. 23.

nun-

nunquam fecisse, fateor, ab iis tamen Medicis, qui magnos Exercitus comitati sunt, accepi, tam gravem mephitim in Castris interdum per æstatem persentiri, ut nullum antrum Charonæum gravius fœteat; mirum itaque non est, si peculiares, & inobservati in Civitatibus morbi emergant, qui peculiari nomine sint donati, & particulares curationes mereantur. Non defuere propterea Doctissimi, qui in id ex professo incubuerint, ut *Raymundus Mindererus*, qui Tractatum edidit de Militari Medicina, nec non *Henricus Scretæ*, qui egregie scripsit de Febre maligna Castrensi.

Ego quidem in Castris longe diversam esse Medicinæ faciem, ab ea, quæ in Civitatibus visitur, & ex legem esse censebam, ut cum quadam temeritate essent rapienda remedia. Sicuti enim Castrensis vita brevis esse consuevit, ita inibi Artem medendi non adeo longam esse debere existimabam, sed expeditam, & sicuti occasio est præceps, ita experimenra esse periculosa, sicque Medicum, etiamsi velit, ob inopinos casus, & frequentem Castrorum mutationem, præstare se non posse opportuna facientem, neque ægros ipsos. Verum a Clarissimo Viro D. Georgio, Errico Barsintorff, Serenissimi Ducis Hannoverensis Archiatro, dum Mutinæ dege-

degeret, accepi, Medicinam in Castris non adeo rudem esse, neque tam irregularem, ut vulgo creditur, cum Principes, ac Exercituum Ductores, tum sibi, tum suis copiis peritos Medicos cum magna pharmaceutica suppellectile, magnisque stipendiis conductos, adesse velint, sicuti in Trojano bello Machaonem Medicum, ac celebrem Chirurgum inter Græcos fuisse legimus. Ab hoc igitur Doctissimo Viro, qui in Hungaria quinque numerosissimis Castris, cum Brunsvicensibus, & Luneburgensibus copiis interfuit, multa scitu digna intellexi, quæ hic referam, ut hoc pensum meum pro Militaris disciplinæ beneficio, si non proprio, saltem alieno Marte, absolvam.

Ad duo potissimum capita (exceptis vulneribus, quæ sunt Militiæ præmia) morbos Castrenses refert Vir Clarissimus, Febrem scilicet malignam, & Dysenteriam; reliquos autem morbos, horum duorum tanquam prodromos, vel pedissequas statuit. Februm malignarum causam proximam, & immediatam miasmati virulento in massa sanguinea concepto, & radicato acceptam refert, causam vero occasionalem Castris in eadem statione diu manentibus, hominum, & animalium cadaveribus, nec non illorum excrementis non obrutis, quæ omnia præ-

pravis halitibus aerem inquinare valeant, & in Vitæ penetralia malignas particulas invehere. Malignitatem hanc in Acido impuro volatili summeque activo, & tam humorum, quam spirituum, mediante fermentatione, destructivo, constituit. Malignas has febres, circa finem Æstatis ut plurimum excitari ait, quas postea comitantur cephalalgia, deliria, convulsiones, fluxus colliquativi, ceu causam effectus. Ex ejusdem observatione Febres hæ malignæ Castra deserunt, ac receptui canunt, simul ac frigus nocturnum invalescere incipiat: Sole siquidem recedente, magis constringitur Aeris textura, & foetidæ exhalationes intra propriam mineram se recondunt, unde foetore hostili, & actuacione Acidi solaris, cessantibus, cessat quoque malignitas.

In Aere igitur corrupto, ac inquinato, malignitatis seminium illud hospitari ait, quod Febrem Castrensem gignat ac nutriat, adeo, ut si ullus morbus sit etiam verè *Θείος Hippocratis* conveniat, maxime Castrensis Febribus debeatur, quod etiam de remediis, quæ iisdem adhibentur, affirmandum. Morbos autem, in quibus Veteres divinum aliquid agnoscebant, Aeri genesim suam debere ex ejusdem *Hippo-* de flat.
cratis testimonio satis liquet, qui morbo- n. 4.
rum principium ex Cælo, Aere scilicet,
T deducit.

deducit, & Auctorem, & Dominum eorum
 quæ nostris corporibus accidunt, Aerem ap-
 pellat, quamvis *Helmontius Divinum illud*
 pro fermenti admiranda proprietate inter-
 pretandum velit. Notat Vir Clariss. *Hippo-*
cratem in libro de Morbis, principium mor-
 bi ex Cœlo appellasse ἀνεπιτήδειον, & in li-
 bro de veteri Medicina eodem vocabulo quo-
 que humorem acidum dulci oppositum vo-
 casse, unde contagium ex aere susceptum per
 acidum volatile satis commode videtur ex-
 poni posse.

in Igno.
Hosp.

l.4.n.26.

n. ultim.

Symptomata, quæ Febres has castrenses
 prænunciant, sunt perturbatio quædam, ac
 sui displicentia, quam ægri perferunt, mox
 una, vel altera horripilatio, manifestum
 miasmatis virulenti indicium. Symptomata
 vero Febrem hanc comitantia sunt vigiliæ,
 deliria, magnus æstus, anxietates circa præ-
 cordia, somnolentia oppressiva, capitis do-
 lores, ac per sæpe sudores usque ad morbi
 statum.

Ad bonum, vel malum morbi even-
 tum prænunciandum, sudoris præsentiam,
 vel carentiam attente considerandam, in-
 quit; siquidem si cum pulsu magno su-
 dor, licet a principio, observetur, pene
 certam salutis spem licet prædicere, quam-
 vis magnis symptomatibus vexentur ægri,
 sicuti plurimos absque sudore, licet mi-
 tius

tius degere viderentur, inopinato extinctos vidisse ait; neque adeo referre, si in diebus judicatoriis non appareant, cum etiam boni sudores ab *Hippocrate* dicantur, qui efficiunt, ut facilius feratur morbus. Præ-
not. n. 56

Quoad Febrium harum curationem, funestam ut plurimum Venæ sectionem sibi observatam testatur, & ab illa religiose abstinuisse; quare post unam, vel alteram horripilationem, antequam miasma virulentum vitæ penetralia altius subiret, statim alexipharmacum aliquod volatile exhibebat, veluti Tincturam bezoardicam *Wedelii* cum spiritu Cornu Cervi rectificati, cæteris vero diebus Cardiacum aliud magis temperatum, uti pulverem *Contriervæ*, Cornu Cervi, Salis viperini singulis sex horis, donec largus proflueret sudor, quo fluente, mitius agebat, remedii dosim, & frequentiam sensim diminuendo; quo tempore, nisi maxima urgeret necessitas, alvum non sollicitabat, cum ab alvo soluta, sudorem, & transpiratum sisti videret; quem transpiratum decocto avenæ cum radicibus *Scorzoneræ*, rasura Cornu C. & similibus promovebat. Satis feliciter Vesicantium usum sibi cessisse ait, in tribus potissimum casibus, scilicet in somnolentia, capitis doloribus, & sub cute latitantibus peticu-
T 2
lis,

lis, brachiis & femoribus illa apponendo.

Eadem pene methodo castrenses Dysenterias curandas putat, eadem bezoardica bis vel ter in ipso principio, opiatis in parva dosi permixta, propinando, ut coercito humorum ad alvum impetu, laxatisque partium nervosarum fibris, sudori fores liberius paterent, eodem tempore corpus stragulis bene contegendo, & crustam panis spiritu Vini calido imprægnatam Umbilico apponendo. Habito autem juxta votum sudore, si corpus purgatione aliqua indigeret, pulverem laxativum ex Rhab. Coroll. rub. præp. Cornu C. usti in juscule propinabat; quo bis, vel ter repetito, malum sæpe superatum vidit, exhibito postea, si opus esset, medicamento aliquo stomachico ad appetentiam suscitandam.

Ad tormina vero sedanda, nervina carminativa opiatis sociata valde commendat, qualis est mixtura polychresta, a Clariss. *Wedelio* in Opiologia descripta, & Sacculi paregorici ex floribus Chamomeli, seminibus lini, furfure, & Sale facti. Si vero diutius Cruoris fluxus perduret, usum salutarem præstare ait absorbentia & stiptica; sic hujusmodi remediis, e Castris Venæ sectione ablegata, castrenses morbos facilius expugnari deprehendit.

Quoad unitatis solutæ morbos, Vul-
nera

nera scilicet, quod sæpe evenit, rem notatu dignam observavit Vir Clariss. inesse iis nescio quid castrense, ac malignum, quamvis Vulnera essent levissima, nec mali quicquam de illis liceret suspicari; observavit enim in diuturnis Arcium obsidionibus, vulnera omnia cum contusione, veluti Sclopetorum, ac præsertim in capite, ut ut leviuscula, curatu esse difficillima, ac licet summa diligentia tractata, cum summo tamen Chirurgorum dedecore persæpe lethalia fuisse, superveniente nimirum inflammatione; ac postmodum gangræna, ut locus interdum suspicioni fuerit, hostes obsessos veneno plumbeas glandes armasse. Verum cum a desertoribus habita notitia, idem factum quoque ex susceptis vulneribus obsessos subiisse, de malignitate per aerem vulneribus communicata, dubitari cœptum, ideoque bezoardica terra & absorbentia, cum cæphalicis vulnerariis præscribendo, feliciores vulnerum instituebantur curationes, non omissa interim vulneratæ parti remediorum ejusdem indolis applicatione, vulneribus injiciendo per siphunculum decoctionem Absinthii, Scorzonæræ, rutæ, cum melle mixtam, sive digestivo Oleum Hypericonis Balsamum peruvianum & similia commiscendo.

Rem oppido curiosam ab eodem Cla-

rifs. Viro rerum omnium observatore accuratissimo accepi, quam esse ait satis frequens in castris malum, quod non solum gregarios milites, sed etiam nobiles & generosos Viros invadat, nimirum improvisum quoddam ac ardens Patriam, ac suos revisendi desiderium, Germanica lingua (*das Heimwehe*) dictum, quod ominosum ut plurimum esse consuevit. Tali enim desiderio correpti, aut morbo aliquo, aut cæde intereunt, vixque, ut idem ait, ex centum unus evadit, adeo ut in castrense proverbium cesserit: *Qui Patriam quærit, Mortem invenit.*

Novisse præterea se, inquit, non ultimæ classis Viros, alias satis magnanimos, ad solam alicujus expeditionis denunciationem, non aliter ac fulmine tactos, futuræ mortis idæam in mente subito sibi fabricasse, ac tanta certitudine ex imminente conflictu mortem secuturam prænunciassse, ut die ad pugnam antecedente Amicis extremum Vale non solum dixerint, sed bona sua distribuendo, corporis sui sepulturam illis serio commendarint, sicque eos postmodum in pugna cecidisse.

Hunc animi morbum, ob altius impressum pavoris sigillum, & tristissimam mortis imaginem menti occurrentem, curari, ait, Charactere alio quodam contrario, scilicet fiduciæ pentaculo, tempe-

stive

stive tamen, & priusquam morbus altiores agat radices; & hoc pacto per appensum sigillum spiritus antea veluti ligatos solvi, ac mortis imaginem aboleri.

Id autem naturaliter contingere, nequaquam vero propter vim aliquam huiusmodi pentaculis insitam, credendum est, ut, sicuti imaginationis vis, & concepta mortis imago milites in tantam animi dejectionem perducit, sic ejusdem imaginationis potestas per creditam, licet ex se nullam, Sigillorum dynamin, impressam pavoris & mortis imaginem e mente eliminat. Multa de Amuletis, & Periaptis apud varios Scriptores extant, qui tamen ut plurimum nullam physicam virtutem iisdem impertiunt, nisi eam quam credulæ mentis passiva deceptio illis indulserit: Adeo verum est, quod scripsit *Seneca*, *Quadam non-nisi decepta sanari*. In hanc rem succurrit, quod apud *Cartesium* de vi imaginationis olim legi; eam enim esse dixit, ut ipsius imaginationis abductio maximum sit ægritudinis remedium. *Etenim*, ait ille, *si quis animo composito spectet continuo tragædias, attamen mœror aliquis contrahetur, illius animus ad suspiria assuescet, Cor & Fibra contracturam patiuntur, unde sanguinis circulatio segnior evadet, & obstructions in Hepate, ac Liene generabuntur; ex adverso,*

Ep. 23.

si quis variis ægritudinibus vexetur, & animum ac intellectum, quantum possit, ab illis abducat, objecta læta, ac mentem exhilarantia cogitando, ad bonam valetudinem sibi viam sternet.

Rem haud minus curiosam mihi enarravit idem Vir doctissimus; sibi nempe observatum, post commissum aliquod prælium, quod Cadavera in solo strata, ac vestibus, uti mos est, denudata, omnia fere pudenda habeant turgida ac distenta tanquam ad pugnam veneream parata, sic in foeminis quoque interemptis, muliebria rigida, ac tentigine quadam contracta admiratum esse. An id fieri credendum, quod Milites ad pugnam prodeuntes magno furore ac rabie perciti, omnes spiritus, ac sanguinem (uti proprium est iræ ac furoris) e corporis penetralibus ad extima propellant, ut hostem sibi obvium prosternant, ideoque in pugna prostrati, ac cæsi, sicuti vultu, licet mortui, adhuc furorem & minas spirant, sic genitalia, ob spiritus inibi captivos detentos, post mortem convulsa retineant? Longe profecto diversam faciem esse eorum, qui ex morbo aliquo, sive acuto, sive chronico, suis in stragulis intereunt ab iis qui violenta morte intereunt, multoque magis, qui Martis Victimæ in acie mactantur, satis perspectum est. De Milite Romano in

Can-

Cannensi prælio narrat *Valerius Maximus*, l. 3. c. 2. quod cum mutilus ad retinenda arma inutilis manus haberet, spoliare se conantis Numidæ cervicem complexus, os, naribus & auribus corrofis, deforme reddidit, inque plenæ ultionis morsibus expiravit.

Isthæc mihi communicata referre lubuit, iis non solum, ut reor, quibus medicinam in Castris facere volupe sit, usui futura, sed iis quoque, qui in Civitatibus, & Oppidis medicæ praxi addicti sint: etenim, bellica tempestate Provincias, & Regna vexante, cum persæpe contingat ut militares copiæ ab æstivis expeditionibus in proximas Civitates & Oppida ad hybernandum se recipiant, facile hujusmodi occasione morbi Castrenses curandi occurrunt. Annis elapsis cum Militiæ Germanæ hisce in regionibus hyberna Castra statuissent, Febres, & Dysenterias, quales apud Auctores leguntur, mihi observare contigit, multosque præclaros Viros scio interiisse, quibus a Medicis militaris medicinæ, & generis Castrensium morborum ignaris, administrata sunt intempestiva remedia, ut Venæ sectiones & valida purgantia, potissima indicatione miasma illud virulentum, & efferrum perdomandi, & per cutis spiracula eliminandi, vel neglecta, vel ignota. Experientia itaque rerum magistra in curandis

hujusce indolis morbis tali methodo procedendum ostendit. Quotiescunque igitur se se offerat occasio, consulendi citati Scriptores, *Mindererus*, & *Screta*. Penes *Helmontium*, quoque Febris cujusdam, fit mentio, quæ totam suam tragœdiam sine ullo caloris sensu peragit, quam Febrem Castrensem appellat, de cujus Febris ingenio, & more quædam leguntur scripta apud *Regnerum Graaff*, *Cornelium Bontekoe*, *Etmullerum*, & alios. Omnes itaque, qui hac de re scripsere, unanimi fere consensu observavi horum affectuum causam in acidum volatile, corrosivum, efferum, realgarinum referre, ideoque hujusmodi venenum invertendum, infringendum, ac potissimum Salium volatili-um usu per glandulas cutaneas abigendum.

De Feb.
ca. 1.

de Suc.
Panc.
Diatrib.
de Feb.
T.p.c.17.
de Feb.

CAPUT ULTIMUM.

De Litteratorum Morbis.

ARtificum agmen claudant tandem Litterarum Professores, neque probro ducant, vel mihi succenseant, si in hujusmodi albo reponantur; nam & ipsi, sicuti cæteri Artifices, ex litterarum cultu, si non magnos census, uti negotiatores, quæstum tamen, & non vulgares commoditates sibi comparant; perpaucos enim, nostra hæc ætate saltem, esse video, qui litteris operam dare

dare velint, nisi illis à principio res fuerit angusta domi. Adeò verum est, Necessitatem Artium Mechanicarum, ac Sapientiae quoque Magistram esse. Sic *Aristophanes* scripsit, sublata e Mundo Paupertate, ac *Pluto*, id est, divitiis, omnia eversum iri, nullumque Sapientiae & cæterarum Artium Cultorem futurum; hæc sunt illius carmina, dum Paupertatem sic loquentem in Scenam inducit:

in Plut.
Act. 4.

Ἐἰ γὰρ ὁ Πλῦτ' ὁ βλέψει πάλιν διανέ-
μειέτ' ἴσον ἑαυτὸν,
Οὐτε τέχνῳ ἂν τ' ἀνθρώπων, ἔτε σοφίαν
μελετῶη.
Οὐδεὶς, ἀμφοῖν δ' ὑμῖν τούτοις ἀφανισθέν-
τοις, ἐθελήσει
Τίς χαλκεύειν, ἢ καυπηγεῖν, ἢ ῥάπτειν ἢ
τροχοποιεῖν,
ἢ σκυτοτομεῖν, ἢ πλιντουργεῖν, ἢ πλύνειν,
ἢ σκυτοδεφεῖν.
ἢ γῆς ἀρότροις ῥήξας δάπεδον, καρπὸν
δηρὸς θερίσασθαι,
ἢν ἐξῇ ζῆν ἀργοῖς ὑμῖν, τούτων πάντων
ἀμελῶσιν.

Quæ carmina Latine sic reddidit Andreas Divus Justinopolitanus.

*Si enim Plutus videbit iterum, dividet-
que aequalem se ipsam,
Neque artem hominum, neque sapientiam
exercebit
Nullus; ambobus autem nobis his destructis,
volet* *Quis*

*Quis aris esse Faber? vel naves facere?
vel suere, vel rotas facere?*

*Vel coria incidere? vel facere muros, vel
lavare, vel pelles tingere?*

*Vel terræ aratris rumpens campum, fru-
ctum Cereris metere?*

Ut plurimum ergo qui ingenio valent, si egestas premat, ac spes affulgeat divitias comparandi, litterarum studio totos se dedunt; sibi que splendidum censum parant, nec non multam existimationem, apud Nobiles Viros, quibus postea ad Litteratorum fores pulsandum, ut consilia exposcant. Verum Litterarum cultura licet uberem opum, & gloriæ messem reddat, tribulos quoque, ac improbam malorum segetem suis cultoribus non raro progerminat. Litterati ergo homines, qui, ut ait *Ficinus*, *quantum mente, & cerebro negotiosi sunt, tantum corpore otiosi sunt*, omnes fere vitæ sedentariæ incommoda, demptis Medicis Clynicis, subeunt. Nihil notius, quam Hominem sedendo Sapientem fieri; tota ergo die ac nocte sedentes inter litterarum oblectamenta corporis damna non sentiunt, donec non intellectæ morborum causæ sensim obrepentes eos lectis affixerint. Jam superius innuimus, quas noxas inferat Sellularia vita, quare circa id non ultra immorabor.

Vitæ quoque Stataria incommoda non raro

de Stud.
Val. tu.
C. 3.

ro experiuntur Litterarum Professores, multos enim ex iis passim visere est, qui, ut sedentariæ vitæ, quæ tam male audit, evitent damna, *in contraria currunt*, dum ad multas horas, ac totos fere dies, stant erecti libros evolvendo, quod non minus, imo forsân magis noxium, quam si ad opus suum sedendo incumberent.

In universum porro Litterati omnes stomachi imbecillitate laborare solent. *At imbecilles stomacho, quo in numero magna pars* l. i. c. 2. *urbanorum, omnesque pene litterarum cupidi &c.* ajebat Celsus. Nullus enim fere est, qui serio litterarum studio det operam, ac de stomachi languore non conqueratur; dum enim Cerebrum concoquit ea, quæ sciendi libido, & litterarum orëxis ingerit, non nisi male potest concoquere Ventriculus ea, quæ fuerint ingesta alimenta, distractis nempe spiritibus animalibus, & circa intellectuale opus occupatis, vel iisdem spiritibus non adeo pleno influxu, uti opus esset, ad stomachum delatis, propter fibrarum nervearum, ac totius nervosi systematis in altioribus studiis validam contentionem. Quantum enim ad Viscerum omnium naturales functiones rite obcundas conferat, si non succi nervei, de quo adhuc non satis constat, saltem spirituum animalium influxus, ex partium paralyti laborantium contabescencia satis liquet; quamvis enim ob perennem arteriosi sangu-

guinis affluxum vitali succo fruantur, attamen humore illo, seu quidquid sit illud, quod per nervos ad eas defertur, orbatæ, gracilescunt.

Hinc ergo cruditates, flatuum ingens copia, corporis totius pallor, & macies, partibus geniali succo defraudatis, summatim, omnia damna, quæ cachyliam consequuntur, ortum ducunt. Sic Studiosi paulatim, licet Joviali temperamento præditi, Saturnini, ac melancholici fiunt; sic dici solet, melancholicos esse ingeniosos; at forte aptius, ingeniosos fieri melancholicos, spirituosiori nempe sanguinis parte circa mentis opera absumpta, magis vero fœculenta, ac terrestri intus relicta.

Non ibo tamen inficias, quin ad id multum conferat corporis temperies ad melancholiam paulisper vergens, cum moderata cæterorum humorum mixtura. Varias quidem causas affert *Ficinus* in libro, quem in Studioforum gratiam conscripsit, quare Litterati melancholici sint, vel fiant, quarum alias ex Astronomia, cui potissimum erat addictus, deducit, alias ex naturali philosophia; quæ omnes ad vehementem vitalium spirituum motum, & dissipationem referuntur, unde sanguis ater efficitur. Melancholicis ergo passionibus obnoxii sunt ut plurimum litte-

terarum Professores, eoque magis, si a primordiis tale temperamentum sortiti fuerint; sic habitu graciles, luridi, plumbei, morosi, ac solitariae vitae cupidi, observantur qui vere Litterati sunt.

Oculorum imbecillitati præterea obnoxii paulatim redduntur, legentes, siquidem, & scribes intentio obtutu non possunt, quin Visionis læsionem persentiant, quod malum fovēt dum litteras minutas scribunt, quod familiare est iis, qui prompti sunt ingenii. Curiosum certe esset, si veritati congrueret id quod proponit *Aristoteles*, quare, qui lusciosi cognominantur, litteras minutas scribere consueverint; *mirum est*, inquit, *ut qui obtusis sint oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum*; varias hujus rationes affert, sicuti & *Plempius*, qui ait, se aliquando dubitasse, quin hæc affectatio quædam esse posset, ut sani, & vegeti visus esse viderentur. Verum ego non paucos Myopes novi, qui satis amplis litteris scribere soleant. Indubium tamen est, quod qui minutius scribere consuecant, sibi curtiorem visum reddant, & Myopiam sibi paulatim adsciscant; sic etenim Oculus affuescit ad proxima solum videnda, ac retina ex tali assuefactione in situ a pupilla magis remoto obfirmatur, atque obdurescit, adeo, ut

Se. 3 r.
Prob. 2.
& 16.

lib. 4. O-
phthal. 6.
42.

mobilitas illa, quam oculo impertita est Natura, aboleatur.

Affectu quoque Myopiæ contrario interdum laborant, qui scriptioni, ac lectioni nimis addicti sunt, adeo ut temporis progressu objecta ab oculo longe remota tenere iis necesse sit, quod vitium Senibus familiare est; etenim cum incurvi, ac proni scribant ac legant, facile humor crystallinus ad pupillam prolabitur, eamque obturat, ac cæcitatem inducit. Hanc esse causam, quare in equis, aliisque animalibus frequentius visionis noxæ contingant, ait *F. Platerus*, cum enim prona incedant, oculi humores ad anteriora sensim feruntur, ibique subsistunt.

T. I.
Prax.
Med. c.
7.

Præterea litterarum studiosi, cum legendo & scribendo capite, ac pectore inclinato libris incumbant, Ventriculum, & Pancreas comprimunt, ex qua compressione stomachus oblæditur, & succi pancreatici per suos ductus cursus inhibetur, unde postea Viscerum naturalium œconomia perturbatur; hanc succi pancreatici interceptionem ob talem corporis situm advertit *Dolæus*, in hypochondriacis affectibus valde noxiam. Nephritis quoque & Arthritis, quæ Vitæ sedentariæ pedisequæ sunt, Litteratorum morbis comites se jungunt; perraro autem quis arthriticus est, quin fiat nephriticus

non

Encycl.
Med. l. 3.
de Morb.
Abd. c.
11.

non tam, quod in Arthriticis lecto, seu sella affixis, lumbi ac renes, ob assiduum decubitus, & sessionem graviter fatigantur, quam quod utriusque affectus eadem sit materialis causa. *Erasmus* in quadam Epistola ad amicum suum arthriticum, postquam multum de suo Tortore, calculo nempe, quem gestabat in renibus, conquestus esset, scripsit, se & amicum illum esse affines, imo cognatos, duarum quippe Sororum Maritos, ac illius Uxorem sibi intime jungi absque ulla adulterii suspitione.

Vid. Beverou.
de Ren.
Cal.

Nulli porro præ cæteris Litterarum Professoribus studiorum laboribus magis attentuntur, quam qui Operum editionem in publicum moliuntur, nominisque sui immortalitatem in animo habent insculptam; de iis tamen loquor, qui vere sapiunt, nam complures sunt, qui scribendi cacoethe detenti, rerum male confarcinarum editionem, ac abortus potius, quam maturos foetus proferant, non secus ac Poetæ quidam, qui centum carmina compingunt, stantes *pede in uno*, ut ait *Horatius*. Viri ergo sapientes, qui nominis sui famæ & existimationi in longum tempus prospiciunt, diurnis ac nocturnis laboribus se conficiunt, ut aliquando pereant, antequam pariant. Non tam vero male plectuntur in studiis, qui solum scire

contenti sunt, quod alii sciverint, & scripserint, optimumque censent, *aliena frui insania*, ut scripsit *Plinius* de iis, qui novas *Ædes* nunquam fabricari velint, sed ab aliis extructas lubentius emere, & incolere.

lib. 7. H.
N. c. 50.

Quæst.
100.

Quoniam *Plinii* facta est mentio, hic dictum illius memorabile ad rem nostram spectans, quod multorum ingenia hætenus exercuit, ac torfit, præterire nefas ducerem; sic ergo *Plinius*: *Atque etiam Morbus est aliquis per sapientiam mori*. Qualis sit morbus iste, de quo intellexerit *Plinius*, tot sunt sententiæ, quot capita. Varias doctorum hominum opiniones recensuit Celeberrimus *Gaspar a Rejes*, in *Jucundarum Quæstionum* campo, ubi *Mercati*, *Mercurialis*, *Jo. Pinedæ*, *Salmasii*, *Dalechampii*, *P. Ludovici della Cerda*, aliorumque ingeniosissimas expositiones refert, ut apud eundem videre est, cum nonnulli intelligendum velint *Plinii* locum de morte in senili ætate, cujus propria est prudentia, ut *Mercatus*; alii de Quartana Febre, quæ sapientia, ac quadam veluti intelligentia, statis diebus, & horis aggrediatur, ut *Jo. Pineda*; alii in verbo mendum, ob *Scriptorum* incuriam, esse putant, & pro verbo illo, *per sapientiam mori*, reponendum aliud, *per desipientiam mori*, ut *Mercurialis* de *Phrenitide*; alii de divinandi facul-

facultate, quam nonnulli animam agentes interdum acquirunt, futura quædam post suum obitum prænunciantes, ut *P. della Cerda*; alii tandem, ut modo citatus *Gaspar a Reyes*, de Paraphrenitide, diaphragmate vulnerato, vel percusso, eo quod Veteres in hac corporis parte Prudentiæ sedem collocarint.

Tot Clarissimorum Virorum suffragiis, meum, qualiscumque sit, calculum addere liceat; *Plinium* scilicet tot periculis, tot casibus, tot morbis, quibus Vita nostra continuo petitur, adnumerare quoque voluisse causam occasionalem, ob quam Mors sæpe contingat, Studium nempe Sapientiæ, quæ suos Cultores ad præproperam mortem non raro perducit, ita ut in morborum classe morbus sit aliquis, quem Medici non adverterint, scilicet, *per Sapientiam mori*.

Non possum, quin in hanc rem auream *Platonis* sententiam recenseam, qua mirifice explicatur, quomodo litterarum studium varias ægrotudines accersat. Statuens ergo Vir ille Divino ingenio excellens, Hominis pulchritudinem, ac sanitatem in commodatione quadam, ac proportionem inter Animam, & Corpus, sic scripsit: *Quando Anima Corpore admodum potentior est, exultatque in eo, atque effertur, totum ipsum intrinsecus quatiens languori-*

in *Timæo* p.
495.

bus implet. Quando etiam ad dicendum, investigandumque collectis in unum viribus vehementer incumbit, liquefacit prorsus corpus, & labefacit. Denique cum ad dicendum, differendumque privatim, & publice ambitiosa quadam concertatione contendit, inflamat corpus, atque resolvit; nonnunquam etiam destillationes, fluxusque commovens Medicorum plurimos decipit, cogitque illos contrarias causas judicare. En quomodo Literati; qui

Ingentes animos angusto in pectore versant,

dum intemperanter studiis incumbunt, corpora sua, ad sustinendas Animæ ac spirituum motiones inepta, morbosa efficiunt. Tam arcta vero lege consortii foederantur ad invicem Anima, & corpus, ut omnia tam bona, quam mala unius in alterum vicissim corrivent, ac veluti, ex corporis nimia exercitatione Anima ad mentis functiones languescit, ac torpet, sic ob nimiam Animæ contentionem circa Sapientiæ studium corpus marcescat necesse est, absumptis nempe spiritibus, communi scilicet Instrumento ad materiales, & spirituales operationes rite obeundas. *Labor articulis, carnibus cibus, somnus visceribus, Anima deambulatio, cogitatio hominibus.* Sic Artis Magister. Omittam hic referre, quæ in hujus loci com-

commento scripsit *Galenus*, ac litteris prodiderit *Vallesius*; *Cogitatio* igitur, ex *Hippocrate*, cum Animæ sit propria exercitatio, atque in hoc toti sint Litterarum studiosi, scilicet ut cogitent ac meditentur (quando nostra hac ætate non desint, qui totam Animæ essentiam in cogitatione constituent) fieri nequit, quin Corpus a sua Rectrice destitutum exorbitet, ac multas ærumnas non sentiat, destillationes, ut ait *Plato*, membrorum torporem, atrophiam, ac præperam Senectam.

Hæc in universum patiuntur Litterarum Professores; ex iis tamen quidam sunt, qui peculiaribus morbis vexari solent, uti Concionatores, Philosophi continuo in scholis disputantes, Declamatores in Foro, & quocunque alii, qui circa vocis exercitium detineri solent. Hi enim destillationibus, & Vasorum in pectore ruptionibus non raro sunt obnoxii. Advocati vero, Judices, & qui Principum ministerio sunt addicti, studiis, magnis laboribus, ac vigiliis attriti, inter hypochondriacos primas tenent, & in marasimum paulatim prolabuntur. *Petri Xilandri*, Regis Catholici in Brabantiae Curia Consilarii, elegantissima Epistola legitur, Operi *Fortunati Plempii* de Toga-
torum Valetudine tuenda præfixa, ubi Ma-
gnus ille Juris Consultus malorum suo-

rum Iliadem, ac ærumnosam vitam e Toga contractam describit. Ego equidem quotquot novi, tum in Romana Curia, tum aliis in locis, ac in Aulis Principum, celebres Jurisconsultos, ac Ministros, omnes observavi mille morborum generibus male mulctatos, & Professionem, cui se addixerant, diris ejurantes. Lubuit autem talem Epistolam, quam Principum Ministris gratissimam fore arbitror, hic recudi, quando librum hunc Plempii scio in Italia nostra esse rarissimum.

Vopisco Fortunato Plempio, Celeberrimo Medicina Doctore, & in Academia Lovaniensi Professore Primario.

P. Xilander habere.

Quando ita vis, morem geram tibi: offendicula illa valetudinis nostræ referam ad te, quæ hanc actuosam vitam, quam duximus in Toga, maxime infestare videntur; ut lucubratiuncula, quam paras publico, de tuenda Valetudine Togatorum, eo accuratioribus ἀλεξικάκοις nos munire possis. Vita municipalis, ac rurestris non tantum amœnitate, & otio, sed & sanitate beatior est hac urbana, quæ in publicis officiis transigitur, & peculiare etiam ad se morbos attrahit, ut Cæcias nubes. Stomachi imbecillitas, dolor colicus, nephriticus, & sexcenta
quæ

*quæ se his adglutinant, propriæ sunt Urbano-
rum, & sedentariorum Cruces, quas si hac,
qua suscepisti cura, averruncare quiveris ab
humeris nostris, solidam a toto Ordine grati-
am inibis. Non est vero procul petenda ma-
lorum nostrorum Lerna: assidua, & pigra il-
la sessio functioni nostræ indivulse connexa po-
tissimum nos necat. Totos dies, quasi claudi
Sutores, desidemus aut domi, aut in Causa-
rum auditorio. Cum vilissimus quisque aut
Corpus exercet, aut otio animum suum oble-
tat, nobis inter tetricas lites considendum est.
Et omnium licet occupatorum misera condi-
tio sit, attamen miserrima illorum, qui ne suis
quidem negotiis vacant. Quanta enim mise-
ria sit fori jurgia continenter audire, Claudi-
us Cæsar in ludo Senecæ facete dixit, cum
ad Herculem conversus, Scis, inquit, quan-
tum miseriarum pertulerim, cum Causidicos
audirem, in quos si incidisses, fortis licet, ma-
luisses Cloacas Augiæ purgare. Quid? quod
non in curia tantum, sed etiam in via seden-
dum sit. Pessimo mori manum dedimus ve-
hiculum perpetuo conscendendi. Si, ut olim,
tantillum itineris, quod quater in die repe-
tendum est, pedibus conficeremus, poterat se-
dentaria fatigatio hac incessus agitatione dis-
cuti. Sed quid est? tanta Currum frequen-
tia per strata viarum nostrarum quotidie dif-
funditur, ut nisi pedibus equorum obteri,*

aut conspurcari luto platearum velimus, etiam ad curulem vectionem cogamur decurrere. Huc nempe ventum est, ut videamur usum pedum amisisse, quem restitui pristinae frequentiae censebis non dubie interesse sanitatis hominum. Martialis insania adscribendum putavit, si homo juvenis, & validus alienis pedibus ambulet per Urbem, Philippum quendam infectatus hoc Epigrammate:

Octophoro sanus portatur, Avite, Philippus,
Hunc tu si sanum credis, Avite, furis.

Accipe nunc & alia incommoda, quae nos circumstant. Limen nostrum obsidetur quotidie a turba hominum, & Janua.

Mane salutantum totis vomit aedibus undam. Molestissimi omnium Rabula, & Tricones crambem suam assidue nobis recoquunt, & rabiosa fori jurgia ingeminant. Non est autem felix, inquit Seneca, qui a multis obsidetur: ad eum veluti ad lacum concurritur, quem adeuntes exhauriunt & turbant. Maxime intempestiva aditio est, quae mox a prandio otium nostrum interpellat. Tunc fere audiendae sunt forenses verbigerationes Causidicorum, quae merito a verbis nomen obtinuerunt. Etenim

— verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas
Pulsari.

Hippocrates vester Latinus omnem lucubra-

brationem post epulas interdicit stomacho imbecillis, in quo numero habet omnes urbanis officiis adstrictos. Tu quid de turbulentis his contentionibus dicturus es? Omitto nunc continuam attentionem in qua vivendum est, non tantum in Curia, ubi undique negotia, & caput, & circumfaliunt latus, sed in omni pene coetu. Vix unquam discincte, aut simpliciter, vivere licet, sed semper veluti sub persona. Muneris, quod sustinemus, ratio ad assiduam nostri observationem ac diligentiam nos revocat. Non est autem jucunda vita, ait rursus Seneca, sub persona viventium. At illa sincera, & per se ornata simplicitas nihil obtendens moribus suis. Tristitiam porro vitæ & valetudini adversam esse nemo ignorat. Jam si de ratione victus quæras, nihil in alterutram partem hic singulare est. Tenuis fortasse diata vitæ, quam ducimus, maxime congruebat. Non enim nobis puto Celsus scripsisse, semper potius, quam plurimum cibi ingerendum esse: cautio enim, quam subjungit, dummodo concoquas, non potest ad eos pertinere, qui omni hora calorem stomachi avocant ad mentis officia. Sed nemo tamen, quod sciam, ad libellum hic epulatur, ut Aloysius Cornarus olim apud Venetos, & Marchio Malvechius in Belgio nuper fecit. Subinde lubentie conviviorum nos habent; ubi non usquequaque ad amussim sobrietatis semper vivitur, sed sapientia vino interdum obumbratur.

tur. Quatenus vero hæc vitanda sint, aut aliquando admittenda, tuum erit inter præcepta quæ dabis, arbitrari. Scio, ablegabis nos, & recte, ad exercitationes corporis; ambulationes, peregrinationes: ut sic corrigantur, quæ superflue ingesta, aut minus digesta sunt: hilaritatem & remissionem animi commendabis, ut fastidium, quod contraximus, pellatur, quod & Seneca monet: indulgendum esse animo, dandumque subinde otium, quod alimenti & virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cælo libero & multo spiritu augeat, attollatque se animus: aliquando vectatio, iterque & mutata regio vigorem dabunt. Hoc fine etiam feriæ publice indictæ sunt, ut homines ad hilaritatem quasi cogerentur. Sed audi, quam iniqua hic conditio simus; eadem nimirum, qua servi, qui nunquam a pistrino suo liberi sunt. In isto publico otio difficillima sæpe negotia nobis sunt. Mutamus occupationes, non deponimus. Tunc testificationes peregre audiendæ sunt; tunc in rem præsentem eundum: si non potuit diebus negotiosis in dicasterio lis decidi, extra ordinem diebus nefastis opera nostra domestica imploratur. Curia deinde clientelæris partem aliquam feriarum ad se rapit: aliam sibi vindicant causæ delegate, quarum tandem frequentia optimo consilio modus impositus est. Aliqua mala crux semper est, quæ nos interpellet. Recte autem Euripidem

pidem quidam ordinis nostri dixisse pronun-
ciat:

— προσάτην γε τῆ βίᾳ

Τὸν δῆμον ἔχομεν, τῷ τόχλῳ δαλεύομεν.

Quod ita Grotius vertit:

— Vulgi sumus

Mancipia: nostræ populus est vitæ arbiter.

*Vidimus robustissimos heroes, qui χαλκέντεροι
& adamantini habebantur, in ipso limine se-
nectæ huic oneri succubuisse. Par est, ut eo-
rum malo edocti incipiamus sapere. Senectu-
ti honestum otium, quasi vitæ nostræ ferias,
indicamus. Detrahemus primum aliquid de
cumulo occupationum, & postremo, si possu-
mus, longum vale foro & curiæ dicamus.
Primam & mediam ætatem Reipublicæ de-
dimus, ultimam nobis ipsis impertiamur. Ne-
mo alteri nascitur, moriturus sibi. Incipia-
mus, ait idem Romanus Sapiens, in senectute
vasa colligere: in freto vivimus, moriamur in
portu. Ipsæ leges nos eo ducunt, quæ Senato-
rem anno quinto & sexagesimo ætatis otio
reddunt, & a curiæ absolvunt. Sed desino
philosophari, gnarus ista speciosius dici, quam
fieri. Cæsar Augustus non alio magis ser-
mone se oblectabat, quam ut otium sibi pro-
mitteret in senectute; & ea spe solabatur cu-
ras suas. Sed intra verba stetit hoc ejus vo-
tum. Alias audivimus eadem jactantes in-
ter amicos suos, qui deinde in extrema sene-
ctæ*

Et a novas dignitates cum ambiissent, mortalitatis tandem memores queri vidimus, se in titulum sepulchri tantum laborasse.

O vanas hominum spes, atque o pectora cæca!

Quanto prudentius amicus Plinii junioris Spurinna, qui postquam Magistratus gesserat, & Provincias rexerat, senex factus receptui cecinit & litteris atque otio in plures annos vitam produxit. Similis Præfectus Adriani, vacatione data, in agro septem annos, quod reliquum fuit vite, in quiete exegit, atque hac moriens sepulchro incidi iussit: Similis hic jacet, cujus ætas quidem multorum annorum fuit, septem tamen dumtaxat annis vixit. Cui geminum exemplum ætas nostra suppeditat in Præsidente Gallia, Achille Harleo, qui amplissima dignitate decedere senex maluit, quam in ea deficere: septuagesimo septimo ætatis anno, abdicatis regni negotiis, solitudinem ruris quasi vitæ, ut Christianis officiis ad meliorem vitam se pararet: a propitio numine quinquennio donatus est, ne in turbine rerum eum deprehenderet suprema dies. Hujus viri exitum latius in historia sua Gramontius refert. Hujusmodi exemplis & cogitationibus oblecto me subinde, & dum mille laboribus conteror, solatium inde peto, quasi jam nunc præsumens aliquid de optata quiete.

O rus, quando ego te adspiciam, quandoque licebit

Nunc

Nunc veterum libris, nunc somno &
inertibus horis

Ducere sollicitæ jucunda obliviam vitæ?

*Sed satis videor a proposito digressus. Tu
Chironium concute pectus, & hoc potius age,
quod recepisti, quam cum Mohyis, Kyperis,
Horstiiis, Primirofiiis, & hoc genus tenebrio-
nibus luctari, qui famam inde sibi aucupan-
tur, cum tibi in his contentionibus nec acce-
dat aliquid, nec decedat. Tales cimices pri-
dem supergressus es,*

Quanto delphinis balæna Britannica major.

*Academicos nostri benevolentes longa salute
donari meis verbis cupio. Bruxellæ, postridie
Kalend. anni M. D. C. LXII.*

Tam eleganter, tam erudite malorum suo-
rum Iliadem, ac ærumnosam vitam Magnus
ille Jurisconsultus, Magno illorum tempo-
rum Medico, opus nobilissimum de Togato-
rum Valetudine tuenda meditati, expone-
bat; ac re vera quotquot novi, tum in Ro-
mana Curia, tum aliis in locis, ac in Aulis
Principum celebres Jurisconsultos, ac Mini-
stros, omnes observavi mille morborum ge-
neribus male mulctatos, & Professionem
suam, cui se addixerint, diris ejurantes.

Multo mitius vero cum Medicis res
agitur, Clynicis tamen, & lecticulariis,
quorum studium præcipue est circa me-
di-

dicam praxim, & quotidianam Ægrorum visitationem; hi enim non tot morbis conflictantur, ac si aliquando ægrotant, non sedentariæ, aut statariæ vitæ, ut J. C. sed cursuali, causam acceptam referunt. Non semel profecto mirari subiit, quomodo grassantibus gravibus epidemiis, malignarum Februm, Pleuritidum, aliorumque popularium affectuum, Medici Clynici, quodam veluti Artis privilegio, impune incedant; quod non tam illorum cautelæ adscribendum putem, quam magnæ exercitationi, & animi hilaritati, dum bene nummati lares suos repetunt. Ego certe nunquam Medicos observo tam male se habere, quam ubi nemo male se habet, quod præcipue verum deprehendi hisce quinque annis elapsis, in quibus saluberrimæ constitutiones visæ sunt, & nihil Epidemicum apparuit. Non semper tamen impune evadunt; etenim ob assiduos labores, & scalarum adscensum multos ex his herniosos factos novi. Similiter cum dysenterici fluxus vagantur, aliquando & ipsi dysenterici fiunt, quod forte ipsis evenit ob sessionem longam, coram ægro, ac miasma per os, vel aliam partem susceptum; quare satis caute se gerunt, qui in dysentericorum curatione stantes se expediunt, & sessionem suspectam habent.

Haud

Haud minus malam morborum segetem ex studiis suis referunt Poetæ, Philologi, Theologi, Scriptores omnes, & cæteri Literati circa mentis officia occupati, Poetæ præsertim ob phantasticas Idæas, quas diæ ac nocte in mente versant, attoniti sunt, morosi, graciles, uti illorum imagines ostendunt. *Areostus* noster, ut ipse in Satyris fatetur, valde gracilem habitum præferebat, ac si vultum illius depictum spectemus, Eremicolæ effigiem strigosam refert; idem ajunt de aliis Poetis celebrioribus. *Ludovicum Castelvtrum*, Philologum satis celebrem, adeo gracilem fuisse, ajunt, ut *Hannibal Carus* illius æmulus nomine strigosæ Capræ illum subsannaret.

Eos porro, qui ingenio magis præstant, ac uti ingeniorum Monstra prædicantur, quasi fato quodam, & fortunæ malignitate e vivis sublato legimus. *Jo. Picus*, Ingeniorum Phœnix, vix sextum lustrum egressus, immaturam mortem Florentiæ subiit, magno Reipub. litterariæ damno, quamvis de illius morte varius fuerit rumor; creditum tamen est id illi ob perpetuos labores, & nocturnas vigilias contigisse, ut mirum sit, quomodo superfuerit illi tempus adscribendum, cum tot Auctores legerit, veluti ex illius Operibus, quæ extant, videre est.

Mathematici porro quibus animum a sensibus, & corporis fere commercio sejunctum esse necessum est, ut res abstrusissimas, & a materialitate remotas contemplantur, ac demonstrent, omnes fere stupidi sunt, ignavi, veternosi, ac in humanis rebus semper hospites. Partes itaque omnes, ac totum Corpus necesse est veluti situ quodam ac torpore languere, non secus ac perpetuis tenebris damnatum. Dum enim mens ad hujusmodi studia intenta est, tota lux animalis in centro conclusa est, neque ad exteriora illuminanda diffunditur. In Professoribus id genus locum profecto habet illud *Hippocratis* Oraculum: *Lux Orco, tenebrae Fovi*; dum enim spirituum lumen in penitioribus partibus Cerebri volutatur, exteriora tenebris obsideri, ac torpere necesse est.

Verum cum tanti pro Reipublicæ bono intersit sapientes ac litteratos homines bene valere, æquum est, ut Litteratorum Valetudo facta tecta, quantum fieri possit, servetur, ac quoties a suo statu decidat, restituatur. Primo itaque consulendi erunt Auctores, qui in illorum gratiam scripsere; uti *Plutarchus* de præceptis salubribus, *Marsilius Ficinus* de Studiosorum Valetudine tuenda, qui liber apud nos factis obvius est, nec non *Fortunatus Plem-*
pius,

I. de
Diata.
n. 5.

pius, in laudato Opere de Togatorum Va-
 letudine tuenda: apud hos Auctores elegan-
 tes medicamentorum formæ descriptæ legun-
 tur, tum pro curatione, tum pro præser-
 vatione a morbis, quibus exerceri solent.
 Regimen in sex rerum non naturalium usu,
 ut ajunt Medici, primas tenebit. Studeant
 primo, ut in Aere puro, ac salubri degant,
 procul a stagnis, ac paludibus, ac Ventis
 Australibus; siquidem hoc pacto puriores
 erunt Spiritus Animales intellectualium ope-
 rationum potissima instrumenta. Mirari pro-
 fecto nunquam satis potui, quare *Plato* non
 procul Athenis Villam Academicam dele-
 gerit parum salubrem, imo pestilentem ha-
 bitam; ni forsan idem consilium illi fuerit,
 ac *D. Bernardo Abbati* Clarevallensi, qui
 loca insalubria pro more habuit deligere, in
 quibus sua Monasteria exstrueret, ut sic Mo-
 nachos suos valetudinarios haberet, ideo-
 que magis obsequentes, ac voluptatum il-
 lecebris minus obnoxios. Quæcumque fue-
 rit mens *Platonis*, indubium est, a crasso
 aere obtundi, ac obnubilari Spiritus, iis-
 que in locis feliciora ingenia clarescere, u-
 bi aer sincerior, ac magis temperatus, qua-
 lis est Neapolitanus, & antiquitus Athenis;
 sicuti ex adverso in Bœotia, ob aeris crassi-
 tiem Incolæ male audiebant.

Rusticari propterea, & aura liberiore

gaudere, ac vario Vitæ genere uti, modo ruri esse, modo in Urbe, ipsis salutare est, frequentiam, & solitudinem ad invicem temperando; *illa enim nostri, hæc hominum desiderium facit.* Cavere quoque debent a validis Ventorum afflatibus, Aultri, & Boreæ, ab hyberno frigore corpus, ac præcipue caput muniendo.

Jam usus obtinuit, ut Capillamenta ex alienis Capillis contexta, tanquam capitis Vaginæ, passim adhibeantur a quocumque hominum genere, tam Senibus, quam Juvenibus, alioqui bene comatis. Experientia compertum est, salutare munimentum capitis esse hujusmodi capillatos galeros, quibus, vel ob senium, vel quamcunque aliam causam crinibus nuda sit calvaria; multisque, qui fluxionibus ad fauces, ac dentes vexarentur, suaseri fui, ut hujusmodi capillamenti caput armarent, quo præsidii genere multos vidi ab hujusmodi fluxionibus sanatos, qui alioquin prorsus edentuli facti fuissent. Neque id novum inventum est; nam apud antiquos mentio fit Petasi, Galeris, Galericuli, qui pilei erant ex pelle, quibus ita erant crines confuti, ut veram, non adscititiam comam æmularentur; hujusmodi operculo utebantur tum Viri, tum foeminæ, vel ut calvitium, vel canitiem celarent, vel ut elegantiores in publicum

cum prodirent. Sic *Juvenalis* de *Messallina*, Sat. 6.
Claudii Uxore:

*Et nigrum flavo crinem abscondente galero,
 Intravit calidum veteri centone lupanar.*

Et *Martialis* de quodam calvo.

Hadina tibi pelle contegenti

Nuda tempora, verticemque calvæ

Festive tibi, Phæbe, dixit ille,

Qui dixit, Caput esse calceatum.

lib. 12.
 Epig. 45.

Usum ergo talium capillamentorum, nostra hac ætate valde familiarem, Litterarum Professoribus satis commodum, ac salutarem pro Capitis munimento ab Aeris injuriis, ac præsertim hyeme, existimo, paucosque jam video, ex omni Litteratorum genere (si Religiosos Viros demas, quibus id ex Ordinis sui instituto vetitum est,) qui per Urbem non incedant bene capillati, ac, uti lepide ait *Plautus*, aliquantum ruffi, crispi, & cincinnati. His addendum, quod ubi Litterarum Cultores, ut ut senes, ac filicernio proximi, se comptos, nitidos, abrafa barba, & cute curata, bene comatos in Speculo se intuentur, in sinu suo non parum gaudent, ac vitam hilariorem degunt, sibi de longævitate blandientes. Præsertim, de barba valde promissa, ac de

in Capti-
 vis.

Plat. in
Tim.

nuda calvaria, quasi Sapientiae documentis, gloriabantur. Nunc mutatis vicibus, nulum fere in secularibus Litterarum Professoribus visitur barbae, aut canitiei vestigium, tam culti, ac nitidi in publicum prodeunt. Succurrit in hanc rem celebre dictum illud Aegyptii Sacerdotis, cum Solone verba facientis, *O Solon; Solon, vos Graeci semper juvenes estis, nec quisquam e Graecia senex est.*

de Tog.
Val. tu.
c. 3.

Experientiae tamen, quae tale capillitium Litteratorum valetudini, ubi ad senium vergant, valde commodum, & salutare ostendit, ratio quoque concinit. Etenim si Naturae providentia Juvenum capita denso crine munita sunt, imo ab Uteri claustris foetus ipsi in mundanam Scenam prodire non solent nisi capillati; nec non si Juvenes aetatis vigore praefervidi comarum pondere non gravantur, sed bene se habent, cur Senes, quibus natus calor fatiscit, adscititio capillorum munimine nudae calvariae non consulant, potius quam pileis, vel coriaceis, vel sericeis? Refert *Plempius, Marsilium Ficinum*, Philosophum Platonicum, in pileolorum usu valde morosum fuisse, ut pluries in die, prout Ventus flaret, vel aura calidior, vel frigidior esset, hosce pileos permutaret, quod profecto noxium; quare capillamenta isthaec magis sunt ex usu,
ut

ut quæ in Templis, & coram Principibus gestare liceat.

Quod victum spectat; *Hippocratis* præceptum pro Oraculo habendum : *Sanitatis studium esse, non repleri cibis.* A satietate igitur, insuperque a ciborum varietate, cavere debent, ut quæ cacochyliam, & turbas in Ventre ciere soleant, siquidem, ut ait *Horatius*:

l. 2. Sat.
2.

— cum simul assis

*Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque
tumultum
Lenta feret pituita.*

Ventriculi ergo magna custodia habenda, ne a functionibus suis aberret, ac totum corpus plectatur. Ad roborandum stomachum, laudat *Ficinus* Cinnamomum, & rerum aromaticarum usum; nostra hac ætate inter Litteratorum cupedias est Cocholata, stomachi & spirituum solatium; ac profecto cum studiosorum natura melancholica sit, sive nativa, sive adscititia, ac multo acido abundet, hujusmodi potiones balsamicæ, & spirituosæ acorem, tum stomachi, tum sanguinis cicurare poterunt, & ad meliorem crasim perducere.

Quoad potum; Vinum cæteris potionibus præferendum; meracum laudatur, sed modicum. Scio multos e Litteratis suorum

l. 2.
Conf.
27.

In Vo-
lup. Vi-
ven.

Medicorum consilio, ut possent liberaliter se proluere, Vina alba, tenuia in usu habere, quo pacto putant sibi licere sine noxa bibere quantum lubeat, quod certe non adeo tutum, ut putant. Vina hæc tenuia, æstate præcipue, aciditatem quandam adsciscunt, quo nihil perniciosius, ubi luxuriet acidum. *Præstat*, ajebat *Crato*, eos, qui Ventriculo debili sunt, potius parum Vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quam tenuia vina copiose haurire. De hujusmodi Vinis scripsit quoque *Helmontius*, quod parum Vini, multum aceti contineant. Litterarum itaque Cultoribus, Arthritide, Colica Affectione hypochondriaca vexari solitis, qui affectus ex acido morboso genesis suam ducunt, neutiquam acidorum usum, sed ea, quæ illud infringant, convenire satis perspectum est.

Quoad cæterarum rerum regimen; ut sedentariæ, ac statariæ Vitæ incommoda declinent, moderata corporis exercitatione quotidie erit utendum, si tamen aer purus ac ferenus sit, ac Venti fileant; molles etiam frictiones, ad transpirationem tum servandam tum promovendam, in usum frequentiore revocandæ; lavacrum quoque aquæ dulcis, æstate præsertim, quo tempore atrabilis Litteratos infestat, valde salutare est; sic enim humorum acrimonia temperatur, & squalida
vi-

viscera remollescent. Tempus Balneatione magis opportunum erit vespertinis horis, deinde cibum sumere & cubitum ire, hic enim apud antiquos mos erat ac ordo. Sic *Homerus* :

*Ut lavit, sumpsitque cibum, dat membra
sopori.*

Quod tempus vacandi studiis magis commodum, matutinum præcipue commendari solet, non ita vero nocturnum, ac præsertim post Cœnam. *Monstrum est*, inquit *Ficinus*, de Stud. Val. tu. l. i. c. 7. *ad multam noctem frequentius vigilare, unde etiam post Solis ortum dormire cogaris; & in hoc ait errare Studiosos permultos; varias autem rationes affert, quarum alias ex Planetarum positu, & configuratione, alias a motu Elementorum deducit, dum Aer, Sole occidente, crassescit, nec non ab ipsis humoribus, dum noctu prævalet melancholia, ab ordine Universi, cum dies labori, nox quieti sit destinata, adeo ut hisce omnibus Litterati ad lucernam lucubrantēs contrariis motibus repugnent.*

Verum in hac re attendenda est cujusque consuetudo; cavendum tamen, ex *Celsi* monitu, ne id post cibum ingestum l. i. c. 2 fiat, sed peracta coctione. Eminentissimus Cardinalis Sfortia Pallavicinus, Vir doctissimus, totam diem litterarum studio

sine cibo largiebatur, mox cœna modica sumpta, ac studiorum cura ablegata, somno, & virium reparationi noctem totam impendebat.

l. 15. c.
20.

Quintil.
l. x. In-
stit. de
mod.
scrib.

Non desunt tamen, qui nocturnum tempus diurno præferant & secretiores secessus, & amica noctis silentia, studiis magis opportuna existiment. *Euripidem* Tragœdiarum Scriptorem tradit *Gellius*, solitum in speluncam quandam tetram, & horridam in Insula Salamine descendere, quotiescumque Tragœdiam aliquam meditaretur. *Demosthenes* quoque, magnus ille Orator, in locum, ex quo nulla exaudiri vox poterat, & a quo nihil prospici posset, se recipiebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ubi autem lucubrandum sit, non in angustis Cellis, & Musæolis id agendum, uti solent nonnulli, hyeme præsertim, ne a frigore infestentur, sed in amplo conclavi, modo Corpus vestibibus bene sit munitum; fumus enim Lucernæ, nec non halitus e corpore, ac per os jugiter expirantes angustum spatium cito replent, & aerem respirationi minus idoneum, imo noxium reddunt, caput simul gravando, multoque magis si candelis sebaceis utantur, quæ suo nidore, & fumida exhalatione stomachum, & cerebri anteriores ventriculos inficiant, quod monet *Plempius* in Opere laudatissimo de Togatorum

c. 3.

rum

rum Valetudine tuenda. Oraculum illud *Hippocratis*, quo laudatur *Somnus in frigore cooperto*, in hac quoque re locum merito habet; sicuti enim, ex doctissimi *Vallesii* interpretatione, salubrior est somnus in amplo conclavi, sed corpore stragulis bene connecto, ob purioris Aeris inspiratum, sic studiosis Viris conducibilius esse crediderim, si in amplo potius, quam angusto Musæo, seu Hypocausto, ad studia incumbant, rigenti licet hyeme, sed cooperti, ut ait *Hippocrates*.

4. in 6.
Epid.
t. 13.

Cum vero ex superius recensitis morbis decumbunt, ut nephritide, colica, arthriticis doloribus, qui sunt studiosorum Cruces, ad ea remedia confugiendum, quæ hujusmodi affectibus sunt magis propria, & quorum apud Scriptores magna est supellex, cum remediorum formulis Tractatum hunc meum infarcire mihi non fuerit animus. Novum tamen remedium ad sanandam Arthritidem, quod Saccharum lactis vocant, ex inventione Excellentissimi *D. Ludovici Testi*, Medici Veneti, nuperis experimentis, & cum salubri eventu comprobatum, silentio præterire nefas ducerem, de quo remedio prodiit hoc anno libellus Venetiis impressus.

Quia vero Litterati, ut plurimum morositatem familiarem habent, ac Medi-

eos perſæpe interpellant, urgentque ut remedia iſſis præſcribant, ac præcipue purgationes, & ſanguinis miſſiones, idcirco in hac re non parvi momenti proferam, quæ experientia, & obſervatione ſalutari deprehendi. Mihi ergo compertum, Litteratos homines multo facilius purgationes etiam validas, ac repetitas tolerare, quam ſanguinis miſſionem, licet parcam, atque huic obſervationi non parum congruit ratio. Etenim cum illorum ſtomachus, ob noctes inſomnes, ob ſpirituum ad alias partes obductionem, ob ſtudiorum intemperantiam, acidis cruditatibus ſcateat, cathartica medicamenta, licet valentiora, ac acido illo luxuriante enervantur, quæ ſi nimis blanda ſint, turbas potius cient, nihilque educunt; circumſpectum tamen Medicum, qui habitum, vires, morbum ægrotantis perpendat, hæc omnia expoſcunt. Id quoque in Pueris obſervamus, qui ob acidi ſibi familiaris exuperantiam valida purgantia perſæpe eludunt. Nihil eſt autem, quod Catharticorum vim alkalicam magis infringat, quam quæ ex acidorum familia ſunt deſumpta. Venæ ſectio autem, ut ut parca, illorum vires atterit, ac ſpiritus ob vigilias & ſtudiorum labores evanidos, facile exſolvit. *P. Gaſſendum*, Philoſophum Celeberrimum, ob pluries repe-

repetitam Phlebotomiam, ut mos est apud Gallos, periisse, in ejusdem vita legimus.

Observatione dignum est, Religiosorum Ordinum Litteratos Homines, macilentos, valetudinarios, familiares habere purgationes, & vomitiones ex pulvere Cornacchini, Calice emetico, & similibus, non sine euphoria; horrere autem, cum de Venæ sectione agitur, ut qui satis norint, illud, quod magis illos infestat, saburram humorum esse in stomacho stabulantem, ac vitale robur, quod inest sanguini, languidum esse, ac effectum.

Incumbant ergo ad Sapientiæ Studium Litterarum Professores, sed cum moderamine inculpatae tutelæ, nec tam sedulo circa animi cultum occupati sint, ut corporis curam negligent, sed bigæ medium, quasi libramentum, sustineant, adeo ut Anima, & Corpus fideli contubernio, veluti Hospes, & Hospitator, mutua officia sibi præstent, neque ad invicem se contendant.

Scite quidem ac lepide *Democritum* dicere solitum *Plutarchus* tradit, quod si Corpus & Anima disceptarent ad invicem de damno dato, dubium fore, quis sit damnosior, Hospes, an Hospitator. Ac profecto inter utrosque perraro iusta reperitur moderatio; etenim si corporis robori nimis studea-

de Præ-
cep. Sa-
lub.

deamus illud saginando humo affigimus *divina particulam aure*; si ingenio excolendo ac ornando toti simus, corpus contabescit; recte igitur monebat *Plato*, ne corpus absque animo, & animum absque corpore exerceamus. Locum hunc claudam lepida narratione *Plutarchi* ex libro de Præceptis salubribus, quem in Studiosorum, & Politicorum gratiam se conscripsisse professus est. *Atqui*, ait ille, *Bos* conservo suo *Camelo*, qui parte oneris sublevare eum nolebat; Tu vero, inquit, & omnia hæc mea brevi portabis; quod mortuo eo contigit. Haud aliter accidit animo, qui, dum paululum laxare, & remittere abnuvit corpus, quod id requirit, mox febre aliqua, aut vertigine ingruente, dimissis libris, disputationibus, & studiis, una cum illo agrotare, & laborare compellitur.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM.

A

A Cetum portionem aliquam spiritus ardentis continet.

Pag. 173.

Acidum volatile morborum Castrensiū causa. 297.

Acidum Vini an ebrietatis causa. 171.

Aer Vitæ, & Morborum Auctor. 124.

Aer qualis circumfusus, tales humores, & spiritus. 297.

Aer Fodinarum quomodo emendetur. 20.

Agricolæ morbis pectoris ut plurimum obnoxii. 283.

Agricolis ægrotantibus magis confert purgatio, quam Venæ sectio. 287.

Agricolis Cucurbitulæ scarificatæ magis propriæ, quam Venæ sectio. 292.

Agricolarum Pueri sub Æquinoctium Mydriasi laborant, ac sponte sani fiunt. 283.

Agrorum stercoreatio ab Hesiodo damnata, ut insalubris. 285.

Alkalia cum alkalicis interdum effervescent. 172.

Allia & Cæpas Agricolarum Theriacen vocat Galenus. 290.

Alternatio operationum Naturæ gratissima. 235.

Amylum parantes, tussiculosi, asthmatici. 193.

Amylum vim habet corrosivam, contra quam creditur. 196.

Animalia in Fodinis degentia Solifuga dicta. 18.

Animæ, & Corporis fida societas Valetudinis fundamentum. 315.

Animæ cogitatio, deambulatio. 316.

Animam à lectione, & vocis exercitio moveri, quid intellexerit Hippocrates. 278.

Argilla Oleum absorbet è Vestibus. 87.

Artium omnium, & Sapientiæ quoque magistra Paupertas. 307.

Artifices in censu Romanorum Civium olim descripti. 4.

Artificum Collegia à Numa Pompilio instituta. 4.

Artifices Statarii, quibus morbis obnoxii. 231.

Artifices Sedentarii, quibus morbis tentari soleant. 237.

Artifices ægrotantes in parte, quæ magis exercetur, humorum decubitus pati solent.

INDEX RERUM.

solent. 240.
 Arthritis, & Nephritis binæ
 forores, & Vitæ sedenta-
 riæ filix. 312.
 Asthma montanum quid sit,
 ejus remedia. 22.
 Athletis usus Venereorum
 interdicebatur. 268.
 Iisdem aliquando permitte-
 batur, ad hilaritatem il-
 lis conciliandam. 269.
 Aura è puteis ubi Triticum
 reconditur, perniciofa. 209.

B

Balnea antiquitus Artifi-
 cum solamen, pro mun-
 ditie, & lassitudine tol-
 lenda. 93.
 Balnea remedium præserva-
 torium ab Herniis. 275.
 Balneatores ut plurimum
 Cachectici. 218.
 Bajuli Vasorum sanguinis
 ruptioni in pectore obno-
 xii; iidem asthmatici, ac
 Herniosi fiunt. 263.
 Bajuli quare super humerum
 pondus gestantes curvi in-
 cedant. 265.
 Bombycis fordes pessimæ,
 aerem inquinantes. 216.

C

Cadavera in Templis tu-
 mulandi consuetudo,
 aerem parum salubrem

reddit. 125.
 Calcis natura admiranda.
 202.
 Calcis decoctum in Diabete.
 68.
 Calx Oleo perfusa non ef-
 fervescit. 69.
 Calx inter Alkalia primas te-
 net. 203.
 Calculi a causa externa per
 os suscepta producti. 198.
 Calculi in Bobus, Equis fre-
 quenter reperti. 198.
 Cantharides toto corpore spi-
 culis sunt armatæ, & to-
 tæ sunt ulcerativæ. 74.
 Cantores, & Phonasci qui-
 bus morbis obnoxii. 274.
 Candelarum sebearum ni-
 dor capiti, ac stomacho
 valde noxius. 111.
 Camera optica, quomodo
 fiat Visio egregie osten-
 dit. 270.
 Cannabis, & Lini macera-
 tio Aerem pestilentem ef-
 ficat. 285.
 Caput capillitio munire, con-
 suetudo valde salutaris.
 332.
 Carminatores Cannabis, Li-
 ni, & sericearum placen-
 tarum, asthmatici. 215.
 Caries, ex frugibus Pulmo-
 nibus valde noxia. 208.
 Caro suilla ex porculo la-
 tente in sputo sanguinis,
 salubris observata. 259.
 Casei

I N D E X R E R U M

Casei nequitia a Lotichio descripta. 108.
 Castrense Proverbium. Qui Patriam quærit, mortem invenit. 302.
 Castrorum mundities apud Israelitas ex præcepto observata. 302.
 Cerevisiarii dum parant Cerevisiam, temulenti fiunt. 179.
 Cervia Civitas, Salis Promocundus. 226.
 Cervia Civitas pene deserta, summorum Pontificum privilegio omnium exulum tutum est Asylum. 228.
 Chymicorum morbi. 37.
 Christiani olim ad metalla damnati. 12.
 Cloacarum odor, quare Oculos præcipue lædat. 80.
 Cloacæ Romanæ Urbis inter magnifica ædificia recensita. 85.
 Cloacarum expurgatio antiquitus inter pœnalia opera. 84.
 Cæcitas ex Cloacarum purgatione. 79.
 Cœli nomine, ex Hippocrate, Aer intelligendus. 298.
 Cogitatio est Animæ deambulatio. 316.
 Collyrium ex ære ophtalmiæ ex fumis metallicis reme-

dium. 22.
 Colica a Ventris compressione sedata. 291.
 Colicæ remedium ab emplastro Chamæpithii. 291.
 Coriarii, & Fidicinarii, omnes fere cachectici. 105.
 Cursus majorem exigit inspirationem, quam expirationem. 250.
 Cursores ut plurimum anhelosi, & hæmoptoici. 251.
 Cursores supra 40. annum ut plurimum ad cursum impotentes fiunt. 251.
 Cursus longi, reversivi, circulares, indefiniti, quam potestatem habeant. 256.
 Cursus circularis quare tantam defatigationem afferrat. 256.

D

Destillationes, ac fluxiones in pectus ab intemperantia studiorum. 317.
 Destillatores Vini ex solo odore temulenti fiunt. 302.
 Divinum Hippocratis, quid sit. 297.
 Dæmunculi, Fodinarum Incolæ. 18.
 Diætæ regulæ in Artificibus a Platone derivæ. 292.
 De-

INDEX RERUM.

Dolia pro Vino recondendo
in Germania sulphurari so-
lita. 58.
Domus recenter fabrefactæ
periculosa habitatio. 201.
Domus ex Gypso constructa
multo citius, ac tutius
habitari potest, quam ex
calce compacta. 202.
Dysenterix Castrenses, &
illarum causæ. 296.
Qua methodo curentur. 300.
Dyspnœa Metallurgis fami-
liaris. 11.
Dysuriæ, & **Urinæ** cruen-
tæ **Cantoribus** familiares.
279.

E

Ebrietas **OEnopœis** ex
solo vini odore fami-
liaris. 166.
Ebrietas num a parte Vini
acida, an sulphurea, &
alkalica. 167.
Ebrietatis remedia, ex Al-
kalicorum familia. 169.
Ebrietas levis, quæ com-
moda **Valetudini** præstet.
176.
Ebrietatem remedia præca-
ventia. 181.
Epidemica **Constitutio** Ful-
lonum. 90.
Epistola **P. Xilandri** de mor-
bis **Togatorum**. 318.
Equisones maricis infestari

solent. 254.
Equitantes libidinosi 258.
Equitatio, quæ commoda
afferat, & quibus mor-
bis salutaris. 258.
Equi in circulari cursu qua-
re adeo defatigantur. 258.
Exercitatio vocis animam
mover, ac totum corpus
facit incallescere. 277.
Exercitationes gymnicae,
quanti fierent apud anti-
quos. 247.

F

Fabri **Ferrarii** ut plurimum
lippitudini obnoxii. 61.
Fabri ex **Platone** expeditam
a Medico curationem exi-
gunt. 70.
Febris **Castrensis** maligna
quomodo curanda. 293.
Febres malignæ ex halitibus
Cannabis maceratæ. 284.
Febricitantibus, num indu-
sia, & lintea mutanda. 94.
Figuli ut plurimum vertigi-
nosi, & paralytici. 41.
Foricarii omnes pene cæci
fiunt. 79.
Fossorum **Vestes** in **Calchan-**
ti fodinis in pulverem sol-
vuntur. 19.
Fossorum in **Fodinis**, quanta
sit cura habenda. 20.
Fossorum morbis remedia.
216.
Fosso-

INDEX RERUM.

- F**ossoris imago ex Pignorio. 13.
 Fossores a Dæmunculis percussi cito intereunt. 18.
 Frugum pulvis Pulmonibus quam noxius. 207.
 Fullones vestes sordidas antiquitus purgabant, ac dealbabant. 88.
 Fullones podagra non laborant. 88.
 Fullones urina veteri utuntur ad Oleum e pannis expurgandum. 86.
 Fullonum epidemica constitutio. 90.
 Fullo Mutinensi populo spectaculum Gladiatorum exhibuit. 102.
 Fumus ex lixivio Pulmonibus noxius. 205.

G

- G**alenus in Calchanti fodinas descendit. 17.
 Galenus Palæstra se exercens humeri luxationem passus est. 268.
 Galeni scomma contra Q. Serenum, circa Urinarum iudicium. 88.
 Gallinæ Vinacea calentia comedentes, temulentæ fiunt. 167.
 Guajaci decoctum noxas a Mercurio illatas emendat. 36.

- Gypfarii ut plurimum anhelosi, ac tabidi. 63.
 Gypsi admiranda vis elastica. 65.
 Gypsi natura calci contraria. 65.
 Gypsum in loco humido marcescit, in sicco fere æternum. 66.

H

- H**abitatio circa loca prætensia insalubris. 278.
 Habitatio prope muros Civitatis morbos accersit. 107.
 Hæmorrhoidum ex Tabaci infessu provocatio. 115.
 Hæmoptoici in Ægyptum olim mittebantur. 278.
 Herodicus a Platone irrisus, quod Artificibus Diætæ regulas præscriberet. 292.
 Hippuris, apud Hippocratem, morbus ex equitatione. 258.
 Hortorum Cultores Cachectici, ac Hydropi obnoxii. 286.
 Hypochondriaca affectio, Literatis familiaris. 317.
 Hystericis affectibus Nutrices sæpe obnoxie. 137.
 Hypocausta, & angustæ Cellæ, Literatis elucubrantibus noxiæ. 336.

Y

Jaco-

INDEX RERUM.

I

Jacobus Carpus Unctionis
Mercurialis Auctor. 34.
Jatraliptarum morbi. 33.
Ignis non semper est Vene-
norum Domitor. 32.
Ignis non semper rerum cor-
ruptor, sed interdum Au-
ctor. 51.
Inauratores, omnes fere
vertiginosi, & paralytici.
25.
Inauratores sine febris vesti-
gio pereunt. 27.
Infibulatio Athletis fieri soli-
ta, ne Venere solveren-
tur. 268.
Judæi antiquitus Romæ in
transiberina regione ha-
bitabant. 105.
Judaica gens quibus morbis
obnoxia. 241.
Juris Consulti, & Ministri
Principum fere semper
valetudinarii. 318.

L

Lactantes mulieres, num
Larcendæ a virili concu-
bitu. 146.
Lactis generatio in Puerpe-
ris, a Ventris compres-
sione. 149.
Lactis generatio juxta le-
ges Mechanicas contro-

versa. 147.
Lactantes Mulieres, quibus
morbis vexari soleant.
140.
Lactantes quare in humeris
compressionem sentiant.
142.
Lac Asininum magis ad pur-
gandum, Bubulum ad re-
ficiendum, laudatur. 159.
Lanæ Mutinenses a Colu-
mella laudatæ. 102.
Lapidæ calculis Pulmonum
obnoxii. 197.
Lepturgi temporis progressu
omnes Myopes fiunt. 270.
Literarum Professores, qui-
bus morbis teneri soleant.
309.
Literati, cur melancholici.
310.
Literati ut plurimum Myo-
pes fiunt. 311.
Literati in Hypocaustis, &
Musæolis elucubrant, &
graves noxas accersunt.
336.
Literati, ut plurimum Ar-
thritici, & Nephritici.
312.
Lochiorum suppressio, men-
sium suppressione dete-
rior. 132.
Lolium, Tritici soboles cor-
rupta, quare magis lon-
gævum, quam Triticum.
211.
Lotrices Dyspnœæ, & Hy-
dropis

I N D E X R E R U M

dropifi obnoxia. 205.
Ludovicus Testi Auctor Sac-
chari Lactis pro Arthriti-
de. 337.

M

Marasmus Togatis, &
Principum Ministris
familiaris. 317.

Mammæ cum Utero mi-
rus consensus, sed modus
adhuc ignotus. 155.

Mammæ contrectatio,
Veneris irritamentum.
156.

Papillæ erectionem facit.
156.

Mammæ cur ante partum,
& post partum lacte tur-
geant, adhuc ignotum.
147.

Varia circa id controver-
sia. 157.

Martiani opinio de permit-
tendo Nutricibus virili
concubitu. 146.

Martyrum corpora antiqui-
tus sola condebantur in
Sacris Aedibus. 126.

Medici munus plebejos cu-
rantis est interrogare,
quas Artes exercent. 7.

Mechanicæ structuræ pote-
stas, Hippocrati non i-
gnota. 149.

Melancholici ingeniosi, &
ingeniosi fiunt melancho-

lici. 310.

Menstruus sanguis, num qua-
litate peccet. 130.

Floris nomine ab Hippo-
crate appellatur. 130.

Mercurius, Inauratoribus
quas noxas pariat 26.

Mercurius quare febrem non
solum excitet, sed potius
sopiat, 28.

Mercuriales purgationes ad
febrile miasma tollendum
salutares. 28.

Mercurius Medicorum, si-
milis Poetarum Mercu-
rio. 29.

Mercurius infusus, vel in a-
qua decoctus, Vermes
exterminat. 31.

Mercurius, an quid febrifu-
gi contineat. 28.

Metallurgia, Cerebro, &
Pulmonibus infensissima.
24.

Metalla in Metallurgorum
Cadaveribus reperta. 26.

Metallurgi effigies ab Hip-
pocrate descriptas. 30.

Ministri Principum, morbis
male mulctati. 317.

Mixturæ rerum, quantæ ef-
ficaciæ, & quam facile
incautis imponant 51.

Motus tonicus muscutorum
non est causa defatigatio-
nis, sed actio continuata.
234.

Morbi Castrenses semper
quid

INDEX RERUM.

- quid divinum in se habent. 293.
- Morbos Castrenses cognoscere, cuilibet Professori necessarium. 305.
- Morbus per sapientiam mori ex Plinio, quid sit. 314.
- Variæ circa id dictum Scriptorum interpretationes. 314.
- Myopiæ obnoxii ut plurimum sunt Literarum Professores. 311.
- Myopia, vitium senibus familiare. 313.
- Mulieres rusticanæ rectius nutriunt lactantes filios, quam urbanæ. 164.
- Nutrices, ut plurimum scabiosæ. 141.
- Nutrices facilius purgationes tolerant, quam Venæ sectiones. 141.
- Nutrices ob nimiam lactationem interdum ad tabem deducuntur. 143.
- Nutrices in suos alumnos corporis & animi vitia transferunt. 161.
- Nutricum officium in Nuptiis apud Veteres. 147.
- Nutrices tam frequenti lactatione se ipsas, & Infantes perdunt. 164.
- Nutrices num a virili concubitu arcere expediat. 142.

N

- N**avigantes cum ægrotant, duplo majorem Medicamentorum dosim exposcunt. 224.
- Iidem alvi stipticitate laborant. 223.
- Necessitas, Artium, & Sapientiæ Magistra. 307.
- Nephritides, Artes statarias exercentibus familiares. 233.
- Nitrum lippitudinis remedium. 23.
- Nosce te ipsum, quomodo ex Platone sit intelligendum. 83.

O

- O**bstetricum morbi. 133.
- Oculi structura, quæ laudabilior. 271.
- Odor rosarum nonnullis valde infestus, & lipothymias efficit. 75.
- Odores aromatum constellationem inasuetis interdum inducunt. 75.
- Odorum historia naturalis desideratur. 122.
- Olei e nucibus, & seminibus Lini fumus, valde noxius. 104.
- Offa Helmontiana, quid sit & quomodo paretur. 168.

O Eno

INDEX RERUM.

OEnopei, licet abstemii,
temulentia obnoxia. 167.
Olearii, Cachectici, Verti-
ginosi, & Asthmatici. 104.
Operum Auctores, inter Li-
teratos magis morbis ob-
noxii. 313.
Ophthalmia graves ex fumis
metallicis. 22.
Opium, num somnum, in-
ducat figendo spiritus, &
humores, vel liquando. 175.

P

Partus faciliores esse in le-
ctis, quam super sellas. 134.
Pentaculorum imaginaria
virtus ad pavorem discu-
tiendum. 302.
Pictores, ut plurimum va-
letudinarii, & cachectici. 53.
Phonasci, & Cantores ru-
ptionibus Vasorum iu Pul-
monibus obnoxii. 274.
Pharmacopæorum morbi. 73
Phtiriasis Molitoribus fami-
liaris. 187
Pistrinis utebantur antiqui ad
fruges terendas. 190
Num haberent molendi-
norum usum. 190
Pistores tussi, raucedini, &
lippitudini obnoxii. 184
Piscatores ut plurimum ele-

phantici, & Ulcera in ern-
ribus gestant. 220
Podagricis minus noxia Vi-
na generosa, modice sum-
pta, quam Vina tenuia. 334
Porculi lactentis caro hæmo-
ptoicis salutaris. 259
Problema Mechanicum, cur
Bajuli curvi incedant cum
pondus aliquod super hu-
meros gestant. 263
Proverbium Castrense: Qui
patriam quærit, mortem
invenit. 302
Pudendi inflammatio ex Ari
contactu. 73
Plumbi aqua macerati hali-
tus Figulos paraliticos red-
dit. 44
Puerperia virulentiam ali-
quam semper adjunctam
habent. 132
Pulmonares Epidemia à ru-
sticana gente exordiri so-
lent. 281
Putei, in quibus repositæ
fuerint fruges, auram ve-
nenatam expirant. 209
Putei aquæ falsæ, e quibus
Sal elicitur in Agro Pla-
centino. 229

R

RAucedo Cantoribus fa-
miliaris. 276
Renum, & Lumborum do-
lores

INDEX RERUM.

lores Artificibus Statariis
familiares. 233
Romani togis albis uteban-
tur. 209
Fullonibus emaculandas
tradebant. 209

S

Sal urinæ non habet ul-
lum alium salem sibi si-
milem. 99
Salem fabricantes, quibus
morbis obnoxii. 225
Sal quare Calcem arrodat iis
in locis, ubi asservatur. 299
Sanitas in commoderatione
quadam inter Animam &
Corpus posita est. 315
Scriptores de morbis Metal-
lurgorum. 13
Sebum cum Oleo epotum,
inediæ facilem toleran-
tiam reddit. 110
Sedentarii Artifices, quibus
morbis sint obnoxii. 238
Servi, & Rustici cur diffici-
lius ferant magna reme-
dia, quam gens libera, &
urbana. 388
Servi, & Servæ ad pristrina,
& molas trusatiles olim
erant addicti. 190
Servi Pistrinis addicti, ut à
Vertigine minus infesta-
rentur, solebant excœcari.
190
Socrates per totam diem na-

turalem stabat immotus.
233

Specularii, non secus ac In-
auratores, paralitici, &
apoplectici fiunt. 52

Statarias artes qui morbi co-
mitentur. 231

Statio brevis, quare mayo-
rem defatigationem in-
ferat, quam longa deam-
bulatio, & cursitatio. 234

Statio longa, sanguinis ad su-
periora recursum remo-
rando, Varices inducit 232

Sublimati fabrica in Finalen-
si Oppido magnæ litis
causa, propter vitrioli ex-
halationem. 39

Sudoris provocatio, Castren-
sium morborum remedi-
um polycrestum. 298

Sulphurarii Artifices ut pluri-
mum lippi, & anhelosi. 58

Sulphur, Pulmonum est Bal-
samum si suo acido fuerit
spoliatum. 59

T

Tabaci masticati usu pere-
grinantes famem & las-
situdinem non sentiunt.
118

Tabacopœi vertiginosi. 115

Tabaci fumus pulmones ex-
siccat, & ad marasimum
deducit. 116

Tabacum hæmorrhoidas pro-
vocat

INDEX RERUM.

vocat. 115.
 abacidecoctum ad Empyem-
 maticos sanandos, salu-
 tare compertum. 117.
 abaci masticatio nimiam
 salivam eliciendo, mara-
 smum inducit. 119
 abes ex nimia lactatione.
 158
 ibicines hæmoptoici facile
 fiunt. 279
 emulencia num a parte vini
 acida, an Alkalica, & sul-
 phurea, opiniones variæ.
 171
 Pro parte sulphurea de-
 cernitur. 175
 ranstyberina regio antiqui-
 tus Officinas habebat for-
 didiores. 106
 ributum super urinam, qua-
 re a Vespasiano imposi-
 tum. 209
 riticum non adeo longæ-
 vum, ut aliæ fruges. 211
 riticum cur pulverem sem-
 per a se dimittat. 210
 ypographi imbecillitati Vi-
 sus obnoxii. 272

V

VArices, Artificibus Sta-
 tariis morbus familia-
 ris. 231
 enæ sectio in morbis Ca-
 strensibus suspecta. 299
 enæ sectio morbis ex Me-
 tallurgia semper noxia. 30

Venæ sectio Agricolis repe-
 titâ parum felix. 287
 Iisdem Cucurbitularum u-
 sus magis salutaris. 287
 Venter Artium Magister. 1
 Venena, num particularem
 habeant cum variis cor-
 poris partibus antipathi-
 am. 80
 Vespillones malignis feбри-
 bus obnoxii. 123
 Vespillones raro senescunt.
 123
 Vocis exercitatio quos mor-
 bos pariat. 275
 Vocis exercitatio, ut cantus,
 lectio, quomodo ex Hip-
 pocrate Animam moveat.
 278
 Vocis asperatæ remedia. 280
 Vinacea multum spiritus ar-
 dentis continent. 166
 Vinum sanat eas dispositio-
 nes, quas facit. 176
 Vini spiritus rectificatio sine
 destillatione per alkalia in-
 fusa. 171
 Demonstrat temulentiam
 fieri a Vini parte sulphu-
 rea. 171

Vini spiritus Sanguini recen-
 ti remixtus non semper
 ebullitionem excitat. 168
 Vina recentia magis diureti-
 ca, quam vetera. 177
 Vinum sanguis Terræ. 179
 Vina generosa modice sum-
 pta Arthriticis minus no-

INDEX RERUM.

- xia, quam Vina tenuia
large epota. 171
- Vitriatio in Figlinis quomo-
do fiat disquisitione di-
gnum. 44
- Vitriarii soli sapientes, cum
ubi. 40 annum attigerint
Artem suam deferant. 48
- Vitra colorata suos Artifices
necant. 50
- Ulceribus Piscatorum aqua
marina remedio est, &
quam ob causam. 223
- Ulcera fordida a levibus me-
dicamentis irritantur po-
tius, quam sanantur. 223
- Urinæ veteris usus ad pur-
pureum colorem lanis
conciliandum. 87
- Urina epota Mulieribus
menses revocat. 96
- Urinæ puerorum impubi-
um vaporatio, mulieribus
menses ciet. 97
- Ustrina Cadaverum prope
Ædes alienas vetita. 127
- Vulnera in Castris, mali-
gnum aliquid habent ad-
iunctum. 301

F I N I S.

